Nezavisna Država Hrvatska

BLAŽEVIĆ-BUTURAC

KATOLIČKA DOGMATIKA

I

POVIEST KATOLIČKE CRKVE II.

ZAGREB 1944

KATOLIČKA DOGMATIKA

I

POVIEST KATOLIČKE CRKVE II.

ZA VIŠE RAZREDE SREDNJIH ŠKOLA

Uz sudjelovanje dra NIKOLE KOLAREKA, prof. u m.

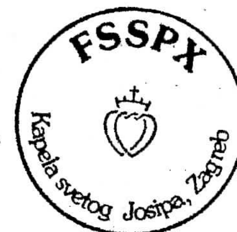
NAPISALI

Dr. IVAN BLAŽEVIĆ

KANONIK SENJSKOGA STOLNOG KAPTOLA

JOSIP BUTURAC

ARHIVAR KAPTOLSKOG I HRV. DRŽ. ARHIVA

OVA JE KNJIGA ODOBRENA KAO PRIVREMENA ŠKOLSKA KNJIGA ODLUKOM MINISTARSTVA NARODNE PROSVJETE NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE BR. 13769-1944. OD 16. OŽUJKA 1944.

ZAGREB 1944

IZDANJE NAKLADNOG ODJELA HRVATSKE DRŽAVNE TISKARE

Predsjedničtvo biskupskih konferencija
Br. 192./Bk.

Dr Ivo Blažević i Josip Buturac:

KATOLIČKA DOGMATIKA
i
POVIEST KATOLIČKE CRKVE II.

Nihil obstat.
Dr. A. Stehno

Imprimatur.

Zagreb, dne 6. ožujka 1944.

Predsjednik bisk. konferencija
Alojzije
nadbiskup

TISAK HRVATSKE DRŽAVNE TISKARE U ZAGREBU

KATOLIČKA DOGMATIKA

NAPISAO

Dr IVAN BLAŽEVIĆ

KANONIK SENJSKOGA STOLNOG KAPTOLA

PREDGOVOR

Kao druga u nizu vjeronaučnih priručnika za više razrede srednjih učilišta, ova je knjiga napisana prema novoj vjeronaučnoj osnovi i metodičkim uputama (Katolički List 1943. br. 44). To je bilo mjerodavno za njezin sadržaj i način obradbe pojedinih pitanja. Kako pak nastavna osnova propisuje za VI. razred srednjih učilišta kao gradivo sustavno izlaganje vjerskih istina, to je prvi dio knjige nazvan »Katolička dogmatika«.

Knjiga imade u prvom redu pred očima potrebe vjerskog odgoja novoga naraštaja hrvatske inteligencije. Zato se prilagodila zahtjevima suvremene religiozne pedagogike u pogledu koncentracije obučnog gradiva. Odtuda i neke posebnosti u sadržaju gradiva, njegovom razporedu i načinu obradbe. Te posebnosti čine, da se knjiga ponešto razlikuje od dosadašnjih priručnika dogmatike za srednja učilišta, koji su vjerno sliedili čisto znanstvenu obradbu dogmatike, kako se predaje na bogoslovskim fakultetima. Knjiga ide u tom pogledu novim putem, pa je povezala dogmatska izlaganja s njihovim primjenama u bogoslužju, umjetnosti i svakdanjem životu. Pisci su uvjereni, da će tako knjiga povoljnije djelovati na svestrani razvoj vjerskoga života mladeži. Razumije se, da je pri tome nastojala biti na visini znanstvene sigurnosti i vjernosti katoličkoj nauci. Usvajajući misao kristocentričnosti obradbe dogmatske nauke (Izporedi Jungmann S. J., Christus als Mittelpunkt religiöser Erziehung, Freiburg i. B. 1939.), postavili smo u središte dogmatskih izlaganja nauku o Isusu Kristu: Kristologiju, Soteriologiju, primjenjivanja odkupljenja. Obradba sv. Mise ušla je u poglavlje o primjenivanju odkupljenja, da se što više iztakne njezina važnost u vjerskom životu katolika.

Poviest Katoličke Crkve II. prikazuje uzpon Crkve od pokrštenja germanskih i slavenskih plemena na zenit njezine vanjske moći, pa do polaganog opadanja u zapadnom razkolu. Budući da ona tako teče uzporedo s uzimanjem istoga doba u svjetovnoj poviesti, to je težište knjige položeno na to, da iztakne osnovne linije razvoja crkvene poviesti, kao što i ideje, koje su nadahnjivale glavne ličnosti toga bogatoga doba.

Kao urednik vjeronaučnih priručnika sudjelovao je kod izradbe knjige prof. u m. dr. Nikola Kolarek. Svojom je suradnjom pridonio znatni dio, da je knjiga izišla u ovom sadržaju i obliku, kako dolazi u ruke naše mladeži, da joj bude i rukovođ u izgradnji vjerske sviesti.

Napokon ugodna nam je dužnost zahvaliti sveuč. prof. dr. S. Bakšiću, što je pregledao rukopis i popratio ga svojim stručnim opazkama.

Zagreb, na Tielovo 1944.

P i s c i

Molitva iskrenog iztraživača

Priznajem, moj Bože, da možeš raztjerati tminu u mojoj duši. Priznajem, da jedini Ti možeš to učiniti.

Žudim i čeznem za svjetlošću. Ne znam, da li ćeš me obasjati svojom svietlom zrakom. Ti to možeš, i za njom uzdiše moja duša. To mi je dovoljno, da Te molim ono, što mi barem ne braniš moliti.

Ujedno obećajem, da ću onom milošću, za koju Te molim, obuhvatiti sve, što ću tokom vremena upoznati kao istinu. Tvoja će me milost čuvati svake samoobmane, koja bi me mogla zavesti, da prihvatim kao istinu radije ono, što se dopada naravi, nego ono, što razum odobri.

Konvertit kard. Newman

Molitva vjernika

Svemogući Bože, koji si stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku i dao mu živu dušu, da uzmogne Tebe tražiti i vladati nad Tvojim stvorovima, nauči nas djela Tvojih ruku tako izpitivati, da mi zemlju podvrgnemo našoj vlasti i ojačamo razum za Tvoju službu. Ujedno podaj, da Tvoju svetu rieč tako primimo, da uzvjerujemo u Onoga, koga si poslao, da nam donese spasonosno znanje i oproštenje grieha. Za sve Te ovo molimo u ime istoga Isusa Krista, našega Gospodina.

Fizičar James Maxwell

Molitva mladeži

Isuse, naš božanski Spasitelju, koji si već blizu dvie tisuće godina svietlo Sunce miliardama ljudi, o budi Vođa u životu, pomagač u napastima, jakost i snaga u borbi omladini, koja posrće, bori se i pada, ali koja Tebe neizmjerno ljubi i koja je doista mladež dobre volje!

Dr. Toth, Krist i omladina.

PRVI ODSJEK

BOG STVORITELJ SVIETA

Trojedini je Bog u sebi izvor i punina života. On djeluje i prema vani: stvorio je, uzdržava i upravlja vidljivi i nevidljivi sviet. Stvoreni sviet je djelo slobodne i neizmjerne ljubavi Božje, koja hoće, da svaki razumni stvor crpe iz punine božanskog života.

O stvorenju svieta izvješćuje nas prvo poglavlje Geneze (Gen. 1). Ta je objavljena nauka bila mladoj Crkvi nepresušivi izvor jakosti. Očuvala ju je od ondašnjih zabluda. Ona je jednako i danas stožerna točka kršćanske vjere.

§ 1. STVORENJE SVIETA

A. BOG JE STVORIO SVIET

1. **Sv. Pismo izvješćuje: »U početku stvori Bog nebo i zemlju«** (Gen. 1, 1).

»U početku« znači: prije stvaranja nije ništa obstojalo osim Boga. Vrieme je počelo, kad je stvoren sviet. Sviet je dakle nastao u vremenu i nije obstojao od vieka. Bog je od vieka mislio na sviet (idealni sviet), ali ga je stvorio istom u vrieme, koje je sam odredio; zato sviet nije vječan. To je vjerska nauka.

»*Stvoriti*« znači: iz ništa nešto učiniti. Tim nije rečeno, da je »ništa« uzrok stvorenog bića. »*Iz ništa*« označuje samo redoslied, kojim je biće nastalo, i to tako, da je biće s čitavim svojim bitkom postalo jedino slobodnim činom Stvoriteljevim. Takvo je i značenje židovskog glagola »bara«, koji se u Sv. Pismu izključivo upotrebljava za Božje stvaralačko djelovanje.

Prema tome nije Bog samo sviet oblikovao iz građe, koja postoji od vieka (pramaterija), on je proizveo i samu građu (pramateriju, elemente), kao i zakone, koji vladaju materijom. Sviet ne proiztječe iz biti Božje, kao na pr. rieka iz svog izvora.

Bog je stvorio sviet slobodnom odlukom svoje svemoguće volje. Ta je volja Božja dostatni uzrok, da je sviet stvoren i da postoji.

»*Nebo i zemlja*« je biblijski izraz i obuhvaća sve, što je izvan Boga, t. j. sav svemir.

Starozavjetnu vjeru u Boga Stvoritelja liepo iztiče i makabejska majka svom sinu mučeniku: »Molim te, diete moje, pogledaj na nebo i na zemlju i na sve, što je na njoj. Znaj, da je Bog sve to učinio iz ništa« (2. Mak. 7, 28).

U Novom Zavjetu predpostavlja se vjera u Boga, Stvoritelja čitavog svieta, i obogaćuje se novom spoznajom, da je druga božanska Osoba osobito sudjelovala kod stvaranja svieta: »Po njemu (Kristu) je sve stvoreno, što je na nebu i na zemlji, vidljivo i nevidljivo...« (Kol. 1, 16) i »Sve je po njoj (Rieč Isus) postalo i bez nje nije ništa postalo« (Iv. 1, 3).

2. **Crkva uči kao članak vjere: Bog je podpuno slobodno stvorio sviet.** Ta se istina već izpovieda u *apostolskom i nicejsko-carigradskom vjerovanju* i u jednodušnom *svjedočanstvu Sv. Otaca.*

Vatikanski sabor potvrđuje tradicionalnu nauku i upodpunjuje ju: »Ovaj jedini pravi Bog stvorio je sviet podpuno slobodno svojom svemogućom snagom iz neograničene dobrote, a ne zato, da bi bio sretniji ili blaženiji, nego da objavi svoje savršenstvo u dobrima, koje podjeljuje stvorovima« (Sjed. 3. pogl. 1.).

Time se osuđuje i zabacuje:

a) **materializam,** koji tvrdi, da postoji samo vječna tvar (sviet), a da ne postoji Stvoritelj, različit od tvari;

b) **panteizam** (pan-theos, svemir je bog), koji tvrdi, da su sviet i Bog jedno te isto. Prema tome se sviet nuždno razvio iz Boga, kao što se razvija biljka iz sjemena i svietla zraka iz sunca. Kako materializam i panteizam priznaju samo jedno biće, koje postoji (ili tvar ili duh), to se zajedničkim imenom zovu i monizam.

c) **dualizam** (duo-dva), koji uči, da od pamtivieka postoje dva počela: vječna tvar i vječni duh. Tvar je zla, i iz nje proizlazi vidljivi sviet, koji je zao. Iz duha proizlazi duhovni sviet. Ta su dva počela u trajnoj borbi.

3. **Svjedočanstvo zdravog razuma slaže se s objavljenom naukom.**

a) Spoznaja svieta oko nas pokazuje, da je sviet prepun bića, koja postoje, ali ne moraju nuždno postojati. Ona nastaju i prestaju bivstvovati. To su nenuždna, prolazna bića. Očito je, da ne obstoje snagom svoje biti, jer bi tada morala uviek obstojati. Razlog dakle, što postoje, nije u njima, nego u nekom drugom biću. Tražimo li posljednji razlog obstojnosti nenuždnih, prolaznih bića, možemo i moramo ga naći samo u biću, koje postoji snagom svoje biti. Inače ne bi uobće ništa obstojalo. Takvo je biće nuždno, neprolazno i neovisno. Stoga zaključujemo: postoji nuždno, neprolazno, nezavisno biće, koje je uzrok ovoga svieta.

b) Očito je, da to nuždno i neprolazno biće, posljednji uzrok svega, što obstoji, nije tvar ili pratvar, kako uče materialisti. I tvar je podvrgnuta promjenama. Njezine se vlastitosti, bez kojih je ne možemo zamisliti, stalno mienjaju. Takve su vlastitosti: protežnost u prostoru, količina, oblik, određeno agregatno stanje, gibanje i mirovanje. To znači, da sve ove vlastitosti ne pripadaju tvari po samoj biti. Dakle ni sama tvar ili pratvar ne postoji snagom svoje biti sama po sebi, nego je proizvedena; zato ona nije prauzrok svieta. Dosljedno: materializam je neizpravan u svojoj osnovnoj tvrdnji. »Bila je strahovita zabluda ljudskog duha, kad je materializam podigao pratvar na božanski priestol« (Lotze).

c) Nuždno i neprolazno biće, prauzrok svega, mora biti osobno biće. Budući da i mi ljudi imamo u tom biću posljednji uzrok svoga obstojanja, mora i prauzrok našeg obstojanja imati vlastitost osobnosti. U protivnom slučaju morali bismo kazati, da netko nema ono, što je sam drugome dao. Dakle: Nuždno, neprolazno biće, prauzrok svieta, jest osoba — Bog.

Protivi se pak zdravom mišljenju tvrditi, da je nuždni, neprolazni prauzrok svieta istovjetan s nenuždnim, prolaznim svietom. Jednako je tako protuslovno tvrditi, da su ljudi i sve, što nas okružuje, jedno te isto, a to bismo morali tvrditi, kad bi nauka panteizma bila istinita. Panteizam je dakle neizpravan.

Između bića, koje po sebi nuždno postoji, i bića, koje prima od drugoga obstojnost, leži nepremostiv ponor, i među njima nema nijednog posrednog bića. Ako dakle postoje prolazna, nenuždna bića — a to je naš sviet — onda su ta bića proizvedena (stvorena) čitavim svojim bićem, a ne iztječu iz nuždnog bića.

Sviet je dakle stvoren, a nije proizišao iz Stvoritelja. Tako se, eto, zdravo mišljenje podudara s naukom Objave, da je sviet stvoren.

B. BOG JE UREDIO SVIET

Nakon što smo utvrdili temeljnu istinu o stvorenju svieta, prelazimo na pitanje, kako je Bog uredio sviet. O tom nas izvješćuje Sv. Pismo.

1. **Biblijski opis uređenja svieta**

Prvi dan pojavljuje se carstvo svietla, najradostnija pojava u vidljivom svietu. Sam Bog ga smatra dobrim i liepim (Gen. 1. 3).

Drugi dan pojavljuje se carstvo vode, t. j. jedan se dio vodene pare oko zemlje izparuje u obliku oblaka, a drugi se pretvara u velike vode. Između njih zračno plavetilo (svod nebeski), koje ih razstavlja (Gen. 1, 6—8).

Treći dan skupljaju se silne vode u mora, pojavljuju se suha kopna i na njima početci rastlinstva (Gen. 1, 9—10). Na taj se način pokazala zemlja u svojoj ljepoti i čaru kopna, mora, rieke, jezera, planine i doline, tamne šume i zeleni pašnjaci.

Četvrti dan uređuje se zvjezdano nebo (Gen. 1, 14—19). Nebeska su tjelesa već bila u svemiru i prije, nego ih se moglo vidjeti sa zemlje. Kad su se guste pare povukle s obzorja zemlje, postala su nebeska tjelesa svjetlila za zemlju, koja još davaju toplinu, izmjenu dana i noći, godišnja doba i sunčanu godinu.

Peti dan javljaju se životinje u vodi i ptice u zraku (Gen. 1, 24). Ribe i gmazovi pojavili su se u velikoj množini i neobičnoj veličini.

Šesti dan dolaze na površinu suhozemne životinje (Gen. 1, 24 i 25). U bogatoj šarovitosti životinjskog carstva odrazuje se neizcrpivo bogatstvo Božjih ideja .

Iz 1. poglavlja Geneze sliede ove glavne vjerske istine: a) Bog je svemogući, mudri i dobri stvoritelj svega. Jedan je samo Bog i nitko nije ni u čemu njemu ravan; b) Bog je početnik svemirske tvari, njezinih sila i zakona; c) čovjek je od Boga primio dušu i tielo.

Te su istine zaodjenute u sliku šest stvaralačkih dana.

2. **Kako treba te dane sa svojim sadržajem shvatiti?**

O tome Crkva uči, da prvo poglavlje Geneze sadržava »prave poviestne događaje«, pušta pak slobodu, da se unutar toga okvira može cielo poglavlje slobodno tumačiti.

U tom pravcu imamo nekoliko pokušaja tumačenja. Evo jednoga:

Sviet je nastao iz pratvari, koju je Bog stvorio. Razvio se pak u današnji oblik s pomoću prirodnih sila, koje je Bog položio u pratvar. Taj se razvoj vršio u vrlo dugom vremenu. Hebrejska rieč »jom« ne znači u ovom slučaju obični dan, nego čitavo razdoblje (period), t. j. vrieme bez određenoga i ograničenoga trajanja. Šest dana je šest dugih razdoblja, koji odgovaraju kozmičkim, geoložkim i paleontoložkim razdobljima razvoja. Zato vlada između prvog poglavlja Geneze i prirodne znanosti najljepši sklad (konkordistička teorija).

Iz izloženog se pokušaja tumačenja razabire, da sama rieč »dan« (jom) može značiti i neodređeno vrieme; zato Sv. Pismo ne rješava pitanje, koliko su sviet i naša zemlja stari.

3. **Prirodne znanosti o postanku svieta**

Prirodne su znanosti također pokušale odgovoriti na pitanje, kako je sviet nastao, ipak nisu došle do jedinstvenog odgovora, jer mi danas imamo više prirodoznanstvenih pokušaja tumačenja postanka i uređivanja svieta.

Najpoznatija je *Kant-Laplaceova nebularna teorija.* Kakva bila da bila njezina znanstvena vriednost, stalno je, da prirodna znanost, dokle god ostaje u granicama svoje djelatnosti, ne može odgovoriti na pitanje, odakle pratvar. Ona predpostavlja, da je pratvar postojala, i kuša samo protumačiti njezin daljnji razvoj.

Isto tako ne može prirodna znanost riešiti pitanje, odakle prvo gibanje. Nerješivo je za nju i pitanje, odakle savršenost u djelovanju prirodnih sila, jer na sva ta pitanja nije moguće odgovoriti s pomoću izkustva.

Na ta pitanja odgovara zdrava *filozofija.* Ona uči, da je pratvar stvorena i da prvo gibanje potječe od prvog izvansvemirskog pokretača, koji je u djelovanje prirodnih sila usadio zakon svršnosti, jer je i sam umno biće. Tu se filozofija sastaje s vjerskom dogmom o stvorenju svieta, kako je sadržava prvo poglavlje Geneze.

Teorija konstantnosti i transformizma (evolucije). Kad idemo dalje i postavimo pitanje, kako su nastale na našoj zemlji različne vrste živih bića, onda nam prirodna znanost daje u glavnom dva odgovora.

Starije je mišljenje bilo, da je Stvoritelj stvorio sve vrste živih bića, kako ih nalazimo na zemlji, kao nepromjenljive vrste *(teorija konstantnosti).*

U novije se vrieme proširila misao, da su se iz jedne vrste ili iz nekoliko prvih vrsta razvile sve ostale vrste živih bića. To je *teorija evolucije* ili *transformizma.* (Jedne vrste primaju nove oblike i tako postaju druge).

Dokle teorija evolucije ne poriče djelovanje Stvoritelja i zakone svršnog djelovanja, može se složiti s katoličkom naukom o stvorenju i uređenju svieta. To je tako zvani *umjereni transformizam,* koji zastupaju neki katolički prirodoznanci (isusovac Wasmann).

S katoličkom se naukom ne može uskladiti tako zvani *radikalni transformizam,* koji poriče Stvoritelja i svaki njegov utjecaj na razvoj svemira i živih bića. Radikalni transformizam zastupaju *materialisti,* ali on nema za sobom nikakvih sigurnih prirodoznanstvenih dokaza. Protiv njega stoji nepobitni prirodoznanstveni zakon razvoja živih bića: svako živo biće od živoga bića (omne vivum ex vivo), svaka stanica iz stanice (omnis cellula ex cellula).

Teorija descendencije. Jedan od pokušaja, kako da se protumači razvoj (evolucija) živih vrsta, jest teorija descendencije. Njezin je začetnik *Ch. Darwin,* pa se po njemu zove *darvinizam.* Ona uči, da su se živa bića razvijala u borbi za obstanak *prirodnim izborom* (selekcijom) vrsta.

Teorija descendencije može se tumačiti u tom smislu, da postoji Stvoritelj. Tako ju je u početku tumačio i sam Darwin. Kasnije su materialisti usvojili Darwinovu nauku, ali su iz nje izključili svaki Božji utjecaj.

Danas u prirodnim znanostima većinom napuštaju teoriju descendencije iz posve prirodoznanstvenih razloga. Napose se mora iztaknuti o materialističkom shvaćanju, da je u očitoj protivnosti s činjenicama i s pravilima zdravog mišljenja. Ne može se naime složiti s načelom dostatnog razloga (svaka činjenica traži dostatno opravdanje) tvrdnja, da u prirodnom izboru vrsta ne odlučuje razumna sila, nego puki sliepi slučaj.

Zakon samorodstva. Isto je tako u protivnosti sa zdravim mišljenjem i tobožnji zakon samorodstva *(generatio spontanea)*, kad uči, da život nastaje iz neživoga, jer nitko ne daje, čega sam nema.

Pitanje dakle o načinu. kako je uređen sviet i kako je, napose, uređena naša zemlja, nije riešilo prvo poglavlje Geneze tako, da smo s tim sasvim na čistu. Sv. pisac nije ni imao *nakane,* da nas o tome pouči; zato se on izrazuje i govori pučkim načinom, kako njegovi suvremenici misle i kako se pričinja oku. Mojsije htio je samo poučiti ljude u *vjerskoj* istini, da je Bog stvorio sviet u vremenu; zato je njegov biblijski izvještaj o stvaranju svieta posve neovisan o prirodoznanstvenim naziranjima o postanku i razvitku svieta. A dok se vjerska znanost i prirodoznanstvo drže svojih granica, dotle ne može biti opreke i protuslovlja između vjere i znanosti. Početnik jedne i druge je Bog, koji ne može sebi protusloviti u svojim djelima.

Po naglašenoj vjerskoj istini, da je sviet postao u vremenu, razlikuje se biblijski izvještaj bitno od izvještaja u religijama ostalih naroda (Babilonaca, Egipćana). Izvještaj u Genezi omogućuje nam ujedno vjersko promatranje svieta: sve, što je stvoreno, jest vidljivi odraz Božjih namisli i osnova. Svemir nije neuređena gomila (kaos), nego pokazuje krasotu Božju, i glasnik je Njegove svemoći i mudrosti. U stvorenom svietu gledamo odraz Božji.

C. ZAŠTO JE BOG STVORIO SVIET?

Vatikanski sabor uči: »Ovaj jedini pravi Bog — iz svoje dobrote i svemogućom snagom, — slobodnom je odlukom odmah na početku iz ništa stvorio oba svieta: duhovni i tjelesni, t. j. anđeoski i zemaljski, a zatim čovjeka, koji se sastoji od duše i tiela« (Sjed. 3. pogl. 1), ali ne da poveća svoje blaženstvo ili da ga stekne, nego da pokaže svoju savršenost po dobrima, koje dieli stvorovima.

Iz ovoga sliedi:

a) Bog nije htio, da stvaranjem svieta usreći sebe ili da uveća svoje blaženstvo. On jest i bio bi u sebi podpuno blažen i sretan, da i nije nikad stvorio svieta. Neizmjerna je dobrota (ljubav) ponukala Boga, da stvarajući sviet udieli stvorovima svoje savršenosti.

Ništa izvan Boga nije ga moglo ponukati na to, jer je Bog neizmjerno savršen i neovisan. Primajući te Božje darove stvorovi odrazuju na sebi savršenstva Božja i tako slave Boga. Slava Božja je prvotna svrha svieta.

b) *Čovjek* kao inteligentno biće slavi Boga, kad Ga razumom spoznaje, a svojom voljom priznaje. U tome nalazi čovjek ujedno i svoju najveću sreću i blaženstvo, jer spoznaja najviše Istine i Dobra i združenje s njima je vrhunac blaženstva i užitka čovjekova. Sreća stvorova je drugotna svrha svieta.

Bog ne gubi ništa, kad Ga ljudi ne priznaju ili kad Ga vrieđaju, kao što ni sunce ne gubi od sjaja, kad ga oblaci zakriljuju. Svaki čovjek, pa i grješnik, slavi Boga već time, što obstoji, jer je slika Božjeg obstojanja. Hoće li čovjek sviestno slaviti Boga poslušnošću, ovisi o slobodnoj čovječjoj volji. Sviestno štovanje Boga daje čovjeku pravo na vječno blaženstvo i radost. I svaki će grješnik očitovati u vječnosti slavu Božju podnoseći kaznu pravde Božje.

c) *Nerazumna stvorenja* slave Boga time, što postoje i što vrše naravne zakone. »Nebesa slave krasotu Božju i djelo njegovih ruku objavljuje svod nebeski« (Ps. 18, 2).

D. BOG UZDRŽAVA I UPRAVLJA SVIET

1. Bog uzdržava sviet

Kao što je sviet nastao *jednim činom* svemoguće volje Božje, tako taj isti čin trajno i uzdržava sviet. Nadahnuti mudrac kaže: »Kako bi što moglo postati, kad ti ne bi htio, kako bi se nešto uzdržalo, ako ti ne daš snage?« (Knj. Mudrosti 11, 26).

Uzdržavanje svieta je nastavak stvaranja. Ista je božanska snaga potrebna za uzdržavanje kao i za stvaranje.

Da Bog ne uzdržava svieta, sviet bi propao, t. j. pretvorio bi se u ništa, iz čega je i postao. Kao što sunčana zraka ovisi o suncu, tako da ne može bez sunca postati ni obstojati, tako je i sviet ovisan o Bogu u svom postanku i u svom *obstojanju* (uzdržavanju). To je naravna posljedica iz činjenice, da sviet ne postoji sam od sebe, nego je po svojoj biti ovisan. Sv. Pavao poučio je Atenjane na Areopagu: »Bog nam daje svima život, dah i sve . . . u njemu živimo, mičemo se i jesmo« ((Dj. Ap. 17, 25, 28).

2. Bog upravlja sviet

Kao što je Bog stvorio sviet iz ljubavi prema stvorovima, tako Ga *ljubav* potiče, da se za njih brine. Kao umno biće upravlja Bog svietom po osnovi, koju zovemo vječni zakon Božji. Taj se odrazuje u zakonima, koje je dao svietu u času stvaranja. Mi ih zovemo *prirodnim zakonima.* Jedino ih Bog može mienjati ili im obustaviti djelovanje (na pr. kod čudesa), jer im je Bog vrhovni gospodar.

Razumna bića vodi Bog tako, da im čuva slobodu, kojom ih je obdario kod stvaranja. Upravljanje svietom dakle znači djelovanje Božje i sudjelovanje slobodnog čovjeka. Bog djeluje u svakom čovjekovu činu. Osobito podpomaže čovjeka svojom milošću u njegovim ćudorednim djelima. Sam Bog kaže: »Bez mene ne možete ništa učiniti« (Iv. 10, 52). Prema tome je izključena nauka *deizma,* koja uči, da je Bog, stvorivši sviet, prepustio ga samom sebi.

Životna vriednost

Dogma o stvorenju i svrsi svieta jedina daje čovjeku pravi pogled na sviet i postavlja ga na najizvrstnije mjesto u svietu. Ujedno mu određuje najdostojniju zadaću bez obzira na to, da li je ljudi smatraju velikom ili malom. Bog gleda na vjernost i na predanost, kako se pojedinac odaziva pozivu Božjem u svietu.

§ 2. PROMISAO BOŽJI I ZLO SVIETU

1. Crkva uči, da postoji Promisao Božji

»Što god je Bog stvorio, upravlja i štiti... i mudro razpoređuje njegova Promisao« (Vat. sab. Sjed. 3. pogl. 1).

Sv. Pismo potvrđuje naučavanje Crkve. Osobito obiluju Knjiga Mudrosti i Psalmi Davidovi pohvalama Promislu Božjem, koji se očituje u razvoju svjetskih događaja i u kraljevstvu duša. »Ti si, Otče, sve uskladio po mjeri, broju i težini... tvoj Promisao vlada« (Knj. Mudr. 11, 21 i 14, 3).

U *Evanđeljima* se ne spominje izričito rieč Promisao, premda svaka stranica obiluje dokazima, da Promisao Božji upravlja čitavim svietom, a osobito — čovjekom. Tako: svagdanji kruh je dar Božji; Bog daje sunce i kišu (Mt. 5, 45). O Bogu ovisi razvitak svjetskih događaja, pa ratovi i potresi sve do sudnjega dana (Mt. 23, 29, 37). Najljepšu himnu Promislu Božjem izrekao je Krist u svom govoru na gori (Mt. 6, 25 sl.).

2. Tumačenje

Promisao Božji je tajna, koju često ne možemo shvatiti u dnevnom životu, jer Gospodin veli: »Moje misli nisu vaše misli, moji putovi nisu vaši putovi. Koliko se razlikuje nebo od zemlje, toliko se razlikuju moji putovi od vaših namisli« (Iz. 55, 8).

Bog ima od vieka u svojoj misli osnovu, po kojoj upravlja stvorenjima brinući se, da postignu određenu im svrhu. Ta se osnova zove *Promisao Božji.* Ostvarivanje te osnove u svietu

zovemo upravljanje svieta. Tako Promisao Božji spaja u sebi tri Božja svojstva: svemogućnost, sveznanje i neizmjernu otčinsku ljubav.

Ako svietom upravlja Promisao Božji, zašto su u svietu grieh, vremenite nevolje i sreća zlih ljudi?

A. GRIEH

Grieh ne potječe od Boga, niti Bog hoće grieh. Još manje pomaže Bog griešiti, jer je svet, pa se grieh protivi njegovoj naravi.

Po nauci 4. lateranskog sabora potječe grieh od đavla, jer je đavao zaveo čovjeka.

Čovjek može sagriešiti, jer mu je Bog dao slobodu volje, t. j. slobodni izbor između dobra i zla. Kad čovjek zloupotriebi svoju slobodu iz zlobe ili iz slabosti te svojevoljno prestupi zakon Božji, onda grieši. Grieh je izključivo djelo čovjekovo.

Sloboda volje je velika čast za čovjeka i veličanstveni dar Božje darežljivosti. Ona je po Božjoj osnovi vrelo za zasluge i za nagrade. Kad čovjek ne bi bio slobodan, ne bi bilo nijednog velikog, plemenitog i zaslužnog djela u ljudskom životu.

Bog dopušta i ne sprečava čovjekov grieh, jer hoće da čovjek ostane uviek podpuno slobodan i odgovoran za svoja djela. Bog ne će, da sviet bude kazalište lutaka, ali jednako tako ne može dopuštati, da grješnik ograničuje slobodu Božjeg djelovanja. A to bi bilo, kad bi Bog morao spriečiti svaki čovjekov grieh.

Bog zna u svojoj svemogućnosti i sveznanju okrenuti zlo na dobro. Misirski Josip govori svojoj braći: »Vi ste mislili po me zlo, ali Bog je to okrenuo na dobro« (Gen. 50, 20). Poviest pojedinaca i naroda pruža za ovu istinu mnogo dokaza.

B. VREMENSKE NEVOLJE

Vremenite nevolje (bolest, smrt, bieda, nesreća) prate čovjeka od kolievke do groba kao sjena svietlo. Njihova pojava u životu nije bez svrhe, i nad njima vlada Promisao Božji.

Nemoć nevjere. Tko ne vjeruje u osobnoga Boga i, dosljedno, u vječni prekogrobni život, tome je pojava vremenitih nevolja nerazrješiva zagonetka. Nevjernik gleda u njima udarce krute i neizbježive sudbine, pa mu je zato duša u nesreći neutješna i ojađena. On ne zna, zašto trpi.

Kršćansko shvaćanje. Objava podaje podpuno razjašnjenje, odakle su nevolje i zašto čovjek trpi.

a) Stvoritelj nije imao nakane, da stvori posve (absolutno) savršen sviet (sv. Augustin).

b) Mnogim je vremenitim nevoljama često neposredni krivac sam čovjek i zato snosi posljedice. Drugima je njegova nesreća živa opomena.

c) I vremenite nevolje imaju svoju prirodnu savršenost: bol je opomena organima na oprez i budi ćudoredne snage duše; smrt obnavlja i pomlađuje sviet.

d) Vremenite su nevolje posljedice iztočnog i osobnog grieha. Bog ih dopušta, jer po njegovoj osnovi čiste od grješnih sklonosti, popravljaju, daju zadovoljštinu, te ih treba podnieti s predanošću u volju Božju (o tome govori čitava knjiga Jobova).

e) Kadkada pripušta Bog težke nevolje na pojedinca, na pojedine narode i na čitavo čovječanstvo. U tim se časovima pričinja, kao da nas je Bog posve zapustio i prepustio prevlast zlu nad dobrim, ipak je to samo prividno. Nijedna nevolja ne traje dulje nego što Bog dopusti. U vremenu, dok trpimo, ne znamo za neposredni cilj i za smisao patnje, ali poslije kušnje i oluje zastalno dolazi čas mira i zraka toplog sunca. Tada nam se nevolje pokazuju kao svršno djelovanje dobre ruke nebeskog Otca, koja nas je štedjela i onda, dok smo mislili, da nas udara.

Ako u ovom životu i ne spoznamo smisao svih patnja i nevolja, moramo imati na umu, da mi ne spoznajemo i ne obuhvaćamo čitave vječnosti, u kojoj se izmiruju sve prirodne nesuglasice i patnje, što nas ovdje muče. Promisao je Božji ipak, na koncu svega, tajna, koju ne može dosegnuti naš ograničeni duh. »O dubino bogatstva i znanja Božjega! Kako su nedokučivi sudovi njegovi i neiztraživi putovi njegovi! A tko je upoznao misao Gospodnju? Ili tko mu je bio savjetnik? Ili tko mu je što prije dao, da mu se vrati?« (Rim. 11, 33—36).

3. Prividna sreća zlih ljudi

Po osnovi Božjoj treba da raste korov među žitom sve do dana žetve, i ne smije se sazivati oganj s neba na nevjerne gradove, jer Otac daje sunce i kišu i grješnicima (Mt. 13). Zato Bog ne plaća svake subote i podaruje zemaljska dobra i zlim ljudima. Na taj im način naplaćuje ona dobra, koja čine za svoga života, jer ih na drugom životu čeka kazna za zli život: »Težko vama, bogati, jer ste primili svoju utjehu« (Lk. 6, 24).

S druge strane hoće Bog dokazati zemaljskim dobrima svoju dobrotu grješniku, da bi ga tim putem doveo k sebi. Konačno: svaka je zemaljska sreća prividna, jer ne umiruje srdce i jer je prolazna. Tužna priznanja i česta samoubojstva baš kod onih, koji obiluju zemaljskim dobrima, rječit su tome dokaz.

4. Izpravno shvaćanje Promisli

Danas mjere mnogi kršćani svoje štovanje i pouzdanje u Boga prema tome, koliko im Bog daje ili uzkraćuje vremenita dobra. Vjeru u Promisao Božji shvaćaju kao kakvo osiguravajuće družtvo i kao jamstvo protiv svih udaraca. »Tko očekuje od Boga samo zemaljsko blagostanje i vanjske povoljne prilike, taj uobće nije shvatio, što Crkva i Objava uče za Promisao Božji« (Krebs, Dogma und Leben I, 282).

Kod onih, koji znaju, da Bog nije stvorio čovjeka, da uživa život u punoj mjeri i da Promisao Božji nije jedino zato, da se brine, da čovjeku ništa ne uzmanjka, prevladava izpravno shvaćanje: Promisao vodi ljude k punoj sreći i blaženstvu u vječnosti. Dok smo još putnici na zemlji, vodi nas Gospodin kroz svoju strogu školu. Tko je bliže Gospodinu (krepostni i sveti članovi Crkve), mora proći osobito težke kušnje. Promisao Božji dopušta, da ljude snađu razne vremenite nevolje, da im se srdce ne priljubi uz zemaljska dobra, da se kane grieha i da budu ćudoredno savršeniji i Bogu sličniji prema nauci apostola: »To je volja Božja, da budete sveti« (Sol. 4, 3).

Životna vriednost

Kršćanska nauka o Promislu Božjem je jedna od *najutješljivijih istina* kršćanske vjere. Nakon gubitka vjere svoje mladosti pisao je D. Strauss: »Gubitak vjere u Promisao Božji pripada najosjetljivijim gubitcima, koji prate svakoga, koji izgubi vjeru svoje Crkve« (Der alte u. der neue Glaube). Vjera naime u Promisao Božji daje vjerniku tako jak oslon i toliku ćudorednu snagu, da se može dovinuti do nutarnjeg mučeničtva.

Kad kršćanin trpi i strada, može njegovo duševno stanje biti različno:

a) Mirno predanje Bogu: »On je Gospodin, on neka radi, što je u njegovim očima dobro«, veli težko izkušani veliki svećenik Heli (1. Kralj. 3, 18) i Job (II, 21).

b) Pokajanje i obraćenje k Bogu: »Mi smo skrivili, što trpimo« (braća Josipova, Gen. 42, 41).

c) Nada u nebesku nagradu: »Stradanja sadašnjeg vremena nisu ništa prema budućoj slavi« (Rim. 8, 18).

Kršćanin će uztrpljivo podnositi boli i kušnje. On će i plakati, ali će se predati u volju Božju, kao što je i Gospodin primio predano kalež boli iz ruke Otca (Lk. 24, 16).

*

§ 3. ANĐELI

1. Postoje anđeli

Crkva izričito uči na 4. lateranskom saboru kao dogmu vjere, da postoje anđeli. To nam svjedoči:

a) *Sv. Pismo*

Već Geneza govori o anđelu, kako je stražio s plamenim mačem na ulazu u raj iza odlazka praroditelja (3, 24) i kako je zadržao Abrahama, da ne žrtvuje sina Izaka (22, 11).

Kako su Mojsijeve knjige bile davno prije napisane (u 15. st. pr. Kr.) nego su Židovi boravili u asirskom sužanjstvu (8 st.), krivo je mišljenje, da su Židovi preuzeli vjeru u anđele od Asiraca.

U Novom Zavjetu spominju Isus i apostoli mnogo puta anđele. Evanđelisti govore: o anđelu Gabrielu, o četama anđela kod Isusova rođenja, o onima, koji su Krista dvorili iza napastovanja, o tješitelju kod Gospodinove muke. Iz Djela Apostola znamo, da je anđeo izveo Petra iz tamnice, a Ivanova knjiga odkrivenja spominje vrlo često anđele.

b) Iz *razuma* se samo po sebi ne može dokazati, da postoje anđeli, ali isto tako ne nalazi razum ništa protuslovno u kršćanskoj nauci o anđelima. Razum štoviše lako spoznaje, da su anđeli zgodna dopuna i vrhunac savršenosti u nizu stvorenog svieta: rudno carstvo, zatim i životinjsko, onda čovjek (tielo i duh) i konačno anđeo (čisti duh). Nije zato čudno, da u vjerama poznatih naroda nalazimo duhovna bića kao posrednike između božanstva i čovjeka.

2. Narav anđela

a) Anđeli su čisti duhovi i osobna bića, t. j. imaju razum i slobodnu volju, a nemaju tiela. Kad se pokažu vidljivima, da izvrše naloge Božje (angelos-vjestnik) ljudima, primaju prolazno na se ljudski oblik i govor. Obično se jave kao liepa i mlada bića s krilima kao znakom jakosti, brzine i spremnosti.

b) Broj je anđela po svjedočanstvu Sv. Pisma vrlo velik (legije anđela), ali među njima vlada velika raznovrstnost u vlastitostima. Crkveni učitelji govore o devet korova (zborova) anđela.

3. Anđeoska je služba raznovrstna

a) Anđeli hvale i slave neprestano Boga s velikim veseljem i užitkom. Promatraju ljepotu i neizmjernu savršenost Božju, čudesna djela njegove svemogućnosti, mudrosti i ljubavi te mu se smjerno klanjaju i zahvaljuju.

b) Određeni su za duhovnu i tjelesnu pomoć ljudima (Hebr. 1, 14), mole za ljude (Tob. 12, 12), opominju na dobro (Dj. Ap. 5, 20), brane Crkvu Božju i pojedine narode (sv. Mihovil), pomažu u smrtnom času i prate duše pred vječnog sudca (prosjak Lazar, Lk. 16, 32).

4. Svojstva anđela

a) *Naravna* svojstva

Anđeli daleko nadmašuju čovjeka svojim razumom i slobodnom voljom, jer su posve duhovna bića, kojima tielo ništa ne smeta. Ipak nisu sveznajući; zato ne mogu prodrieti u tajne Božje i ne znaju, što čovjek misli. Oni nisu ni svudašnji, nego zapremaju određeno mjesto.

b) *Nadnaravna* svojstva

Po osnovi Božjoj imali su anđeli zaslužiti nadnaravnu sreću i blagostanje suradnjom svoje slobodne volje; zato im je Bog dao posvetnu milost.

5. Kušnja anđela

Kao što je prvi čovjek morao da se kao osoba slobodno odluči u zemaljskom raju za Boga ili protiv Njega i da tako zasluži raj, tako su i anđeli morali proći kušnju i dokazati svoju vjernost Bogu. U toj ih je kušnji pomagala milost Božja. Jedan dio anđela nije izdržao kušnje (2. Petr. 2, 4). Neposlušni su anđeli (zao duh, đavao, vrag, sotona) odmah izgubili posvećujuću milost, i Bog ih je bacio u paklene muke. Za njih nema odkupljenja: »Bog nije poštedio anđele, koji su sagriešili, nego ih strovali u pakao« (2. Petr. 2, 4). Isus reče, da je vidio sotonu, kako se kao munja ruši s neba (Lk. 10, 18).

Vjerni su anđeli odmah unišli u nebesku slavu i nikad je više ne mogu izgubiti (Mt. 18, 10).

Objava ne izvješćuje, u čemu se sastojala kušnja i grieh anđela. Sv. Otci drže, da su anđeli zgriešili ohološću (pobuna), ne htijući se pokloniti Bogu-Čovjeku, jer se oholost često označuje u Objavi kao početak svakoga grieha (Knj. Mudr. 15, 15).

6. Zli duhovi prema ljudima

a) Sv. Pismo uči, da zli duhovi nastoje iz zavisti i mržje *upropastiti* ljude. »Budite triezni i pazite, jer protivnik vaš đavao obilazi kao ričući lav i traži, koga bi progutao« (1. Petr. 5, 8).

Iz Novoga Zavjeta znamo, da je sotona *zaveo* već mnoge ljude. Tako na pr. prve roditelje, Judu na izdaju, Ananiju na laž, približio se Gospodinu, da ga odvrati od njegova zvanja (Mt.

4, 1). Đavao može ući u čovjeka (obsjednutoga) i prouzrokovati pojave ludila, padavice, sljepoću, gluhost, niemost i ostale nevolje.

Crkva priznaje *utjecaj* đavla na ljude; zato upućuje vjernike, da se molitvom utječu pomoći Božjoj (molitve poslije tihe sv. Mise) i preporučuje upotrebu blagoslovljene vode.

Jedino obstanak zlih duhova i njihova sotonska vlast mogu nam protumačiti tajnu tolikog zla na svietu, toliku zlobu i mržnju na Krista i na njegovu Crkvu.

b) *Krist je slomio đavolovu vlast svojom smrću na križu* (Lk. 10, 18, Iv. 3, 8). Tko vjeruje u Krista i surađuje s njegovom milošću, ne treba se bojati đavolske sile. Ma kakva bila da bila đavolova snaga i njegova sposobnost zavađanja, on je ipak stvor; zato đavao ne može nikoga napastovati bez privole Božje. Bog nas nikada ne uvodi u kušnju, koja nadmašuje naše sile. Đavolske kušnje jesu sredstva Promisla, koja pomažu, da se očituje i proslavi krepost.

Vjera, da postoji sotonska moć u svietu, ne smije nas uplašiti. Ta je vjera poziv u borbu za čast Božju. Oprez i molitva jesu prva sredstva, da se otmemo sotoninoj vlasti. »Pobjednička snaga, koja svladava sviet (đavla), jest vjera naša (Iv. 5, 4).

c) Utjecaj zlih duhova ne može se razumno niekati, ali se ne smije ni pretjeravati. Mnoge bolesti, koje su ljudi prije pripisivali đavolskom utjecaju, suvremena znanost tumači opravdano naravnim uzrocima; zato sv. Crkva opominje, da se lakoumno ne vjeruje u đavolski utjecaj, i zato riedko dopušta zaklinjanje (eksorcizam). Ako su u nekim stoljećima vjernici svih vjera (najmanje katolici) patili od bolestnog straha pred đavlom, te su tom strahu pale kao žrtve tako zvane vještice, nije to bio plod i djelo božanske Objave, nego nekršćansko praznovjerje u svezi s nedovoljnim poznavanjem naravnih uzroka mnogih duševnih bolesti.

Spiritizam je jedno od razšireniji suvremenih praznovjerja.

Razlikujemo spiritizam kao naučni sustav (početnik Allan Kardec, [†1869]) i spiritističke pojave. Spiritizam kao *naučni sustav,* t. j. njegove vjerske i moralne nauke počivaju na panteističkoj osnovici i protive se temeljnim istinama kršćanstva (da nema pakla, seljenje duša i t. d.).

Što se tiče *spiritističkih pojava,* koje se događaju na spiritističkim sjednicama preko medija, zna se zasigurno ovo: a) najveći broj neobičnih pojava na spiritističkim sastancima jesu vješte prevare; b) nekim se pojavama ne zna još prirodni uzrok, jer nisu dovoljno izpitane; c) unapried je stalno, da, ukoliko nadmašuju prirodne uzroke, nije im uzrok Bog, ni anđeli, niti duše pokojnika, nego zao duh, a to zato, jer su izvještaji često lažni i bezsmisleni. Oni udovoljavaju nedopuštenoj i grješnoj ljudskoj radoznalosti, a sudionici duševno mnogo pate. Takvi bi zli plodovi bili nedostojni Boga i njegovih svetih; zato je shvatljivo, zašto je sv. Crkva zabranila prisustvovati spiritističkim sjednicama, iz vjerskoćudorednih, a i zdravstvenih razloga.

7. Anđeli čuvari

Crkva naučava, da svaki vjernik ima svoga anđela čuvara, koji ga prati u životu pomažući mu u borbi za vječni spas. Ta se nauka oslanja na opomenu Spasiteljevu, da se pazi na djecu, jer: »njihovi anđeli uviek gledaju u nebu lice svog nebeskog Otca« (Mt. 18, 10), kao i na vjeru prvih vjernika u anđela, koji je Petra izbavio iz tamnice (Dj. Ap. 12, 15).

Crkva je ustanovila blagdan *Anđela Čuvara* (2. listopada), da vjernike potakne na što veće štovanje anđela. Kršćani su častili sv. anđele odmah u početku, a u 4. stoljeću već grade njima u čast crkve. Od svih se anđela najviše štuje sv. *Mihovil* kao zaštitnik cjelokupne Crkve i pratilac duša pred priestol Božji. Židovi nisu izkazivali anđelima vjersko čašćenje.

Životna vriednost

Nauka Crkve o neprestanoj i razvijenoj borbi dobrih i zlih duhova za osvojenje ljudskog srdca za Boga ili protiv Boga osvjetljuje žarkim sjajem ozbiljni položaj, u kojem se čovjek nalazi za vrieme svog zemnog života i na kakvu se snažnu odluku mora odlučiti« (Krebs, Dogma u. Leben, I. str. 200).

§ 4. STVORENJE ČOVJEKA I EVOLUCIONIZAM

A. BOG JE STVORIO ČOVJEKA

Prastaro pitanje, odakle čovjek i kako je postao, rješava vjera pokazujući na postanak čovjeka iz Božjih ruku. Čovjek ujedinjuje u svojoj naravi dva svieta: tvarni i duhovni. Jednako tako, kao što ima tvarni i duhovni sviet svoj izvor u svemogućnosti Stvoriteljevoj, tako je i čovjek potekao čitavim bićem od Boga. Još i više: čovjek je kao kruna svih stvorova posebnim načinom proizišao iz Stvoriteljevih ruku. To je nauka vjere, koja je u posljednjim desetljećima pobjedonosno izdržala sve pokušaje bezvjerja, da je obori novim odkrićima znanosti.

1. Stvorenje prvog čovjeka

Sv. Pismo izvješćuje: »Tada načini Gospod Bog čovjeka od praha zemaljskoga i udahne mu u lice duh života. Tako postade čovjek živo biće.« (Gen. 2, 7).

Ovaj se slikoviti opis ne smije shvatiti antropomorfski, t. j. zamišljati Boga kao kakvog lončara, koji mjesi ilovaču i stvara ljudski oblik, nego tako, da je činom svoje volje oblikovao čovječje tielo iz zemlje.

U izvještaju su sadržane ove poviestne istine:

a) Bog je stvorio *čitavog* prvog čovjeka.

b) Čovjek ima *dušu i tielo.* Tielo je Bog stvorio iz tvarnih elemenata, koji su postojali prije čovjeka. Dušu je stvorio iz ništa (kazano slikovito: udahnu u lice duh života).

c) Duša daje čovjeku *život.*

Zato je članak vjere (dogma — objavljena istina): Bog je stvorio čitavog čovjeka. Ova je nauka najbolji branič i svjedok ljudske veličine i vriednosti. Iz nje se može zaključiti, zašto je misao o Bogu tako obćenito i nerazorivo upisana u ljudskom rodu.

2. Stvorenje žene

Iza slikovitog opisa stvaranja prvog čovjeka prelazi Sv. Pismo na obširnije i zornije opisivanje stvorenja žene (Izpor. Gen. 2, 18 slied.).

Iz tog opisa sliedi ova nauka:

a) Iz Adama je potekao sav ljudski rod.

b) Eva nije Adamu ni gospodarica ni robinja, nego *jednakopravna družica.*

c) Bog je stvorio prvog muža i prvu ženu, te ih *sjedinio u ženitbi,* da se rađanjem napuči zemlja.

d) Čovjek je stvoren na sliku Božju: »Tako stvori Bog čovjeka na sliku svoju« (Gen. 1, 27).

Čovjek je *naravna* slika Božja po svom duhu (razum i volja), a ne po prednostima tiela. Radi toga je čovjek viši od svih nerazumnih stvorova, koji su na Zemlji zato, da služe čovjeku. Ljudsko je tielo od zemlje i smrtno, te je podvrgnuto mnogim i premnogim promjenama, koje se odrazuju i na duševnom životu. Čovječje je tielo častno, jer potječe od Boga i vrstno je oruđe za posvećenje duše.

3. Jedinstvo ljudskog roda

O tom *poviestnom* događaju govori nam *Sv. Pismo,* kad izvješćuje o stvaranju prvog ljudskog para: »Stvori ih kao muža i ženu« (Gen. 1, 27). *Od Adama i Eve potječu svi ljudi.*

I *prirodna znanost* drži istinitom nauku o jedinstvu ljudskog roda iz više razloga: a) *fizička građa* ljudi (kostur, udarac bila, vrućina tiela) je kod svih bivstveno jednaka; b) između ljudi najrazličitijih rasa omogućeno je *rađanje* zdravih potomaka; c) *duševna svojstva* (način mišljenja i suđenja, dar govora i t. d.) svim su ljudima jednaka. Rase su i rasne razlike nastale tokom vremena uslied novih životnih prostora i uvjeta života (hrana, klima, način života, civilizacija). Prelazi rase u rasu mogu se u čovječanstvu jasno primietiti.

Na poviestnoj činjenici, da svi ljudi potječu od Adama, temelji se nauka o iztočnom griehu i odkupljenju.

4. Kada je Bog stvorio prvog čovjeka?

Na to pitanje nema točnog odgovora u Sv. Pismu. Računanje godina (kronologija) u Sv. Pismu nije ni sigurno ni sustavno, jer ta okolnost nije važna za spasenje ljudskog roda. Osim toga nije ni bila svrha pisca Geneze, da napiše podpunu poviest čovječanstva.

Ni svjetovna znanost ne može sigurno odgovoriti, kad je stvoren prvi čovjek. Ona je po današnjim nalazima ustanovila, da se je prvi čovjek pojavio na svietu u diluvialno doba. Da li je od tog vremena do nas prošlo desetak ili stotinjak tisuća godina, ne zna nitko. Podatci su prirodoznanaca vrlo različni i nestalni.

B. EVOLUCIONIZAM

Stvorenje čovjeka je *poviestni* događaj. O njemu ne postoji nikakvi poviestni podatak ni vrelo osim izvještaja Sv. Pisma. Taj je događaj ipak tako važan i toliko privlači ljudski duh, da su prirodne znanosti pokušale skinuti veo s najdavnije prošlosti čovjeka. Tragajući za ostatcima najstarijih nalaza čovječjih kostura, uklopili su prirodoznanci čovjeka u obći tok razvoja prvih bića i protegnuli na njega teoriju evolucije. Područje, na kome se prirodne znanosti kreću, još je uviek samo područje hipoteze, t. j. pokušaja tumačenja, a ne područje utvrđenih činjenica. Najpoznatija hipoteza o postanku čovjeka je hipoteza evolucionizma.

Evolucionizam kuša protumačiti pojavu čovjeka na svietu na dva načina.

1. **Absolutni ili radikalni evolucionizam** tvrdi, da se je čovjek dušom i tielom razvio iz životinje postupnim razvojem kroz duga stoljeća. Po nekojima je ta životinja bila majmun; drugi je traže među danas još nepoznatim sisavcima, od kojih bi tobože potjecali i čovjek i majmun.

Ta je hipoteza u očitom protuslovlju s objavljenom istinom o stvorenju čovjeka. Jednako je tako neizpravna i s gledišta sigurno utvrđenih činjenica znanosti. U narednom ćemo poglavlju potanje pokazati, kako je nemoguće tvrditi, da se čovječja duša razvila iz životinjske. Ovdje ćemo se ograničiti na pitanje, da li se je *čovječje tielo doista razvilo* iz životinjskog.

Da bi pristaše radikalnog evolucionizma (Vogt, Haeckel) dokazali svoju hipotezu o poriekIu čovječjeg tiela iz životinjskog, pozivaju se na više razloga, od kojih iznosimo:

a) *anatomsko-morfoložki:* postoji velika sličnost u građi tiela između čovjeka i majmuna, koja govori za zajedničko porieklo.

Premda se ne može osporiti neka međusobna sličnost, ipak sva sličnost ne dokazuje, da su čovjek i majmun istog poriekla po tielu. Ta se izticana sličnost može i tako protumačiti, da je jedno i drugo tielo stvorio Bog. Međutim, ističu anatomi, postoje u građi čovjekova i majmunova tiela tolike razlike, da je razvoj čovjeka iz majmuna posve izključen: Čovjek ima daleko savršenije moždane od ikoje životinje, stoga je oblik njegove lubanje drugačiji od životinjske. Čovjek ima uzpravan hod, savršenije ruke, drugačije zube. Njegovo je tjelesno ustrojstvo takvo, da se svaka kost lako razlikuje od majmunske kosti. Sve to odlučno govori protiv razvoja čovječjeg tiela iz životinjskog uobće, a majmunskog napose.

b) *biološki* (razvoj klice): čovječja klica pokazuje u svom razvoju sličnost s razvojem klice životinjskih vrsta, koje su joj predhodile. Haeckel je dapače uztvrdio, da čovječji zametak prolazi sve stadije čovjeka iz majmuna (»osnovni biogenetski zakon«).

Znanost je danas na čistu, da se iz sličnosti, koja je više prividna nego stvarna, ne smije zaključivati na isto porieklo, a Haeckelove su tvrdnje napustili stručnjaci kao nedokazane, jer se on sam poslužio falsifikatima, da dokaže svoje neosnovane tvrdnje.

c) *paleontoložki:* u slojevima zemlje pronađeni su ostatci lubanja i kostiju, koji da su prelazni oblici između životinje i čovjeka, kao na pr. Pithecanthropus erectus, typus Neandertalensis (Heidelberg-Krapina) i Sinantropus pekinensis.

Paleontolozi su uztvrdili, da tih prelaznih oblika *uobće* nema: sve, što je dosad pronađeno u zemlji, jesu ostatci *pravog* čovjeka. Tako su i Pithecanthropus erectus, typus Neandertalensis i Sinanthopus pekinensis pravi čovjek (ovoj vrsti pripada i krapinski čovjek). Da se je čovjek razvio iz majmuna, moralo bi bezuvjetno biti u zemlji *bezbroj prelaznih oblika.*

Svi spomenuti razlozi, koje pristaše radikalnog evolucionizma navode za svoju hipotezu, nemaju dokazne snage. Nije onda čudo, da učenjaci (inovjerci) obćenito napuštaju ovu hipotezu. »Mi ne možemo učiti, mi ne možemo bilježiti kao tekovinu znanosti, da čovjek potječe od majmuna ili od koje druge životinje.« veli antropolog Virchow (Die Freiheit der Wissenschaft, str. 31).

S ovim se mišljenjem podudara i obće uvjerenje ljudskog roda. Kod prastarih naroda postoje naime zajedničke i vrlo slične predaje, koje govore o prvom čovjeku kao sretnom i dobrom biću, čije se stanje promienilo na gore radi počinjenoga grieha, ali nema nikakvih predaja, koje bi kazivale o bilo kakvu čovječjem razvoju iz životinje.

2. **Umjereni evolucionizam** također uči, da se je ljudsko tielo postupno razvilo iz životinjskoga. Jedino u času, kad je životinjsko tielo primalo ljudski oblik, odstranio je Bog životinjsku dušu i stvorio ljudsku; tako je postao prvi čovjek.

Što se tiče pitanja, da li je moguće, da se ljudsko tielo razvilo iz životinjskog, očevidno je, da Bog *može* nekom životinjskom tielu dati snagu, da se postupno razvije u ljudsko tielo. Ali ako se pita, da li se je to *doista* i zbilo, već je iztaknuto, da se to ne može dokazati, jer se dosada nije *nigdje* naišlo na prelazne životinje, koje bi utvrdile postupni razvoj životinjskog tiela u ljudsko. Zato mnogi prirodoznanci (katolici i inovjerci) odlučno osporiše i ovoj hipotezi znanstvenu vriednost.

Osim toga se ova predpostavka težko može spojiti s biblijskim izvještajem o postanku prvog čovjeka (suradnja Božja kod stvaranja tiela, stvaranje duše), a pogotovo ne s izvještajem o stvaranju Eve. Zato odklanjaju malone svi katolički bogoslovci tumačenje umjerenog evolucionizma kao nauku, koja se ne može uzkladiti s Objavom.

3. **Teorija kreacionizma** najbolje se slaže s biblijskim izvještajem, jer uči, da je Bog stvorio Adamovo tielo neposredno iz tvarnih elemenata, t. j. bez ikakve evolucije, a Evino tielo iz Adamova.

Ta teorija ima za sobom gotovo jednodušno naučavanje svih Sv. Otaca i bogoslovaca te mišljenja crkvene učiteljske vlasti (Odgovor Biblijske komisije 30. lipnja 1909. o poviestnom značenju prvih poglavlja Geneze).

Izvještaj se Geneze (1, 26; 2, 7 i 18) tumači u ovoj teoriji ovako. Najprije tvrdi Geneza obćenito, da je Bog stvorio čovjeka, i to jednog muža i jednu ženu (1, 26 i 27). Iza toga se točnije opisuje način stvaranja tiela i duše Adamove (2, 7) i oblikovanje Eve iz Adama (2, 18). Premda je način opisa slikovit, očito se razabire tvrdnja, da je tielo Adamovo bilo napravljeno od zemlje, t. j. od anorganske materije. Zato se kasnije posve dosljedno tvrdi (Gen. 3, 12), da se čovjek vraća smrću u prah, odakle je i uzet. Ako je, veli se konačno u teoriji kreacionizma, Eva stvorena iz Adama neposrednim zahvatom Božjim, zašto bi bilo potrebno, da Adama stvori iz životinjskog tiela?

Iz čitavog razlaganja sliedi ovaj nepobitni zaključak: između dogme o stvorenju svieta i prirodnih znanosti nema protivnosti, ako se uzmu u obzir samo *sigurne* činjenice prirodnih znanosti. Hipoteze nisu sigurne i zajamčene činjenice.

Životna vriednost

Poviest moga poriekla kaže mi otvoreno: a) djelo sam ruku Božjih. A to znači: moje udove, zdravlje, razum, srdce, maštu dobio sam od Boga; b) stvaranje mi pokazuje neodklonivu svrhu moga života: stvoren sam, da dođem k Bogu, od koga sam i proizišao, stavljajući u Njegovu službu sve svoje duševne i tjelesne sposobnosti.

§ 5. LJUDSKA DUŠA I ŽIVOTINJSKA DUŠA

Uz velike tjelesne razlike, po kojima se čovjek razlikuje od životinje, ima u čovjeku još nešto, što ga *bitno* izdiže nad životinju: čovjek ima razumnu dušu. Ljudska duša stvara *nepremostiv* jaz između čovjeka i životinje a i glavni je razlog, zašto je posve nemoguć razvoj čovjeka iz životinje.

A. LJUDSKA DUŠA

Obćenito govoreći dušom zovemo počelo (princip) života živih bića. Takvu dušu ima biljka, životinja i čovjek, jer inače ne bi živjeli, ali čovjekova duša toliko nadvisuje svojom razumnom naravi dušu biljke i životinje, da je ljudska duša nešto posve drugo nego duša životinje i biljke.

1. Čovjek ima dušu

Nauka je vjere, da čovjek ima jednu dušu

Sv. Pismo naučava tu istinu na više mjesta, kad opisuje stvaranje duše, po kojoj je čovjek postao živ i slika Božja (Gen. 1, 27; 2, 7). U Propovjedniku (12, 7) kaže izričito Duh Sveti: »Povratit će se tielo u zemlju, odakle je uzeto, a duh se vraća Bogu, koji ga je dao.« U *Evanđelju* naglašuje Gospodin: »Ne bojte se onih, koji ubijaju tielo, ali duše ne mogu ubiti« (Mt. 10, 28).

Crkva uči na 4. lateranskom saboru: »Bog je stvorio duhovni i tvarni sviet, a zatim čovjeka, kojega je načinio iz duha i tiela«.

2. Duša je ljudska duhovna

»Duša je duhovna« znači: a) duša nije tielo i zato nema tjelesnih vlastitosti, koje se mogu zamieniti sjetilima, kao što su miris, okus, boja, težina, veličina. toplina i studen; b) duša je jednostavno biće i zato nema dielova, na koje bi se mogla razstaviti; c) duša je u svom obstojanju neovisna o tielu, t. j. može obstojati i bez tiela izvršiti neke čine (misliti, suditi, htjeti — intelektualni život) bez pomoći bilo kojeg nutarnjeg organa *(nutarnja neovisnost);* d) duša je samo vanjskim načinom ovisna o tielu, t. j. bez tjelesnih organa ne može djelovati prama vani, kao što na pr. umjetnik ne može svirati bez glasbala *(vanjska ovisnost).*

Duhovnost se ljudske duše najbolje očituje u njezinu razumnom i voljnom djelovanju.

3. Ljudska duša ima razum i slobodnu volju

A. Ljudski razum vrši stalne djelatnosti: a) razum može razmjernom lakoćom spoznati nematerialne stvarnosti, kao što su Bog, duh, krepost, dobro, nuždnost, uzročnost; b) razum može iz pojedinih predočaba, koje su pojedinačne, sjetilne i ograničene, abstrakcijom stvarati pojmove, t. j. zadržati samo ono, što je u tim predočbama zajedničko, tako na pr. iz čovječjih osebina stvoriti pojam čovjeka; c) razum stvara zaključivanjem sudove, t. j. spaja ili razstavlja pojmove. Na pr. Dan je liep.

To djelovanje razuma nedvoumno dokazuje, da je ljudska duša duhovna, jer, što god je tvarno, to je nuždno i pojedinačno. Što je tvarno, ima neku kolikoću, nalazi se u prostoru, jer je protežno, i u nekom vremenu, a pojmovi o duši, istini, pravdi, ljepoti te obćeniti sudovi i zaključci našega razuma nemaju na sebi ništa pojedinačno, ništa protežno i ne gibaju se; dakle nisu tvarne naravi, nego su duhovni. Dosljedno mora i počelo, koje je nosilac tih netvarnih duhovnih pojava, biti duhovno.

Svojom razumnom djelatnošću stvorio je čovjek visoku kulturu na zemlji, u čem ga nijedno živo zemaljsko biće nije pokušalo ni nasljedovati, akamoli da bi ga dostiglo.

B. *Ljudska slobodna volja je posebna svojina ljudske duše*

Volja omogućuje čovjeku, da bude gospodar svojih djela i da se može slobodno podvrgavati volji Božjoj i stjecati zasluge za nebo.

Ima ljudi *(fatalisti, deterministi),* koji osporavaju čovjeku slobodu volje; svi njihovi razlozi nose na sebi biljeg materialističkog gledanja na sviet.

Katolička vjera uči, da je čovjek slobodan, t. j. čovjek određuje sam sebi, da radi ili ne radi, da radi ovo ili ono, i nitko ga ne preodređuje na te čine. Crkva je osudila Luterovu nauku, koji je tvrdio, da je čovjek griehom izgubio svoj naravni dar slobodne volje. (Trident. sabor, 6. sjed. kan. 5).

Sv. Pismo naučava slobodu volje na mnogo mjesta, osobito ondje, gdje Gospodin potiče čovjeka na vršenje zapoviedi. Sloboda je volje osnovni zakon novozavjetne ekonomije spasenja. Tako poziva Krist mladića na nasljedovanje »ako hoćeš« (Mt. 19, 17).

Razum svjedoči za tu istinu. Čovjek je sviestan *prije čina,* da ga na čin nitko ne preodređuje; zato razmišlja prije čina o razlozima i sredstvima. Za vrieme čina, na pr. dok šećemo i čitamo, sviestni smo, da to radimo, ali da možemo i drugačije raditi. *Poslije čina* smo sviestni, da smo mogli i drugačije raditi. Ako je čin bio dobar, drago nam je; ako je bio zao, žao nam je. Sve bi to bilo bezsmisleno, kad čovjek ne bi bio slobodan.

Uvjerenje je ljudskog roda kroz sve vjekove, da čovjek vrši mnoge čine podpuno slobodno. Kod svih se naime naroda nalaze zakoni, nagrade, prietnje, kazne. Sve te uredbe ne bi imale smisla, ako čovjek nije slobodan.

Sloboda volje također dokazuje duhovnost duše. U tvarnom svietu nema slobode. U njemu se sve zbiva po stalnim zakonima, koji ne dopuštaju izbora ili izuzetaka. Gospodstvo volje nad tjelesnim nagonima i njezina sposobnost izbiranja najočitije pokazuje, da je nosilac volje — ljudska duša — netvarna i duhovna.

4. Ljudska duša je samo jedna

Ta je jedna te ista duša uzrok, da čovjek može provoditi u isto vrieme *vegetativni* (rast, množenje i probava), *senzitivni* (oćutni i pokretni) i *intelektualni* (razum i volja) život. Kad se smrću odvoji duša od tiela, prestaje vegetativni i senzitivni život, ali ostaje intelektualni; zato su razum i slobodna volja, koji sačinjavaju intelektualni život, oni duševni darovi, po kojima je čovjek slika Božja. Tim se darovima bitno razlikuje čovječja duša od životinjske, jer životinjska duša provodi samo vegetativni i senzitivni život.

5. Duša je substancionalno biće

Kad kažemo, da je duša substancionalno biće, onda tvrdimo, da naši duševni doživljaji (psihički akti) ne postoje sami za sebe, nego da pripadaju nekom samostojnom (substancionalnom) uzroku ili nosiocu. Taj uzrok ili nosilac jest duša ili naše »ja«.

U tom nas utvrđuje dnevno naše izkustvo i sviet: a) mi smo nepokolebivo i jasno sviestni, da se u našem »ja« vrše duševni čini, koji njemu pripadaju (ja osjećam bol, ja hoću, ja razmišljam); b) sviestni smo, dalje, da ovom našem »ja« mogu u isto vrieme pripadati mnogi duševni čini: isti sam ja, koji mislim i hoću i slušam, a to znači, da duša nije puki skup duševnih čina; c) sviest nam konano utvrđuje, da naše »ja« ostaje isto i nepromjenljivo kod svih duševnih čina, premda duševni čini sliede jedan za drugim i neprestano se izmjenjuju.

6. Bezsmrtnost duše

Bezsmrtnost duše stoji u tome, da duša ne prestaje živjeti, kad napusti tielo, nego da kao duhovno sviestno i osobno biće živi na vieke. To je njezina naravna vlastitost.

a) U *Novom Zavjetu* iztaknuta je ta misao očigledno na mnogo mjesta. (Umirućem razbojniku obećava Gospodin vječni život u raju, Lk. 23, 43; dušu ne može nitko pogubiti, Mt. 10, 28; ona se može samo vječno unesrećiti, Mt. 16, 23).

U *Starom Zavjetu* naglašena je bezsmrtnost duše u knjizi Mudrosti (»ne će je zadesiti udes smrti« 3, 1) i u opisu junačtva braće Makabejaca (2. Mak. 7).

Crkva je na 5. lateranskom saboru proglasila dogmom vjeru u bezsmrtnost duše.

b) *I razum* uviđa istinitost takvog vjerovanja: 1. Duša je jednostavno i duhovno biće. Jednostavno se biće ne može razpasti u dielove i tako uginuti, jer nema dielova. 2. Duhovno biće ne ovisi o tielu i zato ne propada, kad se razstavlja od tiela. Dakle duša živi po svojoj naravi na vieke. Jedini Bog može poništiti ovu naravnu vlastitost duše, ali se protivi mudrosti Božjoj, da uništi ovu vlastitost duše, kad ju je sam takvom stvorio.

c) *Obće je i trajno uvjerenje ljudskog roda,* da duša živi i iza smrti. S tim je uvjerenjem povezano i drugo mišljenje, da će u životu iza smrti dobiti dobri nagradu, a zli kaznu. Nemamo nikakva razloga smatrati neistinitim ovo uvjerenje, kojega nisu mogle nikakve strasti izstisnuti iz sviesti svih kulturnih i primitivnih naroda starog i novog vieka.

7. Sjedinjenje duše s tielom

Čovjek ima dušu i tielo; njegova je dakle narav sastavljena od dvaju počela: duše i tiela. Duša su i tielo tako udruženi, da jedna te ista duša neprestano oživljava tielo i daje mu sve pojave životne djelatnosti. Ona mu daje, da se kreće, osjeća, misli i čuvstvuje. Između duše i tiela postoji jedinstvo, za koje je duša po svojoj biti određena. Čovjek je istom po toj unutrašnjoj vezi duše i tiela podpun u svojoj naravi. Tako nam opisuje Sv. Pismo stvorenje prvog čovjeka: »Tada načini Gospod Bog čovjeka od praha zemaljskoga i udahnu mu u lice duh života. Tako postade čovjek živo biće« (Gen. 2, 7).

Svaku pojedinu ljudsku dušu stvara i danas Bog, i to u času, kad je sjedinjuje s ljudskim tielom. Tako uče bogoslovi. Duša se ne baštini od roditelja (traducionizam).

Životna vriednost

Spoznaja, da je čovjek u svojoj naravi sastavljen od duše i tiela, ima dalekosežne posljedice za ćudoredni život i cjelokupni odgoj čovjeka. Ona nas čuva, da ne padnemo u dvie krajnosti: *preziranje* tiela, kako ga nalazimo u nekim orientalnim religijama, i *obožavanje* tiela, kako ga podržavaju mnogi suvremeni materialisti.

Kršćanstvo ostvaruje pravi odnos između duše i tiela. Duša je kao duhovno počelo tiela viša i vrednija od tiela; zato ima vladati i upravljati tielom tako, da uskladi njegove težnje s višim duševnim težnjama. Dosljedno: duša ne će uništavati tielo i njegove sposobnosti, nego će ih oplemenjivati, ne će ih gaziti, nego podizati i stavljati u službu vječnih ideala. I tielo će jednom uzkrsnuti, da bude dionik sreće ili nesreće duše, s kojom je u životu bilo tako uzko, bitno povezano. Odtuda i izpravnost osnovne misli kršćanstva: »Jer što koristi čovjeku, ako cieli sviet dobije, a dušu svoju izgubi? Ili kakvu će zamjenu dati čovjek za dušu svoju?« (Mt. 16, 26).

B. ŽIVOTINJSKA DUŠA

1. Životinje imaju *vegetativni* (kao i biljke) i još *osjetni* život. Po ovom se *bitno* razlikuju od biljaka.

2. *Osjetni* život proživljuju životinje preko raznovrstnih osjetila, a to su: a) *vanjska sjetila,* kojih savršenije životinje imaju pet kao i čovjek, pa su neka i bolje razvijena nego kod čovjeka, b) *životno sjetilo,* kojim osjećaju povoljno i nepovoljno tjelesno stanje (glad, bol, pohotu); c) *obće osjetilo,* da njim osjete skup podražaja; na taj način osjećaju neprijatelja, gospodara, omiljelu hranu, glasbu; d) *mašta,* koja im omogućuje predočivanje i obnavljanje bivših utisaka; tako traže psi odsutnog gospodara,

laju u snu. Mašta životinja ne pokazuje ista svojstva kao ljudska, da utiske može sastavljati, odieliti i nove stvarati; e) *sjećanje*, po kom prepoznavaju osobe i stvari, koje su već nekoć vidjele (gniezdo, put). Konačno imaju:

3. **Nagon** (instinkt). Životinjski nagon je osjetni poticaj, koji priklanja životinje na djela, koja odgovaraju njihovoj naravi, a odbija ih od djela, koja su štetna, a da svega toga životinje nisu sviestne. Nagon se može čovječjom vježbom usavršiti. Stečene se vještine mogu rađanjem prenieti na potomstvo. Opaženo je, da pojedine životinje s razvijenijim osjetilima i osjetom imaju i razvijeniji nagon. Životinja radi po nagonu i onda, kada je takvo djelovanje bez koristi i štetno radi izmienjenih vanjskih prilika (na pr. ptica selica u krletki).

4. **Životinjska duša nema razuma,** t. j. ona ne može kao razumni čovjek stvarati obće pojmove, ne vidi svezu između uzroka i učinka, ne može stvarati zaključaka, niti može shvatiti odnošaj sredstva i cilja.

O tome nas uvjeravaju ove činjenice: a) Životinje ne znaju govoriti, da mogu svoje misli priobćiti drugima. Dar govora nisu stekle ni kroz stoljeća, što se druže s čovjekom, niti ih je ikakvo ljudsko vježbanje moglo naučiti govoriti. Moć govora predpostavlja razumni život. Gdje duša ne može stvarati obće pojmove, a ne može ni za te pojmove naći vanjske znakove (izraze), tamo nema ni razumnog života; b) Životinje ne upotrebljavaju oruđa i ne vrše nikakvih vještina. Razlog je u tome, što nemaju intelektualne snage, da uvide korist oruđa (vještine) za pojedinačni cilj.

Evo što iznosi znameniti prirodoslovac, koji je posebice proučavao mrave i njihov život, E. Wasmann. Prirodoslovac A. Bethe položio je na stazu, kojom je prolazila vrsta mravi Lasinus niger limenu pločicu s medom. Mravi su dolazili i kušali med, dok su ga mogli doseći. Sad Bethe podigne toliko pločicu, da mravi nisu mogli neposredno doći do meda. Trebalo je samo malo nanieti zemlje pred izdignutu pločicu i postaviti trešćicu kao most. Mravi se nisu tomu dosjetili i med je ostao izvan njihova dohvata (Vergleichende Studien über das Seelenleben der Ameisen u. der höhören Tiere, Freiburg 1900, str. 96).

c) Nedvojbeno je utvrđeno, da životinje ne poučavaju jedna drugu; d) Kod životinja nema napredka, što bi ga stekle umovanjem i izkustvom; stoga vrše od svog postanka na isti način svoja djela i njihov je družtveni život uviek jednak.

Ako ima životinjskih djelatnosti, za koje se čini, da predpostavljaju razum, onda su te djelatnosti ili uvećane ili ih se može dovoljno protumačiti nagonom ili sjećanjem, vanjskim podražajima (na pr. brojenje kod konja) i drugim svojstvima životinja.

5. *Životinjska je duša u svim dielovima ovisna nutarnjom ovisnošću o tielu* i zbog toga ne može životinjska duša, kad se odieli od tiela, dalje živjeti, nego se razpadne i ugine. Radi nutarnje ovisnosti duše i tiela kod životinje ne nastaju životinjske duše stvaranjem; niti ih nestaje tako, da ih Bog uništi, jer same po sebi propadaju u ništavilo, čim se odvoje od tiela.

Iz izloženog se gradiva izdiže nepobitna činjenica, da čovjek svojom razumnom naravi daleko nadmašuje životinju. Ono, što je više, ne može se protumačiti nižim; još manje može više nastati iz nižega. Zato se i čovjek nije mogao razviti iz životinje, nego svoj postanak ima zahvaliti neposrednoj Božjoj stvaralačkoj djelatnosti. Za čovjeka je mnogo častnije, kad svoje porietklo vuče neposredno iz Božjih ruku!

Životna vriednost

Da li postoji neumrla ljudska duša, nije samo naučno nego i praktično pitanje, koje duboko zasieca u naš život. Sve naše misli i sav naš rad idu drugim pravcem, kad u sebi nosimo bezsmrtnu dušu. Mi postajemo sviestni odgovornosti pred Bogom, osobito iza smrti, za sva svoja djela.

§ 6. PRVOTNO STANJE ČOVJEKA I IZTOČNI GRIEH

Objava nam odkriva u nauci o prvom stanju čovjeka i iztočnom griehu prvu stranicu poviesti ljudskog roda. Ta je izpisana nedokučivom ljubavlju Stvoritelja i padom ljudskog roda. O tim istinama ovisi ciela daljnja Objava. Njezine posljedice proživljujemo do danas i susrećemo ih na svakom koraku.

A. PRVOTNO STANJE ČOVJEKA

Kad je Bog stvorio prve ljude, obdario ih je naravnim dobrima (razum i slobodna volja). Po njima je čovjek bio *naravna* slika Božja. Ali Bog je htio, da prvi ljudi budu još i na drugi, *savršeniji* način slika Božja. Htio je da budu po milosti posvećujućoj sudionici božanske naravi, a poslije smrti neposrednog gledanja Boga. Vatikanski sabor izričito kaže: »Ponukan svojom neograničenom dobrotom usmjerio je Bog čovjeka na nadnaravni cilj, da sudjeluje u božanskim dobrima, koja posvema nadmašuju spoznaju ljudskog duha« (Sjed. 3. pogl. 2).

1. **Pojam nadnaravnog reda**

Naravnim zovemo ponajprije sve ono, što sačinjava nečiju narav i bez čega ona nije podpuna. Čovjeku je dakle naravno, da ima dušu i tielo sa svim duševnim i tjelesnim moćima (razum, volja, tjelesni organi).

Zatim je naravno ono, što se može postići naravnim sposobnostima. Tako je čovjeku naravno znanje i težnja za srećom. Konačno je naravno i ono, što narav traži, da postigne svoj primjereni cilj. Tako je čovjeku naravno, da ga Božja svemogućnost podržava u životu, i da bude zdrav. U jednu rieč: *naravno je ono, što pripada biti, sposobnostima i zahtjevima naravi.*

Nadnaravno je pak ono, što nadmašuje naravno, a to znači ono, što ne sačinjava njezinu bit, njezine sposobnosti, ni njezine primjerene zahtjeve.

Nadnaravno se odnosi prema naravnom kao nadogradnja prama temelju. Nadnaravno ne poriče narav, nego je predpostavlja i na njoj nadograđuje tako, da je popunjuje, usavršuje i podiže iznad njezine vlastite moći i ljepote. Ako dakle ima narav nešto, što je njoj nadnaravno, nije to dala sama sebi, nego je primila od Boga kao slobodni, nezasluženi dar; *zato je nadnaravni dar uviek milost Božja.*

Ljudskoj naravi odgovara kao njezin posljedni primjereni cilj, da Boga upozna preko stvorenih stvari i da bude sretna bez boli i nevolja. Bog je međutim htio čovjeku podieliti još veću sreću nego što njegova narav traži i može polučiti. Htio je čovjeka učiniti dionikom blaženstva, koje On sam uživa u neposrednoj spoznaji i zrenju svoje božanske naravi. Takva spoznaja i sreća premašuju mogućnost ljudskog razuma i volje. Ona je zato nadnaravna. A da čovjek može polučiti taj nadnaravni cilj, obdario ga je Bog primjerenim sredstvom: posvećujućom milošću. Ta uzdiže čovjeka u nadnaravni red ili stanje.

2. **Posvećujuća milost**

Posvećujuća milost čini čovjeka nutrašnje svetim i pravednim. Po njoj čovjek postaje dionik božanske naravi. To znači, da duša postaje Bogu slična, jer je uzdignuta na stepen onog savršenstva, na kojem duhu pripada stepen spoznaje Boga, kojim Bog samoga sebe spoznaje. Po milosti posvećujućoj čovjek postaje diete ili posinak Božji. »Vidite, koliku nam je ljubav dao Otac, da se zovemo i jesmo djeca Božja«, iztiče sv. Ivan (1. Iv. 3, 1).

Praroditelji su dobili posvećujuću milost. Sv. Pavao uči, da nam je Krist svojom mukom i smrću povratio, što je Adam izgubio: »A kad dođe punina vremena, odasla Bog svoga Sina, rođena od žene, pokorna zakonu, da izkupi one, koji bijahu pod zakonom, da primimo posinaštvo« (Gal. 4, 4). A kako je Krist poglavito povratio ljudima djetinjstvo (posinstvo) Božje i tako

pravo na nebo, očito je, da je i Adam bio diete Božje, t. j. da je imao posvećujuću milost. Isti apostol naroda neprestano upozorava vjernike: »Obnovite... i obucite novog čovjeka, koji je po Bogu stvoren u pravednosti i svetosti istine« (Efež. 4, 23 i 24). To znači, da kršćani moraju biti onakvi, kakav je bio prvi čovjek: sveti i pravedni u posvećujućoj milosti.

3. **Druge duševne odlike**

Bog je poklonio ljudima i dvie posebne duševne odlike, koje oplemenjuju i usavršuju ljudsku narav, ali joj ne pripadaju. To su:

a) *Veliko znanje i mudrost*

Iz Geneze znamo, da je Adam nadjenuo svakoj životinji i ptici (2, 20) ime. Ta nas okolnost upućuje na Adamovo veliko i savršeno poznavanje prirode. K tome se znanju pridružila i velika spoznaja vjerskih istina: »Njihove su oči gledale slavu veličine Božje i njihovo je uho slušalo ljepotu Božjeg glasa« (Knj. Mudr. 17, 11). Ovako veliko i savršeno znanje osposobilo je Adama, da primi, propovieda i čuva Praobjavu.

b) *Sloboda od neuredne pohote*

Narav je prvih ljudi bila usmjerena prema božanskim dobrima i nije ih mučila zla pohota. U njihovoj je naravi vladala skladnost i red. Niži, sjetilni dio podvrgavao se razumnom dielu naravi. Premda nisu imali odjeće, nisu pokazivali osjećaj stida (Gen. 2, 25).

Crkva naučava, da je neuredna pohota posljedica grieha prvog čovjeka. Sv. Otci iztiču, da se je osjećaj stida rodio u prvim ljudima istom nakon grieha (Gen. 3, 7).

4. **Tjelesne odlike**

Da bi Bog uveličao sreću i blaženstvo praroditelja u zemaljskom raju, obdario im je tielo nekim odlikama.

a) *Praroditelji nisu trebali umrieti*

Neumrlost je bila naravno svojstvo tiela prvog čovjeka. Adamovo je tielo bilo, kao i naše, sastavljeno od istih elemenata i stigla bi ga ista sudbina razpadanja. Posebnom milošću ne bi Adam podlegao zakonu umiranja, već bi ga Bog bio živa uveo u vječno blaženstvo.

Sv. Pismo izričito uči, da prvi čovjek nije trebao umrieti: »Po jednom čovjeku uđe na sviet grieh i po griehu smrt« (Rim. 5, 12).

b) *Bili su oslobođeni od svih bolova i nevolja*

Adam i Eva bili bi lako i bez napora upotrebljavali u radu svoje duševne i tjelesne snage. Bolest i nevolje bili su kao sjeme smrti daleko od njih. Boravak u zemaljskom raju jamčio im je po odredbi Božjoj za ove prednosti (Gen. 2, 15).

*

5. Nasljedni obiteljski darovi

Prvi ljudi primili su sve darove duše i tiela, koje im je dao Bog, za sebe, ali i za svoje potomke, jer su svi ljudi imali doći u vječno blaženstvo. Svima je nama Isus povratio, što smo griehom izgubili (Gal. 4, 4). Svi bi ti nadnaravni darovi bez izuzetka prešli na sve ljude po osnovi Božjoj zato, što svi ljudi potječu rađanjem od Adama.

Na taj su način postavljeni praroditelji u »raj razkošja«, da ga uživaju i da budu gospodari prirode. U njihove je ruke bila položena ne samo njihova osobna sreća, nego i sreća svih potomaka.

6. Paleontologija o pračovjeku

Podatci, koje nam iznosi paleontologija o najstarijem čovjeku, vrlo su značajni: a) najstarije nam izkopine pokazuju, da je čovjek napravio i upotrebljavao posuđe i oruđe (sjekiru, dlieto, nož, iglu), i to ponajviše od kremena ili od kosti i rogova životinja; b) razumnost se čovječja očitovala u tome, što je pronašao vatru, izmudrio oruđe i izradio ga za svoje dnevne potrebe. Znao je svladati životinje i bez ikakvih pomoći nadvladati silne potežkoće za održanje svoga života; c) pokazivao je smisao za umjetnost, kako vidimo iz slika urezanih na kostima i rogovima životinja (izkopine u Kessler-Loch, Njemačka); d) izkopine u Moustieru (Francuzka) pokazuju, da je čovjek odvajkada vjerovao u prekogrobni život, jer je pokopavao mrtve s hranom i oruđem za putovanje i obranu u drugom životu.

Iz svega toga crpemo sigurnu spoznaju, da prvi čovjek nije živio životom nerazumne životinje, nego kao razuman stvor. Samo grieh i težke vanjske okolnosti (ledeno doba) baciše ga na najniži stupanj kulture, na kome su još i mnoga današnja plemena u Australiji i Africi, a kojima je bio sličan i po građi tiela (neandertalski čovjek). I tako je opet jednom utvrđen podpuni sklad između izvještaja Sv. Pisma i sigurnih podataka paleontologije.

B. IZTOČNI GRIEH

1. Kušnja

Prama opisu Sv. Pisma i tumačenju Sv. Otaca (sv. Augustin) stvorio je Bog prvog čovjeka izvan zemaljskog raja, ukrasio mu dušu posvećujućom milošću i ostalim odlikama, pa ga onda uveo u zemaljski raj: »Gospodin Bog uze čovjeka i postavi ga u zemaljski raj« (Gen. 2, 15), da uživa i hvali svoga Stvoritelja. Ta velika sreća prvog čovjeka na zemlji imala bi biti po osnovi Božjoj okrunjena Adamovim i Evinim ulazom u nebo i uživanjem nebeskih radosti.

Bog je čovjeka stvorio *slobodnim* i nije ga htio siliti na pripremljenu nadnaravnu sreću i blaženstvo. Adam je sam trebao *odlučiti* o svom daljnjem boravku u zemaljskom raju i u vječnom blaženstvu. Ta se odluka morala pokazati u *kušnji poslušnosti*. Geneza nam kaže, da je Gospodin dopustio Adamu, da jede plodove sa svih voćaka: »jedino sa stabla spoznanja dobra i zla ne smiješ jesti, jer u dan, u koji budeš jeo, umriet ćeš« (2, 17).

2. Osobni grieh Adamov

Adam nije izdržao kušnje. On je sasvim stalno znao za jasnu zabranu Božju i težku kaznu. Bio je posve sviestan radi svog velikog znanja, da je dužan posluh i zahvalnost svom stvoritelju, gospodaru i dobročinitelju. Nije ga smetala u razmišljanju i u odluci ni sjetilna požuda, ni strast za plodom, jer je njima sasvim gospodario razum. Unatoč svemu tomu više je vjerovao sotoni negoli Bogu i poželio biti ravan Bogu t. j. u znanju i moći, da sam odlučuje svojom sudbinom. Uzimajući zabranjeno voće pokazao je činom *neposlušnost i oholost* (Gen. 3, 6).

3. Posljedice iztočnog grieha za praroditelje

Tridentinski sabor (6. sjed.) uči: «Adam je svojim griehom izgubio prvotnu svetost, kojom ga je Bog obdario. Zbog toga, što se je okrenuo od Boga, navukao je na se srčbu Božju i njegovu nemilost. Stigla ga je smrt, kojom mu je Bog zaprietio, a sa smrću robovanje đavlu. Adam je postao po griehu ranjen na tielu«. To znači:

a) *Adam je izgubio posvećujuću milost.* Prestao je biti diete Božje i izgubio pravo na nebo. Bog ga je mogao kao neposlušne anđele odmah strovaliti u pakao;

b) *razum mu je izgubio svoju prvotnu bistrinu i oštrinu.* Nestalo mu je svjetlosti djetinjstva Božjega, te je izgubio spoznaju viših duhovnih vriednota. To se je odmah očitovalo u tome, što se je htio sakriti pred posvudašnjim Bogom (Gen. 3, 8);

c) *oslabila mu je volja* i zato je nestalo pravog djetinjeg odnosa prema Bogu. Kada ga je Bog pozvao na odgovornost, počeo se je neumjestno izpričavati (Gen. 3, 8);

d) *ojačala je sjetilna požuda.* Tielo se buni proti duhu, volja ne može spriečiti nastupanje strasti; u duši je zavladao razdor;

e) *izgubio je neumrlost tiela,* iako je Gospodin odgodio sam čas smrti.Zajedno s podlaganjem zakonu umiranja nastupile su nevolje i bolesti kao popratne pojave kroz sav život, a rad je postao težak;

f) konačno ga je Bog odmah *iztjerao* zauviek iz raja zemaljskog.

Sve su ove kazne stigle i Evu, jer je i ona sagriešila (Gen. 3, 6). Adamova kušnja i grieh bili su sudbonosni ne samo za njega nego i za sve njegove *potomke,* i to zato, jer je Adam bio *tjelesni* i pravni predstavnik čitavog ljudskog roda. Eva nije

bila predstavnica ljudskog roda. Da je ona sama sagriešila bez Adama, ne bi ljudski rod snosio nikakvih zlih posljedica iz grieha pramajke.

Adam je bio *tjelesni* predstavnik ljudskog roda, jer iz njega potječu kao iz klice rađanjem svi ljudi. A bilo je u Božjoj osnovi, da Adam bude i *pravni* predstavnik svih ljudi i da prenese na sve, koji rođenjem potječu od njega, posvećujuću milost i druge svoje odlike duše i tiela, ako posluša Gospodina. Akoli Adam sagrieši, izgubit će sve liepe darove Božje ne samo za sebe, nego i za sve svoje tjelesne potomke. Oni će se rađati na sviet bez posvećujuće milosti i drugih darova (sv. Anzelmo).

Grieh, koji je Adam počinio, a koji se naravnim rađanjem prenosi na sve potomke kao njihov vlastiti grieh te ih čini grješnima, zove se *iztočni* grieh. U Adamu se on nalazi kao sam grješni čin (aktualni grieh). U njegovim je naravnim potomcima on grješno stanje odpada od Boga (habitualni grieh), koje nastaje u duši nakon grješnog čina.

4. **Iztočni grieh postoji**

Stari Zavjet govori *obćenito* o grješnosti ljudskog roda (psalam 50.: »Smiluj mi se, Bože«).

Novi Zavjet uči jasno i bez ikakve sumnje, da postoji iztočni gieh.

Sv. Pavao uzpoređuje u 5. poglavlju svoje poslanice Rimljanima Isusa Krista kao praotca spašenog čovječanstva s Adamom kao praotcem grješnog čovječanstva, pa tvrdi: »Zato, kao što po jednom čovjeku uđe u sviet grieh i po griehu smrt, tako smrt pređe na sve ljude, jer su svi sagriešili» (5, 12). »Zato dakle: kao što po griehu jednoga dođe osuđenje na sve ljude, tako i po pravdi jednoga dođe opravdanje na sve ljude, koje daje život« (5, 18).

Crkva je u *saboru u Tridentu* jasno izniela katoličku nauku o iztočnom giehu na 6. sjednici u 5. i 7. kanonu.

Sv. Otci upozoruju na činjenicu, da je Crkva od prvih početaka krstila djecu. Iz toga se vidi, da i djeca imaju na sebi neki grieh, koji dakako nije njihov osobni grieh, jer još nisu došla k razumu.

Umovanjem se ne može dokazati, da postoji iztočni grieh, jer je to tajna vjere. Svakako uviđamo, da je u svietu toliko zla i nevolja, koje nas sile, da im tražimo razloga u nekom prokletstvu, koje tišti cieli ljudski rod.Ta nam je misao tim bliža, kad primjećujemo, da na svietu trpe i nerazumna, nevina dječica (sv. Augustin).

Mnogi su iztočnjački i grčki filozofi držali, da je fizičkom i moralnom zlu na svietu uzrokom neka obćenita krivnja.

5. **Što je iztočni grieh?**

Iz nauke Crkve znamo, da iztočni grieh nije:

a) *grješna pohota,* kako su to učili novotari (tako zvani reformatori) u 16. stoljeću. Sv. krst podpuno briše iztočni grieh, dok grješna pohota ostaje u čovjeku do smrti;

b) *ni osobno grješno djelo* pojedinog čovjeka, jer je iztočni grieh i u duši djece, koja su nesposobna počiniti osobni grieh.

Po katoličkoj je nauci iztočni grieh *grješno stanje ili smrt duše* kao posljedica grješnog čina. Iz toga sliedi, da je iztočni grieh u nama gubitak božanskog života ili pomanjkanje milosti, što je prouzročio Adam svojim osobnim griehom. Ovo pomanjkanje posvećujuće milosti kod Adamovih potomaka jest pred Bogom grješno.

Po Božjoj naime namisli trebao je čitav ljudski rod ostati u milosti posvećujućoj. Budući da današnje stanje pomanjkanja milosti nije po Božjoj osnovi i potječe od grieha, zato je grješno stanje (peccatum habituale). A jer to grješno stanje nismo mi osobno skrivili, nego iztječe od prvog čovjeka kao naša baština, zato ga zovemo iztočni grieh (peccatum originale).

6. **Posljedice iztočnoga grieha**

Sabor u Tridentu uči: »Čovjek je izgubio nadnaravna dobra, a u svojim je naravnim dobrima bio ranjen« (6. sjed.). To jest:

a) *Ljudi se rađaju bez posvećujuće milosti.* Razum je izgubio svoju oštroumnost, a volja oslabjela. Radi toga su ojačale strasti i bune se protiv vodstva razuma i stege volje. Zato nastaju sukobi u ljudskoj naravi.

b) *Tielo je podvrgnuto bolima* i podlieže razpadljivosti i smrti.

c) *Kad čovjek umre u iztočnom griehu,* ali bez osobnog grieha (na pr. mala djeca), *ne ulazi u nadnaravno blaženstvo* i ne gleda lica Božjeg.

Ipak nije iztočni grieh lišio čovjeka njegove vjersko-ćudoredne podloge: razumne moći razsuđivanja, slobode volje i ostalih naravnih svojstava. Čovjek s iztočnim griehom može naime upoznati svojim razumom, da Bog postoji, kao što se može slobodnom voljom odlučiti na dobro i na zlo, te tako svojom naravskom snagom vršiti neka dobra djela. U čovjeku je dakle ostala i dalje naravna slika Božja: zdrav razum i slobodna volja.

Nauka Crkve osuđuje s jedne strane učenje novotara (Luthera), da je čovjek iztočnim griehom toliko pokvaren, da više ne može ni upoznati, a niti vršiti dobra djela (pesimizam). S druge strane zabacuje naučavanje naturalista (Rousseau), da je čovjek po prirodi dobar.

7. Iztočni grieh prelazi na sve ljude

Objavljena je nauka vjere, da grieh Adamov i kazna prelaze na sve ljude (Rim. 5). Svi se ljudi rađaju u stanju, u kojem je Adam bio poslije grieha, t. j. bez posvećujuće milosti: »Bili smo sinovi srčbe« (Efež. 2, 3). Iztočni grieh nije prešao *na Gospodina Isusa Krista,* jer je Bog i jer je začet po Duhu Svetom i tako ne potječe od Adama prirodnim putem.

Bl. Dj. Marija je od prvog časa svog postanka (začeća) bila u posvećujućoj milosti. To je njezina osobita povlastica, koju je dobila kao Majka Božjeg Sina radi Kristovih zasluga (Bezgr. Začeće 8. prosinca).

8. Iztočni grieh u svietlu razuma

Nauka o iztočnom griehu je tajna vjere. Mi ne možemo podpuno dokučiti, kako sam grieh prelazi na sve potomke Adamove. Ipak je nauka o iztočnom griehu u skladu s pravednošću i dobrotom (ljubavi) Božjom. Da je Bog oduzeo čovjeku naravne darove iza Adamova grieha, onda bi se moglo govoriti o nepravednosti Božjoj, jer bi uzeo čovjeku, što mu po naravi pripada; ali Bog je uzeo čovjeku samo nadnaravne darove (milost) i popratne darove, bez kojih čovjek može biti, jer ne pripadaju njegovoj naravi.

Ako pak s druge strane znamo i nauku Crkve, da je Bog poslao Odkupitelja, i to u osobi svoga jedinoga Sina, koji je čovjeku natrag pribavio posvećujuću milost, onda nam iztočni grieh odkriva u posebnom svietlu neizmjernu Božju ljubav prema čovjeku. Tu je svoju ljubav pokazao prema palom čovjeku odmah poslije grieha. Zajedno s kaznom obećao mu je Spasitelja, koji će ga izbaviti iz stanja neprijateljstva prema Bogu.

Životna vriednost

Iztočni grieh razjašnjuje mnoge životne zagonetke. Ponajprije odkriva razlog:

a) *Zabludama uma.* Od pamtivieka do danas razilaze se ljudi u najvažnijim pitanjima života: odakle čovjek, koja mu je svrha, zašto boli i patnje. Dogma o iztočnom griehu pokazuje najdublji razlog pravoj babilonskoj pometnji pojmova u tim pitanjima kod suvremnog čovječanstva. Čovjek je htio spoznati dobro i zlo. Ta ga je težnja za spoznajom zla dovela do oslabljenja razumne sposobnosti. Kao kazna za grieh ona je razlog pometnji u najkrupnijim pitanjima čovječjeg života.

b) *sklonosti ljudske volje na zlo.* Najteže osjećamo u sebi pobunu nižeg sjetilnog diela protiv višega razumnog diela naše naravi. Čovjek je slab, da odoli navalama strasti. Lagano se podaje griehu i opačini, a krepost mu je težka. Bez naporne borbe nema ćudoredne vrline ni kreposti. Tome je razlog baštinjena sklonost naše naravi na zlo. Ona nas pritiska k zemlji u časovima našeg najplemenitijeg teženja za idealnim visinama. Zato je čovjeku potrebno odricanje i svladavanje nagona i strasti, da barem donekle uzpostavi sklad u svojoj naravi.

Odgoj, koji smatra čovjeka po naravi dobrim, jedna je od najkrupnijih suvremenih zabluda. Stoga se katolik ne će preuzetno pouzdavati u svoj dobar odgoj, jer nas izkustvo uči, da nam je grieh i zlo bliže od dobra. Katolik će paziti, da ne izbjegava samo grieh, nego i prigodu za grieh.

c) *strahote i zloće grieha u očima Božjim.* Čovjek se vara, kad smatra grieh malenkošću. Svemogući Bog pokazuje u posljedicama iztočnog grieha, da je težki grieh nešto neizrecivo veliko, kad Bog kažnjava jedan grieh tako težkim i užasnim posljedicama, koje snosi čitav ljudski rod do današnjeg dana.

Dogma o iztočnom griehu zaključuje prvu stranicu poviesti čovječanstva bolnom činjenicom, da je problem grieha najdublji problem ljudske duše. Tajna gieha prati čovjeka od kolievke do groba, ali je dogma o iztočnom giehu uzko povezana s najutješljivijom naukom kršćanstva o odkupljenju. Nad tamnom pozadinom iztočnog grieha diže se svietla nada u Spasitelja. Sv. Pavao je duboko osjetio tragiku iztočnog grieha, kad je napisao: »Ja nesretni čovjek! Tko će me izbaviti od ovog smrtnog tiela? Milost Boga po Isusu Kristu Gospodinu našem« (Rim. 7, 24).

DRUGI ODSJEK

ODKUPLJENJE ČOVJEKA

§ 7. POTREBA ODKUPLJENJA

1. Stanje poslije iztočnog grieha

Nakon iztočnog grieha bilo je stanje praroditelja i njihovih potomaka upravo očajno i nepopravljivo s njihove strane. Praroditelji su uvriedili neizmjernog Boga; njihov je grieh bio *neizmjeran,* jer se uvreda mjeri po dostojanstvu uvrieđenoga.

Za tako veliku uvredu nisu mogli ni praroditelji ni čitav ljudski rod dati *jednake zadovoljštine,* jer se jednaka zadovoljština mjeri po vriednosti onoga, koji daje zadovoljštinu. Ljudski čini imaju ograničenu vriednost. Za neizmjernu se uvredu traži i neizmjerna zadovoljština.

Osim toga je čovječji rod duboko pao u slabost i grieh. Posljedice iztočnog gieha stvarno su ga *onesposobile* za djela pokore, kako to izkustvo i poviest pokazuje, a bez kajanja i zadovoljštine neprijateljstva s Bogom, sliedila bi poslije njegove smrti vječna propast i bio bi odbačen od Boga za uviek. Bez milosti je čovjek duhovno mrtav i zato nesposoban, da zadovolji i da zadobije milost i prijateljstvo Božje.

Trebalo je dakle, da netko drugi dade zadovoljštinu za čovjeka i tako ga oslobodi iz stanja neprijateljstva i prokletstva vrativši mu izgubljenu slobodu djece Božje. Takvo se djelo zove odkupljenje.

2. Vječna odluka o odkupljenju

Bog nije htio, da cieli ljudski rod za uviek svrhunaravno propadne. Vječnim činom svoje volje odlučio je slobodno, da čovjeka oslobodi iz stanja, u koji je iztočnim griehom upao i da mu povrati prvotnu slobodu djeteta Božjega. U toj se vječnoj odluci sjedinila neizmjerna pravednost Božja s neizmjernom ljubavlju.

Bog je mogao odkupiti čovjeka na više načina: a) da čovjeku jednostavno oprosti svu uvredu i grieh; b) da zatraži nesavršenu zadovoljštinu, kojom bi mogao zadovoljiti svaki čovjek; c) da jedan čovjek, urešen posebnim milostima, zadovolji nesavršeno za sve ljude.

3. Odkupitelj Isus Krist

Otac je nebeski odlučio, da na *najsavršeniji* način odkupi čovjeka tako, da primi zadovoljštinu posrednika između Boga i čovjeka-Isusa Krista.

a) Isus Krist je kao čovjek bio potomak Adamov. Njega nije zahvatio Adamov grieh, zato nije bilo zapreke, da dade zadovoljštinu za ljudski grieh i da postane duhovni praotac novog pokoljenja svima, koji se s njim sjedine po posvećujućoj milosti;

b) kao Bog dao je svojoj odkupnini *neizmjernu vriednost.* Samo je Bog-Čovjek mogao premostiti ponor, koji čovjeka dieli od Boga, i osloboditi ga od grieha.

Tu nam je istinu objavio sam Krist kazavši: »Tako je Bog ljubio sviet, da je Sina svoga jedinorođenoga dao, da nijedan, koji vjeruje u njega, ne pogine, nego da ima život vječni« (Iv. 3, 16).

Djelo Boga-Čovjeka, kojim nas je kao naš Spasitelj izbavio od grieha te nam opet pribavio milost i pravo na nebo, zovemo odkupljenje čovjeka.

Odluka o odkupljenju čovjeka je nedokučiva tajna, »koja je bila sakrivena od vjekova i naraštaja, a sad se objavi svetima njegovim« (Kol. 1, 26). Nikada ne bi nijedan ljudski razum mogao doći do spoznaje, da je sam uvrieđeni Bog htio uzeti na se djelo odkupljenja, još manje, da je druga osoba Presv. Trojstva, jedinorođeni Sin, imao postati čovjek, da grješnog, palog čovjeka odkupi od grieha. Pred tim istinama stoji zapanjen čovječji um i ne može drugo nego da se zahvalnim počitanjem pokloni pred Božjom odlukom.

§ 8. OČEKIVANJE ODKUPITELJA

Bog je odmah poslije iztočnog grieha pokazao svoju ljubav čovjeku i obećao poslati Odkupitelja (Gen. 3, 15). Nadu je u Odkupitelja podržavao Bog u sviesti ljudskog roda putem objava, koje je davao najprije posebnoj izabranoj obitelji Noinoj, a zatim Abrahamovoj i njegovim potomcima: izraelskom na-

rodu. Sve te objave sačinjavaju okostnicu, jezgru Staroga Zavjeta. Ali i u ostalom je dielu čovječanstva Bog čuvao, ako i bljeđu, misao na Odkupitelja. Tako je pomalo pripravljao ljude na dolazak Spasitelja.

Kao premudri odgojitelj nije Bog *odmah poslao* Odkupitelja: a) da ljudi uvide, kakvu su uvredu nanieli Bogu i u koliku su biedu upali; b) da spoznaju, da nisu sposobni sami sebe spasiti, nego da mora doći netko viši, da ih spasi.

A. PRIPRAVA IZABRANOG NARODA

Između svih naroda, koji su proiztekli i razvili se iz prvog para, izabrao je Bog izraelski narod, da iz njegova koljena primi Odkupitelj ljudsku narav. Ujedno je njega i pripremao za dolazak i nastup obećanog Odkupitelja.

1. **Bog je sačuvao u Izraelu vjeru u jednoga Boga** (monoteizam).

Posebnim objavama Abrahamu, Mojsiji i prorocima čuvao je Gospodin vjeru u pravoga Boga, koja je iza obćeg potopa gotovo izčezla među ljudima. U tu svrhu odvaja Bog iz poganske okoline i rodbine Abrahama i seli ga u nepoznate krajeve, da iz njegovih potomaka pripremi Božji narod. — Preko Mojsija objavljuje Bog posebni teokratski državni ustav, te tako preuzima sam i svjetovnu vlast u narodu i u njegovoj narodnoj državi. Ujedno uređuje potrebni družtvovni i vjerski život Izraelaca. U časovima nevjere izabranoga naroda provodio ga je Gospodin kroz školu težkih kušnja (ratovi, glad, robstvo) i čistio ga od sklonosti prema mnogobožtvu susjeda i njihovih poganskih životnih navika.

Monoteizam nije tvorevina izraelskog rasnog instinkta niti je plod nekog ljudskog, poviestnog razvoja. On je vjera, koja stupa u život kao pojava nadnaravnog poriekla i oboružana nadnaravnim snagama i sredstvima. Dakako da monoteizam Izraela zaostaje za savršenim monoteizmom kršćanstva, kako se pokazuje u katoličkoj Crkvi, jer izraelski je monoteizam čitavim sadržajem usmjeren za Mesiju, koji je imao istom doći u budućnosti.

2. **Bog je objavio izabranom narodu ideju o Mesiji-Odkupitelju**

Misao o Mesiji-Odkupitelju povlači se kroz sve objave i zakonodavstvo u Izraelu. Osobito su *proroci* razvijali i sve zornije osvjetljivali i prikazivali do u sitnice pojavu Mesijinu tako, da je svaki Izraelac, koji je bio dobre volje, mogao upoznati Mesiju, kad se je pojavio. Sam je Isus Krist vrlo često upućivao na njih svoje slušatelje, da bi bolje mogli razumjeti njegovu

osobu, život i djelovanje. I Crkva gleda oduviek u tipovima i prorocima važno svjedočanstvo za božanstvo Kristovo prema uputi sv. Augustina: »Po Starom Zavjetu postaje istinit Novi Zavjet, a u Novom Zavjetu postaje jasan Stari Zavjet«.

Proroci opisuju Mesiju: a) *kao sina Davidova.* Ezekiel opisuje njegov nastup: »Ja ću postaviti nad njima pastira, i on će ih pasti, moga slugu Davida. On će ih voditi na pašu i bit će im pastir, i ja Gospodin bit ću im Bog i moj sluga David knez u njihovoj sredini: ja Gospodin sam progovorio« (Ez. 34, 23).

b) kao *slugu Božjega,* koji je blag, dobrostiv i milosrdan, da »trske stučene ne će prelomiti, stienja, što dimi, ne će ugasiti« (Is. 42, 3). Na njemu će se pokazati duh Božji, t. j. duh mudrosti i razuma, savjeta i jakosti, znanja i pobožnosti te straha Božjega (Is. 11). Zato, jer je bio strpljiv i ponizan, uzvisit će ga i proslavit Gospodin (Is. 52, 13).

Mesija je »*muž boli*«. Njegove će muke za odkupljenje ljudi biti velike: »Tielo sam svoje predao, da me udaraju... lice svoje nisam odvratio od onih, koji na me pljuju ili me napadaju« (Is. 50, 6). On će podnieti dragovoljno smrt: »Žrtvovan bi, jer sam htjede, i ne otvori usta svojih. Kao ovca na zaklanje vodit će se i kao janje pred strigačem svojim zaniemit će i ne će otvoriti svojih usta« (Is. 53, 7) i »Probodoše ruke moje i noge moje, izbrojiše sve kosti moje... i za haljinu moju baciše kocku« (Ps. 21). *Sve boli i smrt podnosi i trpi Mesija zbog nas:* »Doista bolove naše on nosi i nevolje naše on uze na se!... On bi iznakažen za naša bezzakonja i izbijen za naše zločine... Gospodin metnu na nj zla djela svih nas.« (Is. 53, 2—6). Mesija je »sin čovječji«. Tako ga naziva prorok Daniel gledajući ga u viđenju, kako dolazi na oblacima nebeskim i zaposjeda svoje kraljevstvo (Dan. 7, 13);

c) Kao *Emanuela* t. j. »Bog s nama (Bog): »Evo djevica će začeti i roditi sina i zvat će se Emanuel« (Is. 7, 15). Taj dječak nosi božanske oznake: »Diete nam se rodilo i sin nam je darovan: na svojim ramenima nosi znak svoje vlasti, a njegovo je ime divni, savjetnik, Bog, jaki, otac budućeg vieka, knez mira« (Is. 9, 6).

Tipovi su Odkupitelja—Mesije bili žrtva Abelova, Abrahamova, Melhisedekova, vazmeno janje, egipatski Josip, zmija u pustinji, Kralj David.

Za vrieme dolazka Isusa Krista bila je nada u Mesiju i njegova slika izkrivljena kod narodnih vođa i u velikom dielu naroda. Ostala je tek na površini, prepuna pretjeranog židovskog nacionalizma, ali nije bila sasvim bez vjerskih crta. Puk je živio od dana do dana pod dojmom varave predočbe o svjetskoj velevlasti kralja Mesije, a bez dubljeg smisla za milost odkupljenja i za svjetsko duhovno kraljevstvo Božje.

Crkva proživljuje u svom adventskom bogoslužju svu nadu i izčekivanje Mesije.

Izporedi bogoslužje advetskih nedjelja!

U Došašću vapije s Isaijom: »Rosite, nebesa, s visina i oblaci neka dažde Pravednika! Neka se otvori zemlja i neka iz nje nikne Spasitelj!« (45, 6).

B. PRIPREMA POGANSKOG SVIETA

Poganski sviet nije uživao posebne pažnje Božje kao izraelski narod; ipak nije Bog zapustio ni pogane, nego je i njih pripremao na dolazak Odkupitelja raznim načinom:

1. Poganski je sviet doživio podpuni slom vjersko-ćudorednog života

Odsjevi Praobjave, što su ostali od praroditelja, izbliedjeli su u tolikoj mjeri, da se Objava nije više mogla ni prepoznati. Ljudi su štovali stvorenu prirodu mjesto Boga-Stvoritelja. Na taj način je izčezla vjera u jednoga Boga i prevladalo je mnogobožtvo (politeizam). Zamišljali su bogove kao ljude s uvećanim ljudskim snagama i opačinama, koji su u međusobnoj borbi podvrgnuti sudbini. Da je Bog duh, svet i slobodan i nad prirodom, to nisu vjerovali.

Ljudi su prema takvim božanstvima izgubili osjećaj *odgovornosti.* Time je bila razorena osnovica za savjest. Obćenje s božanstvom u vjerskim činima pretvorilo se u puke *vanjske oblike,* a žrtve su postale samo izmjenična trgovina, u kojoj će izbiti od božanstva što više zemaljskih probitaka. O nekom *predanju nutarnjeg* čovjeka Bogu nije poganstvo ništa znalo. Jedva bi od vremena do vremena izkočio po koji poganin, koji bi se odlikovao građanskim krepostima.

Plodovi ovakvog naziranja nisu izostali: strahovita nećudorednost mužkog i duboka pokvarenost ženskog svieta, užasne bolesti, pošast samoubojstva, propadanje pučanstva. Po priznanju samih poganskih povjestničara (Tacit) nisu ljudska sredstva bila dovoljna, da zaustave ovu obću pokvarenost. Svi su zakoni bili bez snage, očaj je zahvatio bistrouvidnije ljude i težnja za pomoć odozgor. Platon u spoznaji nemoći čovječanstva tvrdi: Bog sam mora doći da nas spasi!

2. Očekivanja velikih duhovnih promjena

Ovom je razpoloženju bilo sklono i očekivanje velikih duhovnih promjena, što se je baš prije pojave Odkupitelja razširilo u velikom zamahu među poganima.

Sibilinske knjige objavile su rođenje božanskog Djeteta, koje će na sviet donieti novi način života i zlatno doba. A kad je car August pobjednički dovršio građanske ratove, očekivao se nastup tog sretnog doba (Vergilije, 4. ekloga). *Tacit* i *Svetonije* (In Vespas. gl. 4) zabilježiše, da će spasenje narodima doći iz Judeje: »Kod mnogih bijaše zavladalo uvjerenje, po kazivanju drevnih svećeničkih knjiga, da će u isto vrieme iztok nadvladati i doći iz Judeje onaj, koji će zavladati svietom« (Tacit: Hist. V., 13).

Značajni su izraz težnje za boljim i u ono vrieme mnogo proširene vjerske vježbe nazvane *misteriji,* koji su s iztoka prešli u krajeve rimskog carstva. Obredi su se misterija vršili tajnovitim znakovima i pranjima (vodom, krvlju životinja) u znak čišćenja od grieha, oslobađanja od vlasti zlih duhova i za spoznavanje volje božanstva. Misteriji su očiti dokaz, da je čovječanstvo bilo sviestno svoje krivnje; zato je tapkajući tražilo način, da se izmiri s Bogom. Misteriji, indijska nauka o mrtvljenju strasti i o težnji za nirvanom, jesu odbljesci vjere u potrebu odkupljenja, koja je prvi put prosinula u raju zemaljskom.

»A kad se navršilo vrieme, posla Bog svojega Sina, rođena od žene i pokorna zakonu, da izkupi one, koji bijahu pod zakonom, da postanemo djeca Božja. (Gal. 4, 4).

TREĆI ODSJEK

OSOBA ODKUPITELJA

Vječnu odluku da odkupi čovjeka po drugoj osobi Presv. Trojstva izvršio je Bog u vremenu. Odkupitelj dolazi među ljude kao poviestna osoba Isus Krist. Kao o svakoj poviestnoj osobi, tako postoje i o zemaljskom životu Isusa Krista poviestni izvori, u kojima je opisan njegov život. Naša je dužnost, da razmotrimo njihovu poviestnu vriednost. Na poviestna vrela života Isusa Krista možemo i moramo primieniti pravila poviestne znanosti o vriednosti pismenih izvora ili vrela. U tom smislu izpitujemo poviestna vrela Isusova života. Promatramo ih, ukoliko su prava, vjerodostojna i cjelovita.

§ 9. IZVORI ŽIVOTA ISUSOVA

Postoje poganski, židovski i kršćanski izvori života Isusova. Kršćanski su izvori obilatiji i vjerodostojniji, jer potječu od Kristovih neposrednih suvremenika.

A. POGANSKI IZVORI

Poganski izvori potječu iz carskog doba na prelazu iz prvog u drugo stoljeće. To su Tacit, Svetonije i Plinije Mlađi. Ako se uvaži, da su pogani smatrali kršćane nekom poganskom sektom i prezirali ih zajedno sa Židovima, onda nije ni čudo, da su i sačuvani izvori dosta škrti i malenog obsega. Ipak svjedočanstva poganskih povjestničara, kojima svi poklanjaju podpunu vjeru, jasno svjedoče, da je Isus Krist živio kao poviestna osoba.

1. **Tacitovo** poviestno djelo Anali (Anales) je najstariji poganski izvor. U 15. knjizi, 44. glavi piše povjestničar oko g. 116. po Kr. o požaru grada Rima, radi kojega su suvremenici krivili cara Nerona. Da bi ušutkao ove glasine, svalio je Neron krivicu na kršćane: »Ovo ime potječe od nekoga Krista, kojega je dao na križ razapeti upravitelj zemlje Poncije Pilat za carevanja Tiberija (auctor nominis eius Christus Tiberio imperante

per procuratorem Pontium Pilatum supplitio affectus erat)«. — Ovaj je izvor vrlo dragocjen, jer iz teksta nije ništa dodano ni oduzeto.

2. **Plinije Mlađi** (rođ. 61. po Kr.) bio je od 111. do 113. god. upravitelj u provinciji Bitiniji. U izvještaju caru Trajanu piše o brzom širenju kršćanstva: »Svakamo se proširilo ovo praznovjerje, ne samo po gradovima i selima, nego i po zaseocima. Hramovi su prazni i dugo se već ne prikazuju žrtve«.

O životu kršćana i njihovom bogoslužju izvješćuje upravitelj ovo: »Kršćani se redovito sastaju na određene dane prije zalazka sunca i pjesmama časte Krista kao Boga (carmenque Christo quasi Deo dicere). Prave se kršćane ne može nagovoriti, da prokunu Krista i da zapale caru tamjan. Oni su se zavjetovali, da ne će krasti, robiti, oteti povjereno dobro i biti preljubnici«.

3. **Svetonije** spominje oko 120. god. u životopisu cara Klaudija (Vita Claudii, c. 25), da je car dao potjerati iz Rima sve Židove, jer su trajno izazivali nemire u gradu pod vodstvom nekog Hresta (Judaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit). — Svetonije pogrješno drži, da je Krist boravio u Rimu.

B. ŽIDOVSKI IZVORI

Židovi su bili od prvog nastupa kršćanstva njegovi najgorljiviji neprijatelji, ali se ni oni nisu nikada usudili osporiti poviestni obstanak Isusa Krista.

Povjestničar židovskog naroda *Josip Flavije* govori dva puta o Kristu u djelu Starine (Antiquitates), koje su napisane između 93. i 95. god. po Kr. Evo što kaže: »Veliki svećenik Ana dao je dovesti pred svoju sudačku stolicu Jakova, brata Isusa, nazvanog Krista« (knj. XX., gl. 9, 1). Spominje ga i u knj. XVIII., gl. 4, 4: »U to vrieme živio je Isus, mudar čovjek (ako se uobće može nazvati čovjekom). Činio je izvanredna djela (i bio učitelj svih onih, koji su radostno primali istinu. Privukao je k sebi i pogane. Na tužbu naših odličnika dao ga je Pilat na križ pribiti, ali mu njegovi prijašnji pristaše ipak ostadoše vjerni. (Prikazao im se je, naime, treći dan opet živ, kao što su tu okolnost, a i mnoge druge, Bogom prosvietljeni proroci unapried kazali). I danas još nije izumro rod onih, koji se po njemu zovu kršćani.« Za rečenice u zagradi postoji sumnja da su umetak nepoznatog pisca.

C. KRŠĆANSKI IZVORI

I. Evanđelja

1. Broj i sadržaj Evanđelja

Najvažniji i najobsežniji izvor za Isusov život i nauku jesu četiri Evanđelja po Mateju, Marku, Luki i Ivanu.

Evanđelisti opisuju Kristovo rođenje, skroviti život u Nazaretu, a zatim njegovo javno djelovanje kao propovjednika, koji očituje svoju božansku mudrost u nauci i božansku snagu u čudesima. Opis se svršava s Kristovom odkupiteljskom mukom i smrću na Kalvariji te njegovom proslavom u uzkrsnuću i u uzašašću na nebo. Gradivo su evanđelisti razporedili prema svrsi, koju je pojedinac imao pišući Evanđelje.

Po svom su književnom značaju Evanđelja izrazite poviestne knjige, koje se ne oslanjaju toliko na pisana vrela i povelje, koliko na svjedočanstva neposrednih svjedoka svih opisanih događaja.

2. Kad su Evanđelja napisana

Prva su tri Evanđelja napisana prije 70. god., t. j. prije razorenja Jeruzalema. Da su ih napisali poslije razorenja glavnog grada, sigurno bi spomenuli taj važni događaj, koji je sasvim izmienio političke, gospodarske i vjerske prilike u Palestini, kao činjenicu, kojom je izpunjeno proročanstvo Kristovo.

Matej je prvi napisao Evanđelje (između 45. i 50. god.) na hebrejskom jeziku za Židove u Palestini. Za kratko je vrieme Matejevo Evanđelje bilo prevedeno i na grčki. Oko 55. god. dovršio je *Marko* svoje djelo za vjernike u Rimu. *Luka* piše svoju knjigu između 55. i 62. god., jer je 63. godine završio svoju drugu poviestnu knjigu (Djela Apostolska), koja je nastavak njegovog Evanđelja. Oba djela, posvećena nekom uglednom obraćeniku Teofilu, upravljene su obraćenim poganima (helenistima) u iztočnim krajevima rimskog carstva. — *Ivan* je dovršio svoj spis koncem 1. stoljeća za vjernike, da ih očuva od gnostičkih i židovskih zabluda.

3. Sinoptici i Ivanovo Evanđelje

Prva se tri Evanđelja (Mat., Mk., Lk.), zovu sinoptička (redbeni priegled), jer se međusobno mnogo podudaraju u *gradivu,* što ga iznose, i u *načinu* (redoslied i izrazi), kako ga iznose. Ta sličnost u Evanđeljima Sinoptika dolazi odatle, što su sva tri pisca zabilježili propoviedanje (katehezu) apostola, koji su propoviedali život i nauku Isusovu obično istim riečima i sliedom, da ih vjernici bolje zapamte. Ipak su se te kateheze donekle razlikovale jedna od druge već prema tome, da li su slušatelji apostola bili jeruzalemski Židovi, pogani iz Rima ili helenisti iz Antiohije. Matej se poslužio jeruzalemskom katehezom, Marko rimskom, a Luka antiohijskom. Osim toga se je Marko ugledao kod pisanja u Matejevo djelo, a Luka u Matejevo i Markovo Evanđelje. Odatle i ona više puta doslovna sličnost. Sinoptici opisuju uglavnom vanjsko djelovanje Kristovo u Galileji, i među običnim pukom.

Ivanovo Evanđelje opisuje rad Kristov u Judeji, napose u Jeruzalemu, gdje su se narodni predstavnici najžešće opirali nauci Kristovoj, da je Sin Božji; zato Ivanovo Evanđelje obiluje dubokim teoložkim poukama.

II. Poslanice Sv. Pavla

Poslanice sv. Pavla — četrnaest na broju — imaju veliku vriednost kao poviestni izvor za Isusov život, jer su neke poslanice napisane prije Evanđelja i nitko među suvremenim kritičarima ne osporava, da je sam Pavao napisao one četiri velike poslanice (Rimljanima, 1. i 2. Korinćanima, Galaćanima).

Sv. Pavao je bio suvremenik Kristov, ali nije bio njegov učenik. Možda nije ni vidio Gospodina, jer je za vrieme naučavanja Kristova boravio u svom rodnom gradu Tarsu. Nakon obraćenja i ulaza u Crkvu upoznao je Pavao život Isusov i kršćanske istine posebnim objavama i poukama Gospodinovim (Gal. 1, 12) i povremenim boravkom među apostolima (Gal. 1, 18). Između Pavla i apostola vlada podpuno suglasje u svim vjerskim naukama.

§ 10. PRAVOST (AUTENTIČNOST) EVANĐELJA

Novozavjetne su knjige prave (autentične), jer su ih zaista napisali oni pisci, kojima ih pripisujemo. U tom nas utvrđuje:

1. Svjedočanstvo cjelokupne kršćanske starine

Kršćanska starina jednodušno pripisuje Evanđelja baš Mateju, Marku, Luki i Ivanu.

a) Odmah u *prvom* stoljeću nalazimo *učenike apostola* (*Klement,* Rim. † 101, Ignacije † 107 i Polikarpo † 168), koji citiraju u svojim spisima sva četiri evanđelista. Kao učenici apostola, od kojih su i primili Evanđelja, jamačno su znali, koji su ih pisci napisali.

b) *Popis kanonskih knjiga* rimske Crkve iz polovice 2. vieka (Muratorijev fragment) spominje sva četiri evanđelista.

c) *Irenej* (biskup u Lyonu, † 202) izričito piše o postanku Evanđelja ovo: »Matej izda svoje Evanđelje među Židovima u ono doba, kad su Petar i Pavao propoviedali u Rimu evanđelje

i osnovali Crkvu. Zatim napisa Marko, učenik Petrov, ono, što propoviedaše Petar. A i Luka, drug Pavlov, zapisa u knjigu evanđelje, što ga je propoviedao Pavao. Naposljedku napisa Evanđelje i sv. Ivan, koji ležaše za stolom na krilu Isusovu, za vrieme boravka u Efezu u Aziji.« (Protiv hereza, 3. gl. 1.). To je Irenejevo svjedočanstvo vrlo važno, jer očituje obće mišljenje Crkve ondašnjeg doba. Irenej se rodio na Iztoku, a vjersku je pouku dobio kod Polikarpa, učenika ap. Ivana i biskupa u Smirni. Neko je vrieme u Rimu, a onda u Galiji (Lyon), gdje je postao i biskupom.

2. Svjedočanstvo samih knjiga

Jezik, stil i sadržaj Evanđelja upućuje nas na pisce, koji su pisali u prvom kršćanskom vieku.

a) *Jezik* je evanđeoskih pisaca pučko helenističko narječje (koine — κοινή), kojim se u ono vrieme pisalo (Josip Flavije, Filom Aleksandrijski) i govorilo. Obiluje semitskim izrazima, ponavljanjem istih rieči, paralelizmima i čestim vezanjem rečenica pomoću »i« (kai — καί). Sve to odaje, da su pisci morali biti semitskog poriekla, što su zaista i bili.

b) *Stil* je Evanđelja jednostavan, bez kićenih fraza i nametljivosti, te odmjeren prema obrađenom gradivu. Ta okolnost govori, da su pisci bili priprosti ljudi, koji se nisu bavili knjigom osim sv. Luke, čiji liečnički izrazi (4, 38; 8, 43; 13, 11; 22, 43) odaju naobražena muža (liečnika, Kol. 4, 14).

Osobito upada u oči sigurnost i dramatska živahnost u opisu pojedinih prizora i razgovora (Govori Kristovi, 5, 41; uzkrsnuće Lazarevo, Iv. 11), što opravdava zaključak, da su pisci bili neposredni svjedoci iznesenog gradiva.

a) *sadržaj* Evanđelja pokazuje, da su pisci poznavali družtvovni, religiozni i politički život Židova, jer se njihovi podatci podudaraju s podatcima svjetovnih pisaca (Josip Flavije), njihovih suvremenika.

Iz *vjerskoga* života jasno i vjerno ocrtavaju se vjerske stranke Farizeja i Saduceja, njihov dogmatski nauk i moral te odnošaj prema narodu i rimskoj vlasti. — Veličina hrama, žrtveni obredi, vjerske svetkovine, postupak s gubavcima, običaji kod sprovoda i ženidbe i posta, kao i mnoge druge okolnosti, prikazani su bez pogrješke. — Iz *političkog* se života susrećemo s ustanovama, koje je rimska uprava doista uvela: popis pučanstva (Lk. 2, 1), razdioba Palestine (Lk. 3, 1), danak (Mt. 22, 17), služba carinika (Lk. 192), trovrstni novac (narodni, grčki, rimski). Amo ubrajamo imena starih vladalaca i upravitelja zemlje kao i vojničke posade. — *Zemljopisne* bilježke omogućuju točno razpoznavanje krajeva i gradova (Lk. 4, 32; 6, 15), jer očito potječu od pisaca, koji su u istim predjelima boravili.

§ 11. VJERODOSTOJNOST EVANĐELJA

Nijedna poviestna knjiga svjetske književnosti nije prošla kroz toliku kritiku, koja je najpomnije izpitala njezinu vjerodostojnost, kao što je to slučaj s Evanđeljima, zato i nijedna poviestna knjiga ne pokazuje tako jasne i sigurne znakove vjerodostojnosti kao Evanđelja. To znači, da im možemo pokloniti podpunu vjeru u ono, što iznose kao poviestnu istinu. A to zato, jer:

1. Evanđelisti su mogli točno doznati sve ono, o čemu pišu

Evanđelisti su *mogli* saznati istinitost događaja, koje propoviedaju, jer redovito izvješćuju o *suvremenim* događajima, u kojima su sami učestvovali (Matej, Ivan) ili su ih (Marko, Luka) sa sigurnošću doznali od očevidaca (apostola, bl. Dj. Marije). Iako su evanđelisti bili bez velike školske izobrazbe, imali su ipak zdravu pamet, zdrava sjetila i razborito suđenje bez predrasuda, da mirno i točno napišu javne događaje. Tako na pr. iztiče sv. Luka, koji je po zvanju bio liečnik, u uvodu svom Evanđelju (1, 3), da svoj izvještaj piše na temelju savjestno izpitanih podataka. A sv. Ivan naglašuje: »Što smo čuli, što smo vidjeli svojim očima . . ., javljamo i vama« (1. Iv. 1, 1. i 3).

2. Evanđelisti su htjeli iskreno i istinito napisati

Nema nijednoga opravdanog razloga súmnjanju u istinoljubivost evanđelista, da vjerno i istinito iznesu, što su vidjeli, čuli i provjerili.

Ponajprije iztičemo, da su to *ozbiljni* i *savjestni* muževi, koji žrtvuju zemaljska dobra te se nesebično i plemenito posvećuju radu za slavu Božju i spas bližnjega. Zatim nam njihov *način pisanja* jamči, da im je istina prvo pravilo u pripoviedanju. Ovi povjestničari ne taje svoje nizko porieklo, ni svoje pogrješne ideje i narodne mane, a ni ukore, kojima ih je karao njihov Učitelj. Da su imali nakanu varati, bili bi podlegli obćoj ljudskoj slabosti i iztic ali sebe i prednosti svoga naroda. Konačno bi bilo i ludo pomisliti, da su se zalagali za laž na svoju štetu, jer su za svoj trud želi samo prezir i porugu, dok ih konačno nije stigla mučenička smrt za sve, što su napisali i propoviedali.

3. **Evanđelisti su morali pisati samo istinu i ne bi bili mogli varati, da su i htjeli**

Svaki pokušaj prevare bio bi se izjalovio radi oštre pazke njihovih ljutih neprijatelja (sinagoge). A i suvremenici evanđelista, koji su Evanđelja imali u rukama, te su sami vidjeli i čuli opisane događaje, ustali bi i prigovorili izkrivljenim izvještajima (nadzor suvremenika). O svemu tome nemamo ni traga, što je dokazom, da je napisana čista istina.

4. Evanđelisti povezuju svoje izvještaje s javnim i dokazanim *poviestnim* osobama (Herod, Antipa, Poncije Pilat, Arhelaj), iznose pokrete (mesijanski, Ivanovo krštenje, djelovanje i smrt Isusovu), što ih je i svjetovna poviest (Tacit, Svetonije) zabilježila i utvrdila njihovu vjerodostojnost.

5. Konačno *nisu* sv. pisci ni bili *sposobni*, kao obični i neškolovani ljudi da *izmisle* tako skladan, uzvišen, a opet tako čovjeku bliz lik Isusa Krista. Još manje su mogli radi svoje neukosti, da izmisle onu Kristovu vjersku nauku, koja svojom dubinom i samoniklošću nadvisuje svaku ljudsku nauku, do koje se nisu dovinuli ni najveći mudraci poganskog svieta.

Iz svega iztaknutoga sliedi, da su evanđeoski izvještaji vjerodostojni, a to znači, da su Evanđelja utvrđena povjestnička vrela, čiji su podatci izvan svake sumnje. Mi se možemo mirne duše pouzdati u njihovu istinitost i na njima izgraditi zgradu svoje vjere.

§ 12. CJELOVITOST EVANĐELJA

Tekst Evanđelja ostao je *cjelovit*, t. j. bitno nepokvaren, od vremena, kad su Evanđelja napisana, sve do danas. Današnji tekst nije ništa bitno izgubio od onoga, što je sv. pisac napisao, niti ima umetaka, koje je uniela tuđa ruka. Za to nam jamče:

1. Briga za sv. knjige

Evanđeoski su pisci redovito upravili svoje knjige na određene osobe ili poznatim crkvenim občinama. Duhovni poglavari (apostoli, a kasnije biskupi i svećenstvo) crkvenih občina, kojima su nadahnuti pisci uputili svoje spise, savjestno su se brinuli, da se u spisima ništa ne promieni kod čitanja (služba čitača), a ni kod prepisivanja za javnu i posebničku upotrebu. Svatko, tko bi se usudio bilo u čemu izkriviti tekst, bio je proglašen krivovjernikom i odpadnikom od Crkve.

A nije bilo težko razpoznati, ako je tko izkrivio i htio podmetnuti apokrifni (lažni) tekst, jer je izvorni tekst bio kršćanima dobro poznat. Svake su se nedjelje kod sv. Mise i na sastancima kršćana čitala i tumačila Evanđelja, Djela i Poslanice apostola (Justin, Apol. 1, 6). Duhovni su poglavari u nekim crkvenim občinama bili u pogledu sv. knjiga toliko oprezni, da nisu htjeli kroz dugo vremena dati na čitanje u crkvi neke spise apostola, u izvornost kojih su sumnjali, dok nije crkva u Rimu izdala popis (kanon) svih nadahnutih spisa.

2. Suglasnost priepisa

Izvorni su rukopisi sv. pisaca trajali po prilici do konca 2. stoljeća, a onda ih je pomalo nestajalo radi velike upotrebe i slabog materiala (papirus). Dok su izvornici bili još sačuvani, brižljivo su ih vjernici prepisivali.

Takvih je priepisa (grčkih) pronađeno dosada veliki broj (oko 4000). Najstariji priepisi potječu iz 4. stoljeća. Amo se ubrajaju kao najugledniji *Codex Vaticanus* (čuva se u vatikanskoj knjižnici); *Codex Sinaiticus* (nađen u samostanu na Sinaju, sada u Britanskom muzeju u Londonu). Znameniti su još aleksandrijski i parižki kodeks iz 5. stoljeća. Ovi su se kodeksi mogli tako dugo uzčuvati, jer su pisani na pergamentu (koža antilope).

Marljivim su radom savjestni učenjaci uspjeli, da uzporedivanjem tih priepisa utvrde tekst novozavjetnih knjiga. S tim se tekstom podpuno i bitno slaže tekst, što ga danas Crkva upotrebljava kao kanonski i nadahnuti tekst.

Ostadoše samo neznatne razlike (inačice—variante). To su sitne pogrješke, što su ih počinili brzi prepisivači zamjenjujući na pr. slična slova i rieči, singular i plural, i t. d. A to nije ni čudo, kad se uzme u obzir, da su prepisivači pisali samo velikim slovima, bez zareza i točke, a uz veliku sličnost nekih slova. Ipak nijedna inačica ne mienja smisao tekstova, koji sadržavaju vjersku i ćudorednu nauku ili koji poviestni događaj.

3. Prievodi i citati najstarijih crkvenih pisaca

Za dokaz cjelovitosti Evanđelja i drugih novozavjetnih spisa veoma su važni i najstariji prievodi i citati, jer su nastali iz izvornog teksta. Amo se ubrajaju: a) stari *sirski* prievod (*Pešito* — jednostavan), koji su već u 2. stoljeću upotrebljavali kršćani u Siriji; b) *egipatski* prievodi iz 2. i 3. stoljeća; c) u sjevernoj Africi kolaju već oko 150. god. raznovrstni *latinski* prievodi. Među njima je osobito važan prievod *Itala*, što ga je iz grčkog pretočio u tadašnji pučki jezik po svoj prilici neki učenik apostola.

Početkom 5. stoljeća priredio je sv. Jeronim noviji latinski prievod, što ga je Crkva odobrila za službenu upotrebu, a zove se *Vulgata*. Jeronim je nanovo preveo Stari Zavjet, a popravio Italin Novi Zavjet. Tridentinski je sabor proglasio Vulgatu vje-

rodostojnim latinskim tekstom, koji vjerno izražava misao nadahnutih pisaca. Značajno je, da se svi spomenuti stari prievodi u bitnosti slažu među sobom. To je znak, da su ih prevodioci preveli iz izvornog teksta.

Učenici apostola (Klement Rim. Barnaba) i drugi crkveni pisci, koji su pisali bogoslovske knjige već koncem prvog stoljeća i kasnije (Polikarp, Irenej) marljivo *citiraju* u svojim spisima čitave izreke iz izvornih primjeraka Evanđelja, koji su im bili zacielo kod citiranja pri ruci. Iz ovih bi se citata mogla satkati sva četiri Evanđelja. Ako se citati crkvenih pisaca uzporede sa sadašnjim našim tekstom sv. knjiga, primjećujemo, da se u bitnosti podpuno slažu.

Možemo dakle posve sigurno tvrditi, da je tekst i sadržaj evanđeoskih spisa došao u naše ruke cjelovit i nepokvaren, kako su ga napisali evanđeoski pisci.

EVANĐEOSKI KRIST

Dvie glavne oznake osobe Isusa Krista crpemo iz Evanđelja: Isus je Mesija i Sin Božji. Dostojanstvo je Mesije tako uzvišeno u proročanstvima St. Zavjeta, da nadilazi čovječju narav i uzdiže ga do samoga Boga (Is. 9. 6; 7, 14 — Emanuel). Stoga je u mesijanskoj samosviesti i svjedočanstvu Isusa Krista sadržana nauka, da je Mesija sam Bog. To se očituje u govorima Isusovim kao i u izjavama apostola i Židova. Dosljedno: mesijansko svjedočanstvo Isusa Krista ne može se sasvim odieliti od njegova božanstva, nego je s njim povezano.

A. ISUS MESIJA

1. **Isus Krist priznavao se već od početka svog javnog života Mesijom:**

a) *Isus se ponajprije izričito nazivao Mesijom.* Na početku javnog djelovanja očituje se ženi Samaritanki kao Mesija (Iv. 3, 25). Pod konac treće godine javnog naučavanja naziva ga Petar Mesijom: »Ti si Krist (Mesija), Sin Boga Živoga« i Isus to odobrava (Mt. 16, 16). Na kraju života, a na praznik posvete hrama, pita ga uzkomešani i uzbunjeni narod, je li On Krist. Isus odgovara, da jest, i poziva se na svoja djela kao svjedoke: »Rekoh vam i ne vjerujete; djela, koja činim u ime Otčevo, svjedoče za mene (Iv. 10, 24). Tom prilikom tvrdi, da je jedno s Otcem (Iv. 10, 30). — Značajno je i Kristovo svjedočanstvo uoči smrti pred velikim svećenikom (Mt. 25, 63).

b) Osim toga *nazivao se Isus i drugim mesijskim naslovima* kao: *sin Davidov, kralj Izraelov, onaj, koji ima doći na sviet, sin čovječji.* Krist je odobrio, da ga narod oslovljuje ovakvim nazivima i uslišao mu je molbe upravljene pod tim naslovom (Mt. 15, 22; 20, 30; Lk. 19. 40).

2. **Krist je vršio mesijanska djela: naučavao, proricao i činio čudesa.**

a) Kad ga je njegov preteča Ivan javno upitao po izaslanicima, je li on Mesija; upućuje ga Krist na svoja *djela* i *nauku:* »Idite i javite Ivanu, što ste čuli i vidjeli: sliepi vide, hromi hodaju, gubavci postaju čisti, gluhi čuju, mrtvi uzkrsavaju, a siromašnima se propovieda« (Mt. 11, 2).

b) Krist je kao Mesija *svečano* unišao u Jeruzalem i puk ga je pozdravio *mesijanskim* izrazima: »Slava i čast sinu Davidovu; blagoslovljen, koji dolazi u ime Gospodnje« (Mt. 21, 9),

c) *Mesijanska sviest prožima čitavo Isusovo djelovanje.* Ona je osnovna misao njegovih propoviedi, priča i djelovanja oko osnivanja mesijanskog kraljevstva — Crkve. To tim više, što su se na Isusu jasno izpunila sva proročtva o Mesiji. Isus se na to sam pozivao. Apostoli i prvi kršćani vrlo su često upotrebljavali tu činjenicu kao dokaz božanskog poslanja Isusa Krista. I doista nije moguće, da u tom točnom i podpunom izpunjenju proročtva na Isusu Kristu ne gledamo jasno Božje svjedočanstvo, upravo Božji pečat, kojim je potvrđena istinitost njegova mesijanskog poslanja.

Istinitost svjedočanstva o Isusovu mesijanskom poslanju uzko je povezana sa svjedočanstvom o Kristovu božanskom dostojanstvu; stoga za nj vriede isti dokazi, koje niže navodimo, kao dokaze božanstva Isusa Krista.

B. ISUS SIN BOŽJI

Isus nije bio samo Božji pomazanik (Mesija), i sam Bog. Iz evanđeoskih izvora jasno proiztječe, da je Isus pravi i naravski Sin Božji. Krist se sam naziva Sinom Božjim i svoje svjedočanstvo potvrđuje čudesima i proročtvima. Na tim se svjedočanstvima osniva vjera učenika i Crkve, da je Isus pravi Sin Božji.

§ 13. SVJEDOČANSTVO ISUSOVO

1. Naziv »Sin Božji«

Naziv »Sin Božji« ima u St. Zavjetu dvostruko značenje. Ponajprije se tim imenom nazivaju osobe, koje su u posebnoj vjersko-ćudorednoj svezi s Bogom kao ljudi sveta i pravedna života. Oni su djeca Božja, a Bog je njihov nebeski Otac. — Zatim se taj naslov podieljuje i onima, koje je Bog pozvao u svoju posebnu službu, kao na pr. proroke, svećenike i kraljeve, jer sudjeluju u Božjem znanju i moći. Prema tome se u ova obadva značenja uzima naziv »Sin Božji« u prenesenom smislu.

U Novom Zavjetu znači ovaj naziv samo drugu božansku Osobu u Presv. Trojstvu, t. j. Sina, koja je Bog kao i nebeski Otac, jer joj se pripisuje isto dostojanstvo, znanje, moć i vlast kao i Otcu. To je doslovni smisao naziva »Sin Božji«. U tom je smislu Sin jednak Otcu po naravi. Sva četiri evanđelista nazivaju Krista Sinom Božjim u izloženom doslovnom smislu.

Kod evanđelista nalazimo i takvih Kristovih izjava, koje izkazuju njegovu ovisnost o Bogu Otcu. Te se izjave odnose na Kristovu čovječansku narav. U tom značenju naziva Isus nebeskog Otca »Većim«; kao čovjek nema Krist vlasti određivati prva mjesta u nebu svojim učenicima (Mt. 20, 24) i ne zna vrieme sudnjeg dana. Krist se kao čovjek moli Otcu i sluša njegovu volju do smrti.

2. Kod Sinoptika

Kod dokazivanja božanstva Isusa Krista imaju Sinoptička Evanđelja veliku važnost kao najstarija svjedočanstva Isusovih učenika o Isusu Kristu. U njima je sadržana vjera prve Crkve, koja se podpuno podudara sa svjedočanstvima sv. Pavla, sv. Ivana i ostalih apostola, koji su kasnije pisali svoja djela. Svjedočanstvo Sinoptika sadržava ove podatke:

a) Poslije prve godine naučavanja pita Isus učenike najprije, što drže o njemu ljudi, a onda, što oni o njemu drže: »A vi za koga me smatrate?« Na pitanje odgovara Petar: »Ti si Krist, Sin Boga živoga« (Mt. 16, 16).

Da Petar smatra Krista pravim i rođenim Sinom Božjim, a ne sinom radi vjersko-ćudoredne sveze s Bogom, kao što su to bili Ilija i Ivan Krstitelj, vidi se iz toga, što svoj odgovor svečano suprotstavlja mišljenju naroda o Kristu. Narod ga smatra samo prorokom Božjim. Gospodin hvali Petra i učenike radi njihova uvjerenja i svodi duboki čin Petrove vjere na objavu Boga Otca, koji jedini poznaje svoga Sina. (Mt. 16, 16). Iz tih Gospodinovih rieči sliedi, da je Petrovo priznanje božanstva Kristova posljedica Otčeve objave. Takva je objava bila Petru samo u tom slučaju potrebna, ako je Isusa smatrao naravskim Sinom Božjim. U prenesenom su smislu bili svi Izraelci »sinovi Božji«, pa za tu istinu nije bila potrebna objava, kad je svima to bilo poznato.

b) Kad je Krist stajao pred velikim viećem uoči svoje smrti, izjavio je svečano i pod zakletvom, da je Sin Božji. Veliko je vieće shvatilo tu izjavu u pravom i punom značenju i osudilo

Gospodina na smrt, jer se je gradio Bogom i tako počinio bogohulstvo (Mt. 26, 62). Radi toga priznanja umro je Krist na križu.

Ima kod Sinoptika još mnogo potvrda, da je Isus Sin Božji: Krist prisvaja sebi božansku zakonodavnu vlast (»Kazano je starima, a ja kažem vama«, Mt. 5, 22). U ime svoje prašta griehe, što je izključivo pravo Božje (Mt. 9, 18). — U svoje će ime suditi sve ljude na svršetku svieta (Mt. 25, 31—46). — Učeći nas Otčenaš nije Isus nikad poistovjetovao svoj odnos prema Otcu s odnosom drugih ljudi. On ne ubraja nikada sebe među ostale ljude, kad govori o našem Otcu, nego sebe oštro luči od svih ljudi i govori izključivo »moj Otac«, i to od prvog puta, kad progovara kao dječak u jeruzalemskom hramu, pa do posljednjega, kad predaje dušu u ruke svoga Otca.

3. Kod sv. Ivana

Četvrto je Evanđelje napisao sv. Ivan protiv krivovjernika gnostika, koji su niekali božanstvo Kristovo. Zato je Ivan izabrao i napisao iz života Isusova ona njegova djela i govore, koji dokazuju, da je Isus Krist, Sin Božji, i »da vjerujući imate život u ime njegovo« (Iv. 20, 31). Ivanova su svjedočanstva o Isusu, kao naravskom Sinu Božjem, tako jasna, da ne trebaju nikakva razjašnjenja. On uči:

a) *Isus je vječan*

»Sve, što Otac čini, jednako čini i Sin. Kao što Otac uzkrisuje mrtve i oživljuje, tako oživljuje i Sin, koje hoće« (5, 19, 21).

b) *Isus ima istu narav kao i Otac*

»Ja i Otac smo jedno« (10, 38). »Tko mene vidi, vidi i Otca. Ne vjeruješ li, da sam ja u Otcu i Otac u meni?« (14, 9).

c) *Krist je Logos*

Sv. Ivan kaže za Isusa, da je utjelovljeni Logos (Rieč), koji bijaše od vieka kod Boga (1, 1). On je taj naučni izraz (terminus) uzeo iz ondašnje gnostičke nauke. Pod Logosom je gnosticizam razumievao prelazno biće između Boga i svieta. Ivan je označio Isusa Krista utjelovljenim Logosom Božjim. Na taj je način uspješno suprotstavio duboku dogmatsku nauku krivom poimanju.

Logos znači smisao i govorom izraženu misao: rieč. Ovaj izraz »Logos« kazuje najbolje i najtočnije otajstvenu svezu i jedinstvo naravi Boga Otca s drugom božanskom Osobom: Otac daje od vieka svoju čitavu božansku narav Sinu umnim rađanjem, kao što se misao-rieč rađa u čovjekovu umu i poprima na se oznake ljudskog uma. Vječna i osobna Božja »Rieč« (Logos) — druga božanska Osoba — primila je u vremenu na se ljudsku narav, t. j. utjelovila se, da nas može odkupiti. Tih se tajna sjećamo ,kad izgovaramo: »i Rieč tielom postala«. — U St. Zavjetu je istu nauku očitovao izraz »Mudrost« označujući drugu božansku Osobu (Crkv. 24). Krist nije sam sebe nikada nazivao Logos-Rieč.

4. Neuspjeli pokušaj nevjere

Nevjernici su nastojali, da omalovaže Kristovo svjedočanstvo. Racionalisti su u XVIII. i XIX. vieku pokušali, da prikažu Isusa i njegove učenike kao varalice ili lažce. Danas ne shvaća nitko više ozbiljno racionalističke izmišljotine.

U novije su se vrieme nekoji mučili, da Isusove tvrdnje o svom božanstvu izpričaju kao izljeve Kristove duševne napetosti i umne poremećenosti. Takvu se tumačenju protivi čitava sređena i značajna pojava Isusa Krista. Gospodin je tako naravan i jednostavan, ima toliko uravnoteženosti u djelu i govoru, toliko samostege, čega svega nema kod duhovno oboljelog čovjeka (psihopat). Ne može se Krista slaviti kao najvećeg genija, a u isto ga vrieme držati varalicom ili luđakom! Takve podvale izključuje njegovo izvanredno znanje i njegova nedostiživa svetost.

Zato Kristovo svjedočanstvo, samo za sebe i bez obzira na djelotvornu potvrdu u čudesima, zaslužuje podpuno povjerenje i pruža siguran dokaz za istinitost njegove tvrdnje, da je pravi Sin Božji. Njegovo je svjedočanstvo prvorazredno čudo umnoga i moralnog reda.

§ 14. ČUDESA I PROROČANSTVA ISUSOVA

Rieči, koje je Krist izrekao o svom božanskom dostojanstvu, neizmjerno su važne za čitavo čovječanstvo, pa ih nije ostavio nedokazanim. Kristova čudesa i proročanstva bjelodano dokazuju njegovo božanstvo.

A. ČUDESA

1. **Krist se sam poziva na svoja čudesa, da dokaže svoje božanstvo.**

»Imam veće svjedočanstvo, nego što je Ivanovo (Krstitelj), jer djela, koja mi je Otac dao, da izvršim, baš ta djela svjedoče za mene« (Iv. 5, 36). »Vjerujte ipak djelima, da bi sve više upoznali, da je Otac u meni, a ja da sam u Otcu« (Iv. 10, 37).

2. **Krist je činio mnogo raznovrstnih čudesa:**

a) na *mrtvoj* i nerazumnoj *prirodi:* utišao oluju (Mk. 4, 35), hodao po vodi (Iv. 6, 16), pretvorio vodu u vino u Kani (Iv. 2, 1), umnožio hljebove (Iv. 6, 1), dao obilni ribolov (Lk. 5, 1).

b) na *razumnim* stvorovima: izliečio najraznovrstnije bolesti (oko četrdeset), oživio mrtvace: kćer Jairovu (Mk. 5, 22), mladića iz Naima (Lk. 7, 11) i Lazara (Iv. 11, 1).

c) na *duhovnoj* prirodi: izgonio đavle (Mk. 5, 1; 9, 14).

Najveće čudo Kristovo jest njegovo uzkrsnuće od mrtvih. Mnoga čudesa nisu evanđelisti uobće zabilježili, kako sami priznaju (Iv. 21, 25). Mnoga su druga čudesa spomenuli samo obćenito (Mk. 6, 53).

Tako je Gospodin pokazao svoju božansku moć nad svim vrstama i rodovima stvorova.

3. **Kristova su čudesa zajamčene poviestne činjenice.** Za njih jamče:

a) Evanđelja, koja su istinita i vjerodostojna vrela života Kristova. Čudesa i govori Kristovi sačinjavaju jezgru i bit evanđeoskih izvještaja o Isusovu životu tako, da se jedno bez drugog ne može razumjeti, pa bez njih ne bismo mogli razumjeti ni čitav život Kristov.

b) Židovi su izričito priznavali Kristova čudesa. Tako veliko vieće iztiče: »Ovaj čovjek čini mnoga čudesa« (Iv. 11, 47).

c) Tko nieče poviestnu činjenicu čudesa, taj se mora uteći u pomoć raznim izmišljenim i nerazboritim hipotezama, kao na pr. da su se evanđelisti prevarili ili sviestno prevarili svoje čitatelje. Takvo izbjegavanje istine i takva potvora nedostojni su nerazumnog čovjeka.

4. Kristova su čudesa prava čudesa

a) Kod mnogih je čudesa odmah na prvi pogled vidljivo, da su izvanredna djela, izvršena iznad naravnih sila i mimo naravne sile.

Amo pripadaju uzkrišenja mrtvaca, gonjenje duhova i naglo ozdravljivanje od različnih tjelesnih bolesti, a da Krist nije ni dotakao bolestnika.

b) Druga se čudesa pokazuju kao nadnaravna djela, kad se uoči, na koji *način* i uz kakve ih je *prilike* Krist tvorio. Tako je mnoge bolestnike izliečio, a da ih nije ni vidio: sina dvoraninova (Iv. 4, 50), stotnikova slugu (Lk. 7, 2), kćer Kananejke (Mt. 15, 28). — Mnogi su sliepi (Mk. 10, 46), uzeti (Iv. 5, 8), grozničavi (Lk. 4, 32) naglo i odmah ozdravili, i to na samu zapovied Kristovu. Iz takvog se načina ozdravljenja opaža, da Gospodin nije bio ni malo ovisan o bilo kojim prirodnim silama, nego je radio kao vrhovni gospodar same prirode mienjajući tok njezinih zakona.

c) Krist je vršio čudesa *javno i otvoreno*, u najrazličitijim krajevima Palestine i pred mnogim gledaocima različnih narodnosti, različne naobrazbe i družtvenog položaja, kako su iziskivale časovita potreba i osnove Božje.

Njegova se čudesa ne zbivaju u tami bez svjedoka, nisu zavijena u bajke i nevjerojatne okolnosti, kao što su na primjer ćudesa Budhina ili čudesni događaji u apokrifnim evanđeljima. Ni čudesa Staroga Zavjeta nisu ravna Kristovim čudesima.

d) Isus Krist nije tvorio svoja čudesa kao kakva čudovišta, da ljude zabavlja, da mu se dive i da iz njih izbije vremenitu korist; zato i odbija Herodovu želju, da pred njim čini čudo (Lk. 23, 8). Iza prvog umnažanja hljeba bježi u goru, jer ga je svjetina htjela proglasiti kraljem (Iv. 6,15). Njegova su čudesa samo potvrda božanske nauke.

e) Prije čuda traži Krist od bolestnika *vjeru u svoje božansko poslanje* kao vjersko-ćudorednu pripravu. Tako Gospodin umnaža hljeb i hoda po vodi prije nego obećava Euharistiju (Iv. 6), ali nikada ne traži od bolestnika prirodnu pripravu, kao što to traže oni, koji žele djelovati hipnozom ili sugestijom.

5. Krist tvori čudesa u svoje ime i vlastitom snagom

O tom nas izvješćuju evanđelisti na svakoj stranici. Gospodin samo hoće, i zbivaju se najveća čudesa. Nema kod njega naprezanja, napora, dvojbe ili traženja pomoći od Boga kao kod čudesa, što su ih vršili proroci i apostoli. U Kristovoj božanskoj naravi leži nadnaravna čudotvorna moć.

Ako Krist označuje koji put čudesa kao djelo svog nebeskog Otca (Mt. 12, 18; Lk. 11, 20), želi tim osobito iztaknuti božanski značaj čuda i svoju bitnu svezu s Bogom Otcem.

6. Predrasude nevjere

U sva vremena kušala je nevjera, da ospori istinitost Kristovih čudesa ili da ih protumači kao naravna djela. Kad nevjera nieče čudesa, onda nema za to poviestnih i stvarnih razloga, nego se oslanja na predrasude svoga nazora na sviet, da čudesa nisu uobće moguća. Tko vjeruje u osobnog Boga, stvoritelja i upravitelja svieta, taj zna, da su i čudesa moguća, jer stvoritelj svieta i njegovih prirodnih zakona jest i ostaje uzvišen nad svim, što je stvoreno, i može djelovati na sviet i čovjeka bez prirodnih sila, te mimo njih i protiv njih.

Zato nema sumnje, da sama Isusova djela uz okolnosti, u kojima su izvršena, jasno svjedoče, da su prava čudesa. Ona stoga nose na sebi božanski pečat, koji potvrđuje istinitost Isusove božanske nauke, da je pravi Bog i Mesija.

B. PROROČANSTVA

Kao što Krist nije tvorio čudesa radi vremenitih ciljeva, tako nije ni proricao, da udovolji ljudskoj radoznalosti. Njegova su mu proročanstva poslužila kao potvrda za istinitost nauke, da je Sin Božji.

Izvor znanja budućih događaja leži jedino u božanskom sveznanju. Čovjeku je budućnost nepoznata, jer prelazi mogućnost njegove spoznaje, koja je vezana na sjetila. Ako dakle čovjek točno i sigurno naviešta buduće slobodne događaje, ne govori to prirodnom snagom svoga uma. Bog mu otvara pogled u budućnost. A ako proricanje ima svrhu, da potvrdi istinitost neke nauke, onda sam Bog svjedoči svojim sveznanjem za istinitost naučavanja. Protivilo bi se svetosti i istinitosti Božjoj, kad bi dopustio, da lažac i varalica izrabljuje njegovo sveznanje.

Krist je prorekao svršetak svoga života, sudbinu pojedinih apostola, udes svoje Crkve i zlu kob židovskog naroda, da time potvrdi istinitost svoga božanstva.

1. Krist je točno prorekao način svoje muke i smrti kao i uzkrsnuće.

U naponu svog sjajnog misionarskog rada u Galileji, kad nitko nije mogao naslućivati prorokovani svršetak života, gleda Krist izdajicu i njegovo djelo. Sin čovječji bit će predan velikim svećenicima i poglavarima. — On sluša osudu velikog vieća: »A oni će ga osuditi na smrt i predati poganima«. Vidi strahotu poganske osude: »da mu se izrugaju, popljuju, bičuju i ubiju« (Mk. 10, 33). Ljudski govoreći, nije bilo moguće predvidjeti, da će se njegovi neprijatelji poslužiti razapinjanjem, jer je Mojsijev zakon predviđao kaznu kamenovanja. — Poslije poniženja i počinka u grobu sliedi treći dan uzkrsnuće: »a treći će dan uzkrsnuti« (Mt. 20, 18).

2. Krist proriče, da će ga Juda izdati, a Petar zatajiti

a) Gospodin je prorekao *izdajstvo Judino* u isto vrieme, kad nitko nije mogao ni slutiti takav Judin razvitak koncem druge godine javnog Isusovog naučavanja i nakon sjajnih čudesa: »Odgovori im Isus: Nisam li ja izabrao vas dvanaestoricu? A ipak je jedan od vas đavao. A mislio je na Judu, sina Simona iz Karjota« (Iv. 6, 71). — Uoči svoje smrti označuje Gospodin poimence

Judu izdajicom: »Zaista vam kažem: jedan će me — između vas izdati... Tada ga zapita Juda, njegov izdajica: Jesam li ja učitelju? On odgovori: ti si« (Mt. 26, 21 i 25).

b) Gospodin je *Petru* prorekao *njegov pad* i *okolnosti zataje*. »Kažem ti, Petre, ne će zapjevati danas pietao, dok se tri put ne odrečeš, da me poznaješ« (Lk. 23, 34). — Petra je ovo svjedočanstvo naglo zateklo i u okolnostima, kad se je mogao najmanje nadati, jer je baš čas prije uvjeravao Učitelja o svojoj spremnosti, da ga mačem brani. Krist je predvidio inače neznatnu okolnost, da će Petar krenuti bez potrebe u dvorište velikog svećenika i ondje podleći napasti.

3. Krist proreče razorenje Jeruzalema i sudbinu njegovih stanovnika

Za sam grad i stanovnike kaza: »Doći će dani, kad će tvoji neprijatelji podignuti obkope i sa svih te strana obkoliti. S tvojim će sinovima lupiti o zemlju, a kamen ne će ostati na kamenu, jer nisi upoznao vremena pohođenja svoga« (Lk. 19, 43). — Za hram glasi osuda: »Zaista ne će ovdje ostati kamen na kamenu, koji se ne će razvaliti« (Mt. 24, 2).

Kako nam zabilježiše Josip Flavije (Bel. Jud. V. 12, 1) i Tacit (Hist. 5, 13) izpunilo nam se proročtvo doslovce, i to protivno rimskom običaju, da se poštedi glavni grad neprijatelja. Napose je bilo nepredvidivo razorenje hrama, kad je sam Tito naložio, da ga poštede. Kod provale u grad bacio je jedan vojnik u hram zapaljenu baklju, i sav napor, da se požar ugasi i hram spasi ostao je bez uspjeha.

Kako je za vrieme, dok je Spasitelj proricao, u čitavom carstvu bio mir, a Židovi priznavali vlast rimskog cara, nije Krist mogao iz naravnih preduvjeta proreći ovako jasno i određeno nesreću glavnoga grada. Njegove rieči potječu iz nadnaravnog božanskog sveznanja.

Nije uspio ni pokušaj nevjere, da ovom proročanstvu oduzme dokaznu snagu tvrdnjom, da je napisano iza dovršene nesreće. Kako je već iztaknuto, dokazala je suvremena kritika, da su Sinoptici napisali Evanđelje prije 70 god. pr. Kr.

Životna vriednost

Kad čujemo i čitamo o tim svemogućim djelima Kristovim, onda se koljeno samo od sebe svija, da poklekne pred Gospodinom, a mi priznajemo s častnikom pred križem: »Doista ovaj bijaše Sin Božji!« (Mt. 27, 54). Čudesa i proročtva neka nam budu ono, za što ih je Krist namienio: punina dokazne snage njegova božanstva. Ona su nam ujedno zalog konačne pobjede

Isusa Krista nad njegovim neprijateljima i najtvrđa podloga vjere i pouzdanja u Gospodina: »Ja sam pobiedio sviet« (Iv. 16, 33).

§ 15. NAUKA APOSTOLA I PRVE CRKVE

A. NAUKA APOSTOLA

Apostoli i vjernici izpoviedaju vjeru, da je Krist Sin Božji. Njihova je vjera u božanstvo Isusa Krista sasvim istovjetna s izvještajem najstarijih Evanđelja, te se od nje stvarno ništa ne razlikuje, a to je važno zbog toga, što se time bjelodano pokazuje, da je vjera u božanstvo Isusa Krista potekla iz istoga vrela: iz samoobjave Kristove. Prema tome nije istinita samovoljna tvrdnja suvremenih protivnika Kristova božanstva, kad nastoje tu vjeru prikazati kao idealiziranje prvih kršćana, koji su od čovjeka Krista učinili Krista Boga. Evo, što uče apostoli i prva Crkva o Isusu Kristu:

1. Nauka apostola sv. Pavla

Među apostolima se osobito iztiče apostol sv. Pavao kao učitelj i propovjednik među poganskim svietom. Bivši neprijatelj i progonitelj kršćanstva najjasnije svjedoči za božanstvo Isusovo u poslanicama, koje su stare kao Evanđelja. Sv. Pavao izričito uči:

a) *Krist je Bog*

»Triezno, pravedno i pobožno živimo na ovom svietu čekajući blaženu nadu i slavni dolazak velikog Boga i Spasitelja našega Isusa Krista!« (Tit. 2, 13).

b) *Krist je Sin Božji u evanđeoskom značenju rieči*

»Jer Sin Božji, Isus Krist, kojega mi, ja i Silvan, vama propoviedasmo...« (2. Kor. 1, 19). »On, jer je sjaj slave njegove (Otčeve) i živa slika bivstva njegova, nosi sve silnom riečju svojom, i očistivši nas od grieha, sjede s desne strane veličanstva na visini. Toliko je postao uzvišeniji od anđela, koliko je uzvišenije ime od njih baštinio. Jer kojemu od anđela ikad reče: Ti si moj Sin i ja sam te danas rodio?« (Hebr. 1, 4 i 5).

c) *Krist posjeduje odlike, koje su izključivo Božje*

»U njemu (Kristu) prebiva sva punina božanstva« (Kol. 2, 19). Zato se Kristu izkazuje božanska čast: »da se imenu Isusovu pokloni svako koljeno onih, koji su na nebu i na zemlji i pod zemljom« (Filip. 2, 10). — Krist posjeduje sveznanje (1. Kor. 4, 15) i stvaralačku moć (1. Kor. 8, 6).

d) *Krist jest Gospodin*

To je omiljeli naziv, kojim sv. Pavao na preko osamdeset mjesta zove Isusa. U Starom Zavjetu označivala je oznaka Gospodin (Kyrios) isto što i Bog (Jahve). Ovaj su naslov davale i helenističke vjere svojim božanstvima. S vremenom su ga prisvojili i carevi kao najkraći izražaj za svoju apoteozu. Kršćanin je ovaj naziv pridjeljivao samo Kristu kao Bogu i nikome drugom.

2. Nauka apostola sv. Petra

Temelj propoviedanja sv. Petra je njegovo priznanje božanstva Kristova, kako ga je zabilježio sv. Matej: »*Ti si Krist, Sin Boga živoga*« (Mt. 16, 16).

U svojim poslanicama izričito zove *Krista Bogom:* »Simon Petar, sluga i apostol Isusa Krista, onima, koji su postigli s nama jednako dragocjenu vjeru u pravdi Boga našega i Spasitelja Isusa Krista« (2. Petr. 1, 1). — Naziva ga Sinom Božjim: »Blagoslovljen Bog i Otac Gospodina našega Isusa Krista« (1. Petr. 1, 3). — Poput Sv. Pavla daje mu izključive *božanske pridjeve* i izkazuje *božansko štovanje* (1. Petr. 4, 16).

3. Nauka apostola sv. Ivana

Sv. Ivan je svjedok kršćanske vjere u božanstvo Kristovo za vrieme od pada Jeruzalema do konca 1. stoljeća.

a) Odmah u početku Evanđelja iztaknuta je vjera u Krista kao Sina Božjega (1. gl.). Ta se vjera provlači kao temeljna crta kroz čitav Ivanov evanđeoski izvještaj, koji se završava priznanjem: »a ovo je zabilježeno, da je Isus jest Krist, Sin Božji« (20, 31).

b) U Objavljenju (Apokalipsa) gleda Ivan proslavu i bogočašće nebeskog Jaganjca (simbol Kristov): »Onome, koji sjedi na priestolju i Janjetu: blagoslov i čast i slava i jakost u vieke vjekova« (5, 13).

II. NAUKA PRVE CRKVE

Prva Crkva očituje svoju vjeru u božanstvo Isusa Krista od prvog časa, odkako su se pojavile crkvene obćine po svim krajevima poznatog svieta. Ta vjera nije ništa drugo nego vjerni odjek nauke sadržane u Evanđeljima i poslanicama apostola. Božanstvo Kristovo je istina, koja već prije god. 70. veže sve vjernike u jednu zajednicu — Crkvu.

a) *Djela Apostolska* iztiču od prve propoviedi sv. Petra pa dalje, da je Crkva od svog postanka propoviedala vjeru u božanstvo Kristovo.

b) U najstarijoj se *liturgiji* časti Krist kao Bog u javnom bogoštovlju: u njegovo se ime podjeljuje sakramenat krsta, slavi se sv. Euharistija, a prvi dan u sedmici jest dan Gospodinov. Molitve su vjernika pune čežnje za što bržim dolazkom Kristovim, kako to izbija iz kratkog molitvenog obrazca (Maranatha — dođi, Gospodine), koji je iz sirskog preuzet u grčku liturgiju.

c) Izpoviedanje božanstva Isusa Krista izraženo je u *apostolskom vjerovanju*« »I u Isusa Krista, Gospodina našega«. Ta je vjera oštro lučila prve kršćane od poganskog i židovskog svieta. *Za vjeru u Isusovo božanstvo polazili su kršćani dragovoljno i smireno u najstrašniju smrt.*

U tom je pogledu značajno dirljivo svjedočanstvo mučenika sv. Ignacija († 107.), koji je želio, da bude kao žito samljeven radi vjere u božanstvo Kristovo. Nije manje važno svjedočanstvo učenog apologeta sv. Justina († 167.), što ga je dao pred svojim sudcima uoči svoje smrti: »Mi kršćani vjerujemo u jednoga Boga i njegova Sina Isusa Krista, čije neizmjerno božanstvo ne može dosta nahvaliti ni proročki dar niti ijedna usta« (Apol. 2. 6).

Konačno je Crkva proglasila božanstvo Kristovo kao vjersku dogmu u Nicejskom saboru odsudivši Arija riečima: »I u Isusa Krista, Sina Božjega.«

Životna vriednost

Isus Krist jučer je i danas isti u vieke (Hebr. 13, 8). Vjera je u božanstvo Kristovo preporodila stari grčko-rimski sviet. Privela je uljudbi stara slavenska i germanska plemena. Ona je spasila našim predcima ime i narodnu samobitnost. Stvorila je najveličanstvenija djela duha na polju znanosti i umjetnosti najkulturnijeg diela čovječanstva. Ona je bila zviezda predhodnica našim djedovima u težkim vjekovnim borbama za krst častni i slobodu zlatnu. Na prelomu dvaju svjetova, u naše dane, ona je jedini čvrsti oslon sređenog, smirenog života pojedinaca i naroda: »Gle, ovaj je postavljen na propast i uzkrsnuće mnogima u Izraelu, i za znak, kome će se protiviti« (Lk. 2, 34).

Neka ti vjera u božanstvo Kristovo bude osnovni znak tvoga značaja, koju ćeš kroz sve životne kušnje pronieti kao najdragocjeniji amanet djedovske vjere i zalog svoje sreće u životu i vječnosti!

*

ČETVRTI ODSJEK

ISUS BOG I ČOVJEK

Obećani je Mesija, kako ga opisuju Evanđelisti i najstarija vjera Crkve, pravi naravski Sin Božji, ali nam Evanđelja daju i drugu bitnu vlastitost Mesije: Isus jest i pravi čovjek. Tako nam vjera omogućuje pogled u nedokučivu tajnu sjedinjenja Boga i čovjeka u osobi Mesije Isusa Krista. To je tajna osobnog ili hipostatskog sjedinjenja.

§ 16. TAJNA HIPOSTATSKOG SJEDINJENJA

A. KATOLIČKA NAUKA O HIPOSTATSKOM SJEDINJENJU

Isus Krist je pravi Bog. Od vieka je vječnim rođenjem od Otca primio božansku narav, ali nas vjera uči, da je Sin Božji primio utjecajem Duha Svetoga u krilu Djevice Marije i čovječju narav. Tako nam se u svom zemaljskom životu pokazuje i kao pravi čovjek.

1. **Isus Krist je pravi čovjek**

a) Stari Zavjet opisuje Mesiju kao *tjelesnog potomka* Davidova (Is. 11, 1), kao *pravog čovjeka* (Sin čovječji kod Dan. 7), koji će biti ponižen i ubijen (Is. 53).

b) *Novi Zavjet* opisuje Kristov *tjelesni život,* kao što su začeće po Duhu Svetome, rođenje od Marije Djevice, kazuje nam o Njegovu razvoju, napredku i radu, o odkupljenju i smrti na križu; govori o Njegovoj *duši:* Krist se žalosti (Mt. 24, 38), sučuvstvuje s ljudima u boli (Iv. 11, 36), govori i propovieda, predaje svoj duh nebeskom Otcu (Lk. 23, 46). — Sve su to činjenice, koje pokazuju, da je Isus bio čovjek u podpunom smislu rieči.

c) *Vjerovanja* (simboli) izkazuju, da je Sin Božji postao čovjek rodivši se od Marije Djevice.

Tako je Krist bio pravi član ljudskog roda i sličan nama ljudima, osim u griehu. Radi toga je mogao kao predstavnik ljudskog roda zadovoljiti za čitavo grješno čovječanstvo. Kao pravi čovjek imao je tielo, koje je moglo trpjeti. Ali trpljenje i pat-

nje nisu bile kod Krista posljedice vlastite grješnosti kao kod nas. Isus Krist je slobodno uzeo ljudsku narav, sposobnu za trpljenje, da nas mukom i smrću može odkupiti.

Istinu, da je druga Osoba Presvetog Trojstva uzela čovječju narav, zovemo utjelovljenje Sina Božjega.

2. **Isus Krist je Bog i čovjek u jednoj osobi**

Kao pravi Bog i pravi čovjek imao je Isus božansku i čovječansku narav, a ipak je samo jedan Krist. To znači, da su Kristova božanska i čovječanska narav sjedinjene u jednoj božanskoj osobi. *Ovo sjedinjenje božanske i čovječanske naravi u osobi Sina Božjega zovu Sv. Otci hipostatsko (osobno) sjedinjenje.* Prema tome su u Isusu Kristu dvie naravi (božanska i čovječanska), a jedna osoba (božanska). To znači, da Kristovo čovječje tielo i dušu ne podržava i ne posjeduje ljudska osoba, nego druga božanska Osoba (Rieč ili Sin Božji). Ona je subjekt (nosilac) čovječjeg tiela i duše Kristove, i zato pripadaju jednom te istom Kristu djela božanske kao i čovječanske naravi.

Narav je unutrašnje počelo svega djelovanja i trpnje u biću. *Osoba* je pak razumno i slobodno biće, koje u sebi i za sebe podpuno samostalno postoji. Osoba je nosilac razumne naravi.

Sjedinjenje božanske i čovječanske naravi u drugoj Osobi Presv. Trojstva ne valja tako zamišljati, kao da se čovječja narav pretvorila u božansku, niti da se božanska pretvorila u čovječansku narav. Jedno je i drugo nemoguće. I poslije sjedinjenja ostale su obadvie naravi podpune, samo su se združile u jednoj osobi Isusa Krista. Isus Krist je samo jedna osoba, jer njegova čovječja narav nije samostalno postojala, nego ju je nosila božanska Osoba.

Ta je istina sadržana u odlukama prvih triju sabora, t. j. nicejskog, carigradskog i efežkog, a Atanazijev je simbol ovako jasno razlaže: »Ovo je prava vjera, kad se drži i izpovieda, da je naš Gospodin Isus Krist, Sin Božji, Bog i čovjek ujedno. Podpuni Bog i podpuni čovjek, koji se sastoji od razumne duše i čovječjeg tiela. Svojim je božanstvom jednak Otcu, a manji je od Otca svojim čovječanstvom. Ali, iako je on Bog i čovjek, ipak nisu dva, nego samo jedan Krist.«

Sv. Pismo uči:

1. Evanđelist sv. Ivan izričito kaže: »U početku bijaše Rieč, i Rieč bijaše kod Boga i Bog bijaše Rieč. *I Rieč je tielom postala i prebivala među nama«* (1, 14). »Rieč« ili vječni Sin Božji stupio

je među ljude primivši na se ljudsku narav. — Kroz cielo Evanđelje prikazuje dalje sv. Ivan dvostruko djelovanje Rieči, Isusa Krista.

2. Sinu Božjem pripisuju se u *isto vrieme i neomeđeno božanske i čovječanske djelatnosti*. Tako se kaže: Gospodar života je ubijen (Dj. Ap. 3, 15); Bog je svojom krvlju oprao Crkvu (Dj. Ap. 20, 28); Gospodin nebeske slave je razapet (1, Kor. 2, 8); Sin se Božji žrtvovao za čovječanstvo (Gal. 2, 20). Sve ovo znači, da je isti Isus Krist nosilac božanske i čovječanske naravi, odnosno, da su obje naravi sjedinjene u jednoj osobi Sina Božjega.

B. POSLJEDICE KATOLIČKE NAUKE O HIPOSTATSKOM SJEDINJENJU

1. Božanstvo i čovječanstvo združilo se u Kristu *nerazdruživo*.

Tu svezu nije prekinula ni muka ni smrt. Smrt je samo razstavila dušu od tiela, ali ne božanstvo od čovječanstva. Dok je tielo počivalo u grobu, bilo je božanstvo sjedinjeno i s dušom kao što i s tielom. Kod uzkrsnuća se duša Kristova za uviek združila s proslavljenim tielom, pa Krist i kao čovjek kraljuje u vječnosti.

2. Radi hipostatskog sjedinjenja Kristove čovječanske naravi s božanskom, uživala je Kristova čovječja narav najveće *darove i savršenstva*.

Ljudska je duša Kristova od prvog časa sjedinjenja uživala ono blaženo gledanje Boga, koje uživaju duše pravednika u nebu. Kako je Isus bio Bog u čovječjoj naravi, to ni kao čovjek nije imao grieha niti je mogao sagriešiti. Nije imao ni grješne pohote, jer nije rođenjem nasliedio iztočni grieh. Njegova je ljudska duša sama u sebi zbog hipostatskog sjedinjenja posvećena, te je osim toga posjedovala posvećujuću milost u najvišem stupnju, koji je moguć.

3. Hipostatsko je sjedinjenje božanske i čovječje naravi Isusa Krista u drugoj osobi Presv. Trojstva nadalje razlog *savršenom znanju* Isusa Krista.

Uz znanje, koje je čovječja narav Isusova imala radi *blaženog gledanja Boga*, a kojim je znao sve prošlo, sadašnje i buduće, imala je i *uliveno znanje* svih naravskih i nadnaravskih istina. S njegovom je pomoću gledao stvari ne samo, kakve su u biti Božjoj, nego i onako, kako one same u sebi postoje. — K tom dvostrukom znanju pridružila je čovječja narav Isusova i *znanje stečeno iz osjetne spoznaje*, kako ga mi svi ljudi imamo.

Takvo stečeno znanje postajalo je s vremenom sve veće, dok je znanje iz blaženog gledanja i uliveno znanje bilo od prvog časa najsavršenije; zato Krist nije mogao učiti ni kazati nijedne neistine. On je najsavršeniji učitelj, koji je jedini mogao kazati: »Ja sam Put, Istina i Život« (Iv. 14, 6).

4. Isus je imao *dvie volje:* božansku i čovječansku. Između njih je vladao podpuni sklad tako, da je čovječja volja bila slobodno podvrgnuta božanskoj: »Moja je volja, da vršim volju Onoga, koji me je poslao« (Iv. 4, 34).

5. Dosljedno, Isus Krist vršio je *dvostruko djelovanje:* božansko i čovječansko. Služio se čovječanskom naravi, da njom vrši djela božanske naravi (kao čudesa).

Iz činjenice, da je Krist i ujedno Sin Božji, proiztječe:

a) da je nauka Isusova *istina i život:* »To je vječni život, da upoznaju tebe, jedinoga Boga, i koga si poslao Isusa Krista« (Iv. 17, 3), kaže Gospodin na posljednjoj večeri.

b) da je Isus *središte* našeg života i naše *spasenje*. Čitavo djelo odkupljenja temelji se na božanstvu Kristovu. Kad Krist ne bi bio Bog, nego obični čovjek, tad nas ne bi mogao na ništa obvezati niti nam dati božanski život. Krist sam potvrđuje: »Ja sam uzkrsnuće i život. Tko vjeruje u mene, živjet će, i ako umre. I nijedan, koji živi i vjeruje u mene, ne će umrieti do vieka« (Iv. 11, 25). Zato je vjera u utjelovljenje Sina Božjega članak nauke Crkve, s kojim Crkva stoji i pada. Tko u Kristu gleda samo vjerskog genija ili savršenog pravednika, taj je istom na pola puta, da shvati pravu veličinu našeg Gospodina.

6. Utjelovljenje je Sina Božjega jedna od velikih tajna vjere, što sačinjavaju jezgru kršćanske nauke. Mi ne shvaćamo načina, kako su se dvie naravi sjedinile u jednoj osobi. Ipak ima u životu i prirodi nekih sličnosti, što je donekle osvjetljuju, ali je ne mogu nikako podpuno predočiti i razjasniti. Tako na pr.: duša i tielo jedan su čovjek; usijano željezo jest željezo sjedinjeno s vatrom.

§ 17. UTJELOVLJENJE I BOGOSLUŽJE

U bogoslužju se obnavlja i očituje svake godine tajna utjelovljenja našeg Gospodina Isusa Krista osobito u nizu poviestnih blagdana božićnog doba.

Liturgija predočuje katoličku nauku o utjelovljenju kao prvi dolazak Gospodinov u tielu. U adventu (došašće) vrši se priprava za taj dolazak. Na Božić se slavi sam dolazak (rođenje); od Božića do Bogojavljenja niže se poviest djetinjstva Isusova, a u nedjeljama iza Bogojavljenja spominje se nekoliko događaja iz kasnijega Kristova života, koji ga prikazuju kao Boga-čovjeka.

Čitav je taj krug čvrsto i liepo povezan, pa se pričinja kao jedan svečani dan, čiji je razvoj ocrtan kao svitanje zore u prvoj adventskoj nedjelji, da raste u sjajni sunčani dan (Božić), koji se penje do svog vrhunca u Bogojavljenju te traje do Sviećnice. Od prve nedjelje Došašća pa do Sviećnice neprestano stoji u središtu liturgije Krist kao pravo Sunce, od kojega potječe sav nadnaravni život.

1. Došašće

Došašće je izrazito vrieme težnje, očekivanja i čežnje za dolazkom Gospodinovim u tielu. Kroz četiri nedjelje hoće Crkva, da vjernike prožme duboka želja i glad za milostima, koje je dolazak Isusov donio na sviet.

Prorok Isaija, Ivan Krstitelj i Bl. Dj. Marija izkazuju u ime svih vjernika u adventskoj liturgiji osjećaje kao pripravu za dolazak Gospodinov. — Isaija je predstavnik svih pravednika Staroga Zavjeta, koji su srdcem i djelima čeznuli za dolazkom Spasiteljevim. »Rosite, nebesa pravednika.... otvori se, zemljo, i podari Spasitelja!« Njegove rieči odzvanjaju u svećeničkom časoslovu i u zornicama kod poslanica navieštajući dolazak Božjeg Djeteta. — Ivan Krstitelj predočuje vjernima obraćenje i pokoru kao najbolju pripravu: »Pripravite put Gospodnji i poravnajte staze Njegove!« Njemu su posvećena evanđelja 2., 3. i 4. adventske nedjelje. — Bl. Dj. Marija je uzko povezana s utjelovljenjem Isusovim, jer je njegova tjelesna majka. Slika Djevice — Majke s Djetetom Isusom vrlo je omiljela u adventskoj liturgiji, osobito u zornicama, te predočuje najužu svezu, koja je moguća sa Spasiteljem (Emanuel = Bog s nama).

2. Božić

Osnovni osjećaj božićne liturgije odmieva u svečanom pozivu (invitatorium) časoslova: »Krist nam se rodio, dođite i poklonimo se!« Sav se drhtaj radosti slieva u jedno: Rieč Božja od vieka rođena od Otca, rodila se u vremenu od Marije. Poganstvo i čovječanstvo slave danas svoje zaruke u novorođenom Djetetu (Ps. 14. i 18. božić. časoslova).

Blagdan Božića odlikuje se povlasticama, da se mogu taj dan služiti tri sv. Mise. Običaj je uzet iz zapadne (rimske) crkve. U *polnoćki* je temeljna misao: druga se božanska Osoba utjelovila i danas rodila. O Bogu i čovjeku govore svi misni dielovi. — *Rana* (pastirska) se misa oslanja na poviestni događaj poklona pastira. — *Danja* misa iztiče kao glavnu misao: danas rođeno Diete jest vladar svieta. »Diete nam se rodilo i Sin nam je darovan; na svojim ramenima nosi znak svoje vlasti, a njegovo je ime: Anđeo velikog savjeta« (Is. 9, 6. Ulaz).

Kroz ostale blagdane božićne osmine (Nedjelja i Nova Godina) prevladava misao: Bog je uzeo na se ljudsku narav, da čovjek postane Bogom, t. j. da mi postanemo djeca Božja, kao što je Sin Božji postao pravi čovjek. Tako je blagdan Kristova rođenja početak našeg božanskog rođenja. U toj preobrazbi pomaže vjernicima Bogorodica Djeva.

3. Bogojavljenje (Sv. Tri Kralja)

Papa sv. Leon Veliki izriče klasičnom kratkoćom (u breviaru) obilježje ovoga blagdana. »Koga je Djevica na Božić porodila, toga je danas upoznao sviet«. Uz poviestnu činjenicu poklona Mudraca (Tri Kralja) veliča svetkovina ideju: Za Božić se Bog pojavio kao čovjek. Na Bogojavljenje se taj isti čovjek javio svietu kao Bog. Da to dokaže, iznosi liturgija (u breviaru) ove svetkovine tri čuda: »Tri čuda krase sveti dan, koji danas svečano slavimo:

danas je zviezda dovela mudrace do jasala;
danas je kod svatbe postala voda vinom;
danas je Krist htio, da ga Ivan krsti u Jordanu, da nas odkupi, aleluja!«

Vjera se u Kristovo božanstvo ne rađa u čovjeku bez milosti Božje. Mudraci su vidjeli zviezdu (čudo), a milost ih je dovela, da su u čovjeku (djetetu) upoznali Boga; zato je Bogojavljenje (Epifanija) u isto vrieme *blagdan vjere*. Isto nam tako biva jasno, zašto je baš poklon sv. Mudraca uzet u liturgiju i zašto uživa toliku prednost u obje liturgije. Mudraci su naime prvi između pogana spoznali Kristovo božanstvo. Oni su naši zastupnici. Bogojavljenje je svečanost vjere obraćenog poganskog svieta. Svietlo, što je rođenjem Gospodinovim zasvietlilo Jeruzalemu, svietli danas katoličkoj Crkvi i obasjava je slava Božja (Stepenice, I. 60, 6).

4. Nedjelje po Bogojavljenju

Iza Bogojavljenja sliedi u liturgijskim knjigama redovito još šest nedjelja pod imenom nedjelje po Bogojavljenju.

Prva nedjelja iza Bogojavljenja (u osmini Bogojavljenja) slavi se po odredbi pape Pija XI. kao *blagdan sv. Obitelji*. Evanđelje dana (Lk. 2, 42—52) iztiče misao ove obiteljske svetkovine: utjelovljena Rieč bijaše poslušna svojoj majci i svome poočimu. I ostale su nedjelje povezane s tajnom Utjelovljenja. Njihova je osnovna misao: Krist je na Božić osnovao kraljevstvo Svietla. Boraveći na zemlji Gospodin ga izgrađuje kao Bogočovjek vanjskim i nutarnjim radom.

5. Utjelovljenje u slikarstvu

Tajna je Utjelovljenja najčešće prikazana u slici navještenja Marijina. To je događaj, koji osobito izrađuju slikari srednjeg vieka. Ponajčešće se drže vjerno evanđelja, a kasnije pridomeću simbolički i čitavo Presveto Trojstvo. Najpoznatija slika je ona bl. Angelica. Rođenje Kristovo dolazi mnogo kasnije u slikarstvu. Slikari slikaju češće poklon Mudraca.

§ 18. ISUS KRIST U NAUCI CRKVE

Nakon što je Crkva mirno posjedovala puna tri stoljeća vjeru u božanstvo i čovječanstvo Isusa Krista i nakon što su bezbrojni mučenici položili svoje živote za tu istinu, počeli su neki kršćani u vrieme smirenja od vanjskih progona proučavati, kako bi bilo moguće razumom dohvatiti tu neiztraživu tajnu. Pod utjecajem poganske filozofije zašli su neki vjernici na krive putove i naučavali vjerske zablude o Isusu Kristu.

Neprevarljivo je učiteljstvo Crkve ustalo na prvim obćim saborima jasnim odlukama i naukom protiv svih nastojanja tih pojedinaca, koji su Kristu osporavali božanstvo, ili se nisu nikako

G. Reni: Navještenje

mogli pomiriti s činjenicom, da je Krist postao jednak nama u svemu osim u griehu. Tako je Crkva braneći pravovjerni nauk jasnije učila ono, što je Objava već učila i što su vjernici već prije vjerovali.

Najglavnije crkvene odluke o Isusu Kristu jesu ove:

1. *Arije,* svećenik u Aleksandriji († 336), smatrao je nebeskog Otca kao najvišeg Boga, koji je u početku svieta stvorio svoga Sina zato, da Sin stvori ostali vidljivi sviet i objavi svietu zakon Božji. Ovo je nebesko biće, koje je između Boga i svieta, sašlo kod utjelovljenja u utrobu Djevice, da primi tielo. Sin nije *jednake* naravi kao Otac, nego mu je samo *sličan,* jer je samo stvor Božji.

Biskupi razložiše na saboru u Niceji (god. 325.) katoličku nauku: Krist je jedinorođeni Sin Božji, jednake naravi kao i Otac, pravi Bog. I danas još moli Crkva pod misom u vjerovanju ovaj saborski zaključak: »Bog od Boga, Svietlo od Svietla, pravi Bog od pravog Boga, rođen, a ne stvoren, jedne biti kao i Otac.« Crkveni pisci kršćanske starine slave ovaj obći sabor kao spasonosni zavjetni kovčeg, koji je spasio kršćanski sviet od obćeg potopa novog poganstva. Saborski su Otci izpravno osjetili, da bi kršćanstvo bilo palo u mnogobožtvo dajući Kristu božanske počasti, ako je Krist samo stvorenje Božje, kako je Arije nedosljedno učio.

2. *Nestorije,* patriarh u Carigradu, tvrdio je u svojim propoviedima, da Marija nije majka Božja (Bogorodica): Marija je rodila samo čovjeka, u koga je, istina, kasnije kod krštenja ušao Sin Božji i stanovao u njemu kao u hramu ili kao u duši pravednika. Krist je samo bogonosac.

Osnovica je toj nauci pogrješno Nestorijevo mišljenje, da su u Isusu Kristu dvie osobe: božanska i čovječanska, koje su samo izvanjski udružene. Poricao je dakle hipostatsko sjedinjenje. Treći je obćeniti sabor u Efesu (god. 431.) osudio nauku Nestorijevu i proglasio, da je u Kristu božanska i čovječanska narav sjedinjena u jednoj božanskoj Osobi. Saborska je nauka utvrdila i Majci Božjoj dostojanstvo Bogorodice. Ujedno je sabor spasio i neizmjernu vriednost Kristovog odkupljenja: da je Krist trpio i umro samo kao čovjek, a ne Bog-čovjek, čovječanstvo ne bi bilo odkupljeno, jer je Bogu mogao zadovoljiti samo Bog.

3. *Eutih,* monah carigradski, naučavao je, da je u Kristu samo jedna i to božanska narav (monofizitizam). Čovječja se narav Kristova sasvim prelila u Kristovu božansku narav i izgubila se kao kap vode u slanom oceanu. Sabor je u Kalcedonu

(god. 451.) osudio nauku Eutihovu učeći, da Krist ima pored božanske naravi tielo i dušu kao pravi čovjek. Kad Krist ne bi bio jednak nama po naravi, onda ne bi bio mogao kao zastupnik čovječanstva trpjeti, niti kao glava odkupljenogg ljudskog roda dovoditi u članove svoga otajstvenoga tiela strujanje božanskog života milosti.

Već su koncem prvog stoljeća mislili neki kršćani, da Krist ima *prividno* ljudsko tielo *(Doketi)*. Do tog su mišljenja došli pod utjecajem ondašnjih filozofskih strujanja, da je tielo (materija) samo po sebi nešto zlo i izvor svih grieha.

4. *Sergij,* patriarh u Carigradu, mislio je, da ljudska narav nije zadržala svih svojih svojstava, kad se je utjelovljenjem združila s božanskom naravi u jednu Osobu; zato je učio, da je u Kristu *jedna volja* ili *jedno htienje* (monoteletizam).

Crkveni su Otci na 3. obćenitom saboru u Carigradu (god. 680.) osudili ovu nauku i proglasili, da su u Kristu dvie volje i dva djelovanja (božansko i čovječansko), kao što su u njemu i dvie naravi.

5. Konačno su saborski otci usvojili na 5. obćenitom saboru u Carigradu (god. 553.) izraz *hipostatsko sjedinjenje* za svezu božanske i čovječanske naravi u osobi Sina Božjega.

Time je dovršena formulacija katoličke nauke o združenju dviju naravi u jednoj osobi Isusa Krista. Njezin je završetak istovjetan u biti s onom naukom, što smo je primili iz Sv. Pisma.

§ 19. ŠTOVANJE ISUSA KRISTA

Štovati znači priznati tuđe prednosti duha i tiela. Štovanje se izkazuje osobi, koja ima iztaknute prednosti, jer ona je njihov subjekt ili nosilac.

Štovati se može Boga ili stvorove. Štovanje Boga naziva se *klanjanje* (adoratio, cultus latriae) i sastoji se u tome, da Boga priznamo gospodarom i stvoriteljem svega, što postoji i da Mu predano i savršeno služimo.

A. ISUSU KRISTU KAO ČOVJEKU PRIPADA BOŽANSKO ŠTOVANJE

1. **Kristovoj čovječjoj naravi pripada zbog sveze s božanskom osobom božansko štovanje.**

Isus Krist jest i kao čovjek Sin Božji i pravi Bog. I to zato, jer je njegova čovječja narav neodvojivo povezana s drugom božanskom Osobom. Budući da se štovanje odnosi na osobu, to

onda pripada božansko štovanje čovječjoj naravi Isusa Krista, jer joj je nosilac Bog.

Gospodin nije za vrieme svog zemaljskog života tražio od naroda božanske počasti radi svoje poniznosti, nego i iz obzira prema Židovima, koji su bili navikli davati božanske časti samo nebeskom Otcu. Ipak je dopuštao, da mu se izkazuju časti, koje pripadaju Bogu (sliepac od rođenja, Iv. 9, 38). Krist je govorio o svom pravu na isto onakvo štovanje, kakvo se daje nebeskom Otcu: »Jer Otac ne sudi nikome, nego je sav sud dao Sinu, da svi poštuju Sina, kao što poštuju Otca« (Iv. 5, 23). Gospodin je tražio, da se učenici njemu mole kao svemoćnom gospodaru svega: »Ako li što zamolite mene u moje ime, ja ću učiniti« (Iv. 14, 14).

2. **Pojedinim dielovima Kristove čovječje naravi pripada božansko štovanje:**

a) *Presvetim Ranama.*

b) *Predragocjenoj Krvi.*

Rane i Krv Gospodinova pripadaju čovječjoj naravi Kristovoj, koja je hipostatski združena s drugom božanskom Osobom.

c) *Presvetom Srdcu Isusovu.*

Kratki poviestni pregled pobožnosti. Crkva časti Presv. Srdce Isusovo od svojih prvih početaka štujući *osobu* Odkupiteljevu, čiji je sastavni dio božansko Srdce. Tokom vremena svraćali su vjernici (osobito mistici) pozornost na štovanje samoga Srdca pod utjecajem Sv. Pisma i djela Sv. Otaca. Tako se *rana* na Srdcu, zadana kopljem vojnika, smatrala ulazom u kovčeg spasenja, mjestom pokoja za dobre vjernike (Ps. 84), utočištem za grješnike i vrelom života: »Tko pije iz ovoga vrela, ne će biti žedan« (Iv. 4, 14).

Današnji oblik čašćenja božanskoga Srdca potječe iz XVII. stoljeća, kad se je Gospodin posebno objavio sv. *Mariji Margareti Alacoque* (1690.), redovnici u Paray-le-Moniale, sa Srdcem, iz kojega izbija plamen i sa znakovima svoje muke. U širenju pobožnosti odlikovao se isusovac bl. *Colombière.* — Papa Pio IX. ustanovio je *blagdan Presv. Srdca,* koji uviek pada u prvi petak iza tielovske osmine. Na pomolu XX. vieka posvetio je Leon XIII. čitav ljudski rod božanskom Srdcu.

Predmet štovanja. U pobožnosti prema Presv. Srdcu Isusovu štuje se pravo tjelesno (fizičko) Srdce Isusovo, a onda, to isto Srdce, ukoliko je počelo i sjedište svega misaonoga, voljnog i čuvstvenog (ćudorednog) života Isusova (etičko Srdce).

Razlog posebnog štovanja je odličnost tjelesnog Srdca Isusova. Srdce je jedan od najplemenitijih organa čovječje naravi. Kroz srdce se najjače odrazuje čuvstveni život Isusa Krista. Zato i je tjelesno Srdce Isusovo razlog posebnog štovanja. Ukoliko je Srdce Isusovo počelo svega unutrašnjega ćudorednoga života, to u tom Srdcu častimo dušu, t. j. sav unutarnji Kristov život: sve misli, čuvstva i djelovanje, a poglavito Kristovu ljubav prema nama, koja se izcrpla do posljednje kapi krvi na križu. Zato to božansko Srdce zavređuje posebno štovanje.

Svrha štovanja. Ova pobožnost želi potaći ljude, da Isusu uzvrate ljubav krepostnim životom, i da zadovolje za nezahvalnost i uvrede, koje se Gospodinu nanose u Presv. Oltarskom Sakramentu, gdje Gospodinovo Srdce živi i kuca za spasenje čovječanstva.

Način štovanja. Posvetom božanskom Srdcu i zadovoljštinom (odprošnjom) najodličnije štujemo Gospodina. U posveti se postavlja vjernik pod zaštitu Presv. Srdca i u njegovu službu tako, da se bori i radi za širenje Božjeg kraljevstva na zemlji.

Zadovoljština se sastoji u djelima, kojima podnosimo za ljubav Kristovu porugu, uvrede nanesene Srdcu Spasiteljevu. — Crkvene pobožnosti u prvi petak u mjesecu (nedjelju) sa sv. pričešću jesu najvrjedniji vanjski izdanak štovanja.

Papa Pio XI. zove Presv. Srdce: »Zastava mira i ljubavi, podignuta među narodima, koja zajamčuje sigurnu pobjedu u borbi« (Okružnica Miserentissimus Dominus).

3. Crkva štuje Isusa Krista kao posrednika

Štovanje Krista u Crkvi kao posrednika izvire iz vjere u božanstvo Kristovo. Krist je samo zato naš posrednik kod Otca, jer je kao utjelovljeni Sin Božji naš spasitelj i odkupitelj.

B. NASLJEDOVANJE ISUSA KRISTA

Najizvrstnije štovanje Isusa Krista stoji u nasljedovanju Gospodina. Nasljedujemo Krista, kad mislimo, osjećamo i radimo kao i Gospodin, dok je boravio na svietu.

1. Dužni smo nasljedovati Krista

a) Sam Gospodin izričito to traži: »Vi zovete mene Učiteljem i Gospodinom. Pravo velite, jer i jesam. Primjer sam vam dao, da vi tako činite, kako ja učinih vama« (Iv. 23, 13 i 15). »Učite se od mene, jer sam krotak i ponizan srdcem« (Mt. 11, 29).

b) Tko ne sliedi Gospodina, taj srlja u propast: »Tko ide za mnom, ne će hodati u tmini« (Iv. 8, 12).

2. Podloga nasljedovanju je ljubav prema Kristu

a) Krist ljubi neograničenom ljubavi svakog pojedinog čovjeka. Ta ga je ljubav ponukala, da je svoj život položio za svakoga od nas: »Nema veće ljubavi od ove, da tko položi svoj život za svoje prijatelje« (Iv. 15, 13). »On me je ljubio i predao sebe u smrt (za mene)« (Gal. 2, 20).

b) Ljubav treba vratiti ljubavlju. Krist očekuje, da ćemo zaplamsati požrtvovnom ljubavlju prema njemu: »Dođoh, da oganj bacim na zemlju, pa što hoću nego da se zapali?« (Lk. 12, 49). A ljubav se očituje u sličnosti i izjednačenju s onim, koga ljubimo.

3. U čemu ćemo nasljedovati Krista

a) *U odnošaju prema Bogu*

Poslušnost Kristova prema nebeskom Otcu bila je savršena. Spasitelj ističe, da uviek vrši Božju volju: »Ja svagda činim, što je Njemu (Otcu) drago« (Iv. 8, 29). U sviestnom vršenju volje Božje nalazi okrepu kao u svagdanjem kruhu: »Jelo je moje, da činim volju onoga, koji me je poslao« (Iv. 4, 34). — Od poslušnosti ga ne može odvratiti ni strah pred strašnom smrću: »Ali ne kako ja hoću, nego kao Ti« (Mt. 26, 29).

Neograničeno pouzdanje u Boga jest osnovna crta Gospodinova života. Tim je dahom zadahnuto čitavo evanđelje Kristovo, pa se osobito očituje u slikovitim opomenama vjernicima za tjelesni život (Mt. 6, 17; 7, 9; 10, 29), kao i za duhovnu budućnost učenika i vjernika: »Neka se ne plaši srdce vaše! Vjerujte u Boga i u mene vjerujte! U kući moga Otca mnogi su stanovi. Ja idem, da vam pripravim mjesto ... doći ću i uzet ću vas k sebi.« (Iv. 14, 1; 16. 1. 2. 4. 20. 21; Mt. 21, 21; Mk. 5, 36).

b) *U odnošaju prema bližnjemu*

Gospodinu je bližnji svaki čovjek, bio prijatelj ili neprijatelj (Lk. 10, 25). Svima je bez razlike činio dobro, ističe apostol (Dj. Ap. 10, 38). Dobrota je značajan biljeg Kristova djelovanja.

Posebnu je pažnju i ljubav posvetio:

1. *slabijima i nevoljnima.* Krist je zaštitnik malenih, slabih i nevoljnih. Kao prijatelj malenih (Mk. 10, 13) prieti strahovitom kaznom zavodnicima njihovih duša (Mt. 18, 6). — Zauzima se i ljubi mladež (Mk. 10, 17: »pogledavši na njega [mladića], zavoli ga«). — Pomaže čudesima *ožalošćenim otcima* (Jairu, Lk. 8, 4; kraljevu činovniku Iv. 4, 43; otcu dječaka mjesečnjaka Mt. 17, 14) i *majkama* (ženi Kananejki, Mt. 15, 21; udovici iz Naima, Lk 7, 11) i *napuštenima* (Iv. 5, 1).

Koliko se zauzimao za *nevoljni narod,* da ga pouči i da mu pomogne u tjelesnim nevoljama! »A vidjevši silan sviet, razžali mu se, jer bijahu izmučeni i oboreni kao ovce bez pastira« (Mt. 9, 36). — Evanđelje je puno pojedinačnih čudesa (oko četrdesetak), gdje Gospodin lieči tjelesne nevolje nevoljnicima bez razlike spola, staleža i dobi. Na mahove ozdravljuje gomile nebrojenog naroda (Mt. 15, 29; Mk. 6, 53). — Najbjedniji su *grješnici.* Oni su mu najbliži Srdcu. Radi njih je Gospodin došao na sviet, da ih duhovno preporodi, da budu opet djeca Božja (Iv. 1, 12). Za njih je satkao najljepše priče i pouke, da ih privuče svom Otcu (Mt. 13). S njima postupa najmilostivije i brani ih od napadaja (Lk. 7, 36). Za njima hoda

do umora (Mt. 18, 11) i bezgranično im je velikodušan (Lk. 16). Konačno za njih podnosi i najsramotniju smrt postavši Jaganjac Božji, da gane i predobije opora srdca grješnika. Iza uzkrsnuća ustanovljuje posebni sakramenat (Iv. 20, 22), koji će grješnike riešiti okova i pomiriti ih s dobrim Otcem na nebu.

2. *neprijateljima*. Gospodinova je zapovied: »Ljubite svoje neprijatelje, dobro činite onima, koji vas mrze! Blagoslivajte one, koji vas kunu i molite za one, koji vas kleveću« (Lk. 6, 27). A njegova priča o milosrdnom Samarjaninu (Lk. 10, 25) postala je zlatna povelja kršćanske djelotvorne ljubavi. Postupak Gospodinov s neprijateljima osvietljuje njegove zapoviedi i nauku. Iako kori neprijatelje (Lk. 11, 37) i prieti im (Lk. 11, 16), nikad im se ne osvećuje. U pretežkim časovima svoje muke najočitije izkazuje svoju ljubav: misli na ranjenog slugu Malha (Mt. 26, 51), izdajicu Judu sjeća svog prijateljstva (Mt. 26, 50) i prima njegov poljubac. Posljednju molitvu upravlja Otcu za one, koji ga razapeše: »Otče, oprosti im, jer ne znadu što čine.«

3. *svietu*. Spasitelj podsjeća sviet svojim životom i riečima, da nema važnije zadaće za svakog čovjeka do spasenja duše. Sve drugo treba podvrgnuti toj dužnosti, pa bilo i uz cienu života (Mt. 5, 29). — Vremenita dobra moraju pomoći, da se dođe do tog cilja, a ne smiju odmoći: »Što koristi čovjeku, ako cieli sviet dobije, a dušu svoju izgubi?« (Mt. 16, 25). — Pohlepu za novcem i imetkom (mamonizam) osuđuje Isus odmah u prvom blaženstvu propoviedi na gori (Mt. 5, 3), a potiče na davanje milostinje, jer će se po tome suditi na sudnji dan (Mt. 25, 35). — Borbu protiv požude očiju (neuredna želja za obogaćenjem), koje je pun sviet (1, Iv. 2, 16) vodi savršenim siromaštvom od kolievke do smrti na križu. Protiv požude tiela, u kojoj se guše ljudi, živi čisto i traži od svakoga vjernika staležku čistoću (Mt. 5, 27), a od učenika djevičanstvo (Mt. 19, 12). Protiv oholosti, koja je značajna oznaka svjetovnog čovjeka, daje primjer savršene poniznosti time, što je, po nauci sv. Pavla (Fil. 2, 6), Krist, premda Bog, uzeo na se narav sluge, t. j. čovjeka.

c) *U savršenom izjednačenju značaja*

Isus Krist je *obsolutno savršeni* uzor podpunog značaja. Kod njega je u svemu najsavršenija mjera: ništa previše ni premalo. Toliko izbija ćudoredne ljepote združene s privlačivom snagom iz Kristova značaja, da ga nitko nije ni približno dostigao, a milijuni su se kroz sva stoljeća ugledali u Krista i od njega primali: »Od njegove punine svi mi primismo« (Iv. 1, 16). Tolika savršenost značaja Isusa Krista posljedica je hipostatske sveze druge božanske Osobe s čovječanstvom Isusovim.

Isus je *savršen* čovjek, koji u sebi sjedinjuje djelotvornu snagu i dobrostivo opraštanje, blještavu čistoću i izkrenu ljubav prema grješnicima, nesebično poniženje i netraženo dostojanstvo, odvažnost i ljubezni obzir, samoću u Bogu i stalno djelovanje u svietu, predanje u odredbe Otca i neslomivu jakost. On prezire sviet, čast i njegovo veselje, a da ipak nije pustinjak kao sv. Ivan Krstitelj. Premda živi u svietu, ima otvoreno srdce za radosti života. Njega ne privlače draži svieta. U svom je žaru Gospodin pun gorljivog žara, a ipak nije fanatik. Tajnu zla susreće nebeskim mirom.

Ova izjednačenost značaja nije ljudska. Svaki je naime čovječji značaj neizjednačen. Kraj liepih vlastitosti ima nedostataka, koji kvare jedinstvenost i podpunu skladnu zaokruženost. Isus Krist je iznad toga; zato su njegovi neprijatelji smeteni i Gospodinov uzvišeni značaj tumače demonskim porieklom. Narod ga drži za velikog proroka. Učenici gledaju u Isusu Mesiju. A sam Isus odkrio je tajnu svoga značaja, kad nam je objavio, da je jedinorođeni Sin Božji.

C. UMJETNOST U SLUŽBI ŠTOVANJA ISUSA KRISTA

1. Slikarstvo

Nije nam poznato, kakvo je ljudsko obličje imao Isus Krist. Zato je najstarija kršćanska umjetnost prije Konstantina Velikog voljela slikati *simboličke* slike Krista. Nalazimo ih osobito u katakombama. Najznatnije su slike *jaganjca* i *dobrog pastira*. Kraj simboličnog slikarstva javlja se poslije vremena Konstantina Velikog poviestno slikarstvo. Ono želi dati približno vjernu sliku obličja Kristova. Oslanjajući se na neka proročanstva Staroga Zavjeta prikazuje slikarstvo ili *idealni ili realistički* lik Isusov. Prema tome, kako je koje doba zamišljalo ideal muževne ljepote, tako ga je i predočilo u slikarstvu.

Slikarstvo *kršćanske starine* želi izraziti *božanstvo* Isusa Krista. Isusa slika kao liepog mladića, bez brade, simbol neprolazne mladosti i gospodstva. Kasnije se ideal muževne ljepote mienja, pa na slikama gledamo Gospodina kao snažnog muža, s kratkom bradom, dugom kosom, velikih očiju, visoka čela, plemenitih, dostojanstvenih crta lica. Bizantinska umjetnost nastoji izraći Isusovo božanstvo uveličanjem svih ljudskih mjera; zato primjećujemo u Kristovim slikama staračkih crta. Kristov je lik neobično velik. Sve to daje dojam nepristupačnosti (pantokrator).

Srednji viek i *renesansa* imaju drugi ideal muževne ljepote. Pod utjecajem sv. Franje prikazuje Giotto Isusa kao *našeg brata*. Bl. Giovanni da Fiesole produbljuje ovaj smjer, da se onda uzpne do vrhunca u renesansnom slikarstvu. Rafael, Leonardo, Michelangelo ostvaruju u liku Krista ideal klasične muževne ljepote. — Corregio i Guido Reni dodaju tom idealu crtu nježnosti, a Rubens pojačava herojsko i snažno u liku Kristovu. Na renesansnu umjetnost nadovezuju njemački slikari 19. vieka Overbeck, von Führich, Schadow.

Uzporedo s *idealiziranjem Kristova* lika javlja se od srednjeg vieka ovamo i *realistički smjer* u slikama Isusa Krista. Taj se ne obazire na ljepotu Kristova tiela, nego želi izraziti požrtvovnost Kristove duše. Pri tome nastoji ostati što vjerniji zbilji i naravi. Vrhunac toga smjera nalazimo u gotici kod Dürera, koji voli prikazivati Isusa kao muža boli, te

kod Grünewalda i Rembrandta. — U XIX. st. prelazi ovaj smjer u *naturalizam.* U njemu nalazimo skrajnosti, koje prikazuju Isusa kao rasnog židovskog mladića ili kao proletera među proleterima. To su već nezdrave izrastline, koje ne mogu biti predmet vjerskog štovanja.

2. **Pjesništvo i glasba**

Na ovom mjestu govorimo o crkvenom pjesništvu u glasbi, ukoliko stoje u službi štovanja Isusa Krista.

a) *Crkveno je pjesništvo* bitno vezano svojim sadržajem uz Objavu te nastoji istine Objave približiti shvaćanju i čuvstvu vjernika. Zato prevladava u njemu istinitost i prirodnost (objektivni značaj crkv. pjesništva), a manje osobna (individualna) čuvstva. *Svjetovno* je pak pjesništvo manje vezano uz Objavu. Ono gradi doduše na objavljenim istinama, ali otvara širom vrata osobnom doživljavanju vjerskih istina; zato je subjektivnije, jačeg zamaha u čuvstvima i slobodnije u vanjskom izrazu.

Crkva se od najstarijih vremena poslužila pjesništvom u službi štovanja Isusa Krista pjevajući u njegovu čast *himne.* Najstariji su himni uzeti iz Sv. Pisma: »Magnificat« Majke Božje, »Benedictus« Zaharijin i »Nunc dimittis« starca Šimuna. — Poslije Konstantinova edikta razvijalo se crkveno pjesništvo sve snažnije. Iz doba Karla Velikoga imamo himan u čast sv. Križu: »Vexilla regis prodeunt« (Barjaci kreću kraljevi) od Venancija i Fortunata. Iz ranog je srednjeg vieka uzkrsni himan: »Victimae paschali« (Svetoj žrtvi uzkrsnici). Sv. Toma Akvinski izpjevao je pjesme u čast Presv. Euharistije: »Lauda Sion« (Hvali Sion) i »Adore te devote« (Klanjam ti se smjerno), a Toma Celanski »Dies irae« (U dan onaj, u dan gnjeva), potresni himan Kristu sudcu.

Uz liturgijsko se pjesništvo javlja i *pučko* pjesništvo. Nastalo je pod utjecajem bogoslužja; zato je i vezano svojim sadržajem uz crkvenu godinu i uz njezine glavne blagdane. Premda je po svom postanku vezano uz crkveno pjesništvo, ipak je po svom sadržaju i obliku izraz ukusa pojedinog doba. I pučke pjesme veličaju osobu Isusovu u uzkoj svezi s liturgijom. Bogate su sadržajem, a jednostavne oblikom.

b) Crkveno je pjesništvo uzko oslonjeno na bogoslužje; zato je pretočeno i u *glasbeno* ruho. Crkvenoj su glasbi dali oblik sv. Ambrozije i osobito papa sv. Grgur. Oni su je oslonili na staru grčku glasbu i dali joj melodički zanos. Sv. Grgur dao je crkvenoj glasbi konačni oblik i stoga se zove *gregorijansko pjevanje* ili *koral,* jer se pjevala u crkvenom koru i jednoglasno. U doba renesanse konačno se uztalila i višeglasna glasba (polifonija). Ona je pretočila crkvene himne, a osobito misne dielove, u bogatu harmoniju zvukova, koji čovjeka podižu u nadzemaljske visine. Crkvena je polifonija postigla vrhunac u djelima Pierluigia da Palestrina (Missa papae Marcelli).

§ 20. MAJKA ODKUPITELJEVA

Uz Odkupitelja neodojivo stoji njegova Majka. Tajna se utjelovljenja izvršila u majci, koja je Bogu dala pravu čovječju narav; zato je u vjerskoj nauci o Odkupitelju nerazdruživo povezana nauka o Majci Odkupitelja. Vjera katoličkog puka nosi od prvih početaka kao jednu od bitnih značajka duboko i toplo štovanje Majke Odkupiteljeve. To mu je štovanje usađeno od najnježnije dobi kao prava potreba srdca i duše. Izvor štovanja Majke Božje i poticaj za nj nalazimo u sv. Pismu i Ustmenoj Predaji.

A. ODLIKE MAJKE BOŽJE

1. **Marija Majka Božja**

Temelj Marijine slave, njezina štovanja i njezinih odlika je vjerska istina, da je Marija Majka Božja (Bogorodica).

Obći je crkveni sabor u Efezu (god. 431.) povodom Nestorijeve zablude proglasio, da se Marija s punim pravom zove i štuje kao Bogorodica.

Za tu nam istinu jamči *Sv. Pismo:* »Duh Sveti doći će na tebe i sila Višnjega osjenit će te; zato će se i ono sveto, što ćeš ti roditi, zvati Sin Božji« (Lk. 1, 35). — A Elizabeta, nadahnuta od Duha Svetoga, jasno joj kaže, što je: »Odkuda meni ovo, da dođe k meni mati Gospodina moga?« (Lk. 1, 43). Razumije se samo po sebi, da Marija nije dala Isusu božansku narav, nego samo ljudsku. Ali ljudska narav u Kristu nije ni jednog časa postojala, a da ne bi bila sjedinjena s drugom božanskom Osobom. Osoba, koju je Marija rodila, bila je Bog. Kao što nam naša majka ne daje dušu, jer dušu stvara neposredno sam Bog, pa ipak je naša prava majka, tako je i Marija prava majka Božja, premda je Krist od vieka primio svoje božanstvo od nebeskog Otca.

Što je Marija postala Bogorodicom, jest milost, koju Marija nije mogla zaslužiti. To je najveća milost, koja je ikada dana jednom stvoru; zato izviru iz nje sve druge odlike i milosti Marijine, kao i njezin jedinstven položaj u vjerskom štovanju kršćanskog puka.

2. **Vazda Djevica**

a) *Majka je Odkupitelja bila i ostala vazda Djevica.*

Već u *Starom Zavjetu* navješćuje Isaija: »Evo, djevica će začeti i poroditi sina, koji će se zvati Emanuel, t. j. Bog s nama« (7, 14). — U Novom Zavjetu poziva se evanđelist Matej na ovo proročanstvo i iztiče: »jer ono, što se u njoj začelo, od Duha je Svetoga« (1, 20). A sv. Luka jasno naglašuje: »Duh Sveti saći će nad tebe i sila Svevišnjega će te osjeniti« (1, 30). Marija je pristala, da bude majkom Odkupitelja, kad joj je anđeo potvrdio odluku, da će ostati Djevica.

*

Apostolsko vjerovanje uči, a tako i jednodušno sva Ustmena Predaja, da je Sin Božji »rođen od Marije Djevice«. — Sv. Otci upozoruju, da se naravnim rođenjem prenosi Adamov grieh na ljude. Zato je bilo potrebno, da Sin Božji primi čovječju narav od Marije čudesnim načinom.

b) *Isus je jedini sin Marijin.* To je obće vjerovanje čitave Crkve. Sv. Otci su odlučno ustali proti monahu Jovinianu (4, st.), koji se je kušao izrugivati toj vjeri. — U liturgijskom himnu zove Crkva Mariju: »Djevica prije i poslije (porođenja)«.

Na više mjesta (Mt. 12, 46; 13, 55; Mk. 6, 3) govori Sv. Pismo o braći Gospodinovoj. Taj se posve obćeniti izraz daje često u Sv. Pismu bližim rođacima. Tako su Abraham i Lot braća, iako je Lot sinovac Abrahamov (Gen. 13, 8). Osim toga spominje nam Objava i roditelje »braće« Gospodinove (Mt. 27, 56; Mk. 15, 40). — Krist se naziva »prvorođenim« sinom Marije (Mt. 1, 25; Lk. 2, 7). Taj se naziv upotrebljava u Sv. Pismu i kod starih naroda u istom značenju kao i jedinorođeni.

c) *Sv. Josip, djevičanski zaručnik Marijin,* zaručio je Mariju, nakon što je bio u posebnoj objavi poučen o velikoj tajni utjelovljenja Sina Božjega u utrobi Marijinoj (Mt. 1, 18). Zaruke su u Starom Zavjetu vriedile kao sklapanje braka. Sv. Josip živio je u djevičanskom braku s Marijom, kako je već Marija bila odlučila prije anđelova navještenja.

Suvremenici su smatrali sv. Josipa otcem Isusovim, jer je pred zakonom vriedio kao Isusov otac i nad njim vršio sva otčinska prava i dužnosti. Bog je u svojoj osnovi htio, da na taj način zadrži u tajnosti čudesno rođenje Isusovo, i da diete Isus ima svoga hranitelja i zaštitnika. Crkva slavi sv. Josipa kao zaštitnika čistoće i sretne smrti. Njegov blagdan, koji slavimo 19. ožujka, jest zapoviedani blagdan.

3. Bez grieha začeta

Jedno od najljepših milosti, kojima je Presv. Trojstvo ukrasilo dušu bl. Dj. Marije kao Majke Božje, jest ova: *U prvom času njezina postanka (začeća) sačuvalo je dušu Marijinu čistu od svake ljage iztočnog grieha.* To je dogma vjere, koju je svečano proglasio papa Pio IX. 8. prosinca 1854. (Bezgrješno Začeće) kao vrhovni i neprevarljivi učitelj sv. Crkve.

Dogma izričito uči, da su zasluge Kristove na križu odkupile i Mariju, ali samo na izvrstniji način nego nas. Mi dolazimo na sviet okaljani iztočnim griehom, t. j. bez posvećujuće milosti, koju dobivamo na sv. krstu. Marijina je duša bila puna posvećujuće milosti od prvog časa života te je na taj način sačuvana od iztočnog grieha (predodkupljenje).

a) Bezgrješno je Začeće u najužoj svezi s istinom, da je Marija Majka Božja. Bog je htio svom jedinorođenom Sinu pripraviti takvo prebivalište, koje nije bilo ni časa pod vlašću grieha (đavla). Zbog toga je Marija svemoću Božjom bila izdvojena iz sveze s okaljanim praroditeljem Adamom, obdarena i posvećena milošću te sačuvana od svakog grieha i grješne pohote.

Marija je unatoč ovoj bezprimjernoj odlici bila pravi potomak Adamov; zato su na nju prešle posljedice Adamova grieha: boli, stradanje i smrt. Jedino nisu na Mariju prešle one posljedice, koje na sebi nose grješni biljeg (na pr. neuredna pohota).

b) Dogma, da je Marija bez grieha začeta, nalazi se već na prvim stranicama Staroga Zavjeta u t. zv. Protoevanđelju kod kažnjavanja praroditelja. Tom prilikom dodaje Bog, da će postojati trajno neprijateljstvo između zmije (đavla) i majke Kristove: »Neprijateljstvo ću staviti između tebe i žene (Gen. 3, 15). Trajno neprijateljstvo s đavlom znači biti bez svakog grieha i neprestano posjedovati milost posvećujuću.

c) U Novom Zavjetu pozdravlja arkanđeo Gabriel Mariju: »Zdravo, milosti puna« (Lk. 1, 28). Punina Marijine milosti samo je onda ostvarena, ako nije nikada, ni časa, imala na duši nijednog grieha, dake ni iztočnog grieha.

d) Sv. Otci nazivaju Mariju neokaljanom i bez pogrješke (sv. Efrem). Sv. Augustin kaže: »Kad se govori o griehu, ne ću, da se spominje Marija radi časti Gospodinove.« — Već je davno prije proglašenja dogme, da je Marija bez grieha začeta, počeo vjerni puk častiti bezgrješno začeće Marijino, i to najprije na Iztoku, a onda na Zapadu. Blagdan Bezgrješnog Začeća slavi se 8. prosinca.

4. **Božanski Spasitelj je obdario svoju Majku tolikim drugim milostima i odličjima, da je doista bila najljepša među svim Adamovim potomcima i ljepša od anđela.**

a) Marija je *sačuvala milost posvećujuću* kroz čitav život i bila slobodna od svakog lakog grieha i nesavršenosti.

Sabor u Tridentu zove ove Marijine odlike posebnim Božjim darom, koji nema nitko od potomaka Adamovih (Sjed. 6).

b) Poslije smrti bilo je Marijino *tielo uzneseno na nebo* (blagdan Velike Gospe 15. kolovoza). — Crkveni učitelji tumače, da ne bi bilo dolično, da se raztvori i propane ono tielo i krv, iz kojih je bilo satvoreno sveto čovječanstvo Kristovo. »Sveta je Bogorodica uznesena na nebo i postavljena nad sve zborove anđela« (Časoslov na blagdan Velike Gospe).

c) Marija je *majka Otajstvenog tiela Kristova.* Podarivši po odluci Božjoj drugoj božanskoj Osobi tielo, i žrtvovavši ga dragovoljno pod drvom križa, postala je Marija suradnica Spasiteljeva kod djela našeg odkupljenja. — U svezi s tom najiz-

vrstnijom suradnjom Marija je posrednica i zagovornica za sve milosti kod Boga, kako iztiču liturgijske molitve upravljene Mariji.

Svu svoju veličinu i slavu postigla je Marija po svom Sinu. Sve, što je dobila, primila je radi svoga Sina.

B. MARIJA U BOGOSLUŽJU

1. Temelj liturgijskog štovanja Marije

Liturgijsko štovanje Bl. Dj. Marije temelji se: a) na Marijinu dostojanstvu Majke Božje, b) na njezinoj velikoj svetosti, kojom nadvišuje sve svete i anđele, c) na njezinom moćnom zagovoru kod Boga.

Takvo je štovanje veće (hiperdulia) nego ono drugih svetaca (dulia), a bitno manje od štovanja, koje se izkazuje Bogu (latria-adoratia).

2. Razvoj Marijinih blagdana

Liturgijsko je štovanje Marije staro kao i sama Crkva. Započeli su ga apostoli, a zatim prieđe na prve crkvene obćine i postupno na kršćanski sviet, kako nas izvješćuju Ignacije Antioh. Justin, Irenej, Tertulian i Efrem. Čim se više među vjernicima širi razumievanje objavljenih istina o Kristu, tim više raste pobožnost štovanja i prema Mariji, dok s vremenom ne postane Majka Marija s Djetetom Isusom u naručju zorna predočba temeljnih kršćanskih istina: utjelovljenja, odkupljenja i posvećenja.

a) *Povod postanka Marijinih svetkovina.*

Prvi povod jesu poviestne činjenice iz života Marijina, koje spominju Evanđelja. U evanđeoskim su izvještajima iztaknuta ona djela Božja, u kojima se osobito iztiče suradnja Bl. Dj. Marije kod djela odkupljenja (na pr. pohod Marijin k Elizabeti, prikazanje u hramu — Sviećnica, Bezgriješno Začeće i drugi događaji). Te su liturgijske svetkovine tako upletene u crkvenu godinu, da teku gotovo neprimjetno uzporedo sa svetkovinama Gospodinovim i tvore kao neku posebnu Marijinu crkvenu godinu.

Drugi povod tvore događaji iz poviesti sv. Crkve, u kojima je pobožni duh vjernika gledao dokaze moćnog Marijina zagovora. Marija se u ovim svetkovinama odrazuje kao nebeska Majka, koja nastavlja djelo odkupljenja i posreduje ljudima duhovna i tjelesna dobra potrebna za spasenje (na pr. svetkovina sv. Krunice, prečistog Srdca Marijina, M. B. Karmelska i druge).

b) *Marijine svetkovine.*

Najstarija Marijina svetkovina na Zapadu bila je posvećena danu blažene smrti Gospine (dormitio ili danas Uznesenje Marijino na nebo — Velika Gospa). Odmah za tim uvode se u rimsku liturgiju i blagdani, koji su se slavili na Iztoku: Sviećnica, Navještenje Marijino i Rođenje Marijino (Mala Gospa). — Danas ima svaki mjesec po jednu Marijinu svetkovinu. Zadnji je uveden Marijin blagdan Bezgriješnog Začeća (8. prosinca), koji postaje uz Veliku Gospu jedini zapoviedani blagdan u čitavoj zapadnoj Crkvi (Crkv. zakonik, kanon 1247, § 1.).

c) *Posebnička pobožnost.*

U isto se vrieme razbujalo u Crkvi među vjernicima posebničko štovanje Marije, koje je Crkva primila i potvrdila. Vjernici štuju Mariju kao *nebesku Majku.* Nju zazivaju za sve nevolje i jade, što ih biju u »dolini suza«, osobito za čas smrti (Zdravamarija, Spomeni se, Zdravo Kraljice). Osobito su puku omiljele *pobožnosti* prema Gospi pod križem (Sedam žalosti Bl. Dj. Marije), zatim pobožnost presv. Krunice (listopad), svibanjske i ostale pobožnosti (subote, prečisto Srdce Marijino). Za širenje štovanja Marije osnovale su se posebne *vjerske zajednice* (Serviti, Maristi, Salezijanci, redovnice od Pohođenja Marijina, bratovština Sedam žalosti). — Pape žele, da se katolička mladež stavi pod osobitu zaštitu Bl. Dj. Marije u *Marijinim kongregacijama,* gdje po odobrenim pravilima teži za vlastitim posvećenjem i radi za širenje Kristova kraljevstva na zemlji (apostolat). U sjeni Marijinih *svetišta,* gdje se je njezina majčinska ruka jače osjetila, katolički su se narodi duhovno pomladivali i odkupljivali. Takva su svetišta Lurd ,Fatima, Trsat, Remete, Bistrica, Ilača, Sinj, Olovo.

U službu su se Marijina štovanja uvrstili svojim izvanrednim darovima i mnogi *glasbenici,* kao Mozart, Haydn, Gounod, a kod nas Satler, Kolander, Novak, Hadrović. Isto tako i *slikari,* počevši od prvog Marijinog slikara, čija nam se slika sačuvala u Priscilinim katakombama (nastala po sudu de Rossia prije polovice 2. st.) do sredovječnih prvaka kista Fra Angelika, Murilla, Rubensa, Rafaela, Tiziana, te majstora sadašnjice u religioznom slikarstvu (Beuronska škola, Seitza, pa naši slikari Medović i Jurkić). *Graditelji* izkazuju veličanstvenim građevinama Marijinih crkava ljepotu i slavu Gospinu. *Pjesnici* očituju djetinje pouzdanje (Dante), optimizam, idiličnost i zajedničku molitvu u lirskim izljevima svoje religiozne duše (Arnold, Domjanić, Šarić, Nazor, Pavelić, Sabić, Poljak, Sudeta).

Tako se obistiniše proročanske rieči Majke Gospodinove: »Evo. od sada će me zvati blaženom svi naraštaji« (Magnificat, Lk. 1, 48).

3. Ugledanje u Mariju

Crkva pjeva u liturgiji rođenja Bl. Dj. Marije (Mala Gospa): »Rođenje slavimo danas sv. Djevice Marije, čiji sjajni život osvjetljuje sve crkve«. Zato Marijin život djeluje na vjernike kao uzor najsavršenijeg krepostnog života i kao ideal savršenosti.

Iza Krista nije bilo snažnijeg i plemenitijeg bića nego što je Marija, iako je bila jednaka nama po krvi i mesu. Premda je bila posebnim darom Božjim sačuvana od svakog grieha i zle požude, ipak je slobodnom voljom surađivala s milošću Božjom i tako postala uzorom u vjernosti Kristu i u nasljedovanju Gospodina. Punina nadnaravnih darova nije u Mariji poništila ljudsku narav, nego ju je vodila do svetačkih visina u skrom-

nom njezinu životu. Stoga je Marija sjajan primjer, u prvom redu ženskom svietu, kako se živi i radi za Boga. Ali i ostalom svietu, jer nema ni jednog staleža i zvanja, kome ne bi mogla biti sigurnim putokazom i jakim poticalom u onim krepostima, bez kojih nema svetosti: u živoj vjeri, poniznosti, čistoći, ljubavi i milosrđu, u molitvi, u predanju volji Božjoj i u vjernoj suradnji s milošću Božjom, u uztrajnosti i jakosti u nevoljama. Tim je svojim primjerom postala Marija kroz vjekove ideal bezbrojnim vjernicima i povukla ih za sobom do najvećih visina osobnog savršenstva. Učitelji duhovnog života iztiču, da je katoliku pravilo života: Sve s Marijom, sve kao i Marija, i ništa bez Marije!

PETI ODSJEK

NAUKA O ODKUPLJENJU

Upoznavši osobu Odkupitelja, red je, da promotrimo njegovo životno djelo: odkupljenje ljudskog roda.

§ 21. ISUS ODKUPITELJ I VELIKI SVEĆENIK

Sin Božji postao je čovjek, da može biti naš Odkupitelj; tako nauka o odkupljenju produžuje nauku o utjelovljenju i daje joj pravo značenje.

Po griehu je Adamovu ljudski rod upao u stanje neprijateljstva s Bogom. Sam je postao *nesposoban,* da se rieši stanja grieha, jer nije mogao dati uvrieđenom Bogu dovoljne zadovoljštine; zato mu je bio potreban posrednik, Odkupitelj, koji će mjesto ljudi dati Bogu *podpunu zadovoljštinu* i tako ljude odkupiti od grieha. Djelo odkupljenja ljudskog roda preuzeo je slobodnom voljom naš Gospodin Isus Krist. U toj je odluci odkrio neizrecivu dubinu božanske mudrosti, dobrote i ljubavi prema nama.

Simbol te Odkupiteljeve ljubavi je *drvo križa,* na kojem je izvršeno naše odkupljenje; tako je križ postao pobjednički znak kršćanstva.

A. ISUS ODKUPITELJ

1. Krist je mogao odkupiti ljudski rod

Odkupiti znači povratiti izgubljenu slobodu plativši za to određenu cienu. Za neizmjernu uvredu, nanesenu Bogu griehom, trebalo je dati neizmjernu cienu. Tu je mogao dati samo Isus Krist. Krist je bio Bog i čovjek. Kao Sin Božji i pravi Bog ravan je Otcu; zato je mogao dati zadovoljštinu neizmjerne vriednosti povrieđenom veličanstvu nebeskog Otca. Kao čovjek posjedovao je ljudsku narav, koja je trebala dati zadovoljštinu.

2. Krist je mogao odkupiti čovjeka na razne načine

Svaki čin Kristove volje i svako njegovo djelo imalo je neizmjernu vriednost, jer su djela samoga Boga; zato je Krist mogao podpuno odkupiti ljudski rod na pr. jednim činom poslušnosti, ili činom molitve, ili bilo kojim djelom i žrtvom svog mukotrpnog života od rođenja do smrti.

Ali svi ovi spomenuti načini nisu bili u odluci Božjoj i ne bi mogli u dovoljnoj mjeri objaviti odkupiteljsku ljubav Kristovu; zato je Gospodin izabrao smrt na križu kao sredstvo, kojim će nas odkupiti.

3. Krist je odkupio sviet svojom smrću na križu

a) Da je Krist svojom smrću na križu odkupio sviet i zadovoljio pravdi Božjoj, naučava redovito i obćenito crkveno *Učiteljstvo.* Protivno naučavanje je krivovjerje.

b) U *Starom Zavjetu* bio je već unapried opisan način krvave smrti Isusove na križu (Ps. 21) i svih strašnih muka, koje će Gospodin pretrpjeti za griehe svieta (Is. 53, 4—7).

c) *Novi Zavjet* uči: 1. Isusova je smrt *odkupljenje* od naših grieha: »Znajte, da niste odkupljeni razpadljivim srebrom ili zlatom..., nego skupocjenom krvlju Krista« (1. Petr. 1, 19; Kol. 1, 20). 2. Krv je Kristova *pomirila* Boga i čovjeka: »Jer kad smo se pomirili s Bogom smrću njegova Sina« (Rim. 5, 10). 3. Krist je dao svoj *život,* da ljude odkupi od svakog bezzakonja: »Koji je dao sam sebe za nas, da nas odkupi od svakog bezzakonja« (Tit. 2, 14), da nas opravda i posveti (Rim. 3, 25); Gal. 2, 21).

Kristova smrt na križu je najjači dokaz ljubavi Božje prema čovječanstvu, vječni svjedok neizmjerne vriednosti ljudske duše i težka obtužba svakoga grieha. Ujedno je neprekidni poticaj, da strpljivo snosimo svoj životni križ (Hebr. 12, 2).

4. Krist je svojom smrću mjesto nas izobilno zadovoljio Otcu

a) Sam Krist kaže, da je njegova smrt *zadovoljština* za griehe svieta: »Kao što Sin čovječji nije došao, da njemu služe, nego da on služi i da svoj život dade u odkup za mnoge« (Mt. 20, 28).

b) Sv. Pavao neprestano iztiče u svojim poslanicama na slikovit način, da je Krist, iako sam osobno bez ikakva grieha, primio na se naše griehe, svu srčbu i prokletstvo Božje, da za njih *zadovolji težkom smrću,* kao što žrtva klanica zadovoljuje pravdi Božjoj za grješnika, koji ju je žrtvovao mjesto sebe (Gal. 3, 13; Hebr. 2. 14).

c) Njegova je zadovoljština ne samo *podpuno* izravnala dug, nego i preko mjere *izobilno* zadovoljila: »Ali milost nije tako kao prestupak, jer, ako prestupkom jednoga mnogi umriieše, mnogo se obilnije izlila milost Božja i dar u milosti jednoga čovjeka Isusa Krista na mnoge.« (Rim. 5, 15).

5. Bog Otac primio je Kristovu zadovoljštinu u naše ime

Sv. Pavao uči: »koji nije poštedio svoga vlastitoga Sina, nego ga je predao za nas« (Rim. 8, 32).

6. Krist je svojom smrću zadovoljio za sve ljude

a) *Sv. Pismo* izriekom uči: »On je zadovoljio za naše griehe, a ne samo za naše, nego i za griehe čitavog svieta« (1. Iv. 2, 2). Krist je »janje, koje oduzima griehe svieta« (Iv. 1, 29).

b) *Crkva* je osudila nauku preteče novotara XVI. stoljeća (Wichlifa i Husa), a zatim i samu nauku novotara i jansenista, da je Krist umro i zadovoljio samo za preodređene i spasene duše.

c) Sve milosti za opravdanje i za božanski život poslije iztočnog grieha teku iz Krista ne samo vjernicima Novoga Zavjeta, nego i pravednicima prije Krista, jer je i njih Krist posvetio i uveo u vječno blaženstvo, kako izpoviedamo u apostolskom Vjerovanju: »Sašao nad pakao.«

7. Plodovi i djelovanje smrti Kristove na križu

a) Zadovoljština je Kristova bila *savršena i neizmjerne* vriednosti. Vriednost zadovoljštine ovisi: o vriednosti *osobe,* koja zadovoljuje, zatim o *nakani* i o samom *djelu* zadovoljštine. Muka i smrt Gospodinova bili su od neizmjerne vriednosti, jer je Krist bio Bog i sve pretrpio iz najčistije poslušnosti i ljubavi prema nebeskom Otcu, a većeg dara od svoga života nije mogao dati Otcu (Iv. 15, 13).

b) Krist nas je *odkupio od grieha,* od vlasti *đavla* i *vječnog prokletstva,* što prati gieh. Sv. Pavao uči: »Izbrisao je zadužnicu, koja je svjedočila protiv nas, te ju je uništio prikovavši je na križ« (Kol. 2, 15; 1. Iv. 3, 8).

c) Krist je *zaslužio* čovjeku izgubljena *nadnaravna dobra:* posvećujuću milost, djetinjstvo Božje i pravo na nebesku baštinu (Gal. 4).

Sad se može spasiti svatko tko prisvoji te plodove Gospodinove muke u sv. sakramentima. Na vieke propada samo onaj, koji hotimice ne će prisvojiti plodove smrti Kristove, jednako kao i bolestnik, koji ne će da uzme propisani liek.

I ljudsko je *tielo* postalo *dionikom* Kristovih zasluga: steklo je pravo na uzkrsnuće, na preobraženje i na vječno blaženstvo.

d) Za *sebe* je Krist zaslužio: uzkrsnuće, uzašašće na nebo, preobraženo i proslavljeno tielo i slavu svoga imena, kako apostol Pavao uči: »Bio je poslušan do smrti, sve do smrti na križu; zato ga je Bog uzvisio i dao mu ime, koje je nad svim imenima« (Fil. 2, 8).

8. Vjersko-ćudoredno i družtvovno značenje Kristove smrti

Smisao i značenje križa Kristova nije niekanje radosti, snage i života (Nietsche). Za onoga, koji vjeruje u božanstvo Kristovo, križ je Isusov put k pravoj sreći, nepobjedivoj snazi i nepresušivu vrelu pravoga života, koji se trajno obnavlja u bezgraničenoj Kristovoj ljubavi. Napose je križ žarište pravog vjerskog života, jer:

a) Križ je Kristov utjeha u svim nevoljama i brigama. Ako je Bog za nas dao svog dragog i jedinorođenog Sina, zar ne će dati i sve drugo? (Rim. 8,32).

b) Pogled na križ Gospodinov daje nam snage, da nadvladamo grieh i da u duhu Kristovu nosimo svoj križ.

c) Muka i smrt Spasiteljeva uviek je poticala ljudsku volju na kršćansku požrtvovnu ljubav, na nesebičnu žrtvu i službu za bližnjega do zaboravi na vlastiti život: »U tome smo upoznali ljubav (Božju), što je on svoj život dao za nas; i mi moramo svoj život žrtvovati za braću« (1. Iv. 3,16).

Kristovo odkupljenje zahvaća *čitavog* čovjeka: dušu oslobađa od grieha, razum od zabluda, volju od slabosti, tielo od smrti. Ono ne guši i ne uništava čovjekovu osobnost (kao budizam i panteizam), nego razvija do stupnja najvećeg savršenstva u podarivanju milostnoga božanskog života. Zato se ne mogu izporediti s kršćanskim odkupljenjem ni starovjeke niti suvremene poganske nauke o odkupljenju. To vriedi s obzirom na cilj, na osobu odkupitelja, kao i s obzirom na sredstvo odkupljenja. Osobito bjelodano opažamo u današnje dane, kako nijedna ljudska nauka — ma koliko htjela donieti čovjeku oslobođenje od zla, koje ga tišti — nije kadra donieti čovjeku pravo, cjelovito i unutrašnje odkupljenje. »Samo je jedan Posrednik (Odkupitelj) Boga i ljudi, čovjek Isus Krist, koji dade sebe u odkup za sve« (1. Tim. 2, 5). I nema ni u jednom drugom spasenja, jer nema drugoga imena pod nebom danog ljudima, u kojem bi se mogli spasiti! (Dj. Ap. 4, 12).

Michelangelo Buonaroti: Pietà

B. VELIKI SVEĆENIK

Isus Krist je jedini veliki svećenik Novoga Zavjeta

Svećenik je posrednik između Boga i ljudi, ukoliko dieli ljudima milosti Božje, a u ime puka prinosi Bogu darove i žrtvu. Žrtva je prinos vidljivog dara, koji zakoniti svećenik prinosi Bogu uništenjem dara u svrhu priznanja Božjeg gospodstva nad ljudima.

Sv. Otci vide bit žrtve u podpunoj čovjekovoj pripravnosti, da se u svemu pokori svetoj volji Božjoj.

1. Krist je kroz cieli život vršio svećeničku službu

a) Po svjedočanstvu sv. Pavla prikazao se Krist sasvim svom nebeskom Otcu primajući na se utjelovljenjem ljudsku narav: »Tada rekoh, evo dolazim. U knjizi je pisao za mene, da vršim volju tvoju, Bože!« (Hebr. 10, 5).

b) Krist je provodio život pun odricanja sebe od rođenja do groba prema volji nebeskog Otca: »Bio je poslušan do smrti, do smrti na križu« (Fil. 2, 8).

c) Osobito svećeničko djelovanje Kristovo bila je česta molitva za uvećanje slave Božje i spasenje ljudi. (Iv. 17. Isusova molitva na posljednjoj večeri).

d) Najizvrstnijim načinom izvršio je Krist veliku svećeničku službu time, što je ustanovio jedinu žrtvu Novoga Zavjeta žrtvujući se za sve ljude u smrti na križu.

2. Smrću na križu izvršio je Krist velikosvećeničku žrtvu Novoga Zavjeta

a) Smrt je Kristova na križu prava žrtva, jer kod nje nalazimo sva tri bitna svojstva, što žrtvu čine žrtvom: žrtveni dar, svećenika i prinošenje uništenog dara. Žrtveni dar je sam Krist, koji se je dao razapeti na križ i umro. »Predade samoga sebe za nas kao prinos i žrtvu Bogu (Efež. 5, 2). Svećenik je opet Krist. Sv. Pavao kaže: »Jer ovo je učinio jednom za uviek, kad je sama sebe prikazao« (Hebr. 7, 27). Prikazao je pak samoga sebe, kad je predao dušu u ruke Otca »Otče u ruke tvoje predajem duh svoj. I ovo rekavši izdahnu«. (Luk. 23, 46). Krvnici su bili samo materialni izvršitelji mučenja, dok je dušu svoju Isus slobodno predao u ruke Otcu. Time je izvršio žrtveni čin.

b) Sv. Pismo označuje Kristovu smrt na križu pravom žrtvom: »Dovedoše ga kao janje na zaklanje« (Is. 53, 7), »Pasha naša vazmeno janje, zakla se Krist« (1. Kor. 5, 7).

c) Sv. Pavao izričito naziva Krista velikim svećenikom, koji je sama sebe žrtvovao nebeskom Otcu, da postigne naše odkupljenje (Hebr. 9, 11, 15).

Smrt na križu imala je kao posljedicu ne samo naše odkupljenje nego i osobnu proslavu Isusovu.

§ 22. PROSLAVA ISUSOVA

Krist je već unapried kazao, da ga poslije muke i smrti čeka proslava: »Ja ću sve sebi privući, kad budem podignut sa zemlje« (Iv. 12, 32). Dvojici učenika reče iza uzkrsnuća na putu u Emaus: »Zar nije trebalo Mesiji trpjeti i tako ući u svoju slavu?« (Lk. 23, 26).

Isusova je proslava započela njegovim silazom u predpakao k dušama pravednika Staroga Zavjeta, nastavila se na zemlji njegovim uzkrsnućem i boravkom na svietu kroz četrdeset dana, a od uzašašća dalje traje u nebu, gdje kraljuje do vieka.

A. U PREDPAKLU

Kad se je duša Isusova u smrti odielila od tiela, ušla je u predpakao, t. j. u mjesto, gdje su duše preminulih pravednika bez boli i patnja čekale odkupljenje i ulaz u vječno blaženstvo.

Ova je vjerska istina sadržana u Sv. Pismu (1. Petr. 1, 9; Dj. Ap. 2, 27 i 31) i u Ustmenoj Predaji, koja se zrcali u apost. Vjerovanju: »Sašao nad pakao«.

B. UZKRSNUO OD MRTVIH

Uzkrsnuće Kristovo je kruna Njegova odkupiteljskog djelovanja i zato najveći zalog našega slavnog uzkrsnuća i proslave. Ono je ujedno najčvršći dokaz Njegova božanskog poslanja, jedna od najvažnijih istina kršćanske vjere, jer ono je jasno izpunjenje proročanstva i najveće čudo.

1. Uzkrsnuće je izpunjenje proročanstva

Isus je prorekao svoje uzkrsnuće u više navrata:

a) Kad je izagnao trgovce iz hrama, na zahtjev Židova, da se opravda, odgovori: »Razorite ovaj hram, i ja ću ga podignuti za tri dana« (Iv. 2, 18). Apostoli su istom poslije uzkrsnuća shvatili, da se te rieči odnose na hram Njegova tiela.

b) Farizejima, koji su tražili jasan dokaz božanskog poslanja, odgovori: »Zli i preljubotvorni naraštaj traži znak, i ne će mu se dati osim znaka Jone proroka. Jer kako je Jona bio u utrobi morske nemani tri dana i tri noći, tako će biti i Sin čovječji u srdcu zemlje tri dana i tri noći« (Mt. 12, 39—40).

c) Jasno je i otvoreno govorio o svom uzkrsnuću poslije priznanja Petrova, da je Sin Božji (Mt. 16, 21). To je više puta ponovio pred učenicima (Mt. 20, 19; Lk. 18, 33).

2. Poviestna je istina, da je Krist uzkrsnuo

a) *Krist je uistinu umro*

Tu nam činjenicu dokazuju: 1. *muke,* koje je Krist podnio. Krista su strahovito zlostavljali, bičevali do krvi, razapeli i ostavili nekoliko sati visjeti na križu. Pri tome je podpuno izkrvario. Kasnije mu još probodoše srdce, iz kojega izađe krv i voda, što je znak raztvaranja, koje nastupa iza smrti.

2. *Službeni izvještaj rimskog častnika.* Prije nego je Pilat udovoljio zamolbi Josipa iz Arimateje, da mu preda na ukop tielo Kristovo, htio se uvjeriti, da li je kod Isusa doista nastupila smrt. Istom kad je častnik posvjedočio, da je Isus umro, predao je Josipu Kristovo tielo. Službeni izvještaj častnika, kome je upravo bila povjerena dužnost, da Isusa pogubi, zacielo je pouzdan i vjerodostojan. Čuđenje Pilatovo o nastupu brze smrti kod Isusa, samo je dokaz, da Krist bio strahovito mučen.

b) *Treći dan nije bilo Krista u grobu*

Sva četiri evanđelista izvješćuju, da treći dan iza Kristove smrti nije bilo njegova tiela u grobu, premda je grob bio zatvoren težkim kamenom i službeno zapečaćen. Stražu na grobu čuvala je rimska straža po izričitoj želji Kristovih protivnika. I sami neprijatelji Kristovi moradoše priznati, da je trećega dana grob bio prazan.

c) *Krist se objavio učenicima poslije uzkrsnuća*

Evanđelja izvješćuju, da se je uzkrsli Spasitelj javio *više puta* svojim učenicima: pojedincima, mnogima osobama zajedno, u svako doba dana, u prirodi i u domovima. *Očevidci* su razgovarali s Gospodinom, smjeli su ga dotaći i s njim su blagovali. Na taj su se način mogli posvema uvjeriti, da je Krist imao pravo tielo, a ne neko prividno. A to nisu bili lakovjerni ljudi. Apostoli nisu vjerovali pobožnim ženama, dok se sami na svoje oči nisu uvjerili o istini. Napose je bio oprezan sv. Toma.

Osobito je sv. Pavao bio neumoran u naučavanju Isusova uzkrsnuća u svojim propoviedima i poslanicama iztičući, da je uzkrsnuće Kristovo temelj kršćanske vjere i nade. Apostol izjavljuje, da je sam vidio Gospodina iza uzkrsnuća, i da se Gospodin objavio i drugim učenicima.

3. Neuspjeli pokušaji tumačenja

Moderno je bezvjerje pokušalo raznim hipotezama protumačiti uzkrsnuće.

a) *Hipoteza prividne smrti* tvrdi, da Krist nije umro, nego samo obamro. Kad se je u grobu oporavio, izišao je iz groba. — Poslije razapinjanja, probadanja srdca, silnog gubitka krvi i pomazanja mirodijama za ukop sliedi naravno samo zbiljska smrt.

Za neki oporavak u vlažnom grobu ostaje premalo vremena. A od mirisavih mirodija (oko 30 kg), kojima je bio kod ukopa pomazan, prije bi se Krist bio ugušio nego oporavio. Zar bi, konačno, onako slab mogao odvaliti težki kamen? Njegova biedna pojava ne bi nikad djelovala na apostole i učenike, da za takva Krista podnesu smrt.

b) *Hipoteza prevare* okrivljuje apostole, da su ukrali tielo Kristovo iz groba, a svietu javili, da je uzkrsnuo. — Tom su se klevetom nabacili na apostole već svećenički glavari u Jeruzalemu, ali bez uspjeha, jer za to nisu imali dokaza. Stražu na grobu naime čuvali su vojnici pod oštrom stegom. Apostoli su bili plašljivi, kako se očito vidi iz njihova vladanja za Isusove muke, pa se ne bi bili usudili izvršiti toliku krađu, koju zakon oštro kažnjava. Ako su vojnici na straži zaspali, kako mogu biti vjerodostojni svjedoci za izvršenu krađu? A zar su mogli apostoli poći u mučeničku smrt za takvu sviestnu prevaru?

c) *Hipoteza samoprevare* (vizionistička hipoteza) hoće, da su apostoli podlegli svojoj bolestnoj sklonosti za viđenjima i tako prevarili sebe. — Gospodin je izabrao za svoje učenike zdrave, sređene i triezne ljude, koji su bili veoma nepovjerljivi prema svemu onomu, što nije bilo naravno. Da nikako nisu bili lakovjerni, pokazuje događaj s apostolom Tomom, koji nije htio vjerovati u uzkrsnuće Isusovo, dok Gospodina ne vidi i ne opipa njegovo tielo.

Ostaje dakle nepobitnom istinom vjerska nauka kršćanstva, da je Krist nadnaravnim načinom izišao iz groba. Gospodin je slavno uzkrsnuo! Crkva Božja na zemlji ima pravo, da se radi toga veseli i raduje!

4. Proslavljeno tielo Kristovo

a) *Krist je vlastitom snagom združio tielo i dušu:* »Ja svoj život dajem, da ga opet uzmem. Vlast imam dati ga i vlast imam opet ga uzeti« (Iv. 10, 17).

b) *Svojstva uzkrsnulog tiela.* Tielo je Kristovo postalo preobraženo, a da nije prestalo biti čovječje: sjajno i liepo, nerazpadljivo i oduhovljeno tako, da ne pozna granice vremena i prostora, a može se kretati silnom brzinom. Sve su fiziološke djelatnosti tiela prestale.

Životna vriednost

Nakon što je Gospodin Isus nadvladao smrt uzkrsnućem, pružio je najjasniji dokaz i pečat, da je Bog i da je njegova Crkva božanska ustanova. Kristovo je uzkrsnuće jamstvo, da ćeš i ti, kao dio njegova otajstvenog tiela jednom uzkrsnuti na blaženi život. Svoje tielo, koje je tako određeno, da bude preobraženo u vječnosti, poštuj i ne upotrebljavaj ga za grieh, da ti ne bude uzrokom nesretne vječnosti. Misao, da će i tvoje tielo uzkrsnuti, neka ti je podporanj u težkoj borbi protiv neurednih tjelesnih nagnuća!

C. UZAŠAO NA NEBO

1. Krist je uzašao na nebo

Ta je nauka sadržana u Sv. Pismu: »I Gospodin Isus, pošto im je govorio, uznese se na nebo i sjede Bogu s desne strane« (Mk. 16, 19).

Crkva uči tu istinu u apost. Vjerovanju i blagdanom Uzašašća Gospodina, koji je jedan od najstarijih blagdana u Crkvi.

2. Krist je uzašašćem dovršio odkupno djelovanje

Isus je na posljednoj večeri molio Otca: »Otče, proslavi me onom slavom, koju sam imao kod tebe prije, nego je bio sviet« (Iv. 17, 5). Ta se molitva Kristova izpunila, kada je uzašao na nebo. Njegovo sveto i preobraženo čovječanstvo zadobi tada čast, radost i slavu bez mjere i granice.

3. Kristovo uzašašće je jamstvo vjernicima za njihovu proslavu i život u nebu

Duhovnim preporodom kod sv. krsta postao je vjernik član otajstvenog tiela Kristova. Ako vjernik ostane do posljednjeg časa zemaljskog života živi član otajstvenog tiela u posvećujućoj milosti, onda je stekao pravo, da bude u vieke tamo, gdje je i glava tiela, Krist, i da tako uđe u slavu nebesku.

D. KRIST KRALJ

1. Isus Krist sudjeluje i kao čovjek u moći i slavi nebeskog Otca kao kralj

Njegova je kraljevska vlast nad čovječanstvom započela utjelovljenjem.

Kraljevstvo je nebesko *duhovno,* kako iztiče Crkva u Predslovlju na blagdan Krista Kralja: »kraljevstvo istine i života, svetosti i milosti, pravde i ljubavi« — Sačinjavaju ga vjernici i svi ljudi, za koje je Krist prolio krv. Uzašašće na nebo je čas, kad je čovjek Krist primio vlast od Boga Otca.

Krist vlada pravedno i istinito, moćno i milostno, i njegovu kraljevstvu ne će biti kraja. Svečan dolazak na sudnji dan i vršenje osude bit će odsjev veličanstva i slave vječnog Kralja, dan konačnog izvršenja vrhovne Kristove kraljevske vlasti.

2. Crkva izpovieda vjeru u Krista Kralja

a) U apost. Vjerovanju i u nicejsko-carigradskom vjerovanju priznajemo: »sjedi o desnu Otca svemogućega«.

b) Bogoslužne molitve (sv. Misa, časoslov) odišu vjerom u Krista Kralja.

Najstarije crkvene slike prikazuju Krista kao okrunjenog vladara na priestolju s kraljevskim znakovima u ruci.

3. Sv. Pismo uči o Kristu Kralju:

a) U Starom Zavjetu nosi Krist (Mesija) naslov kralja, čije je kraljevstvo božanskog poriekla (Ps. 2, 6; 44, 7; 109, 1). Njegovo je kraljevstvo snažno i vječno, kome će se podvrći sva druga kraljevstva (Is. 11; Dan. 7, 14).

b) U Novom Zavjetu nagoviestio je arkanđeo »I kraljevstvu njegovu ne će biti kraja« (Lk. 1, 32). — Sam Spasitelj nije izticao u svojim propoviedima toga naslova, i to upravo radi židovskog političkog shvaćanja mesijanstva.

Krist se je priznao pred zakonitom vlasti kraljem u vjersko-ćudorednom smislu: »Ja sam kralj. Zato sam se rodio i na sviet došao, da svjedočim za istinu« (Iv. 18, 37). A pred polazak na nebo kaže: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji« (Mt. 28, 18).

4. Blagdan Krista Kralja

Posebnu svetkovinu Krista Kralja uveo je za svu Crkvu papa Pio XI. god. 1925. Blagdan se slavi na posljednju nedjelju u listopadu.

Svetkovina podsjeća vjernike na Kristova neotuđiva prava nad svim družtvenim oblicima i staležima, jer je Krist Sin Božji i Spasitelj svieta. Blagdan poziva vjernike, da puste Kristu vlast, da po živoj vjeri zavlada njihovim umom, po zapoviedima njihovom voljom, a po svojoj ljubavi njihovim srdcem. To trostruko

gospodstvo neka unose po svojem družtvenom položaju i snagama u javni život, da bude Kristov. U blagdanskom himnu pjeva i želi Crkva:

Glavari svih te naroda
Pred svietom javno častili,
Poštivala te škola, sud,
Priznavo zakon, umjetnost.

Znak blistao se kraljevski
Što smjerno ti je posvećen.
Podloži blagom žezlu svom
Domovinu i svaki dom!

§ 23. ODKUPLJENJE U BOGOSLUŽJU

Da vjernik može proživjeti odkupljenje u uzkrsnom bogoslužju, traži se u prvom redu, da bude sviestan svoga grieha. Crkva je u tu svrhu odredila korizmu.

Krist nas je odkupio svojom mukom i smrću na križu i uzkrsnućem. Toga nas sjeća Veliki tjedan i Uzkrs.

Krist hoće, da nas posveti i učini djecom Božjom. Za tu svrhu upotrebljava Crkva vrieme iza Uzkrsa i Duhove. I tako nas Crkva kao prava odgojiteljica želi provesti brižnom pripravom i očišćenjem od grieha do dostojne proslave najveće kršćanske svečanosti odkupljenja — Uzkrsa.

1. Korizma

Liturgijski tekstovi u korizmi očituju borbu duhova, rat između svietla i tmine. Taj je rat obranbeni i navalni, a bio ga je sam Gospodin, dok je boravio na zemlji. Svaki ga vjernik mora uspješno izvojevati u svom srdcu, želi li ubrati plodove odkupljenja.

Očišćenje duše od grieha kao prvi plod odkupljenja, postizava vjernik, ako iskreno sučustvuje u Kristovim mukama, ako čini pokoru (molitva, post, milostinja), te ako valjano i dostojno obavi sv. izpovied (u prvo doba: krst). Zato kroz korizmena čitanja (himne i molitve u časoslovu i misalu) protječe motiv muke, pokore i krštenja. Sv. Pavao naziva korizmu (1. Kor. nedj.): »Sada je vrieme milosti, sada je dan spasenja« (2. Kor. 6, 3.)

2. Veliki tjedan

Cvjetnica otvara ulaz u tajnu odkupljenja, koja se vrši u Velikom tjednu. Križ i uzkrsnuće ne odjeljuju se u Velikom tjednu jedno od drugoga. Djelo odkupljenja nije dovršeno Kristovom smrću na križu, nego se spaja s njegovim uzkrsnućem; zato se u bogoslužju ne odvaja muka Gospodinova od uzkrsnuća. U ove dane ne prevladava u liturgijskim tekstovima izključivo žalost i sućut s Kristom, koji trpi, nego se čuje i radostni, pobjednički prizvuk, koji u Kristovoj muci vidi nuždni prolaz do uzkrsnuća (našeg odkupljenja). Tako se na Cvjetnicu klanja Crkva i pozdravlja Krista kao kralja, na Veliki četvrtak se svečano spominje Posljednje večere i posvećuje ulja, na Veliki petak uzdiže sv. Križ kao pobjednički znak, na Veliku subotu počinje proslava uzkrsnuća.

a) *Cvjetnica*

Bogoslužje ovog dana predočuje Gospodina, kako ulazi u Jeruzalem, da trpi; zato su misni dielovi puni duboke žalosti. Čuje se iz pripjeva, kako Krist, ostavljen i zapušten, doziva nebeskog Otca. Osobito slikaju živim bojama muku Isusovu trojica: kralj i prorok David (ulaz, završna, pričestna), propovjednik križa Sv. Pavao (poslanica) i evanđelist sv. Matej (muka).

b) *Veliki četvrtak*

Ovaj je dan spomendan Posljednje večere i ustanovljenja Presv. Oltarskog Sakramenta. Spomen se obavlja u sv. Misi, koju vrši najugledniji svećenik u župi kao zamjenik Kristov. Oko njega su drugi svećenici, koji predočuju apostole, i vjernici, pa svi zajedno kao jedna duhovna zajednica pristupaju k stolu Gospodnjem i pričešćuju se.

Vanjska radost i svečanost nije velika (prenosi se na Tielovo), jer danas ulazi Crkva u svojim molitvama (časoslov) i obredima (odkrivanje oltara, koji predočuje Krista), u promatranje Kristove muke, osobito onih težkih časova krvavog znojenja u vrtu Getsemani, uhićenja, osude i razapinjanja.

c) *Veliki petak*

Veliki petak je veliki dan žalosti u kršćanstvu. To je jedini dan u našem bogoslužju, kad se ne prikazuje sv. Misa, jer se je vječni Veliki Svećenik taj dan krvavo žrtvovao na križu za sve ljude. U crkvenim obredima se iztiče: 1. *pjevanje muke* Gospodinove, kako ju je napisao apostol Ivan, svjedok svih događaja. Pred našim očima gledamo i suosjećamo sva poniženja i bol našeg Boga i Kralja. Poslije muke moli sv. Crkva za sve redove vjernika i za sav sviet; 2. *Čašćenje sv. Križa.* Svećenik drži razpelo i skida s njega u tri maha ljubičasti veo pjevajući: »Evo drvo križa, na kome je visio spas svieta«, a narod odgovara: »Dođite, poklonimo se!« i pada na koljena. Taj obred liturgijski predočuje razapinjanje Isusovo. Zatim svećenik i narod prilazi do razpela, koje je položeno na zemlju, poklone mu se tri puta, ljube rane Spasiteljeve i tako odaju čast znaku našega odkupljenja; 3. *svećenikova pričest* (bogoslužje predposvećenih darova). Svećenik se pričesti sv. Hostijom, koju je već posvetio na Veliki četvrtak. Ovaj je čin zaokružen obredima, koji su uzeti iz obrazca redovite sv. Mise.

Crkva se ne predaje ovaj dan beznadnoj tuzi. Križ nije samo znak Kristove smrti nego i znak našeg odkupljenja i zalog naše slave. Zato himni (Pange lingua — Usta moja i Vexilla regis prodeunt — Barjaci kreću kraljevi) nazivaju križ i čavle sladkim mučilima i pjevaju hvalu Presvetom Trojstvu za udieljene plodove križa.

d) *Velika subota*

Ovo je dan mirovanja Isusova u grobu, ali crkva vrši ovaj dan bogoslužnu proslavu uzkrsnuća Gospodinova mjesto u noći od subote na nedjelju. Nakon simboličkih obreda (blagoslov nove vatre, svietla i uzkrsne svieće), koji označuje pobjedu Svietla (Krist) nad tminom (đavao), vrši se blagoslov vode i krste katekumeni. To je bio za kršćane najsvečaniji čas uzkrsnih dana. Iza duge priprave primili su prve plodove križa Spasiteljeva: očistili se od svih grieha, postali djeca Božja i članovi Crkve.

3. Uzkrs

Najveći blagdan kršćanstva je Uzkrs. »Dan, koji nam je Gospodin pripravio, kličimo i radujmo se!« (Stepenice). Ta se radost penje na vrhunac kod sv. Mise. Krist, naše vazmeno Janje, koje oduzima naše griehe (»Slava«), jest doista uzkrsno (Ulaz) i pobiedilo smrt, da nam otvori vrata raja (skupna molitva). — U sekvenciji, evanđelju i prikazanju poviestnički doživljujemo, kako se uzkrsnuće zbilo.

U vremenu iza Uzkrsa izriče se na različne načine velika osnovna misao liturgijske pobožnosti: život vjernika od krštenja do Euharistije. To znači: iako je Uzkrs prošao, vjernici su dužni zadržati i dalje blagdansko razpoloženje u mišljenju i radu. To je za nas životni program: moramo voditi život duhovnog uzkrsnuća, t. j. živjeti u posvećujućoj milosti, koju ćemo održati junačkom borbom i pristupajući euharističkoj gostbi. Zato se neprestano provlači u molitvama na nedjelje iza Uzkrsa sjećanje i upućivanje na Presv. Euharistiju.

4. Duhovi i nedjelje iza Duhova

U bogoslužju se blagdan Duhova smatra svršetkom uzkrsnog kruga svetkovina: Krist, božansko Sunce, popelo se na vrhunac te grije, unosi život i prouzrokuje dozrievanje plodova odkupljenja. Gospodin šalje danas na Crkvu Duha Svetoga, da nas, putnike i tuđince na zemlji, jača u strpljenju na putovanju u nebesku domovinu osobitom svojom pomoći u izpovjedaonici, s propovjedaonice i s oltara. — Ovo je blagdan i *utemeljenja Crkve,* kojoj je Krist predao sva sredstva za spasenje. Što je Krist odkupljenjem započeo i zaslužio, Duh sveti će nastaviti i dovršiti. Stoga je ovaj prepun razloga, da Crkva može (predslovlje) pozivati na veselje kao kod nijednog drugog blagdana: »Zato kliče čitav sviet i svemir pun veselja«.

Nedjelje iza Duhova su po sadržaju bogoslužnih tekstova jaki odmnjev uzkrsnog kruga. Vjernici, koji su u sebi uzpostavili Uzkrs i ojačali božanski život sv. izpoviedi i sv. pričešću, trebaju taj božanski život kao plod odkupljenja tokom godine, a osobito u nedjelje, jačati i oplođivati primanjem Presv. Euharistije. Sve, što je svjetovno i grješno, a upleće se u naš život, moraju vjernici uviek i ponovno izbacavati iz života (sv. izpovied) i očekivati s vrućim čeznućem ponovni dolazak Gospodinov (u smrti, na sudnjem danu).

ŠESTI ODSJEK

PRIMJENJIVANJE ODKUPITELJA

Smrću na križu dovršio je Isus Krist jednom za uviek djelo odkupljenja ljudskog roda. Njegovoj krvnoj žrtvi nije potrebna nikakva nadopuna; ipak je Isus Krist htio ostati naš Odkupitelj i poslije svoga uzlaza na nebo.

Svoju službu Odkupitelja vrši na nebu kao naš zagovornik kod Otca. Ovdje među nama vrši je preko *Crkve,* u kojoj nastavlja svoju svećeničku, učiteljsku i pastirsku službu. Kao što je izvršio odkupljenje kao veliki svećenik prinesavši sam sebe na drvetu križa, tako danas i dovieka, osobitim načinom, vrši velikosvećeničku službu u Crkvi; kao veliki sveećnik primjenjuje djelo odkupljenja svim pokoljenjima i svakom pojedinom putem novozavjetne žrtve i sakramenata. Središte tog velikosveećničkog odkupiteljskog djelovanja je novozavjetna žrtva, koja je istodobno i najuzvišeniji sakramenat, Presveta Euharistija. Tim imenom označujemo i novozavjetnu žrtvu Sv. Misu i sakramenat Tiela i Krvi Gospodnje — Presveti Oltarski Sakramenat.

Tri su razloga ponukala Spasitelja, da ustanovi Presvetu Euharistiju:

a) Krist je htio, da se neprestano žrtvuje nebeskom Otcu i da primjenjuje ljudima milosti odkupljenja. Bogoslužni simbol ove misli je oltar.

b) Krist je htio neprestano boraviti među ljudima: »Radost je moja boraviti među sinovima ljudskim« (Prop. 8, 31). Liturgijski simbol te želje je svetohranište (tabernakul).

c) Krist je htio, da bude neprestana hrana našoj duši. Ta je nakana simbolički izražena u stolu Gospodnjem (pričestna klupa).

SV. MISA

Srdce bogoslužja, izvor čitavog primjenjivanja odkupljenja, jest novozavjetna Žrtva — sv. Misa.

§ 24. ŠTO JE SV. MISA

I. Imena novozavjetne Žrtve

U zapadnoj Crkvi naziva se već od rana novozavjetna Žrtva misom. Ovaj naziv potječe od latinskog glagola mittere (missus-poslan). Prije prinosa žrtvenih darova bili bi katekumeni i javni pokornici poslani iz crkve. Nakon pričesti objavio je đakon i ostalim vjernicima (Ite, missa est, Idite, žrtva je dovršena), da mogu slobodno otići.

U iztočnoj se liturgiji obično naziva novozavjetna Žrtva mistagogija (μυσταγογία) i označuje vršenje tajne; hiercurgija (ἱερουργία) sv. čin; liturgija (λειτουργία) ili obred sv. Žrtve.

U Sv. Pismu nalazimo ove nazive za novozavjetnu Žrtvu: *večera Gospodnja* (1. Kor. 11, 20) i *lomljenje hljeba* (Dj. Ap. 2, 42); ti su nazivi povezani s govorom Isusovim kod posljednje večere.

II. Pojam žrtve

Poviest vjera pokazuje: a) gdje susrećemo vjeru, tu nalazimo i žrtvu; b) što je savršenija vjera, to je savršenija i žrtva.

1. Kod svih žrtava prevladava jedna zajednička crta: darivanje (žrtvovanje) vanjskih dobara božanstvu. To darivanje ima uviek simbolično značenje.

Spoznaja, da je Bog podpuni gospodar našega života, poticalo je čovjeka, da tu ovisnost prizna prikladnim vanjskim činom. U tu je svrhu čovjek odabirao svoje najbolje stvari. Izlučio ih je od porabe te ih na neki način uništio. Uništenjem vanjskih dobara slikovito je izrazio podpuno gospodstvo Božje nad sobom. Čovjek naime uništujući vanjski dar vrši nad njim svoje pravo gospodara hoteći tako Bogu kazati, da je Bog jednako tako podpuni gospodar čovječjeg života.

2. Ljudi su ponieli sobom iz Praobjave duboku spoznaju, da je ljudski neposluh proigrao prvotne osnove Božje na svietu i navukao na sebe krivnju zaslužujući tako kaznu Božju. Ujedno je svaki čovjek uvidio, da je i sam svojim vlastitim neposluhom prema odredbama Božjim uvećao krivnju i da za sve prekršaje treba dati zadovoljštinu. Zato je poslije iztočnog grieha značila svaka žrtva ujedno i *priznanje vlastite krivnje*, spojeno s *molbom za oproštenje od nje*.

U savršenijim vjerama, t. j. u onim, koje božanstvo smatraju duhovnim bićem, postale su žrtve vidljivi znaci pobožnih osjećaja: zahvalnosti za udieljene darove, molbe za buduća dobra.

Tako žrtva ima ove svrhe: a) priznanje podpunog gospodstva Božjega nad čovjekom;

b) priznanje vlastite krivnje i zadovoljštinu za nju;

c) zahvalu za primljene darove;

d) molbu za buduće darove.

Vanjsko prinošenje vidljivoga dara ima kod žrtvovanja biti spojeno s unutrašnjim prinosom samoga sebe. Ono je samo izraz tog unutrašnjeg podpunog prinosa samoga sebe Bogu.

Žrtvovati znači djelomično ili sasvim poništiti neku stvar na čast Bogu. U uništenju i prinosu uništenoga dara stoji bit žrtvenog čina.

Poništenje može biti krvno, kao na pr. kad se ubijaju ili spaljuju životinje, i nekrvno, kad se na pr. lomi kruh i blaguje. Ako je žrtva već bila jednom u vidljivom liku žrtvovana, nije potrebno žrtvovati je ponovno na isti način. Dosta je, ako se iznova prikaže Božanstvu predočivši već učinjeno žrtvovanje. To je slučaj u nekrvnoj žrtvi sv. Mise.

III. Definicija sv. Mise

a) *Sv. Misa je nekrvna Žrtva Novoga Zavjeta, u kojoj se Gospodin Isus Krist žrtvuje svom nebeskom Otcu nekrvnim načinom pod prilikama kruha i vina.* Žrtveni dar novozavjetne Žrtve jest sam Gospodin Isus Krist. Ne doduše u vidljivom liku u kome je za vrieme svog zemaljskog života boravio među nama, nego pod prilikama kruha i vina. Pod tim se prilikama daruje sam Krist kao prvotni svećenik na nekrvni način nebeskom Otcu. Svećenik je samo službenik i zamjenik Isusa Krista.

b) *Krist Gospodin ustanovio je sv. Misu zato jer:*

α) je htio neprestanom predajom samoga sebe nebeskom Otcu priznati Otčeva božanska prava i time izkazati Bogu neizmjernu čast i štovanje (prvotna svrha);

β) primieniti čovječanstvu zadovoljštinu i zasluge muke i smrti svoje na križu (drugotna svrha — Tridentski sabor, sjedn. 22. gl. 1). Da što bolje upoznamo veličinu žrtvenoga dara, promotrit ćemo nauku o nazočnosti Isusa Krista u Presv. Euharistiji.

§ 25. NAZOČNOST ISUSOVA U EUHARISTIJI

Isus je u Euharistiji otajstveno nazočan pod prilikama kruha i vina čitav kao Bog i kao čovjek, s tielom i s krvlju. Crkva je na saboru u Tridentu proglasila dogmom vjere, da je ta nazočnost istinita, stvarna i bitna.

A. NAUKA SV. PISMA I USTMENA PREDAJA

I. ISUSOVO OBEĆANJE

1. Isus je obećao učenicima, da će im dati pravo svoje tielo jesti i piti pravu svoju Krv, kako nas izvješćuje sv. Ivan u 6. poglavlju svoga Evanđelja.

Čitavo se poglavlje dieli na *tri* diela: a) u prvom dielu (1—25 red.) opisuju se *dva čuda* (umnoženje hljeba i hodanje po vodi), neposredno učinjena prije obećanja, da pokažu Kristovu vlast nad svojim Tielom i kruhom, pa da tako pripravi učenike na vjeru u obećanu euharistijsku prisutnost;

b) u drugom dielu (26—59 red.) sliedi *obećanje* Gospodinovo;

c) u trećem dielu (60—71 red.) opisani su *učinci* obećanja: nevjera nekih učenika i vjera Petrova.

Evo glavnijih izreka: »Ja sam kruh živi, koji s neba siđoh. Tko jede od ovoga kruha, živjet će u vieke. I kruh, koji ću ja dati, tielo je moje za život svieta« (52). »Zaista, zaista vam kažem, ako ne jedete tiela Sina čovječjega i ne pijete njegove krvi, ne ćete imati života u sebi« (54). »Tko jede moje tielo i pije moju krv, živjet će u vieke i ja ću ga uzkrisiti na sudnji dan« (58). »Tielo je moje doista jelo i krv je moja doista pilo« (56). »Tko jede moje tielo i pije moju krv, ostaje u meni i ja u njemu« (57).

2. Obećanje se Kristovo mora shvatiti doslovce, a ne slikovito

a) Iz *držanja* Židova i učenika vidi se, da su oni shvatili doslovce Isusovo obećanje i zato je njima Kristov govor tvrd. Odvraćaju se od Krista, iako u njega vjeruju. Krist ne povlači svojih rieči unatoč odpadu tolikih učenika, nego im šest puta ponavlja svoje obećanje i jedino izpravlja zabludu slušatelja, da im ne govori o blagovanju svoje lešine, nego preobraženog (oduhovljenog) tiela i krvi;

b) Kristove rieči nemaju slikoviti (metaforički) smisao ni zato, jer izraz »jesti nečije meso i piti krv« znači kod Židova nekoga progoniti do smrti (Ps. 26, 2; Job. 10, 22). A u uzvišenom i miroljubivom govoru Gospodinovu nema ni mjesta takvu prigovaranju. Zato ni Židovi, a ni učenici, nisu mogli shvatiti Isusove rieči drugačije nego doslovno. To potvrđuju rieči Petrove: »Gospodine, kamo ćemo ići? Ti imaš rieči života vječnoga« (Iv. 6, 68).

II. KRIST USTANOVLJUJE EUHARISTIJU NA POSLJEDNJOJ VEČERI

Što je Krist obećao u svom govoru u sinagogi u Kafarnaumu (Iv. 6), to je vjerno *izvršio* na *posljednjoj večeri,* kako nas izvješćuju sva tri sinoptika (Mt. 26, 26; Mk. 14, 22; Lk. 22, 19 i 20 i Sv. Pavao (1. Kor. 11, 23—26).

Sva četiri svjedoka izričito kažu, da je Krist na posljednjoj večeri ustanovio Euharistiju i dao svoje tielo za hranu, a krv za piće. Krist uze u ruke kruh, blagoslovi ga i dade učenicima svojim govoreći: »Uzmite i jedite, ovo je moje tielo, koje se daje za vas«. Tada uzme kalež, blagoslovi ga i dade svojim učenicima govoreći: »Pijte iz njega svi, ovo je moja krv Novoga Zavjeta, koja se prolieva za mnoge na oproštenje grieha. Ovo činite na moju uspomenu«.

Te Kristove rieči treba doslovce uzeti

a) Krist je kazao rieči ustanove *uoči svoje smrti,* i to u obliku *određene zapoviedi.* A uoči smrti izkazuje se posljednja volja jasnim i određenim riečima u doslovnom smislu, a ne govori se slikovito i u prenesenom smislu.

b) Apostoli su bili ljudi *jednostavni i puni vjere* u Gospodina, pa su rieči Kristove doslovno shvatili. Kad njihovo shvaćanje ne bi bilo izpravno, onda bi im morao protumačiti svoj slikoviti govor, kako je to učinio kod razlaganja svojih priča. Inače bi ih bio zaveo na idolopoklonstvo, a to se protivi svetosti Isusovoj.

c) Sv. Pavao živo opominje Korinčane, da se ne pričešćuju *nedostojno,* jer se takvim djelom ogrješuju o tielo i krv Gospodinovu (1. Kor. 11, 27 i 29). A to znači, da je u Euharistiji pravo tielo i prava Krv Kristova, a ne samo neka slika ili uspomena.

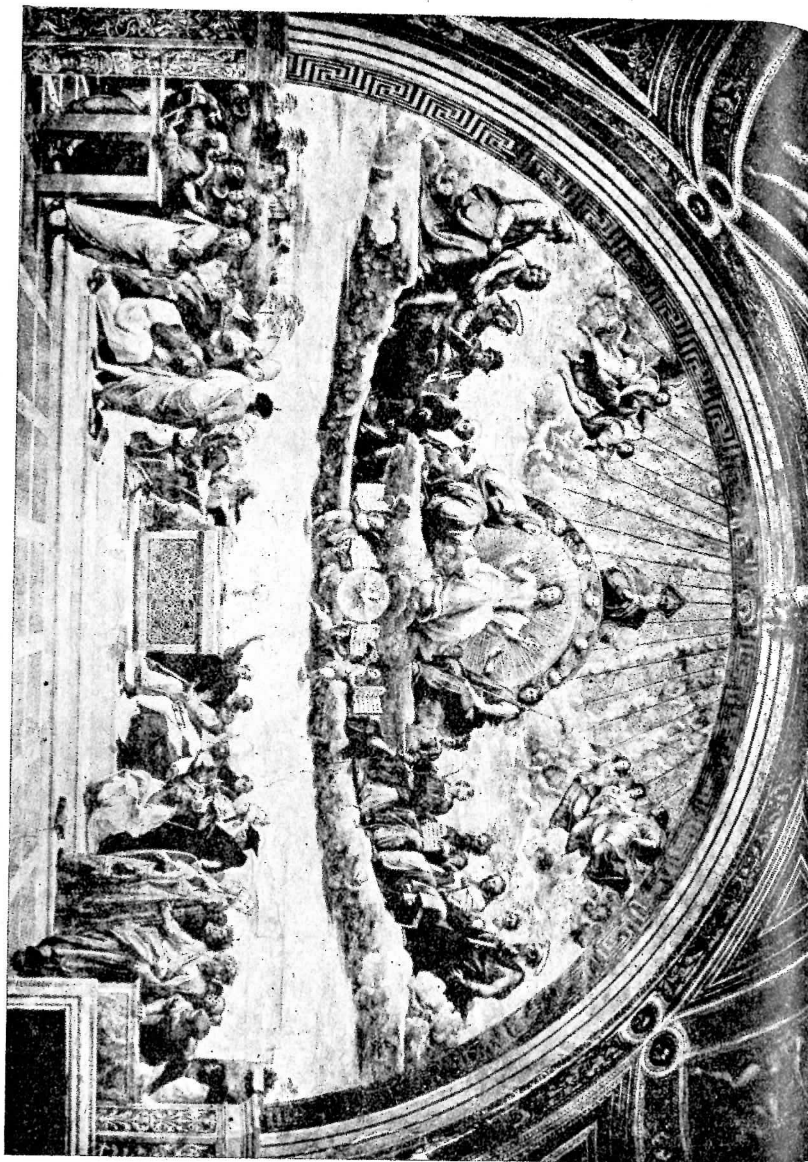
III. USTMENA PREDAJA JEDNODUŠNO VJERUJE U STVARNU NAZOČNOST ISUSOVU U EUHARISTIJI

1. Sv. Otci i crkveni pisci

Nauka sv. Otaca i crkvenih pisaca o istinitoj i stvarnoj nazočnosti Isusa u Presv. Euharistiji jest tako jednodušna, da nitko nije u nju posumnjao. Uobće do pokreta Luthera i drugova nije bilo u Crkvi ozbiljnijeg krivovjerja, koje bi tu nazočnost poricalo.

2. Bogoslužje

U najstarijim bogoslužjima, koje sežu do apostolskih vremena, očituju se takvi oblici pobožnosti, koji predpostavljaju vjeru u stvarnu nazočnost Kristovu.

Rafael: Disputa

K stolu su Gospodnjem dolazili vjernici sklopljenih ruku ili s rukama prekriženim na prsima. Svećenik (đakon) položio bi im na desni dlan sv. Sakramenat s riečima: »Tielo Gospodinovo!« Primalac bi odgovorio kao potvrdu svoje vjere: »Amen«. Kad pričest svrši, đakon pozove vjernike: »Primivši dragocjeno tielo i krv Kristovu, zahvalimo se Bogu!«

3. Slike i nadpisi iz najstarijih vremena

I ovi preostali znakovi vjere prvih kršćana očituju njihovu vjeru u stvarnu nazočnost Gospodinovu pod posvećenim prilikama kruha i vina.

U katakombi sv. Kaliksta nalazi se slika, koja potječe iz 2. stoljeća (kapelica sakramenta) i prikazuje ribu (starokršćanski simbol Krista), kruh i staklenku s vinom, a to su sastavni dielovi euharistične gostbe.

B. NAUKA CRKVE

1. Zablude krivovjeraca

Stvarnu nazočnost Kristovu u Euharistiji prvi je počeo niekati Berengar iz Tours-a (oko 1079.) propoviedajući, da u Euharistiji nije prisutan Isus, nego samo njegova snaga i milost. To naučavanje nije uhvatilo većeg zamaha.

Obćenitu zbrku unieli su u pravu katoličku nauku novotari iz XVI. stoljeća. Zwingli se je najviše udaljio od pravog shvaćanja tvrdeći, da čovjek prima u sakramentu samo kruh i vino kao spomen na posljednju večeru i Kristovu smrt na križu. Kalvin je barem učio, da se kod primanja pričesti daje milost Kristova. Luther je ostao najbliži katoličkoj nauci, jer je priznao osobnu nazočnost Isusovu u Euharistiji, ali samo u času pričešćivanja.

2. Naučavanje tridentskog sabora

U XIII. sjednici iznio je sabor katoličku nauku o Euharistiji: a) *u Euharistiji jest Krist uistinu, stvarno i bitno nazočan, kako ga je nekada Djevica rodila i kakav sada proslavljen boravi u nebu;* b) *u Euharistiji nema više kruha i vina, nego su u njoj samo prilike kruha i vina;* c) *prielaz iz biti kruha i vina u bit tiela i krvi Kristove zovemo pretvorbom* (transsubstantiatio — prelaženje u bit).

Tumačenje:

a) Krist je nazočan u Euharistiji *uistinu,* t. j. Euharistija nije samo slika tiela i krvi Gospodinove; *stvarno,* t. j. nazočnost Kristova nije ovisna o našoj vjeri, nego o njoj posve neovisna; *bitno,* t. j. sa svojom božanskom i čovječanskom naravi, a ne samo sa svojom milošću i snagom.

b) Prema Aristotelovom naučavanju razlikujemo kod svake stvari: vanjske prilike (pripadni dio — akcidens), koje možemo uočiti svojim sjetilima, i bit stvari (substanciju), koju vanjske

prilike sakrivaju. Bit stvari može samo razum dokučiti. Tako su kod kruha i vina vanjske prilike, boja, miris, okus. Bit je ono, što čini kruh kruhom, a vino vinom, a ne kojim drugim jelom ili pilom.

Bit podržava vanjske prilike (akcidente). One se ne mogu naravnim načinom odieliti od biti, jer naravno proiztječu iz nje. Ipak ostaju prilike kruha i vina otajstvenim zahvatom Božjim, kad svećenik posveti hostiju i vino u kaležu kad sv. Mise (pretvorba), dok same biti kruha i vina nestaje, jer se pretvorila u tielo i krv Kristovu. Na taj način podržava preobraženo tielo Kristovo svojom svemogućnošću na čudesan način vanjske prilike kruha i vina, koje su mu tuđe. Zato je Euharistija najveće trajno čudo i uz tajnu Presv. Trojstva najveća tajna kršćanske vjere, koju ne može nijedan um podpuno dokučiti.

c) *Krist postaje nazočan u Euharistiji tako, da se čitava bit kruha i vina pretvori u tielo i krv Kristovu,* a da ostanu samo prilike kruha i vina. Ova jedinstvena i čudesna pojava naziva se pretvorbom (transsubstanciacija). *Pretvorba biva onda, kad svećenik nad kruhom i vinom izgovara rieči, kojima je Krist ustanovio Euharistiju: »Ovo je tielo moje... ovo je krv moja«* (Mt. 26, 27; Mk. 14, 24).

Crkva je oduviek vjerovala u pretvorbu, iako je sam stručni izraz (transsubstanciacija) nastao koncem jedanaestoga stoljeća.

Tridentski sabor nazvao je pretvorbu *jedinstvenom* pojavom, a to znači, da u prirodi nema slične pojave, kojom bi se moglo protumačiti pretvorba. U pretvorbi se pretvara čitava unutarnja narav, a ne samo jedan njezin dio. U prirodi pak nemamo takvog primjera promjene. Osim toga, gdje se u prirodi nutarnja narav jedne stvari mienja, pojavljuje se uviek promjena u izvanjskim pojavama (pripadnostima); na pr. pretvorba vode u vino u Kani Galilejskoj. U pretvorbi pak ostaju izvanjske pripadnosti nepromienjene.

Ipak ima u životu pretvorbi sličnih pojava i analogija. No one nam je samo donekle osvjetljuju, jer je pretvorba sasvim nadnaravna pojava. Ali i kod tih sličnih pojava ne može ljudski um razabrati, kako nastaju nutarnje promjene, premda su one sasvim naravne. Tako na pr. znamo, da se hrana, što je uzimamo, asimilira našem tielu. Kako se to zbiva, to ne znamo. Poznato nam je, da loza pravi šećer od sastavina, koje crpe iz zemlje, ali kako se taj postupak odvija, ne znamo. U svim tim i sličnim postupcima vidimo, da se vrše promjene po naravnim zakonima, ali ne znamo, kako. A kad se vjera poziva na svemogućnost Božju, da nas uvjeri o pretvorbi, onda njezino traženje nije više od zahvata znanosti, koja se poziva na sile i zakone prirode, jer je i priroda odsjev Božje svemogućnosti.

3. Kako je Krist nazočan u Euharistiji

a) Krist je *trajno* nazočan u Euharistiji, i to *neovisno* o pričešćivanju, sve dok ostanu nepokvarene prilike kruha i vina, a one to ostaju dotle, dok se o njima može kazati, da su ono isto, što su bile u času pretvorbe. Zato Crkva čuva s najvećim počitanjem Presv. Euharistiju na svojim oltarima.

b) Krist je u Euharistiji prisutan u *isto vrieme na mnogim mjestima.* Trident. sabor tumači ovu pojavu: »Nije protuslovno, da je naš Odkupitelj uviek s desne strane Otca, kako to odgovara njegovoj naravi, a u isto vrieme nazočan na mnogim mjestima sa svojom biti u sakramentu.« To je pojava, koja daleko nadmašuje sve naše dosadašnje svaćanje fizike i mehanike. Ali je i naše znanje o biti tvari, o prostoru i vremenu još uviek vrlo manjkavo; zato je i razumljivo, da dosljedno ne možemo prodrieti ni u one nadnaravne pojave, koje se zbivaju u nadsvietu.

c) *Krist je ciel i nerazdieljen pod svakom prilikom*

To će reći: pod svakom prilikom kruha nije samo tielo Kristovo, a pod prilikama vina samo njegova krv, nego je pod svakom prilikom Krist ciel i nerazdieljen s podpunom božanskom i ljudskom naravi.

Snagom posvetnih rieči postaje tielo pod prilikama kruha, a krv pod prilikama vina. Ali radi naravne povezanosti i pripadnosti, gdje je tielo, tamo je i krv, a gdje je krv, tamo je i tielo. Krist više ne trpi, zato se više i ne odjeljuje tielo od krvi kao kod razapinjanja.

d) *Krist je ciel i nerazdieljen pod svakom česti svake pojedine prilike*

Kod pretvorbe se sav kruh pretvara u tielo, a sve vino u krv Kristovu. Svaki je od apostola na posljednjoj večeri primio cielog i podpunog Krista, iako je primio samo česticu posvećenog kruha i dio posvećenog vina. Trident. sabor kaže: »Ako tko zaniče, da se u divnom sakramentu Euharistije ne nalazi čitavi Krist pod svakom prilikom i u pojedinim dielovima svake prilike, kad se odiele, neka bude izobćen« (Kan. 3)!

4. Posljedice otajstvene nazočnosti u Euharistiji

a) Tielo je Kristovo nazočno u Euharistiji u *preobraženom stanju.* Kristovo tielo nije kao naše tielo (nema na pr. dimenzija i organa), nego je kao naš duh, iako nije prestalo biti pravo tielo. Euharistijski je Krist *isti,* koji je živio na zemlji, a sada je na nebesima. Samo je *način* obstojanja u Euharistiji različit od obstojanja na nebu i boravka na zemlji.

b) Kad se na oltaru posvećuje više hostija, ne *umnožava* se preobraženo tielo Kristovo tako, da nastaje mnogo tjelesa Kristovih, nego se samo umnožava Kristova *prisutnost* na mnogo mjesta, a tielo Kristovo ostaje jedno te isto.

a) Nazočnost je Kristova u Euharistiji *povezana* s prilikama kruha i vina. Ako nastanu mehaničke promjene, kad se na pr. lomi hostija, ne lomi se Krist, jer je Kristovo tielo nazočno poput duše. *Krist ostaje ciel i podpun u svakom razlomljenom dielu hostije.* Krist prestaje biti nazočan, kada u prilikama nastanu kemičke promjene; na pr. kad se hostija kvari, a vino ukiseli.

Primjena

Tolika i tako velika čudesa učinio je Krist u pretvorbi samo zato, da može biti među nama euharistijski prisutan. S naše smo strane dužni izkazivati euharistijskomu Spasitelju božansku počast i veliku ljubav. U poniznosti molimo s prvim umnikom svieta, kad ga posjećujemo u našim crkvama:

Klanjam ti se smjerno, tajni Bože naš,
Što pod prilikama tim se sakrivaš.
Srdce ti se moje sasvim predaje,
Jer, dok promatra te, sviest mu prestaje. (Sv. Toma Akvinac: Adoro te devote.)

Doći u blizinu Kristovu i s njim biti blažen na vjekove, mora biti ciljem našega života i težnja svih naših misli i djela:

Isuse, kog sam mi krije veo taj,
Žarku želju, molim, ti mi uslišaj:
Daj da odrito ti lice ugledam
I u slavi tvojoj blažen uživam. (Sv. Toma Akvinac: Adoro te devote.)

§ 26. ŽRTVENI ZNAČAJ SV. MISE

U svakoj sv. Misi prikazuje se i obnavlja prava novozavjetna Žrtva. To je ona ista žrtva, koju je Krist ustanovio na posljednjoj večeri pod prilikama kruha i vina, i dao učenicima za hranu.

A. NAUKA CRKVE

1. Sv. Misa je prava i istinita žrtva

Trident. sabor uči kao katoličku nauku: »*Ako tko kaže, da se u misi ne prikazuje Bogu prava i istinita žrtva*..., *neka se izobći*« (Sjed. 22. kan. 1)!

Sabor je time priobćio naučavanje: a) *Luthera,* koji je u početku zadržao katoličko naučavanje o sv. Misi. Poslije je to, kako sam priznaje, po savjetu đavlovu zabacio kao bezbožnu naviku i nepravednu prema Kristovoj žrtvi na križu; b) *Kalvina,* koji je uobće zabacio vjeru u prisutnost Kristovu pod posvećenim prilikama kruha i vina; c) *Anglikanaca,* koji novozavjetnu žrtvu smatraju pogrdnom izmišljotinom; d) *modernista,* koji drže, da je Kristova posljednja večera bila obična oproštajna večera, a misa je samo spomen na nju.

2. Sv. Misu ustanovio je Krist na posljednjoj večeri

Sabor u Tridentu naučava, da je Krist na posljednjoj večeri kao veliki svećenik po redu Melhisedekovu žrtvovao svoje tielo i krv pod prilikama kruha i vina nebeskom Otcu riečima: »Ovo je tielo moje, koje se za vas daje« (Lk. 22, 19) i »Ovo je krv moja Novoga Zavjeta, koja se prolieva za mnoge na odpuštenje grieha« (Mt. 26, 28).

Ujedno je tom prilikom zaredio apostole za svećenike i naložio njima i njihovim nasljednicima, da tu žrtvu obnavljaju: »Ovo činite na moju uspomenu« (Sjed. 22)!

B. NAUKA SV. PISMA

1. U Starom Zavjetu predočena je novozavjetna Žrtva u Melhisedekovoj žrtvi i u proročtvu Malahije

a) Psalam 109. naziva Krista (Mesiju) vječnim svećenikom po redu Melhisedekovu: »Zakleo se Gospodin i nije se pokajao: ti si vječni svećenik po redu Melhisedekovu«. — Melhisedek, kralj grada Salema, bio je svećenik Svevišnjega i prikazao je Gospodinu kruh i vino, kad se je Abraham pobjedonosno vratio sa svojom družinom iz boja (Gen. 14, 18). U Novom Zavjetu nema druge žrtve pod prilikama kruha i vina osim euharistijske žrtve sv. Mise.

b) Prorok Malahija navješćuje, da će prestati starozavjetne žrtve i da će dolazkom Mesije doći nova, sveta i čista žrtva: »Od izlaza do zalaza sunca bit će moje ime veliko među narodima i na svakom mjestu prikazivat će se mojemu imenu čista žrtva« (1, 10 i 11). U najodličnijem smislu izpunja se proročtvo kod prikazivanja novozavjetne žrtve sv. Mise u svim krajevima svieta.

2. Novi Zavjet

a) *Evanđelisti* (sinoptici) suglasno opisuju, da je Krist na posljednjoj večeri prikazao svoje tielo i krv kao nekrvnu žrtvu, jer sva trojica donose Kristove rieči: »Ovo je tielo moje, koje se za vas daje« i »Ovo je krv moja, koja se za vas prolieva«. — Izrazi: dati svoje tielo i proliti svoju krv poznati su u biblijskom jeziku i znače: prikazivati pravu žrtvu. Apostoli su morali shvatiti, da je govor o pravoj žrtvi, jer su rieči bile izrečene na vazmenoj večeri, koja je bila spomen na žrtvu vazmenog janjeta.

To isto, što je Isus sam učinio, naložio je apostolima, da čine: »Ovo činite na moju uspomenu« (Lk. 22, 19).

b) Sv. *Pavao* uči: »Jer kad god budete jeli ovaj kruh i pili kalež, smrt Gospodnju navješujte, dok ne dođe« (1. Kor. 11, 26). Prema tome je sv. Misa, koju su apostoli služili i služe, prinos prave žrtve i navještenje smrti Gospodnje.

C. CRKVENA PREDAJA

U »Nauci dvanaestorice apostola« (Didahe), koja je napisana koncem I. stoljeća, opisuje pisac, kako se svake nedjelje vrši na kršćanskim sastancima novozavjetna Žrtva u pretvorbi kruha i vina te pričest, gdje mogu sudjelovati samo vjernici (9. i 10. pogl.).

Svi *Sv. Otci* naučavaju, da je sv. Misa prava žrtva, koja se razlikuje od starozavjetnih žrtava, jer ih nadopunjuje i usavršuje. I mnoge sekte i hereze iz prvih stoljeća priznavale su sv. Misu pravom žrtvom. Slike i oltari, su pronađeni u katakombama, kao i najstariji obrazci sv. Mise, potvrđuju njezin žrtveni značaj.

UZPOREDBA IZMEĐU SV. MISE I ŽRTVE NA KRIŽU

1. Sv. Misa jest *bitno ista žrtva kao Žrtva na križu:* u jednoj i u drugoj ista je žrtva i isti svećenik (Trident. sab. Sjed. 32. gl. 2).

2. Sv. Misa razlikuje se nebitno od Žrtve na križu; a) *u načinu žrtvovanja.* Na križu žrtvovao se Krist krvno, a na oltaru se žrtvuje nekrvno; b) u *žrtvovatelju.* Na križu žrtvovao je Krist sam sebe neposredno, dok se u sv. Misi žrtvuje po svom službeniku svećeniku; c) *u plodovima.* Na križu je izplaćena podpuna ciena za odkupljenje ljudskog roda i dana zadovoljština, a u sv. Misi nema nikakvih novih zasluga, nego se ljudima samo primjenjuju zasluge Žrtve na križu.

§ 27. **VRIEDNOST I UČINCI SV. MISE**

Premda je sv. Misa prava žrtva, ipak sva vriednost njezina dolazi od njena odnosa prema krvnoj Žrtvi na križu. Ona je po svojoj biti otajstveno predočivanje Žrtve na križu.

1. Sv. Misa ima istu neizmjernu i savršenu vriednost kao Kristova žrtva na križu

Kao što na križu, tako i u sv. Misi žrtvuje neizmjerno savršeni svećenik neizmjerno dragocjenu žrtvu: *Isus Krist, Sin Božji, žrtvuje sam sebe nebeskom Otcu.*

Pretvorba je *vrhunac i središte sv. Mise.* Kod pretvorbe postaju tielo i krv Kristova nazočni na oltaru pod prilikama kruha i vina, a razstavljeni jedno od drugoga. U tome, što se napose posvećuje tielo, a napose krv Gospodinova, sakramentalno se predočuje prolievanje krvi, koje se je zbilo pri žrtvi Kristovoj na križu. Prema tome krivo je mišljenje, da Krist pod misom ponovno trpi i prolieva svoju krv, ili da ponovno umire primajući na se biedne prilike hrane i pića. Trident. sabor uči: u božanskoj žrtvi, koja se vrši kod sv. Mise, Krist se nekrvno žrtvuje (Sjed. 22, gl. 2). Krist je na oltaru u *preobraženom* stanju, kakav je na nebu. Smrt i žrtvovanje Kristovo obavlja se kod sv. Mise time, da se Krist prikazuje u sv. Misi pod odieljenim prilikama kruha i vina nebeskom Otcu. Tako se otajstvenim načinom predočuje razstava tiela od krvi, kako se ona dogodila nekada na križu.

Pretvorba obiju prilika u sv. Misi toliko je potrebna, da Crkva propisuje ponovno posvećenje prilike, ako na pr. svećenik primieti kod sv. pričesti, da nema u kaležu vina, nego da je u njemu voda ili koja druga tekućina. Za pričest dovoljna je samo jedna posvećena prilika.

Sv. Misa nije jednostavno ponavljanje žrtve Kristove na križu. To bi značilo umanjivati vriednost žrtve na križu i protusloviti Duhu Svetomu, koji uči preko sv. Pavla: »Ovaj (Krist) prikazao je za griehe samo jednu jedinu žrtvu i tada zauviek sjeo s desne strane Bogu« (Hebr. 10, 11). *U sv. Misi predočuje se na nekrvni otajstveni način krvna Kristova žrtva na križu,* koja tako postaje središte života Crkve i svih vjernika. Kod sv. Mise stojimo mi na duhovni način prisutni Kristovoj smrti na križu i sudjelujemo u njezinim plodovima. Nebeski Krist ulaže za nas ljude i u sv. Misi, kao nekoć kod Žrtve na križu, sve zasluge svoje ljubavi i poslušnosti prema nebeskom Otcu od utjelovljenja pa do smrti.

2. Učinci i plodovi sv. Mise jesu isti kao i kod Žrtve na križu

U sv. Misi se najsavršenije *klanjamo* Bogu (poklonstvena žrtva), *zahvaljujemo* (zahvalna žrtva), *molimo* (molitvena žrtva) i *zahvaljujemo* (pomirbena žrtva).

*

a) Prva svrha euharistične žrtve je izkazivanje *časti* Bogu kao vrhovnom gospodaru, koju mu je grieh uzkratio. Sudjelujući kod sv. Mise združujemo se s neizmjernim čašćenjem Božjim, koje mu prikazuje Sin Božji savršenom poslušnošću kao zastupnik svega ljudskog roda.

Iz izloženoga sliedi, da se sv. Misa može prikazati samo Bogu. Njemu jedinome dolikuje i pripada klanjanje; zato su sve misne molitve upravljene Bogu. S time dakako nije nespojivo, da se u sv. Misi vrši spomen svetih, da im se zahvaljuje na zagovoru i da ih se slavi zbog njihovih kreposti.

Sv. Misa se može služiti u čast svetih, jer je sve čašćenje svetih usmjereno na Boga. Jedino se ne može žrtvovati svetima, jer Krist kao Bog ne može biti žrtvovan stvorenju.

b) Sv. Misa je *zahvalna* žrtva, jer u njoj zahvaljujemo Bogu na primljenim duhovnim i vremenitim, naravnim i nadnaravnim dobrima.

c) Sv. Misa je *molitvena* žrtva, jer u njoj molimo, da nam se udieli sve, što nam treba za dušu i tielo po Božjoj osnovi i našoj sposobnosti za primanje.

d) Sv. Misa je *pomirbena* žrtva: 1. jer po njoj dobivamo milost, da se možemo pokajati i tako pomiriti s Bogom; 2. vjernim mrtvima odpuštaju se neizvršene kazne i tako im se pospješuje ulaz u vječno blaženstvo.

3. Koristi Sv. Mise

Sv. Misa koristi obćenito *čitavom svietu* kao i žrtva Kristova na križu. Napose koristi: a) *Crkvi,* t. j. živim i mrtvim vjernicima; b) *svećeniku,* koji je prikazuje; c) *vjernicima,* koji djelatno prisustvuju sv. Misi i uživaju žrtvene darove u sv. pričesti; d) *onomu, za koga se prikazuje.*

Kao znak da vjernik želi, da se za njega prikaže sv. Misa, donese svećeniku dar, koji se prije sastojao u kruhu i vinu. Danas se taj dar izmienio u novac radi promienjenih prilika. Darom se ne plaća duhovna korist sv. Mise, nego je to doprinos za crkvene svrhe, kao na pr. za uzdržavanje svećenika, hrama, siromaha i slično. Doprinos određuje viša crkvena oblast. Tko ne može ni taj mali doprinos žrtvovati, može ipak zadobiti mnoge i posebne misne plodove, ako se nakanom, molitvama i pričešćivanjem združi sa svećenikom.

Svi učinci i koristi sv. Mise ne ovise nimalo o svetosti i zaslugama svećenika, koji misi. Tako uči Trident. sabor (Sjed. 22, gl. 2).

4. Smisao sv. Mise

a) *Sv. Misa nije samo žrtva Kristova, nego i žrtva Crkve Božje na zemlji*

Po sv. Misi omogućio je Krist svim vjernicima svih krajeva i svih vremena sudjelovanje kod svete novozavjetne Žrtve, jer se Krist prikazuje u sv. Misi s Crkvom i po Crkvi. U tu svrhu doprinosi Crkva svoj dio u žrtvovanju (kruh i vino) pa prikazuje te darove u svoje ime za sebe. (Sravni misne molitve kod prinošenja kruha i vina).

Uviek je čitava Crkva, koja žrtvuje. To je njezina dragocjena baština od Krista, koje se ne može odreći; zato je svaka sv. Misa javni službeni čin Crkve, iako se vrši tiho. Posebno sudjeluje u žrtvovanju ona župa, čiji župljani prisustvuju sv. Misi. Sva župa žrtvuje po svom dušobrižniku (župniku). Prije su vjernici sami donosili žrtvene darove, a đakon ih je stavljao na oltar. Danas daruju milostinju u milostinjar.

b) *Kristova je žrtva i naša pojedinačna žrtva*

Mi smo osposobljeni krštenjem, da sudjelujemo kod žrtvovanja u sv. Misi, jer smo sv. krstom dobili posvećenje obćeg svećeničtva (1. Petr. 2, 9). Kršćanin, koji sudjeluje kod sv. Mise, nije puki promatrač, nego djelatno sudjeluje kod žrtvovanja. Svećenik moli u kanonu prije pretvorbe: »Spomeni se, Gospodine... i sviju prisutnih, koji ti prinose ovu žrtvu hvale za sebe i za sve svoje...« Na taj način sudjelujemo s Kristom i po Kristu u žrtvi, te po njemu dobivamo sve plodove odkupljenja.

Ako se vjernik pričesti i tako najdjelatnije sudjeluje blagovanjem žrtvovanih (posvećenih) darova, odnosi najviše plodova. Sv. Pričest vjernika samo je dio sv. Mise, koji je upodpunjuje, ali nije njezin bitni dio.

Sudjelovanje kod sv. Mise zahtieva, da vjernik svojim vjersko-ćudorednim životom doista sliči Kristovoj žrtvi na križu. To znači: nositi svoj križ, odricati se nedopuštenog, truditi se i raditi u zajednici s Kristom.

c) *Sv. Misa je najodličnije sredstvo za naše posvećenje.* Trident. sabor uči: 1. sv. Misa služi za naše posvećenje kao i sakramenti, jer se po sv. Misi plodovi smrti Kristove primjenjuju ljudima; 2. u sakramentima se misni plodovi primjenjuju samo onima, koji ih primaju, dok sv. Misa koristi svima, osobito pak prisutnima ili onima, za koje se prikazuje; 3. dok sakramenti podjeljuju stalne i određene milosti prema svrsi, za koju su ustanovljeni, dotle je sv. Misa obće sredstvo milosti za sve ljudske duhovne potrebe (Sjed. 22, gl. 2).

§ 28. LITURGIJSKA POBOŽNOST

1. Što obuhvaća katolička liturgija

Katolička liturgija u širem smislu obuhvaća one *bogoštovne čine,* koje Crkva vrši kao mistično tielo Kristovo u zajednici sa svojim utemeljiteljem Kristom, njegovom vlašću i po njegovoj zapoviedi.

Preduvjet za sudjelovanje u liturgijskim činima jest pripadnost k Crkvi. *Središte* je liturgije sakramentalna žrtva sv. Mise. Oko nje se nižu sakramenti i sakramentali kao dovodnici milosti, a obredi i kanonski časoslov kao pravilnik za hvaljenje i slavljenje Boga.

Liturgijska pobožnost znači shvaćanje, uživljavanje i djelatno sudjelovanje s čitavom Crkvom kod liturgijskih čina. Njezin je preduvjet poznavanje liturgijskih čina, osobito sv. Mise. Sv. Misa je liturgija u užem smislu rieči.

2. Postanak i sastav misnih obreda

Krist je ostavio svojoj Crkvi samo jezgru (bit) sv. Mise: *prikazanje, pretvorbu* i *pričest.* Sve ostalo, kao što su molitve i obredni čini, prepustio je Crkvi, da ona nađe okvir tom skupocjenom dragulju. Molitve i obredi, koje je Crkva nanizala oko bitnoga diela, nisu bili uviek isti i posvuda jednaki. Još i sada ima raznih misnih obreda.

U *apostolsko* doba obavljala se sv. Misa vrlo jednostavno. U sakupljenoj jeruzalemskoj kršćanskoj občini pripravili su apostoli kruh i vino, posvetili ih riečima pretvorbe i razdielili prisutnima za blagovanje. Ovu euharistijsku svečanost povezali su s gostbom u kući kojega vjernika, obično na večer, nazivajući je »večera Gospodnja« (1. Kor. 11,20). Tim su se ugledali na posljednju večeru. Kršćani bi donieli sa sobom na gostbu jelo, koje su međusobno darivali, da pokažu svoju ljubav (agapa), kako nas izvješćuju Djela Apostolska (2,46; 20,7) i sv. Pavao (1. Kor. 11,17). Radi neurednosti, koje su se počele događati kod agapa, počeli su apostoli dieliti euharistijsku svečanost od agape, tako da su se agape držale još neko vrieme na večer, a euharistijske svečanosti prenesene u jutro i za njih je bila propisana zapovied trieznosti. Malo po malo izgrađivao se obred služenja sv. Mise. Tako su s vremenom nastali ovi oblici:

A. PREDMISA ILI KATEKUMENSKA MISA

Ovaj se dio mise smatrao kao priprava na samu misnu Žrtvu. Smjeli su mu prisutstvovati katekumeni i javni pokornici. Sastojao se od: a) *molitvenog* diela, t. j. od molitve, koju je molio biskup, a obuhvatala bi zajedničke potrebe vjernika (collecta); b) iz *poučnog* diela, t. j. od jednog ili više *čitanja* iz Starog Zavjeta ili iz poslanica apostola, koje bi pročitao određeni niži službenik (čitač, lector). Dok bi se đakon penjao na ambon, da odatle odpjeva jedan *odlomak iz Evanđelja* (pericopa), pjevao bi pjevač ili zbor pjevača (schola cantorum) nekoje tekstove iz psalama u radostnom ili zategnutom tonu prama obilježju liturgijskog dana. Iza Evanđelja održao bi u pravilu biskup *vjersku* pouku (homilia). Nakon pouke morali su katekumeni i javni pokornici ostaviti službu Božju (prvo odpuštanje). Crkva je ovim postupkom htjela spriečiti, da nedostojni (javni pokornici) i neupućeni pripravnici na sv. krst (katekumeni) prisustvuju tajni sv. Mise, koja počinje iza vjerske pouke (disciplina arcani).

S vremenom uvela je Crkva *veliki slavospjev* (doxologija) Gloria — Slava i *nicejsko — carigradsko Vjerovanje ili Credo — Vjerujem.* Pristupne molitve, koje se sastoje iz 42. psalma, izpoviedi (Confiteor), poljubca žrtvenika i »Gospodine pomiluj« (Kyrie) i ulazne molitve (Introitus) ostatak su molitava onoga obreda, koji se vršio, kad je biskup ulazio s pratnjom u crkvu. Pristupne molitve i obredi izkazuju osjećaje nedostojnosti, kajanja i poniznosti pred svetim tajnama, koje će se na oltaru vršiti.

B. MISA VJERNIH

Ovaj središnji misni dio obuhvaća: prikazanje, kanon s pretvorbom i pričest.

1. Prikazanje

Pripremljene žrtvene darove (hostiju i vino) prikazuje svećenik u ime svoje i vjernika. Darovi znače nas same, i polažu se na žrtvenik za žrtvu Gospodinu mjesto nas. Kruh i vino su najplemenitiji zemaljski darovi, koje čovjek mjesto sebe pruža Bogu, a dobiva od Boga natrag tielo i krv Gospodinovu, da mu bude hrana duši i zalog vječnog života.

2. Kanon s pretvorbom

Kao što je Isus na posljednjoj večeri prije pretvorbe zahvalio nebeskom Otcu (Mt. 26,26) tako i svećenik poziva narod, da se priključi njemu i nebeskim darovima, da zajedno slave Boga *(Predslovlje* — Praefatio). Svojim završetkom sa trostrukim Svet (Trisagion) i Blagoslovljen, koji dolazi, jest Predslovlje najbolji uvod u sv. tajnu stvarnog dolazka Gospodinova, koji predstoji.

A. *Kanon prije pretvorbe.*

Kanon označuje nepromjenjivi dio sv. Mise, a obuhvaća molitve od dovršenog Predslovlja pa do početka Očenaša. Dok se je do 9. stoljeća pjevao ili glasno molio, danas se moli tiho, jer je Kanon osobita svećenička molitva. Današnji tekst potječe iz vremena pape Grgura Vel. (Oko 600. god.) Kanon prije pretvorbe sadržava: a) *poniznu molitvu,* da nebeski Otac primi našu žrtvu (Te igitur — Tebe dakle) i idejno je povezana s Tajnom molitvom; b) *preporuku vjernika:* za koje se Žrtva prikazuje i za ostale prisutne, da im bude na vječnu duhovnu korist žrtva, koja će se prikazati; c) *zazivanje apostola* i sv. mučenika, a na čelu im Bl. Dj. Marija, »vazda Djevicu i Bogorodicu«, da za nas mole, da pođemo njihovim životnim putem.

Kanon za pretvorbe

Zadnja priprava za pretvorbu je u molitvama: *Molimo te dakle* (Hanc igitur) i *Molimo te, Bože* (Quam oblationem).

Svećenik uzima u ruke kruh, podigne oči k nebu, blagoslovi hostiju, nagne se nad nju i progovara: »Ovo je tielo moje«. Uz jednake obrede posvećuje i vino: »Jer ovo je čaša krvi moje novoga i vječnoga zavjeta, tajna vjere, koja će se za vas i za mnoge proliti za odpuštenje grieha.« — Da je sv. Misa i smrt na križu jedna te ista Kristova žrtva, podsjeća nas dizanje u vis posvećenih prilika, što potječe iz XIII. stoljeća.

Kanon iza pretvorbe

Sjećajući se muke i proslave Isusove (uskrsnuća i uzašašća) molimo Otca, da primi izvršenu žrtvu, a nama da udieli sve njezine plodove u nebeskoj gostbi. Izkazujući u dubokom naklonu svoju smjernost pred veličanstvom Božjim, molimo, da žrtvu prinese pred nebeski oltar njegov anđeo, samo da uzmognemo biti dionici punine blagoslova, kad budemo blagovali ove žrtvene darove.

Crkva ne zaboravlja ni svojih pokojnika. Najprije se sjeća pojedinih mrtvih, koji su osobito preporučeni, a onda kao prava majka sve svoje pomrle djece. Njezina je molba, da se svi nađu što prije u raju. — Naš pogled upiremo prama nebu, nakon što smo se glasno priznali grješnicima usred tišine kanona. Molimo, da dođemo u zajednicu sa svetima. — Kanon se završava sadržajem i starinom vrlo častnom doxologijom Presv. Trojstvu po našem posredniku Kristu Gospodinu.

3. Pričest

Priprava svećenika i vjernika za pričest počinje se glasnim moljenjem (pjevanjem) Otčenaša već u najstarijim liturgijskim obrazcima. U njemu je sadržana želja za svagdanjim nebeskim Kruhom (4. prošnja) i molba za oproštenje grieha (lakih). U svim liturgijama nalazimo *obred lomljenja* posvećenog Kruha i miešanje s Gospodinovom Krvi u kaležu. Taj nas obred sjeća na poviestnu činjenicu, »lomljenja hljeba« iz apostolskog doba, kao i na okolnost, da su se vjernici prije pričešćivali tako, da su dobili dio od hljeba posvećenog za Žrtvu. Poslije lomljenja moli se tri puta za smilovanje *Jaganjac Božji,* koji je položen na oltaru pod sakramentalnim prilikama za blagovanje.

Prije same pričesti moli svećenik još jednom za čistoću srdca i za to, da mu pričest ne bude svetogrdna. Prije blagovanja izbija vjera Crkve i poniznost u riečima poniznog stotnika iz Kafarnauma (Mt. 8, 10), što ih svećenik izgovara. Iza pričesti svećenikove pričešćivali su se odmah i svi vjernici, koji su prisustvovali sv. Žrtvi. To je odgovaralo kršćanskom duhu herojskih stoljeća prvog doba Crkve. Crkva je uviek smatrala žrtvovanje i blagovanje Tiela i Krvi Gospodinove kao jednu cjelinu i nastojala, da vjernici, koji su kod sv. Mise, pokažu svoje stvarno sudjelovanje kod sv. Žrtve baš stupanjem k stolu Gospodnjem u sv. Misi (Dekreti pape Pija X.).

Prije nego se narod razide iz Crkve nakon dovršene službe Božje (Idite, misa jest), svećenik *blagoslivlje narod,* pošto je prije zamolio Presv. Trojstvo, da primi izvršenu božansku službu unatoč nedostojnosti vlastitoj i svojih vjernika. — Na kraju sv. Mise još jednom doziva Crkva vjernicima u pamet tajne Utjelovljenja i odkupljenja čitanjem početka Ivanova Evanđelja. Živa vjera u te tajne očuvat će ih od svih duhovnih i vremenitih nepogoda.

Sudjelovanje vjernika

Sv. Misu ne prikazuje svećenik samo u svoje ime nego i u ime svih vjernika, t. j. u ime čitave Crkve kao mističnog tiela Kristova, kojega smo mi udovi, a Krist glava.

Ali sv. Misa bit će samo tada u punom smislu žrtvovanje pojedinog vjernika, ako se pobožno i sabrano združi sa svećenikom u prinošenju sv. Žrtve. Protivi se duhu sv. Žrtve, da vjernik bude samo promatrač, koji misli, da je sv. Misa samo svećenikova Žrtva, a ne njegova vlastita. Između oltara i vjernika neka postoji što jača veza, kako je bila u kršćanskoj starini.

Crkva je uviek preporučivala vjernicima djelatno (aktivno) učestvovanje u sv. Misi. U novije je vrieme tu preporuku posebno obnovio papa Pijo X.: »*Djelatno sudjelovanje kod presvetih otajstava sv. Mise i kod javne i svečane molitve sv. Crkve jest prvo i nenadoknadivo vrelo pravog kršćanskog duha*« (Pismo 22. XI. 1903.).

Kako se djelatno sudjelovanje vjernika ima provesti kod pjevanih sv. Misa, uređeno je crkvenim odredbama.

Bitno je za naše prisustvovanje u sv. Misi, da razumijemo s Gospodinom prikazati u sv. Misi sebe, svoj život, sve svoje Bogu, s Njime da učimo trpjeti, umirati svojim neurednim željama, a iza grieha svaki put s njim uzkrsnuti na novi život po milosti. Takvo prisustvovanje sv. Misi bit će najbolji čin štovanja Boga, najizvrstnija škola pravog dubokog kršćanskog života, te izvor neizkazane unutrašnje sreće i smirenosti naše duše.

SEDMI ODSJEK

NAUKA O POSVEĆENJU

Isus Krist je smrću na križu dao *izobilnu* zadovoljštinu za griehe ljudi, jer nam je zaslužio ne samo oproštenje grieha nego i povratak u stanje prije iztočnog grieha. Time je izvršio odkup čovječanstva u *objektivnom* ili stvarnom smislu. Budući da je Bog stvorio čovjeka slobodnim, ovisi o svakom pojedincu, da na sebi primieni plodove odkupljenja, t. j. da skine sa sebe iztočni grieh i stupi u stanje posinstva Božjega. To čini primajući milost Božju. Po njoj postizava čovjek svoje unutrašnje posvećenje i odkupljuje se u *subjektivnom* smislu.

Djelo posvećenja vrši prama nauci sv. Pavla *Duh Sveti:* »Ljubav se Božja izlila u našim srdcima Duhom Svetim, koji nam je dan« (Rim. 5, 5).

Red je da ogledamo, kako se vrši u našim dušama unutrašnje posvećenje, ili da promotrimo nauku o milosti.

§ 29. MILOST

Cilj odkupljenog čovjeka je blaženo gledanje Boga ili ulaz u rajsku sreću i blaženstvo. Taj cilj *nadilazi* zahtjeve naše naravi, jer ljudska narav teži za naravnom srećom i blagostanjem. Ali taj cilj nadilazi i *naravne snage* naše naravi, te ga ljudska narav sa svojim naravnim sposobnostima ne bi nikad mogla ni dostići. Prema tome je blaženo gledanje Boga *nadnaravno.*

Budući da je odkupljenjem povraćeno čovjeku izgubljeno stanje, u kojem je imao *pravo* na blaženo gledanje Boga, sliedi, da je i milost, koja mu vraća to pravo, nešto nadnaravno. Osim toga prava milost i *usposobljuje* čovjeka za njegov nadnaravni cilj, dakle mora i sama biti nadnaravnog reda. A jer nam je Krist zaslužio milost, postaje nam ujedno jasnim, da je milost nezasluženi nadnaravni dar. Prema tome *milost je nadnaravni dar, koji nam Bog daje radi zasluga Isusa Krista za naše spasenje.*

Milost ili dar u *širem značenju* rieči znači sve ono, što nam Bog daje bez naše zasluge. Nekoji od darova pripadaju našoj naravi tako, da bez njih čovjek ne bi mogao ni obstojati ni djelovati; zato ih zovemo *naravskim* darovima.

Ali Bog je dao čovjeku povrh naravnih darova još i drugih darova. Ti darovi idu u prvom redu za tim, da čovjeku osiguraju spasenje duše, t. j. blaženo gledanje Boga. Nazivamo ih milostima u *užem* smislu rieči. Ti darovi ne mienjaju ljudske naravi, nego je usavršuju i čine prikladnom, da teži i postigne ono, što bitno nadvišuje ljudsku narav, kao na pr. postizavanje vječnog blaženstva u neposrednom gledanju Boga i sredstava, koja do tog dovode. Zato zovemo takve darove nadnaravnima.

Razlikujemo milosti: *djelujuću* i *posvećujuću. Djelujuća* milost pomaže čovjeka u njegovu djelovanju kao prolazna pomoć Duha Svetoga djelujući od vremena na vrieme. *Posvećujuća* milost ukrašuje dušu nadnaravnim stanjem tako, da postaje Bogu draga. To stanje ostaje trajno u duši, dok čovjek ne sagrieši težko.

§ 30. MILOST DJELUJUĆA

I. POJAM

Milost djelujuća naziva se nadnaravna pomoć Duha Svetoga, kojom on prosvjetljuje razum i jača volju, da se čuvamo zla, a dobro da ljubimo i činimo.

Djelujuća milost je *časovito* djelovanje Božje u nama kao *prolazna* pomoć, poticaj, prosvjetljenje Božje.

Njezino je djelovanje kadkada povezano uz vanjske okolnosti, kao što su na pr. slušanje propoviedi, dobar primjer drugih. Ta se vanjska povoljna okolnost zove *izvanja* milost. Na nju se onda nadovezuje djelovanje milosti za naše duševne moći: razum, volju i čuvstva. — Kadkada pak djeluje milost neposredno na duševne moći. To je *unutarnja* milost. Njezino je djelovanje slično poticaju, nagovoru roditelja i prijatelja, podpori, koju majka pruža djetetu, kad ga uči hodati. Ta milost probuđuje u našoj duši različna čuvstva: straha, nade, pokajanja, pouzdanja, jakosti, odvažnosti.

Ako se djelujuća milost javlja u duši, prije nego se čovjek odluči na djelo, kao poticaj ili unutrašnje prosvjetljenje, onda se zove *predhodna* milost (gratia praeveniens, excitans). Ako prati naše djelo, zove se *popratna* milost (gratia cooperans). Ako nas ne ostavlja, dok ne svršimo djelo, zove se dovršna milost (gratia subsequens).

Raznovrstnu pomoć djelujuće milosti ističe Crkva u molitvi: »Djela naša, molimo te, Gospodine, milošću svojom preteci i pomoću svojom prati, da svaka naša molitva i djelo po tebi započne i po tebi započeto da se dovrši. Po Kristu Gospodinu našemu«.

II. POTREBA

1. Crkva uči, da je milost za spasenje i za spasonosna djela prieko potrebna tako, da se ne može ničim nadoknaditi (fizička potreba milosti).

a) Trid. sabor (sjed. 6. kan. 3). tvrdi, da bez milosti Božje ne možemo ni vjerovati u Boga, ni ufati se, ni ljubiti, da to bude spasonosno. U tom smislu tumači sabor i Kristove rieči: »Bez mene ne možete ništa učiniti« (Iv. 15, 5).

b) Bez milosti Božje ne može sam od sebe *postati diete Božje* ni postići vječno blaženstvo, kao što ni mrtvac ne može sam od sebe oživjeti i uzkrsnuti. Sv. Pavao upućuje vjernike: »Bili ste mrtvi radi vaših grieha i zlih djela... Bog nas je zajedno s Kristom oživio. Milošću sve odkupljeni; nije to vaša zasluga, nego dar Božji« (Efež. 2, 1).

c) Bez djelujuće milosti ne može vjernik *živjeti* dulje vremena u posvećujućoj milosti i *očuvati* se od težkog grieha, ni biti bez lakog grieha (Trid. sab. kan. 20).

d) Bez djelujuće milosti nije moguće do konca života *uztrajati* u dobru (milost uztrajnosti).

Čovjek može, doduše, neko vrieme bez milosti djelujuće vršiti neka naravna dobra djela, ali ne može dulje vršiti sav naravni ćudoredni zakon radi slabosti naše naravi, koju je iztočni grieh oslabio.

2. Crkva je osudila i zabacila:

a) *Nauku britskog monaha Pelagija* (5 st.), koji je niekao obstanak iztočnog grieha i učio: 1. Čovjek je sam po sebi sposoban, da dobro čini, a zlo da izbjegava. Jedini dar Božji (milost) jest slobodna volja. 2. Nema ni govora o nekom utjecaju Božjem na ljudsku volju, jer bi to bilo nepodnosivo nasilje.

Ta nauka podkopava temelje kršćanske vjere. Osnovica joj je naturalističko gledanje na sviet. Sljedbenici te nauke postavljaju dandanas čovjeka za vrhovnog zakonodavca u svietu *(antonomni moral)*, a ne Boga. Glavni borac proti Pelagijevu naučavanju bio je sv. Augustin (doctor gratiae), koji je sam na sebi izkusio ljudsku slabost i potrebu milosti.

b) *Nauku Martina Luthera,* koji je zastupnik jednostranog precjenjivanja milosti. Luther je učio: 1. Samo vjera spašava bez obzira na dobra ili zla djela čovjekova. 2. U viersko-ćudorednim stvarima nije vjernik slobodan; u tom području djeluje Bog mjesto vjernika.

Protiv obje osuđene i zabačene nauke izniela je Crkva na tridentinskom saboru u 6. sjednici u pojedinostima objavljenu nauku.

Razlog bezuvjetne potrebe milosti za spasonosna djela — a to su ona, koja nas dovode i približuju spasenju — jest nadprirodni značaj blaženog gledanja Boga (t. j. naše spasenje). Budući da je taj cilj nadprirodan, moraju i sredstva, koja k njemu dovode, biti također nadprirodna, a to tim više, što nosimo iztočnim griehom oslabljenu narav, koja je više sklona na zlo nego na dobro.

3. Objavljena je nauka, da Bog daje svakom čovjeku dovoljno milosti djelujuće, ali ne svima u jednakoj mjeri.

a) Sv. Pismo kaže: »Bog hoće, da se svi ljudi spase« (Tim. 2, 4). — Bog ne želi, da bezbožnik umre u griehu (Ezek. 33, II). — Krist je umro za sve ljude, da se svi ljudi spase (2. Kor. 5, 15).

Sve ovo nije moguće postići bez milosti djelujuće. Zato s pravom zaključujemo, da Bog daje svakom stvoru barem toliko milosti, koliko mu je potrebno, da spasi dušu i postigne tako svoj vječni cilj.

Bog daje i poganima, koji bez svoje krivnje ne poznaju prave vjere, unutrašnju milost, da mogu vršiti propise naravnog ćudorednog zakona i da se tako mogu spasiti.

b) kao što Bog ne daje ljudima jednake naravne darove, tako ne daje ni jednaku mjeru milosti. Krist ističe tu istinu u priči o talentima (Mt. 25, 15).

Milost je dar i zato nije Bog dužan dati nikomu više milosti, nego što ih daje. Bog je posve slobodan i dieli milosti po volji, ali svakomu daje dosta za spasenje. — Ako jednomu daje više milosti nego drugomu, onda i traži od njega više. Svaka milost povezuje sa sobom i novu dužnost.

Primjena

Veličina djelujuće milosti, koju pojedinac prima, ovisi o našem sudjelovanju s primljenim milostima i o našoj molitvi za nove milosti (»Molite i dat će vam se« Mt. 7, 2). Iz toga sliedi, da smo dužni najsavjestnije surađivati s primljenim milostima. Jednako tako treba ozbiljno i uztrajno moliti za potrebne milosti. Posebno pak smo dužni moliti za milost konačne uztrajnosti u dobru, koju možemo od Boga izprositi samo uztrajnom i svakodnevnom molitvom; zato se toliko preporučuje, da svaki dan molimo za sretnu smrt (pobožnost sv. Josipu). Jasno je, da je zanemarivanje molitve najsigurniji znak ozbiljne krize kršćanskog života i početak njegovog nazadka i razpada. Čovjek onako živi, kako zna moliti! Zato je sv. Pavao duboko rekao: »Sve mogu u Onome, koji me kriepi« (Filip. 4, 15).

§ 31. MILOST I SLOBODA

Milost ne uzima vjerniku njegove slobode. Vjernik se može oduprieti milosti, a može s njom i surađivati. Kako milost Božja i ljudska sloboda zajednički djeluju, neprodorna je tajna.

Novotari su u XVI. st. s Lutherom na čelu naučavali, da ljudska volja nije slobodna, kad se radi o djelima zaslužnima za nebo. Prema njihovom je shvaćanju ljudska volja zarobljena, jer je iztočni grieh posvema uništio u čovjeku svaku vjersko-ćudorednu sposobnost. Čovjek može na ćudorednom polju htjeti samo zlo.

1. Protiv ovih zabluda iznio je sabor u Tridentu jasnu katoličku nauku u svojoj 6. sjednici:

a) *Čovjek ima slobodnu volju,* koja mu je ostala i poslije iztočnoga grieha (kan. 4.).

b) *Čovjek može odbiti milost Božju,* a može s njom i surađivati (kan. 5).

Crkva je odklonila nauku novotarā kao pogubnu i radi njenih *posljedica u ćudorednom životu,* jer traži, da vjernici drže zapoviedi i vrše dobra djela.

2. Sv. Pismo jasno uči, da je volja slobodna i da milost Božja nikoga ne sili, da vrši djela zaslužna za nebo:

a) Psalmist opominje, da se čovjek ne ogluši glasu milosti Božje: »Ako danas čujete njegov glas, nemojte oglušiti vaša srdca« (Ps. 94, 8)!

b) Gospodin iztiče, da su stanovnici Jeruzalema odbili pozive njegove milosti: »Jeruzaleme, Jeruzaleme, koliko sam puta htio sakupiti tvoju djecu, kao što kvočka skuplja svoje piliće pod krila, a ti nisi htio« (Mt. 23, 37).

c) Da je čovjek slobodan pod utjecajem milosti, najočitije dokazuje činjenica, da mi unatoč djelujućoj milosti griešimo.

Primjena

Djelujuća milost ima svrhu, da lieči rane, koje su nastale u duši iza iztočnog grieha. Ona nam dakle pomaže, da nadvladamo zle sklonosti i strasti. Što vjernije čovjek slobodno surađuje s milošću, postaje u pravom smislu slobodan. Najveća je naime sloboda, ako čovjek nije unutrašnje vezan vlastitim zlim sklonostima, pa je po tome slobodan od grieha. To je sloboda sinova Božjih. Takva je sloboda izvor najdulje unutrašnje sreće i zadovoljstva. Za nju je vriedno podnieti i najveće žrtve, jer je ona najskupocjenija sloboda!

Tako katolička nauka o slobodi pod utjecajem milosti najbolje odgovara našoj uređenoj težnji za slobodom i podiže čovjeka do najvišeg stupnja, kad ga čini slobodnim suradnikom Božjim na vlastitom spasu duše.

§ 32. PREDODREĐENJE

1. Bog oduvieka predviđa, kako će pojedinci sudjelovati s milošću. Stoga se *odluka, kojom Bog od vieka određuje, da će se neki spasiti, a drugi da će propasti, zove se predodređenje.*

2. Da doista postoji vječna Božja odluka o spasu ljudi, pokazuje naš Spasitelj, kad uči, da će izabranici ući na svršetku svieta u kraljevstvo, koje im je od vieka pripravljeno (Mt. 25, 34). Ili kad tješi učenike: »Ne boj se, maleno stado, jer je bila volja Otca vašega, da vam dade kraljevstvo« (Lk. 12, 32). — I sv. Pavao uči: »U Njemu (Isusu Kristu) i mi postadosmo baštinici predodređeni po odredbi Onoga, koji sve čini po odluci svoje volje« (Efež. 1, 11).

Prama tome predodređenje predpostavlja: a) *da Bog od vieka zna svojim sveznanjem, tko će od nas slobodno surađivati s njegovom milosti,* b) *da je Bog od vieka odlučio dati svakomu, za koga je predvidio, da će surađivati s milošću, dovoljno milosti,* koje će biti djelotvorne i proizvesti spasenje.

Premda ne možemo dokučiti, kako surađuje sveznanje Božje i ljudska slobodna volja, ipak ostaje istinitom objavljena nauka, da se nitko ne *spasava* bez svoje *suradnje* i da nitko ne *propada* bez težke vlastite krivnje. Božje sveznanje i odluka o našem spasu jest dakle ovisna o našem slobodnom sudjelovanju s milošću. Zato se mi ne spasavamo, jer je Bog to neovisno o nama htio, nego jer je Bog predvidio našu nedovoljnu suradnju.

3. Katolička je nauka, da nitko ne može stalno znati bez objave Božje, hoće li se spasiti ili ne će.

a) Trident. sabor uči: Nitko ne može biti nedvojbeno i neprevarljivo siguran bez posebne objave Božje, da će veliki dar uztrajnosti (u posvećujućoj milosti) zadržati do kraja života. (Sjed. 6, kan. 16).

Nutarnji razlog nesigurnosti našega spasenja leži u ljudskoj suradnji s Božjom milosti. Božja pomoć ne zatajuje, a ljudska volja i suradnja često zataje prama opomeni sv. Pavla: »Naše blago nosimo u krhkoj posudi« (2. Kor. 4, 7). A to nije ni čudo, jer je volja u ljudskom životu okružena premnogim vanjskim opasnostima i bezbrojnim nutarnjim napastima, da se na nju ne možemo nikad posve sigurno osloniti. — Ali vjerniku nije ni potrebno znati, je li predodređen za spasenje ili nije ... Za život mu vriedi više istina, koja se osniva na Objavi, da će mu Bog, koji mu je dao vjeru i posvećujuću milost, dati i vječno spasenje, ako ostane vjeran Bogu u svom zvanju i životu.

4. Novotari iz XV. i XVI. vieka (Hus, Luther i osobito Kalvin) naučavali su, da Bog predodređuje ljude: neke za vječno blaženstvo, a neke za vječnu propast bez obzira na njihov života i djela. Njihova se nauka zove *absolutna predestinacija*.

Crkva je te nauke osudila na saboru u Tridentu (6. sjed.) kao krive i neistinite, jer se protive evanđeoskoj nauci o Božjoj pravdi i ljubavi prema ljudima. Te su nauke pokušaj, da se snaga Kristove smrti ograniči samo na određeni sloj ljudi, što se protivi nauci apostola sv. Ivana: »Krist je pomirbena žrtva za naše griehe, i ne samo za naše, nego i za griehe čitavog svieta« (1. Iv. 2, 2).

Osim toga to naučavanje ruši kršćanski pojam o Bogu i tjera vjernike u nevjeru, očaj i zao život.

5. Iz izloženog se jasno vidi, kako je katolička nauka o predodređenju pošla zlatnom *sredinom* između pretjerane strogosti kalvinstva i lutherovske lakoumnosti, koja proglašuje dobra djela nepotrebnim. Ona se upire s jedne strane na slobodnu ljudsku volju i njezina dobra djela u vršenju zakona Božjega, a s druge strane na veliku snagu milosti Božje, koja može svakoga, tko je ne odbija, podići iz najveće ćudoredne biede i povesti do najviše svetosti. Poviest mnogih članova katol. Crkve to jasno dokazuje.

Primjena

Mjesto pretjeranog izpitivanja osnova Božjih o našem predodređenju svjetuje nam Crkva, da radije promatramo jaslice i razpelo, gdje se je najzornije očitovala neizmjerna Kristova ljubav prema našim dušama. A sv. Pavao nam spominje i znakove, da smo preodabrani za spasenje, kad kaže, da će Bog na onima, koje je pozvao u svoju sv. vjeru i dao im obilate milosti, nastaviti i dovršiti započeto djelo proslavljenja (Rim. 8, 30).

Za praktični kršćanski život sliedi iz tajne predodređenja pouka, da tako surađujemo s milošću Božjom, kao da samo o nama ovisi naš spas. Tu vriedi prokušano načelo: Bog ne uzkraćuje svoje milosti onima, koji čine sve, što mogu, za spas, duše.

§ 33. MILOST POSVEĆUJUĆA

Djelujuća milost dovodi nas do stanja opravdanja pred Bogom. To se opravdanje zbiva po primitku milosti posvećujuće. Sv. Petar ubraja milost posvećujuću među »dragocjena i najveća obećanja« (1. Petr. 1, 4). A sv. Pavao neprestano iztiče u svojim poslanicama kao poglaviti dar, koji želi svima: »milost vam i mir«. Nauka o posvećujućoj milosti tvori jedno od najljepših i najutješljivijih poglavlja katoličke dogmatike.

A. DJELOVANJE MILOSTI POSVEĆUJUĆE

1. Tridentinski sabor uči (Sjed. 6. gl. 4), da milost posvećujuća:

a) *Čisti dušu od svih težkih grieha i odpušta sve vječne kazne.* Kad se milost posvećujuća prima prvi put u sakramentu krsta, čisti vjernika još i od svih lakih grieha i odpušta sve vremenite kazne. To je pravo i podpuno čišćenje duše od grieha, a ne samo vanjsko pokrivanje duše plaštem zasluga Kristovih, kako je krivo tvrdio Luther, jer sv. Ivan uči: »Krv Isusa Krista čisti nas od grieha« (1. Iv. 1, 7), a sv. Pavao veli: »da smo po milosti oslobođeni od grieha« (Rim. 6, 22).

Upravo zato, jer milost posvećujuća sasvim čisti dušu od grieha, ona nas opravdava pred Bogom i dovodi u stanje prvotne pravednosti, u kojoj su bili naši praroditelji, prije nego što su sagriešili. Zato se milost posvećujuća i zove milost opravdanja. Tako uči sv. Pavao: »ali se opraste, opravdaste, i posvetiste« (1. Kor. 6, 11).

b) *Obnavlja nutrinju duše i tako je posvećuje, da joj daje nadnaravni Bogu slični život.*

Sv. Pismo opisuje nam posvećujuću milost zorno u raznim slikama, koje pobliže ocrtavaju njezinu narav i djelovanje: Ona je *novo rađanje* (Iv. 3, 5), *obnovljenje* (Efež. 4, 23), *nova stvarnost* (Gal. 6, 15), *pečat Duha Svetoga* (Efež. 1, 13), *prielaz iz tmine u svietlo* (Eefež. 5, 8).

c) Donosi u dušu vjernika: 1. *tri bogoslovske kreposti* (vjera, ufanje i ljubav), da se stečeni nadnaravni život može razvijati i cvasti; 2. *početke stožernih kreposti* (razboritost, pravednost, jakost i umjerenost), da urede život pravednika prema ostalim ljudima; 3. *darove Duha Svetoga* (mudrosti, razuma, savjeta, jakosti, znanja, pobožnosti, straha Božjega), jer čine posvećenu dušu osobito osjetljivom za Božja nadahnuća i vodstvo.

B. NARAV MILOSTI POSVEĆUJUĆE

Ako pitamo, što je u sebi milost posvećujuća, onda nam bogoslovi odgovaraju, da je ona trajna vlastitost, koja podiže cielu našu narav u nadnaravni red i čini je unutrašnji sličnom Bogu. Ta se sličnost sastoji u tome, da čovjek postaje djetetom Božjim, kako naviešta sv. Ivan u uvodu svoga Evanđelja: »Svima, koji Ga primiše, dade i vlast, da postanu djeca Božja« (Iv. 1, 12).

Vjernik s posvećujućom milosti u duši nije više rob i ne gleda u Bogu samo strogoga sudca, nego je povezan s Bogom kao sin s otcem i povjerljivo ga naziva: Otče naš. »Jer niste primili duh robstva, da se opet bojite, nego ste prilimi Duh posinjenja. . . . . Sam Duh svjedoči s našim Duhom, da smo djeca Božja« (Rim. 8. 151). Kao djeca Božja stičemo pravo na vječno blaženstvo. Milost i vječno blaženstvo stoje u vrlo uzkoj povezanosti kao sjemenka i stablo, kao pupoljak i cviet. Gdje je Krist, tu je glava otajstvenog tiela, tu je boravište pravih članova otajstvenog tiela.

Prema tome je milost posvećujuća dragocjeni dar Božji, koji čovjeka posvećuje i opravdava, da od grješnika postaje pravednik i diete Božje. Po njoj stupa vjernik u najodličniju svezu s Kristom tako, da postaje sličan preobraženom Kristu po nauci apostola: »Mi postajemo sve sjajniji i preobraženiji na sliku Kristovu« (Kor. 3. 18). Duh Sveti ulazi s Otcem i Sinom u pravednikovu dušu (Iv. 14. 15). Pravednik sudjeluje u naravi Božjoj, kao što željezo prima svojstvo ognja, kad se drži u vatri. On je po nauci sv. Petra »pričestnik božanske naravi« (2. Petr. 1. 4).

C. SVOJSTVA MILOSTI POSVEĆUJUĆE

1. Pravednici nemaju u *jednakoj mjeri* milosti posvećujuće. Bog je slobodan u podjeli milosti i daje svakomu, kako i koliko hoće (1. Kor. 12, 11).

Pravednik može *uvećati* milost savjestnim vjersko-ćudorednim životom (zaslužna djela, dostojno primanje sakramenata).

2. Milost se posvećujuća može *izgubiti*. Isus uči tu istinu u prispodobi s lozom i čokotom: »Tko ne ostane u meni, odbacit će se kao loza i osušit će se« (Iv. 15, 6).

Milost se gubi sviestnim težkim griehom (Trident. sab. kan. 27). Presv. Trojstvo se odieli od duše, i vjernik prestaje biti živi član otajstvenog Kristova tiela.

Gubitkom posvećujuće milosti nestaje u duši i nadnaravne ljubavi, te vjernik nije više sposoban, da vrši djela zaslužna za nebo.

Laki grieh ne uništava milosti posvećujuće i otajstvene sveze s Kristom, a pripravlja put težkom griehu, ujedno uzkraćuje i druge djelujuće milosti.

3. Vjernik može opet *zadobiti* milost posvećujuću u sakramentu pokore ili činom savršene ljubavi (savršeno pokajanje), u kojem je uključena nakana zadobiti odriešenje u izpoviedi (Trident. sab. kan. 28).

4. Nitko ne može *bez posebne objave* biti stalan, da je u posvećujućoj milosti (fizička sigurnost). To zna sam Bog, koji će ljude suditi (1. Kor. 4, 4).

Ipak ima *znakova,* po kojima se može donekle prosuditi (moralna sigurnost), da li je vjernik u milosti posvećujućoj. Crkveni pisci navode obično ove znakove: svjedočanstvo izpravne savjesti, savjestno vršenje staležkih dužnosti i dobrih djela, težnja za kršćanskom savršenošću, ljubav i odanost prama Crkvi.

Životna vriednost

Najveće i najdragocjenije blago, što ga čovjek može u ovom životu steći, jest milost posvećujuća. Ona pobožanstvuje čovjeka. Diže ga u nadnaravnu visinu, koja nadmašuje svako ljudsko dobro. Zato je posjed milosti posvećujuće vriedan, da za nju čovjek sve pretrpi nego da je izgubi.

Smrtni grieh dobiva u svietlu veličine posvećujuće milosti svoju pravu težinu. On je jednak duševnom samoubojstvu, koji nam oduzima klicu naše sreće u blaženoj vječnosti. Treba zato nastojati, da što prije iza gubitka posvećuje milosti probudimo savršeno pokajanje i pristupimo k sv. izpoviedi.

§ 34. **ZASLUŽNA DJELA**

Pošto je čovjek opravdan po milosti posvećujućoj, ima njegovo životno djelovanje sasvim drugu vriednost. Dobra djela opravdanog čovjeka proizlaze iz duše usađene u Isusa Krista kao loze u čokot; zato su ta djela draga Bogu. On na njih odgovara s protuljubavlju i obdaruje takovu dušu novim darovima.

Prije svega, kako uči trident. sabor. (sjed. 6.), takvim djelima dobiva čovjek *umnoženje milosti posvećujuće,* a jer posvećujuća milost podiže čovjeka do dostojanstva posinka Božjeg, zato po njima zaslužuje čovjek vječni život i blaženo gledanje Boga. Pa ako čovjek nastavlja vršiti dobra djela, onda po njima povećava stupanj svoje blažene sreće na nebu. Takvim je djelima obećao Bog nagradu, i zato po njima, snagom Božjeg obećanja, zaslužujemo spomenute učinke; stoga se ta djela zovu *zaslužna* djela.

1. Sv. Pismo često govori o nagradi, koja čeka pravednika za njegova dobra djela u životu.

Spasitelj potiče učenike na vršenje dobrih djela: »Veselite se i klikujte, jer je plaća vaša velika na nebesima« (Mt. 5, 12). I najmanje će djelo biti nagrađeno: »Hodite, blagoslovljeni Otca mojega, i nasliedite kraljevstvo, koje vam je pripravljeno od po-

stanka svieta. Jer sam ogladnio, i nahranili ste me, ožednio sam, i napojili ste me« (Mt. 25, 35). — Mi smo dapače dužni vršiti zaslužna djela: »Svako drvo, koje ne rodi dobra roda, posjeći će se i baciti u oganj« (Mt. 7, 19).

Apostol sv. Pavao nuka vjernike u Korintu, da još obilnije vrše dobra djela: »Braćo moja ljubljena, odlikujte se uviek u djelu Gospodnjem znajući, da trud vaš nije bez ploda u Gospodinu« (1. Kor. 15, 18). On osjeća, da ga čeka nagrada za vjernu službu Gospodinu« »Uostalom meni je pripravljen vienac pravde, koji će mi dati Gospodin u onaj dan kao pravedan sudac, ali ne samo meni, nego i svima, koji su ljubili njegov dolazak« (2. Tim. 4, 8; 1. Kor. 3, 8).

2. *Uvjeti zaslužnosti*

Tridentinski sabor uči (sjed. 6. kan.), da naša djela prije stečene milosti posvećujuće, t. j. u stanju smrtnog grieha, nisu zaslužna za nebo. Ta djela mogu biti vrlo koristna, da milosrđe Božje dade grješniku milost obraćenja, ali ne zaslužuju nagradu za nebo.

Da djelo bude zaslužno za nebo, mora biti: *nadnaravno dobro* djelo, učinjeno u stanju posvećujuće milosti, b) *pod utjecajem milosti djelujuće* i c) *da ga čovjek izvrši za života,* jer poslije smrti ne možemo ništa zaslužiti za nebo: »Dolazi noć, kad ne možemo ništa raditi« (Iv. 9, 4).

3. *Sv. Pismo preporučuje tri vrste dobrih djela: molitvu, post i milostinju.* »Dobra je molitva s postom i milostinja bolja nego blago u zlatu sahranjivati« (Tob. 12, 8).

U molitvi su obuhvaćena bogoštovna djela, u postu svladavanje sebe (askeza), a u milostinji djelotvorna pomoć bližnjemu (kršć. caritas).

Božje i crkvene zapoviedi nalažu vršenje staležkih dužnosti kao redoviti put za stjecanje zasluga za nebo.

4. *Ljudska djela u odnošaju prema zasluzi za nebo:* a) djela, što ih vjernik vrši u posvećujućoj milosti, zovu se *živa djela* (opera viva), jer imaju vriednost za nebo; b) djela, što ih vjernik vrši bez milosti posvećujuće, t. j. u smrtnom griehu, zovu se *mrtva djela* (opera mortua); c) kad pravednik smrtno sagrieši izgubivši milost posvećujuću, onda sva njegova prijašnja zaslužna djela gube *vriednost* za nebo. Nazivaju se umrtvljena djela (opera mortificata); d) ako vjernik ponovno stekne posvećujuću milost, onda umrtvljena djela opet ožive i vriede za nebo (opera vivificata).

5. Dobra nakana

Kod naših djela gleda Bog najviše na *dobru nakanu,* s kojom vršimo svoja djela. Najsavršenija je nakana raditi na slavu Božju: »Bilo da jedete ili pijete ili što drugo činite, sve na slavu Božju činite« (1. Kor. 10, 31).

Dobra se nakana vrši ujutro na početku dana ili pred svakim važnijim djelom posvetom uobičajenom kod svetaca: »Sve na veću slavu Božju« ili »Neka se u svemu slavi Bog!«

Životna vriednost.

Katolička nauka o vriednosti čovječjeg djela i rada prelazi okvir prolazne sadašnjice. Rad, što ga vjernik vrši kao diete Božje, postizava vječnu vriednost za nebo. Na taj način dobiva vjernik osnovicu za dostojno ljudsko življenje na zemlji, i sav se njegov rad usmjeruje prema vječnoj sreći. Ako i nema prigode izvršiti djela, koja pred ljudima imaju veliku cienu, to njegova i najneznatnija djela u vršenju svagdanje dužnosti dobivaju neizmjernu vriednost pred Bogom. Ona ne prestaju nikada vriediti, jer su određena za vrieme, gdje nema moljca ni rđe, koji bi im oteli vriednosti. Iz svega toga opet izkače neprocjeniva vriednost milosti posvećujuće i potreba, da čovjek u njoj stalno živi.

OSMI ODSJEK

NAUKA O SAKRAMENTIMA

Nakon što je Isus Krist opravdao i posvetio dušu vjernika milošću posvećujućom, nastavlja je posvećivati u raznim prigodama života. U tu je svrhu ustanovio posebna sredstva: svete sakramente. Svojoj je Crkvi povjerio, da njima upravlja i da ih dieli vjernicima. Tako su sakramenti u otajstvenom tielu Kristovu one žile, kroz koje neprekidno struji božanski život do svakog njezina diela. Zato su sakramenti, kako uči sabor u Tridentu (sjed. 7. kan. 4), potrebni za spasenje. Potrebno je dakle da upoznamo nauku o sakramentima. Razložit ćemo najprije nauku o sakramentima uobće, a onda o svakom pojedinom napose.

§ 35. SAKRAMENTI UOBĆE

A. NAUKA O BITI SAKRAMENTA

Rieč »*sakramenat*« značio je kod Rimljana vojničku zakletvu vjernosti. Kršćani su u prvim vjekovima (Tertulian) nazivali sakramentom prisezanje vjernosti Bogu kod krštenja. Kasnije je ova rieč vriedila za svaku posvećenu stvar, dok se od XII. vieka upotrebljuje izključivo za sedam svetih sakramenata.

1. Što je sakramenat

Sakramenat je vidljiv znak, koji je naredio Krist, a daje nam ili umnožava milost.

Gdje nema vidljiva znaka, naredbe Kristove i milosti, tu nema ni sakramenta, jer ta tri uvjeta sačinjavaju bit sakramenta.

Svaki je sakramenat još popraćen mnogim značajnim i misaonim obredima. Te je obrede uvela Crkva za pouku i za pobožnost vjernika. Ti obredi nisu bitni i mogu se u nuždi izostaviti.

Svaki sakramenat ima svoj osobiti vidljivi znak. Vidljiv znak sačinjavaju tvar (materija) i rieč (forma).

Tvar sakramenta je stvar, koja se upotrebljava ili samo njezina upotreba. *Forma* su rieči, koje se izgovaraju, kad se podjeljuje sakramenat.

Tako na pr.: voda je kod krštenja tvar (materija), kad se izlieva na glavu krštenika, a forma su rieči, koje se pri tom izgovaraju: »Ja te krstim u ime Otca i Sina i Duha Svetoga.« Kod izpoviedi priznaje grješnik svoje griehe (materija), a svećenik mu daje odrješenje. Rieči odrješenja: »Ja te odrješujem od tvojih grieha« sačinjavaju formu.
Sakramenti se međusobno razlikuju vidljivim znakom.

Krist je svoju milost vezao uz vidljive znakove: a) da imamo sigurno jamstvo za podjeljenu milost, b) da nas znakovi vidljivo obilježuju kao pripadnike i članove Crkve Kristove, c) da vanjski znakovi nukaju primaoca na poniznost. Zbog vidljivih stvorova i stvari ostavismo Gospodina, pa će nas oni opet dovesti do pomirenja s Bogom. Na taj način vršimo mi u neku ruku pokoru za griehe oholosti i sjetilnosti, a Gospodin se prilagođuje našoj duhovno-sjetilnoj naravi i vanjskim nam znakovima pokazuje, što se u duši zbiva.

2. Krist je naredio vidljiv znak za svaki sakramenat

Samo Bog-čovjek može odrediti, da stanovite tvari i rieči mogu tvoriti i proizvesti nadnaravnu milost, koja nas odkupljuje i spasava.

Vidljivi sakramentalni znakovi nisu običan znak, da je milost podieljena, (kao što je na pr. dim znak vatre), *nego sakramentalni znakovi sadrže i tvore milost.* Njihova je dakle posebna vlastitost: a) da predočuju podieljenu milost i b) da tu milost snagom Kristove ustanove i proizvode.

Budući da je sam Krist naredio vidljiv znak za sakramente, očito je, da Crkva ne može na njima ništa mienjati od onoga, što je Krist naredio. Gospodin je predao Crkvi sakramente i vlast, da ih čuva i dieli; zato je njezino pravo i dužnost da uredi sve, kako bi se sakramenti dostojno podjeljivali i primali na spasenje vjernicima.

3. Sakramenat daje i umnožava posvećujuću milost

a) *Krist daje milosti po sakramentima.* Kao što je nevidljivi Sin Božji postao vidljiv, kad je primio na se ljudsko tielo, da može s nama ljudima na ljudski način obćiti, tako je i njegova prisutnost u sakramentima kao nastavak utjelovljenja. Tako djeluje u svakom sakramentu Bog-čovjek, a sakramenti su nastavak Kristova djelovanja.

U sakramentima se *dodirujemo* s Kristom. Tim dodirom pritječu nam milostni plodovi odkupljenja Kristova, tako da se svaki pojedini odkupljuje. Tko već živi s Kristom u posvećujućoj milosti, taj se onda još *tjesnije povezuje s Kristom,* i milost posvećujuća mu se povećava.

b) *Djelitelj sakramenta* (obično svećenik) je samo zamjenik Kristov; zato djelovanje sakramenta nije ovisno o duhovnom razpoloženju djelitelja. Taj može biti u smrtnom griehu, a može i ne vjerovati u snagu sakramenta. Ako djelitelj podjeljuje sakramenat tako, kako Crkva hoće, sakramenat je valjano podieljen, i njegov učinak ne može izostati. Kao što sjeme niče iz zemlje i donosi plod neovisno o čistoći i zamazanosti sijačeve ruke, tako i sakramenti proizvode milost u duši neovisno o djelitelju. Zato sabor u Tridentu naučava, da sakramenti djeluju, čim je vanjski znak sakramenta valjano postavljen *(ex opere operato,* a ne *ex opere operantis).*

c) *Plod sakramenta jest milost, koju prima svaki primalac sakramenta, kad se pripravi na primanje sakramenta.*

Svaki primalac sakramenta mora imati *želju i nakanu* primiti sakramenat i njegove plodove, jer je Bog stvorio čovjeka slobodnim i ne želi nikomu silom narinuti plodove odkupljenja. *Aka ima tu nakanu i ako je kršten, tada valjano prima sakramenat.*

Za *dostojno* primanje sakramenta traži se još *posebna priprava.* Za sakramente krsta i pokore potrebno je nesavršeno kajanje za počinjene griehe, a za ostale milost posvećujuća.

Nedostojno prima sakramenat onaj, koji pristupa sakramentu bez potrebne priprave. Takav primalac *težko* grieši i čini svetogrđe, jer odbija darovanu milost i tako povrjeđuje Kristovu ustanovu. *Nedostatak priprave je zapreka milosti* (težki grieh). Kad se ukloni ta zapreka obraćenjem Bogu, onda primljeni sakramenat oživljuje, a to znači, da primalac dobiva plodove sakramenta.

Trident. sabor (sjed. 4) živo preporučuje vjernicima što bolju pripravu za primanje sakramenata. Što je duša čišća, što je više urešena krepostima i življa želja za plodovima sakramenta, dobiva se i više milosti.

4. Sakramenti daju još posebne sakramentalne milosti

Milost posvećujuća, koju svaki sakramenat daje ili umnožava, daje pravo na posebnu pomoć Božju, koja je potrebna, da se u životu poluči svrha sakramenta (sakramentalna milost).

Tako primaju ženitbeni drugovi kod sklapanja ženitbe osim posvetne milosti još i pravo na svaku pomoć kroz sav život, koja im je potrebna, da mogu živjeti kao kršćanski ženitbeni drugovi. Druge milosti prima svećenik na ređenju, a druge opet vjernik, koji prima bolestničko pomazanje. Na taj način nosi u sebi svaki sakramenat posebnu ljekovitu snagu, da liječi ljudsku narav, koju je iztočni grieh težko povriedio i ranio.

B. KRIST JE NAREDIO SEDAM SV. SAKRAMENATA

Sakramenti su: 1. krst, 2. potvrda, 3. Presveta Euharistija (Oltarski Sakramenat), 4. pokora, 5. bolestničko pomazanje, 6. sv. red, 7. ženitba.

Da je Krist naredio *sedam* sv. sakramenata, jamči nam: a) *Sv. Pismo,* b) neprevarljivo crkveno *Učiteljstvo,* c) *Predaja* zapadne i iztočne Crkve. Razpravljajući o svakom pojedinom sakramentu, razložit ćemo podrobnije ova svjedočanstva.

Sabor u Tridentu (sjed. 7. kan. 1) osudio je novotare XVI. vieka, koji ne priznavaju sedam sakramenata.

Kršćanstvo nije svoje sakramente uredilo po uzoru poganskih misterija (tajnovitih nauka i čarolija ili magija). Sakramenti se ne razlikuju od čarolija i misterija samo u tome, što ih je Krist neposredno naredio i ostavio svojoj Crkvi, nego i po svojoj nutarnjoj sadržini. Misteriji i magije su skup pukih i izpraznih znakova i čina, koji djeluju na čovječju vanjštinu, a ne donašaju nikakve djelotvorne pomoći njegovoj unutarnjoj vjersko-ćudorednoj obnovi, te ne zahtievaju ni posebne ćudoredne priprave.

C. RAZDIOBA SAKRAMENATA

1. Sakramenti se obično diele na sakramente ***živih*** i sakramente *mrtvih.* Među sakramente živih ubrajamo one, za koje moramo imati *posvećujuću milost,* ako ih hoćemo *dostojno* primiti. Oni *umnožavaju* posvećujuću milost. To su: potvrda, Presveta Euharistija, bolestničko pomazanje, sv. red i ženitba.

Ostale sakramente (krst i pokoru) ubrajamo među sakramente *mrtvih,* jer su u prvom redu naređeni, da vjerniku daju milost posvećujuću, bez koje je vjernik duhovno mrtav.

2 .*Nekoje sakramente možemo samo jedanput u životu primiti.* To su krst, potvrda i sv. red, jer biljež dušu za svu vječnost *neizbrišivim biljegom.*

Biljeg je duhovna slika utisnuta u dušu. Po toj slici postajemo Kristovi, određeni i posvećeni za posebnu službu u njegovoj Crkvi. Ostali se sakramenti mogu češće primati.

§ 36. KRST

1. Ustanova sakramenta krsta

a) Trident. sabor uči, da je Krist naredio sakramenat krsta (sjed. 7, kan. 1.).

b) Gospodin je već prije *obećao* u razgovoru s Nikodemom (Iv. 3, 5) krštenje, koje duhovno preporađa i bez kojega se ne može doći u nebo.

c) Krist je *dao* apostolima i učenicima *zapovied krstiti* sve ljude: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji: Idite, dakle, i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Otca i Sina i Duha Svetoga« (Mt. 28, 19).

2. Vidljiv znak

Vidljiv znak kod krsta jest *polievanje glave krštenikove vodom* (materija) i istodobno izgovaranje rieči (forma): »*Ja te krstim u ime Otca i Sina i Duha Svetoga*«.

Prije se krstilo u zapadnoj i iztočnoj Crkvi uronjivanjem krštenika u vodu u uzkrsnoj ili duhovskoj noći, kad se je posvetila krstna voda. Danas se u zapadnoj Crkvi krsti samo polievanjem glave, jer je prikladnije i zdravije.

Krst se može podieliti u svako vrieme. Za krštenje je valjana svaka naravska voda (dakle: kišnica i mineralna voda). Ako je moguće, treba krstiti posvećenom vodom, kako to i Crkva čini, kad svečano krsti.

3. Djelitelj krsta

Svaki čovjek može valjano krstiti. Ako nije nužda, onda krsti župnik (ili svećenik, koga župnik ovlasti) svečano u krstionici župne crkve. Uz takvo krštenje povezani su još mnogi drugi obredi, koji su ostali iz onih vremena, kad su se odrasli pripravljali na krštenje i krstili.

Kad krsti svjetovnjak, mora imati nakanu krstiti i upotrebiti propisnu materiju i formu. Naknadno je dužan obaviestiti o tom nadležnog župnika, a to je župnik mjesta, gdje je diete rođeno, da nadopuni nebitne obrede i unese ga u maticu krštenih.

4. Primalac krsta

Krstiti se može svaki čovjek, koji još nije kršten.

a) Ako se krsti *odrasli* čovjek, t. j. koji je došao k razumu, onda se mora pripraviti na krštenje savjestnom vjerskom poukom, dobrim životom i kajanjem za osobne griehe. Ta se priprava zove od davnine *katekumenat.*

Neposredno prije krštenja polaže krštenik krstni zavjet, u kome se kaje za počinjene griehe i obećava vjernost Bogu i sv. Crkvi.

b) Sabor u Tridentu (sjed. 7) zabacio je nauku, da se ne smiju krstiti djeca.

U Crkvi je oduviek bio običaj, da se krste djeca. Djeca su razumna bića i prema tome sposobna, da prime posvećujuću milost. Kad se djeca rađaju, primaju naravne sposobnosti razuma i volje, pa mogu primiti i kod duhovnog preporoda sposobnost nadnaravnog vjerovanja, ufanja i ljubavi. Naravne i nadnaravne sposobnosti počinju djelovati, kad se javi duševni život.

Kumovi zastupaju djecu kod krštenja i polažu mjesto djece obvezu, da će kumče kršćanski živjeti. Ako roditelji zanemare odgoj djece, dužni su se kumovi pobrinuti za dobar kršćanski odgoj svoga kumčeta. Kumovi su ujedno duhovni rođaci krštenika, jer sudjeluju kod njegova duhovnog rođenja; zato može čast i dužnost kumstva preuzeti katolik, koji nije kažnjen nijednom crkvenom kaznom, niti je javni griešnik. Dječaku redovno kumuje mužkarac, a djevojčici ženska osoba ili obadvoje. Kao član Crkve Božje na zemlji dobiva krštenik na krstu ime sveta ili svetice, da mu bude uzor i zaštitnik u životu.

5. Bit sakramenta krsta

Na krštenju stupa krštenik u najužu zajednicu s Kristom. Taj prvi doticaj i savez s Kristom postaju temeljem za čitavi budući život vjernika.

a) Sv. Pavao razlaže u poslanici Rimljanima (6, 3—8), da je krst uronjivanje *u muku i smrt Gospodinovu,* to znači: povezati se i sjediniti se u Kristovu djelu odkupljenja. Duša se krštenikova doista odkupljuje od grieha, jer krštenik za svoje griehe zadovoljuje s Kristom i po Kristu, a zasluge muke i smrti Kristove postale su kršenjem zasluge krštenikove.

Tako krštenik postaje bitno novi čovjek (2. Kor. 5, 17), jer uzkrsava s Kristom na novi život milosti. Usađen je kao loza u trs (Iv. 15, 1—8).

b) Iza krštenja teče život vjernikov uzporedo sa životom Kristovim i prelieva se u njega tako, da Krist proživljuje još jednom svoj odkupiteljski život u životu vjernika, a vjernik obnavlja u sebi život, smrt, uzkrsnuće i uzašašće Kristovo. I tielo krštenikovo dobiva svoje posvećenje i postaje hram Duha Svetoga (1. Kor. 6, 15). Tako može sa sv. Pavlom svaki vjernik reći: »S Kristom sam razapet; ne živim više ja, nego Krist u meni« (Gal. 2, 19).

c) U krstu se učlanjuje *krštenik s ostalim vjernicima u otajstveno tielo Kristovo:* »Svi smo po Duhu u krštenju srasli u jedno tielo. Bili Židovi ili Grci, robovi ili slobodni, svi se mi jednim Duhom napojismo« (1. Kor. 12, 13).

d) Kad vjernik počini iza krsta smrtni grieh, ostaje i dalje *Kristovo vlastničtvo, ali je izključen iz dotoka milosti Kristove.* Vjernik postaje mrtav ud, suha grana na lozi. Ako tako uztraje do smrti, snalazi ga kazna božanskog vinogradara, koji suhe grane baca u vatru (Iv. 15, 2).

6. Posljedice i učinci životne veze s Kristom

I. a) *Oprašta se iztočni grieh* — to je bitna posljedica;

b) *opraštaju se svi osobni griesi,* što ih je krštenik počinio prije krsta;

c) *opraštaju se sve kazne za grieh*

Sv. Pavao uči: Nikakve dakle sad nema osude onima, koji su u Kristu Isusu«. To je i nauka sabora u Tridentu (7. sjed.).

II. Osim toga dobiva krštenik:

a) *posvećujuću milost,* a ulievaju se u dušu i ulivene kreposti potrebne za kršćanski život;

b) *neizbrisivi biljeg,* jer je postao duhovno sličan Kristu i član Njegovog otajstvenog tiela—Crkve.

c) *pravo i sposobnost da prima sve ostale sakramente*

Po krštenju postaje čovjek pripadnik Crkve i dionik svih njezinih dobara. Osobito je dragocjena sposobnost, da krštenik može primati Presv. Euharistiju i žrtvovati zajedno sa svećenikom kod sv. Mise. Na taj način postaju kršteni obće »kraljevsko i sveto svećeničtvo« (1. Petr. 2, 5. 9).

Svi ti uzvišeni darovi ne smetaju, da u kršteniku ostane i nakon krštenja zla pohota, bolovi života i smrt. Njih se vjernik podpuno oslobađa istom u blaženoj vječnosti. Za života mu sve to ostaje, ali je svim tim nevoljama otupljena oštrica. Kršćanin ih može upotriebiti za spas svoje duše i uvećati zasluge za vječni život.

7. Krst prvi i najpotrebniji sakramenat

Tako je odredio sam Gospodin: »*Tko uzvjeruje i krsti se, spasit će se, a tko ne vjeruje, bit će osuđen*« (M. 16, 15). »*Ako se tko ne preporodi vodom i Duhom Svetim, ne može ući u kraljevstvo Božje*« (Iv. 3, 5). Prema tome je krst *prvi uvjet* za spas duše; stoga je i prvi i *najpotrebniji* sakramenat. To je nauka i Crkve (Trident. sab. sjed. 5.).

Ipak se krštenje može *nadoknaditi:*

a) *mučeničtvom* (krst krvi).

Mučeničtvo je najjunačkiji i najsavršeniji *čin ljubavi prema Kristu,* jer mučenik daje za Krista svoje najveće vremenito dobro—život. Za mučenika vriedi obećanje Kristovo: »Tko mene prizna pred ljudima, priznat ću i ja njega pred svojim Otcem« (Mt. 10,32). Osim toga mučenik ne sudjeluje samo slikovito u Kristovoj muci i smrti kao obični krštenik, nego svojim vlastitim bolovima i nasilnom smrću. Za mučeničtvo vriedi jednodušno pravilo crkvene predaje: »Tko se moli za mučenika, čini mu nepravdu.« Ono oprašta sve griehe i sve kazne, ali ne daje biljega.

b) *krstom želje.*

Kad se tko kaje iz ljubavi prama Bogu za svoje griehe i živo želi vršiti sve, što je Bog odredio za spasenje, ukoliko mu je poznato, taj želi i krst primiti. Na takvom se čovjeku izpunja rieč Spasiteljeva: »Tko mene ljubi, ljubit će ga moj Otac, i ja ću ga ljubiti i objaviti mu se.« (Iv. 14,22). — Ali krst želje ne daje neizbrisiva biljega niti odpušta sve kazne.

Iz Predaje znamo, da su se umrli katekumeni smatrali članovima Crkve i dobivali duhovne plodove kao kršteni pokojnici.

Definicija krsta: krst je sakramenat, u kome se čovjek vodom i Duhom Svetim preporađa na novi život i posvećuje.

Životna vriednost

Prvi su kršćani bili daleko svjestniji velikog dara sakramenta krsta, zato su se na nj kroz cielu korizmu tako brižno pripravljali. On im je uistinu bio sakramenat duhovnog preporoda. Nama treba taj veliki dar, koji smo bez naših zasluga u djetinjstvu primili, da bude zadaća života. Neka nas neprestano podsjeća, da rastemo u božanskom životu milosti (Efež. 4, 15), da sve uže na se oblačimo Krista time, što nas sve podpunije prožimlje Isusov duh i načela, dok ne uzrastemo do podpune muževnosti, do punine Kristove (Efež. 4, 13). Time mi izkupljujemo zahvalnost za svoje odkupljenje i opravdanje. Iz toga sliedi, da možemo biti ponosni dostojanstvom kršćanina. To nas božansko plemstvo obvezuje na dolični kršćanski život u milosti.

§ 37. POTVRDA

Sakramenat potvrde *nadopunjuje i utvrđuje darove* milosti u duši vjernika, što ih je sakramenat krsta postavio kao temelje kršćanskom životu. Potvrda se naziva sakramentom Duha Svetoga, jer se punina milosti, koju vjernik dobiva u potvrdi, pripisuje Duhu Svetomu.

U prvo je kršćansko doba silazak Duha Svetoga bio često vidljiv radi raznovrstnih darova, koji su pravili njegov dolazak: kazivanje budućih događaja, dar jezika i slično (Dj. Ap. 10, 46). Danas nema ovih popratnih karizmatičkih darova, jer više nisu potrebni za izgradnju čitave crkvene zajednice.

1. Ustanova

a) *Obćeniti sabor u Tridentu izključuje iz Crkve svakoga, tko tvrdi, da potvrda nije sakramenat:* »Tko kaže, da potvrda nije istiniti i pravi sakramenat nego puki obred, izključen je« (Sjed. 7. kan. 1.).

b) *Isus je obećao apostolima Duha Svetoga* (Iv. 7, 37-39.). *Na Duhove ga je poslao.* Apostoli su smatrali potrebnim dieliti ga *vidljivim znakom vjernicima.* Tako nas o prvom dieljenju potvrde izvješćuju Djela Apostolska: »Kad je došla viest, da je Samarija primila rieč Božju, poslaše apostoli iz Jeruzalema tamo Petra i Ivana. Oni siđoše i pomoliše se za njih, da prime Duha Svetoga, jer još ni na jednoga od njih nije došao, nego su bili samo kršteni u ime Gospodina Isusa. Tada staviše na njih ruke, i primali su Duha Svetoga« (S, 14—17).

2. Vidljiv znak

Vidljiv znak je polaganje biskupovih ruku, molitva biskupova i mazanje krizmom (materija).

U zapadnoj Crkvi izgovara biskup pri mazanju: »Znamenujem te znakom križa i potvrđujem te krizmom spasenja u ime Otca i Sina i Duha Svetoga« (forma).

Krizma je smjesa maslinova ulja i balzama, koje posvećuje biskup za čitavu biskupiju na Veliki četvrtak. Ulje i balzam simbolički označuju jakost vjernika i miris krepostna života.

3. Učinci potvrde

a) *Potvrda umnožava milost posvećujuću;*

b) *vjernik dobiva Duha Svetoga,* koji mladog kršćanina jača u borbi za osobno posvećenje i usavršivanje u nasljedovanju Gospodina proti zavodljivosti grieha.

c) *daje neizbrišivi biljeg.* Ovaj biljeg uvrštava potvrđenika u vojsku i pod zastavu Krista Kralja. Zato mu potvrda nameće dužnost, da se brine za širenje kraljevstva Kristova na zemlji u djelokrugu svoga staleža i položaja: primjerom dobrog života, poukom u kršćanskoj nauci svojih bližnjih i žrtvovanjem svih svojih sila za napredak kraljestva Božjeg.

Biskup udari potvrđenika po obrazu za znak, da nije samo častno biti vjernik Kristov, nego da mora biti spreman podnieti progon i porugu.

4. Djelitelj potvrde

Redoviti djelitelj potvrde je biskup (Trid. sab. kan. 3) kao nasljednik apostola, jer je potvrda nadopunjenje sakramenta krsta. Biskup ima puninu svećeničke vlasti.

Izvanredni djelitelj može biti i obični svećenik, koga ovlasti Papa. U iztočnoj Crkvi dieli od davnine potvrdu svećenik odmah iza krsta, što vrhovna vlast Crkve odobrava.

5. Primalac potvrde

Primiti potvrdu može svaki vjernik, koji nije još potvrđen. U zapadnoj se Crkvi dieli potvrda u razumnoj dobi; zato mora potvrđenik biti dobro poučen u vjeri i primiti sakramenat u posvećujućoj milosti.

Kumovi su kod potvrde u običaju već od kršćanske starine, kad se potvrda dielila odmah iza krsta. Zato kum (kuma) sklapa *duhovno rodbinstvo* s potvrđenikom i time preuzima *dužnost* kršćanskog odgoja potvrđenika u borbi proti zlu. Razumljiv je i opravdan zahtjev Crkve, da kumovi budu uvjereni i dobri katolici. Nekatolik ne može biti kum na potvrdi, a katolik mora i sam biti već potvrđen.

6. Potreba potvrde

Potvrda nije potrebna sa spasenje, ali bi sagriešio, tko bi je zanemario primiti. Takav namjerno zanemaruje i odbija milost, da može vršiti svoju kršćansku dužnost borca Kristova.

Definicija: Potvrda je sakramenat, koji kršćaninu daje Duha Svetoga, da ga jača, te može svoju vjeru otvoreno izpoviedati i po njoj živjeti.

Životna vriednost

Za čovjeka kršćanina znači velika utjeha, kad zna, da je primio u sv. potvrdi Duha Svetoga, osobito u časovima, kad je njegova vjera izvrgnuta većim pogiblima. Zato je primitak sv. potvrde velik dan u životu kršćanina, koji se ne smije izgubiti samo u vanjskim svečanostima ili darovima. Nadalje, sv. potvrda osposobljuje vjernika, da radi na proširenju kraljevstva Božjeg na zemlji. Ona znači i poziv, da surađuje u današnjem obliku te suradnje, u Katoličkoj akciji; zato je potvrda sakramenat Katoličke Akcije.

§ 38. PRESVETA EUHARISTIJA

Presveta Euharistija je središte čitavog katoličkog bogoštovnog i sakramentalnog života.

U Euharistiji je Bog čovjek istinski nazočan među vjernicima. U njoj se obnavlja i predočuje Odkupiteljeva žrtva na križu. Svi su ostali sakramenti usmjereni prema Euharistiji kao prema glavnom sakramentu božanskog života i taj život diele u svezi s Euharistijom. Tako sakramenat krštenja daje potrebnu posvećujuću milost kao osnovu za božanski život; pokora odstranjuje zapreke za primanje božanskoga života. Potvrda umanjuje pogibelji, koje priete očuvanju tog života. Svećenički red daje vlast ugotoviti i podieliti Euharistiju. Ženitba je pomagalo za obranu života Kristova u vjernicima proti navali tjelesne pohote. Sv. pomazanje uklanja posljednje ostatke grješnog života i pomaže obilnijem razvoju nadnaravnog života.

Euharistija je sakramenat života, jer kao živa hrana duše uzdržava božanski i nadnaravni život. Kao što se tielo hrani svagdanjim kruhom, tako se i duša može dnevno hraniti živim euharistijskim kruhom.

O Presv. Euharistiji govorili smo dielom u odsjeku primjenjivanja odkupljenja, gdje smo razpravljali nauku o sv. Misi. Preostaje nam, da razložimo nauku o Presv. Euharistiji, ukoliko je sakramenat (sv. Pričest) i trajna nazočnost Isusa na našim oltarima.

A. SV. PRIČEST

1. Ustanova Presv. Euharistije kao sv. Pričest

Isus je ustanovio sv. Pričest na posljednoj večeri, kad je pretvorio kruh u svoje tielo i vino u svoju krv i pričestio apostole govoreći im: »To činite na moju uspomenu« (Lk. 22, 19).

2. Vanjski znak

Euharistija se dogotavlja iz kruha od pšeničnog brašna i vina od vinove loze (materija). Ovaj dvostruki vanjski znak ipak sačinjava samo jedan sakramenat. Zapadna Crkva uzima kao materiju za Euharistiju bezkvasni, a iztočna kvasni kruh.

Kao forma upotrebljuju se kod pretvorbe kruha i vina rieči, koje je sam Krist upotriebio kod posljednje večere; zato svećenik vrši pretvorbu u ime Kristovo.

3. Vlast pretvorbe

Samo valjano ređeni svećenik ima vlast pretvoriti kruh i vino u tielo i krv Kristovu, jer je Gospodin dao tu povlast samo apostolima i njihovim nasljednicima riečima: »To činite na moju uspomenu« (Lk. 22, 19)!

4. Djelitelj Euharistije

Svećenik dieli redovito vjernicima Euharistiju, ali ga u potrebi može zamieniti i đakon.

Pričestiti se može u ono vrieme, kad je slobodno služiti sv. Misu, t. j. od ranog jutra pa do podne ili još malo iza podne. Najviše odgovara crkvenom duhu, kad se pričestimo pod sv. Misom iza svećenikove pričesti.

5. Učinci sv. Pričesti

Sabor u Tridentu iztiče, da je sv. Pričest vjernicima hrana, liek, zalog i znamenje (13. sjed.).

a) Sv. Pričest je *hrana* duši, jer se pričestnikova duša puni božanskim životom Kristovim: »Tko jede mene, živjet će poradi mene« (Iv. 6. 57). Gospodin ostaje sakramentalno u duši nekoliko časaka, dok traju u pričestniku sakramentalne prilike, ali njegova milost ostaje i dalje: »Tko jede moje tielo i pije moju krv, ostaje u meni i ja u njemu« (Iv. 6, 57).

Što je hrana za tielo, to je sv. Pričest za dušu: uzdržava je na životu i čuva od vječne smrti uvećavajući u njoj milost posvećujuću, nadnaravnu jakost, veselje i sreću: »Kruh s neba dao si njima, koji ima svaku slast u sebi«.

b) Sv. Pričest je liek: lieči rane duše, koje prouzrokuju griesi, probuđujući ljubav prema Bogu, čisti dušu od lakih (dnevnih) grieha, umanjuje jakost zlih i neurednih sklonosti i tako čuva dušu od težkih grieha. Sv. Pričest umanjuje žestinu strasti i umiruje duh i time povoljno djeluje na naravni život.

c) Sv. Pričest je *zalog i jamstvo,* da će pričestnik slavno uzkrsnuti i uživati vječno blaženstvo: »Tko jede moje tielo i pije moju krv, ima život vječni i ja ću ga uzkrisiti na sudnji dan« (Iv. 6, 54).

d) Sv. Pričest je *znamenje* otajstvenog tiela Kristova. Kao što se kruh pravi iz mnogo samljevena zrnja, a vino iz grozdova, tako se i pričestnici združuju u jednu svetu životnu zajednicu s Kristom, svojim Gospodinom (1. Kor. 10, 17). Pričestnik je član tiela Kristova i u njemu struji u času primanja Euharistije isti božanski život kao i u drugoj braći pričestnicima. Dakako da ta puna otajstvena sveza obvezuje pričestnika na djela ljubavi prema bližnjemu.

Liturgija (Tielovo) sakuplja sve te učinke u jednom uzkliku: »O sveta gostbo, u kojoj se Krist blaguje, obnavlja uspomena njegove muke, duh se napunja milošću i daje nam se zalog buduće slave.

6. Dostojno primanje sv. Pričesti

Svaki vjernik, koji je u stanju milosti posvećujuće i dovoljno pripravljen, dostojno se pričešćuje.

Tko se pričesti sviestan težkog grieha, počinja svetogrđe (sakrilegij), jer ne razlikuje tielo Gospodnje od obične hrane (1. Kor. 11, 29). Ovakva je pričest jedna od najužasnijih zločina i dovodi često do duhovne sljepoće i tvrdokornosti u zlu do smrti, ako proiztječe iz zlobe i prezira religije.

Tko je u težkom griehu, mora se prije sv. Pričesti izpovjediti. Savršeno pokajanje nije dovoljno. Svetogrdnom pričesti ne zadovoljuje se Božjoj i crkvenoj zapoviedi (Crk. Zak. kan. 861).

Što se vjernik bolje pripravi na dolazak Spasitelja u svoju dušu, požet će i više plodova. Priprava je duhovna i tjelesna.

a) *Duhovna priprava* sastoji: 1. u velikoj želji sjediniti se s Gospodinom; 2. u čišćenju od lakih grieha kajanjem ili svetom izpoviedi, u probuđivanju kreposti poniznosti, vjere, ufanja, ljubavi i u vježbanju u drugim pobožnim vježbama.

b) *Za tjelesnu pripravu* traži Crkva ovo: 1. pričestnik mora biti još natašte, t. j. ne smije ništa jesti ni piti od ponoći. Papa Pio X. ublažio je taj propis za bolestnike: »Bolestnici, koji leže bolestni već mjesec dana, a nema opravdane nade, da će im se domala povratiti zdravlje, mogu se, nakon razboritog savjeta svoga izpovjednika, pričestiti svaki tjedan jedanput ili dvaput, iako su uzeli liek ili štogod popili« (Crkv. Zak. kan. 858. § 2). Umirućima se može dati sv. Poputbina, iako nisu natašte.

2. *Odielo* neka bude čitavo i čisto, a kod ženskih pristojno i čedno, bez mazanja ustna.

Držanje tiela neka odaje poštovanje prama Bogu i Gospodinu. Sv. Pričest primaju vjernici klečeći.

Crkva opominje vjernike, da poslije sv. Pričesti zahvale Spasitelju na tako velikom daru. Što je bolja zahvala, to su i plodovi sv. Pričesti obilatiji.

7. U zapadnoj Crkvi daje se vjernicima sv. Pričest samo pod jednom prilikom, i to pod prilikom kruha

Jedino se svećenik smije pričestiti pod objema prilikama, kad služi sv. Misu. U prvim vjekovima kršćanstva dielila se i bolestnicima sv. Pričest pod prilikom kruha. Crkva je obćenito uvela pričešćivanje pod jednom prilikom iz ovih razloga:

a) da potakne i učvrsti vjernike u vjeri u Isusovu prisutnost pod svakom prilikom proti naučavanju krivovjeraca (kaležnjaci). Da se naime prinese prava Žrtva, potrebna je pretvorba obiju prilika. Nakon toga dovoljno je blagovanje jedne prilike, da budemo dionici žrtvene gostbe.

b) Sv. Krv se lako prolije kod dieljenja i tako lako oskvrne. Prilike se vina težko čuvaju od pokvarenja. Pod prilikom kruha mnogo je olakšano pričešćivanje, napose često primanje sv. Pričesti.

Dopušteno je pričestiti se po jednom i po drugom obredu. Grkokatolici primaju sv. Pričest pod obadvie prilike. Poputbinu mora ipak svaki katolik primiti prema svom obredu.

8. Potreba sv. Pričesti

a) *Zapovied Božja obvezuje svakog vjernika, koji je došao do upotrebe razuma* (iza 7. godine) *na primanje sv. Pričesti:* »Ako ne jedete tiela Sina čovječjega i ne pijete njegove krvi, nemate života u sebi« (Iv. 6, 53). Ta nas obveza veže u smrtnoj pogibelji; zato treba upozoriti težkog bolestnika na ovu dužnost.

b) *Krist je ostavio svojoj Crkvi pravo da odredi, koliko će se puta vjernik pričestiti i u koje vrieme.* Prema odredbi Crkve dužni su vjernici primiti sv. Pričest jednom u godini i to u *uzkrsno* vrieme (5. zapov. crkv.), koje obično traje od četvrte korizmene nedjelje do nedjelje Presv. Trojstva (Crkv. zak. 859. § 2).

c) Budući da je Presv. Pričest božanska hrana za dušu, postoji sasvim *naravna dužnost,* da vjernik pristupa k stolu Gospodnjem, kad se nalazi u duševnim pogibeljima i težkim napastima, da upane u grieh i popusti razbuktalim strastima. Uz molitvu, svladavanje, rad u zvanju i u biegu od bližnje grješne prigode vide duhovni vođe u sv. Pričesti najuspješnije sredstvo, da se vjernik održi u milosti i uznapreduje u službi Božjoj.

9. Česta sv. Pričest

a) Prvi su kršćani vrlo često primali sv. Pričest (Dj. Ap. 2). Za vrieme žestokih progonstava pristupali su dnevno k stolu Gospodnjem primjenjujući molitvu o svagdanjem kruhu u Otčenašu na sv. Pričest. Kad su kasnije čitavi poganski narodi stupili u Crkvu i duhovni život u Crkvi stao opadati, popustila je s vremenom revnost u tolikoj mjeri, da je Crkva na lateranskom saboru god. 1215. odredila, da se svaki vjernik mora barem *jedanput u godini* pričestiti. Taj propis vriedi i danas (Crkv. Zak. kan. 859).

*

Crkva nije nikada prestala pozivati vjernike, da se češće pričešćuju. Njezinu je želju iznio tridentinski sabor u 15. sjednici. Papa Pio X., nazvan papom Presv. Euharistije, osvježio je ovu težnju Crkve i svojom odredbom 20. prosinca 1905. uredio često i dnevno pristupanje k stolu Gospodnjem. On je, u prvom redu iztaknuo, da je sv. Pričest potrebno sredstvo za spasenje protiv mišljenja Jansenija (biskupa u Ypernu u XVII. st.) i njegovih pristaša, da je sv. Pričest plaća i nagrada vjernima za krepostni život.

Vjernik mora biti u posvećujućoj milosti i imati dobru nakanu. »Dobru nakanu ima onaj, koji ne pristupa k stolu Gospodnjem iz običaja, taštine i ljudskih obzira, nego želi izpuniti volju Božju, s Gospodinom se uže sjediniti i s tim božanskim liekom pomoći sebi u svojim slabostima i manama.«

c) Da bi vjernik postigao što *obilnije* plodove, želi Papa, da se svagdašnji pričestnici čuvaju i od *promišljenih* lakih grieha: »Za onoga, koji se dnevno ili češće pričešćuje, koristno je, da je bez lakih grieha, barem bez onih hotimičnih i bez sklonosti prama njima. Ipak je dosta, da je bez težkoga grieha, i da ima čvrstu odluku, da ubuduće ne će više griešiti.«

d) Posebnom odredbom uredio je isti papa, da i *djeca mogu* primati Presvetu Euharistiju. *Potrebno je, da su u milosti posvećujućoj i da znaju razlikovati euharistijski Kruh od običnog kruha.* To baš biva u onoj dobi, kad diete postaje razumno.

Sve odredbe Pija X. usvojio je Crkveni Zakonik: »Neka se potaknu vjernici, da se često, dapače dnevno, hrane euharistijskim kruhom po odredbama izdanim od Apostolske Stolice« (Kan. 863).

10. Duhovna pričest

Izvrstna priprava na sakramentalnu sv. Pričest je duhovna pričest. Ona se sastoji u pobožnoj želji primiti u svoju dušu Krista, kad Ga se ne može sakramentalno primiti. U duhovnoj su pričesti obično sadržane dvie djelatnosti: 1. *čin žive vjere* u Kristovu stvarnu nazočnost u Euharistiji, i 2. *čin ljubavi* prema Kristu, s kojim bi se duša htjela sjediniti sakramentalno, kad bi mogla, i obogatiti se njegovim duhovnim darovima. Što je težnja za Kristom veća i iskrenija, to su i plodovi duhovne pričesti obilatiji: »Gladne napuni dobara i bogate odpusti prazne« (Magnificat, Lk 1, 53).

Duhovno se može pričestiti u *svako vrieme* i na *svakom mjestu,* osobito pod sv. Misom ili kod posjeta Isusa u svetohraništu.

Definicija.

Presv. Euharistija kao sv. Pričest je žrtvena gostba, t. j blagovanje pravog preobraženog Kristova tiela i krvi kao hrane duši. U toj se gostbi sjedinjuju vjernici osobito uzko (communio-sjedinjenje) s Kristovom žrtvom na križu, te se obogaćuju milostima i zaslugama, što ih je Krist tada stekao.

B. ISUS U SVETOHRANIŠTU

Treći razlog boravka Isusova pod prilikama kruha i vina jest njegova želja, da bude stalno uz nas kao *pomoćnik i tješitelj* u našim nevoljama. Ljudska duša neodoljivo teži za blizinom Božjom, da kod Boga traži jakosti u svojoj slabosti i utjehe u bolima, koje stalno prate u ovoj dolini suza. Toj je težnji odgovorio Spasitelj, kad je htio trajno ostati uz nas na našim oltarima.

1. Osobna blizina i zbiljska nazočnost živoga Boga u svetohraništvu katoličkih crkava napunja vjernika bezgraničnim pouzdanjem, jer čuje u duši isti glas Gospodinov, koji je odzvanjao Palestinom: »Dođite k meni svi, koji ste umorni i obterećeni, i ja ću vas okriepiti« (Mt. 11, 28). Pred svetohraništem zacjeljuju sve duševne rane, dozrievaju velike odluke; vjernik ne će nikad odanle otići, a da u duši ne ponese još jaču težnju u duši za ovim svetim mjestom: »Gdje je blago tvoje, ondje je i srdce tvoje« (Mt. 6, 21).

2. Prastari je običaj u Crkvi čuvati Presvetu Euharistiju (Oltarski Sakramenat). Obći sabor u Niceji (325.) odobrio je katolički običaj iz 2. stoljeća, da se posvećene čestice kruha i vina čuvaju u posebnim napravama (pastophorium, sacrarium) u crkvama. U srednjem se vieku (12. stoljeće) čuvaju posvećene čestice na oltarima, obično na velikom oltaru, kamo smjestiše svetohranište (tabernaculum) ne samo radi pričesti bolestnika, kojima se odavle nosila Presv. Euharistija u kuće, nego i zato, da se vjernici mogu u crkvama pokloniti Kristu pod euharistijskim prilikama. Tako je nastao pobožni i koristni običaj posjećivanja Isusa u svetohraništu. Tridentinski je sabor odobrio taj običaj i smatra ga spasonosnim i potrebnim, da uviek ostane u katoličkoj Crkvi (13. sjed.).

Proslavi Isusa u svetohraništu mnogo je pridoniela ustanova blagdana *Tielova* u XIII. vieku, kad se Crkva sjeća, kako je Krist ustanovio Presv. Euharistiju. Ova je svečanost ustanovljena: da se *zahvali* Odkupitelju na tolikom dobročinstvu, da se Krist *proslavi* vanjskim sjajem i da se *probudi* u vjernicima što veća ljubav i štovanje prema Presv. Euharistiji.

Od tridentinskog sabora raste sve više pobožnost prema Isusu u svetohraništu. Ustanovljene su brojne bratovštine i družtva, kojima je svrha promicati nutarnje i vanjsko štovanje Presv. Euharistije. — Mnogo su tomu štovanju pripomogle euharistijske svečanosti i kongresi (svjetski, narodni i biskupijski). — U Crkvi je osobito razšireno izlaganje Presv. Oltarskog Sakramenta na javno klanjanje. Taj je običaj nastao baš u

našoj domovini, kad su u 13. stoljeću počeli redovnici u Zadru izlagati na klanjanje vjernicima Presv. Euharistiju kroz četrdeset sati od Velikog petka do Uzkrsa. Dandanas je taj običaj razširen po čitavoj Crkvi u različitom obliku. Tako je na pr. u zagrebačkoj nadbiskupiji izloženo Sveto Otajstvo svaki dan u drugoj župi na javno klanjanje (klečanje).

3. *Isusu u svetohraništu izkazuje Crkva božansku čast klanjanja* (latria). Trident. sabor uči: »Bez sumnje moraju svi vjernici, kako je to oduviek običaj u katoličkoj Crkvi, izkazivati ovoj presv. Tajni klanjanje i štovanje, kako se izkazuje pravomu Bogu« (Sjed. 13). Crkveni Zakonik veli: »Kristu Gospodinu, pa i pod sakramentalnim prilikama, dužni smo se klanjati« (kan. 1255, § 1.).

Predmet klanjanja je Krist, Sin Božji, koji je sakriven pod prilikama kruha. Prilike častimo istim poklonom radi njihove veze s Kristom Gospodinom. Sv. Pavao traži od vjernika, da se klanjaju sv. Imenu Isusovu: »Da se u ime Isusovo pokloni svako koljeno« (Filip. 2, 10)! Tim više treba odati štovanje klanjanjem samomu Kristu, koji nosi to sv. Ime. Liturgijski običaji i propisi Crkve iziskuju od vjernika klanjanje Kristu Gospodinu, koji je nazočan pod prilikama kruha i vina. Tako na pr. kad se iza pretvorbe diže sv. Hostija i kalež, treba pokleknuti. Jednako je vjernik dužan pokleknuti do zemlje, kad prolazi mimo svetohraništa, a na oba koljena, kad je Presv. Euharistija izložena na oltaru.

Životna vriednost

Isus u Presv. Euharistiji izpunja najdublju čežnju vjernika za Bogom i za sjedinjenjem s njim. Što je poganin samo naslućivao, kad je izrekao istinitu misao: »jer i mi smo njegov rod« (Dj. Ap. 17, 28), to se je milošću Božjom ostvarilo u katoličkoj Crkvi. Katolici, sjedinjeni s euharistijskim Kristom, osposobili su se za vršenja velikih djela na slavu Božju i na korist čovječanstva. Za sve je katoličke velikane u njihovu radu za kraljevstvo Božje kod sebe i kod drugih bila Presv. Euharistija vrelo života i kruh jakosti.

§ 39. POKORA (OPROST)

Kada vjernik izgubi griehom posvetnu milost i prestane biti živim članom Kristova otajstvena tiela, preostaje mu dobrotom Spasiteljevom još jedno redovito sredstvo, da je ponovno stekne i duhovno oživi: sakramenat pokore.

Primanje pokore zahtieva od vjernika veoma živu vjersko-ćudorednu suradnju, ali su zato plodovi sakramenta pokore dragocjeniji za pojedinca i za čovječanstvo.

I. SAKRAMENAT POKORE

Crkveno značenje rieči »pokora« je trostruko: 1. Osjećaj kajanja nad počinjenim griesima i povratak Bogu (Lk. 13,3), 2. Kazna ili zadovoljština za grieh (Mt. 11, 21) i 3. sakramenat pokore (izpovied).

Pokora je sakramenat, u kojem svećenik mjesto Boga oprašta griehe vjerniku, koji ih skrušeno priznaje.

A. SV. PISMO SVJEDOČI ZA BOŽANSKU USTANOVU POKORE

1. Isus Krist je za vrieme javnog naučavanja opraštao ljudima griehe, tako na pr. uzetom (Mt. 9, 2), grješnici u gradu (Lk .7, 48).

2. Kao prvi dar odkupljenja dao je apostolima na dan uzkrsnuća pravu vlast opraštati griehe. Došavši na večer među apostole, rekao im je: »Kao što je Otac poslao mene, tako ja šaljem vas. Rekavši ovo, dahnu u njih i kaže im: »*Primite Duha Svetoga! Kojima oprostite griele, bit će im oprošteni, a kojima zadržite, bit će zadržani*« (Iv. 20, 20—23). Očito je, da je tu govor o pravoj vlasti opraštanja grieha, jer je i Otac nebeski poslao Sina, da istinski oprašta ljudima griehe.

3. Nadalje: apostoli imaju vlast *opraštati griehe i zadržavati griehe.* Ne može tu dakle biti govora o opraštanju grieha, koje se vrši u sakramentu krsta, jer apostoli dobivaju i vlast zadržati griehe, dok se u krstu griesi samo opraštaju. Takova je vlast prava *sudačka* vlast. Sudac donosi osudu i krivca ili oslobađa od obveze, da podnese kaznu propisanu zakonom, ili ga proglašuje krivim i tada ga obvezuje, da pretrpi kaznu, koju zakon predviđa. Prema tome je dakle vlast apostola iste vrste kao i sudačka. *Nijedan grieh nije izuzet od nje, jer Krist upotrebljava rieč grieh u najširem smislu i bez ikakve ograde.* Iz toga sliedi, da su apostoli dobili vlast opraštati sve griehe, koje je kršćanin počinio poslije krštenja.

Kad Spasitelj kaže (Mt. 12,32), da se ne će oprostiti griesi proti Duhu Svetom, onda se to odnosi na pomanjkanje uvjeta u grješniku, koji se ne kaje, a ne na nemogućnost oproštenja u sakramentu pokore.

4. Tako uči i sabor u Tridentu (Sjed. 14. kan. 1., 2. i 3.).

B. SVJEDOČANSTVO PRVE CRKVE POTVRĐUJE, DA JE POKORA BOŽANSKA USTANOVA

1. U Efezu su mnogi od vjernika dolazili sv. Pavlu izpoviedajući i priznavajući svoja djela (Dj. Ap. 19. 18).

2. Nauka Dvanaestorice Apostola (Didache), napisana koncem 1. stoljeća, poziva vjernike u nedjelju k stolu Gospodnjem, pošto su se prije izpoviedili (14, 11).

3. Crkva je odmah odlučno ustala protiv krivovjeraca, koji su tvrdili, da nitko ne može oprostiti t. zv. kanonske griehe (odpad od vjere, ubojstvo i preljub), koje vjernik počini iza krštenja. Tako je papa Zefirin osudio Montaniste (2. viek), a crkveni sabor u Kartagi Novaciana i njegove sumišljenike (oko 251. god.).

4. Papa Leon I. (440.—461.) izričito iztiče, da je »apostolsko pravilo«, da vjernici izpoviedaju griehe pred svećenicima.

Iz spisa crkvenih pisaca iz prva tri stoljeća razabiremo, da izpoviedanje nije bilo tako često kao u kasnije vrieme, jer su prvi vjernici provodili ozbiljni kršćanski život i brižno čuvali krstnu nevinost. Osim toga znamo, da su crkveni poglavari bili stroži u opraštanju težkih grieha i u davanju pokore, osobito za javne griehe.

C. VIDLJIV ZNAK

Budući da je Isus ustanovio sakramenat pokore kao vršenje sudačke vlasti, to je za vidljiv znak postavio one čine, koji su bitni u vršenju sudačke vlasti, a u njoj je bitno: 1. utvrditi krivicu obtuženoga, 2. izreći osudu i 3. krivac mora dati zadovoljštinu za svoj prestupak.

U sakramentu je pokore sam pokornik onaj, koji sebe obtužuje, da dobije oproštenje grieha; zato su njegovi čini *kajanja, obtužbe* i *zadovoljštine* materija sakramenta. *Prema tome je materija sakramenta pokore: pokornikovo kajanje, izpovied i odluka pružiti zadovoljštinu,* a rieči svećenikove: »Ja te odriešujem od tvojih grieha u ime Otca i Sina i Duha Svetoga!« forma sakramenta pokore.

Iz razloženoga sliedi, da su *bitno* važni za valjanost sakramenta pokore sami *pokornikovi čini.* Oni daju materiju sakramentu; zato o pokorniku i najviše ovisi, da li je sakramenat valjano podieljen. — Svećenik podieljuje oproštenje grieha u ime Isusovo kao njegov zamjenik.

D. DJELITELJ SAKRAMENTA POKORE

Redoviti djelitelji sakramenta pokore jesu biskup i svećenik po snazi *sv. reda,* i to samo nad onim vjernicima, koji podpadaju pod njihovu sudačku vlast *(jurisdikciju).*

Občenito vriedi, da papa ima sudačku vlast, t. j. da može odriešivati u čitavoj Crkvi, dok biskup može odriešivati u svojoj biskupiji, župnik u svojoj župi, a ostali svećenici ondje, gdje im Crkva odredi.

Bez sudačke vlasti ne može svećenik, osim na smrtnoj postelji, nijednoga grješnika valjano i bez grieha odriešiti.

Crkva može osobito težke griehe izuzeti izpod sudačke vlasti svećenikove i pridržati ih višem sudištu (biskupskom ili papinskom) tako, da se vjernici s takvim griesima moraju izpoviediti kod biskupa ili kod pape ili kod svećenika, koga su oni posebno ovlastili. Ti se griesi zovu pridržani griesi. Crkva je odredila takav postupak, da vjernicima predoči težinu počinjena grieha.

Svaki je izpovjednik najstrože obvezan, da pod prietnjom najtežih crkvenih kazni čuva izpovjednu tajnu (Sv. Ivan Nepomuk, mučenik za izpovjednu tajnu god. 1393.).

E. MILOSTI I UČINCI SAKRAMENTA POKORE

Tridentinski sabor (sjed. 14) uči, da pokornik dobiva nakon odriešenja ove milosti:

1. Pomiruje se s Bogom time, što dobiva *milost posvećujuću,* ako ju je izgubio težkim griehom. Ako je bio u milosti, onda mu se ona umnožava.

2. Odpuštaju mu se sve *vječne kazne,* a vremenite barem djelomično.

3. Dobiva *pravo na djelatne milosti,* kojima će se boriti protiv sklonosti na grieh i utvrditi protiv ponovnog griešenja.

4. *Zasluge i kreposti,* što ih je stekao prije pada u grieh, opet mu vriede za vječno spasenje.

Sve ove velike darove, kao i mir savjesti, stiče samo onaj pokornik, koji sa svoje strane izvrši one preduvjete, koji su nuždni za pomirenje s Bogom.

F. POTREBA SAKRAMENTA POKORE

Sakramenat pokore potreban je za spasenje svakomu, koji je poslije krštenja težko sagriešio. Drugog redovitog sredstva nema, da se stekne izgubljena milost posvećujuća; zato Sv. Otci zovu ovaj sakramenat drugom daskom poslije brodoloma (Trident. sab. sjed. 14).

Kad grješnik ne može primiti sakramenta pokore, onda mu se mogu oprostiti griesi, ako se savršeno za njih pokaje. U savršenom je kajanju uključena i odluka, da će griehe i priznati, kad se prvom zgodom bude izpovjedio.

Kako je spas duše glavna i najpreča dužnost vjernikova, to se svaki grješnik treba što prije izpovjediti, a osobito u smrtnoj pogibelji. *Crkva je odredila, da se svaki vjernik u težkom griehu izpovjedi jedanput na godinu* (Triden. sab. kan. 8).

Dužnost izpoviedanja počinje u dobi oko sedme godine, kad počinje i mogućnost griešenja.

Laki se griesi ne moraju izpoviedati, jer se mogu oprostiti i izvan sakramenta pokore: svrhunaravnim kajanjem i dobrim djelima, kao što su post, molitva i milostinja. Ipak je dobro i koristno lake griehe izpoviedati.

G. PRIMALAC SAKRAMENTA POKORE

Budući da je pokora ustanovljena kao duhovni sud, to pokornik mora iznieti pred svećenika ćudoredno stanje svoje duše; zato mu je prva dužnost, da najprije sam u brižnom *izpitivanju svoje savjesti* upozna svoje griehe. Primalac će ozbiljno i brižljivo, kako dolikuje svetosti sakramenta, razvidjeti težke griehe, koje je počinio od svoje posljednje izpoviedi.

Izpitivanje će se odnositi na *vrstu* kao i na *broj* grieha. Tko svaki dan izpituje svoju savjest ili se češće izpovieda, lako će sebi dozvati u pamet, što je sve sagriešio. U dobrom će molitveniku naći koristnih uputa za izpit savjesti.

1. Kajanje

Što je kajanje? Kajanje se sastoji u bolu duše, u odvratnosti prema počinjenim griesima i u mržnji na njih. Grješniku je žao, što je počinio grieh, i želi, da ga nije počinio. On odlučuje, da će se popraviti i da ne će više griešiti (Trident. sab. sjed. 14).

Potreba kajanja. Kajanje je za oproštenje grieha tako potrebno, da se ne može ničim i ni u jednom slučaju nadoknaditi: bez kajanja nema oproštenja.

Sv. Pismo izričito upozoruje na nenadoknadivu potrebu kajanja (pokore). Spasitelj kaže: »Ako ne budete činili pokore, svi ćete tako poginuti« (kao Galilejci, koje je dao Pilat pogubiti. (Lk. 13, 3). »Pokajte se i obratite se, da se unište vaši griesi,« poziva sv. Petar svoje slušatelje (Dj. Ap. 3, 19).

Kajanje mora biti:

a) *unutrašnje,* t. j. kad je grješniku doista žao od srdca, što je sagriešio. Nije dosta samo puko izgovaranje obrazca pokajanja;

b) *obćenito,* t. j. kad se kaje bar za težke griehe. Dosta je kajati se za sve griehe zajedno, a ne za svaki napose;

c) *nadnaravno,* t. j. kad se grješnik kaje uz pomoć djelatne milosti Božje, a to biva onda, kad ga vjerski razlozi potiču na kajanje (na pr. ljubav ili pravednost Božja). Iz naravnih se razloga kaje, tko misli samo na naravne posljedice grieha (šteta, sramota, kazna, bolest). To je kajanje preslabo i nedovoljno.

Nadnaravno kajanje može biti i *savršeno* i *nesavršeno.*

U sakramentu pokore dosta je *nesavršeno* nadnaravno kajanje.

Kod nesavršenog kajanja plaši grješnika misao na Boga, njegova najvišega gospodara i pravednog sudca. Sviestan je, da je neposluhom u težkoj stvari zaslužio vječnu kaznu. Stid ga je pred Bogom, njegovim najvećim dobročiniteljem, kojem duguje sva svoja dobra duše i tiela. Uviđa također, da je proigrao Božju ljubav, milost i vječno blaženstvo. Svi ga takvi osjećaji napunjaju sinovskim strahom pred Bogom (»Strah Božji je početak mudrosti«, Ps. 110,10), pa se obraća Gospodinu kajući se za grieh: »Gospodine, smiluj se meni grješniku« (Lk. 18,13)!

Savršeno kajanje proizlazi iz nesebične ljubavi prema Bogu.

Grješnik ne misli na sebe i na svoju jadnu sudbinu, nego na neizmjerno dobrog Boga, koga je uvriedio svojim griehom. Ljubav Božja, kako se pokazala u životu i muci Gospodinovoj, ili bilo koja druga savršenost Božja, probudi u njemu osjećaj, da je biedni grješnik i nedostojan, da se zove djetetom Božjim, jer se ogriešio protiv svoga Otca, koji je sam u sebi neizmjerno dobro i za to vriedan najveće ljubavi.

U probuđivanju savršene ljubavi (savršeno kajanje) posjedujemo sredstvo, da se u životnoj opasnosti ili svake večeri prije spavanja pomirimo s Bogom i osiguramo spas svoje duše.

Dobra odluka.

S kajanjem mora biti združena i dobra odluka, t. j. izkrena volja popraviti se i ne griešiti više. Dobra se odluka proteže na sve buduće težke griehe, na bližnju grješnu prigodu i na popravak počinjene štete. *Bližnja grješna prigoda* je sve, što koga obično zavodi na grieh, kao što su: osoba, družtvo, igra i t. d. Tko nema dobre odluke, da napusti grieh i bližnju grješnu prigodu, ili ne će da nadoknadi štetu po uputi izpovjednika, nema pravog kajanja. Takav se vjernik nedostojno izpovieda, a odrješenje mu ne valja.

Čin kajanja i dobre odluke valja obaviti svakako, prije nego što svećenik odrieši pokornika.

Kod kršćanskog pokornika nema mjesta očajanju, nego ga mora prožimati *ufanje,* da će mu milosrdni Bog kao dobar otac oprostiti griehe (priča o razsipnom sinu, Lk. 15, 11—32).

2. Izpovied

Izpovjediti se znači: skrušeno kazati učinjene griehe svećeniku, da nas od njih odrieši.

a) Tridentinski sabor uči o izpoviedanju ove četiri nauke:

1. *Božanska je odredba* (a ne samo crkvena), *da je vjernik dužan izpovjediti sve težke griehe.* Ona je sadržana u riečima ustanove sakramenta pokore (Iv. 20, 22), prema kojima ima svećenik težku dužnost, da grieh kao sudac oprosti ili zadrži. Da može vršiti svoju sudačku vlast, mora upoznati duševno stanje pokornika i utvrditi, da li je grješnik sklon upotriebiti sredstva nuždna za popravak, a prije svega izbjegavati bližnju grješnu priliku.

2. *Pojedinačna (tajna) izpovied nije ljudska izmišljotina niti je štetna za dušu, nego ju je naredio Krist.* Javna izpovied nije zabranjena, ali vjernika ne može na nju nitko siliti.

3. *Vjernik je dužan izpovjediti svaki pojedini težki grieh, pa i tajne griehe u mislima,* njihov *broj* i *prilike,* koje mienjaju vrstu grieha.

4. Pokornik nije dužan izpoviedati lake griehe, iako je to koristno. Laki griesi ne izključuju iz nebeskog kraljevstva, nego samo uzporavaju ulaz u nebo, dok ih ne okaje pokorom ili u čistilištu.

b) Izpoviedanje grieha u sakramentu pokore tako je staro kao i sama Crkva. U prvo doba poznavala je Crkva dva načina izpoviedi: tajno i javno. Javno se vršilo pred svećeničkim zborom, komu je na čelu bio biskup. U tajnoj su se izpoviedi izpoviedali svi težki griesi, dobivala se tajna pokora i odmah odriješenje, ako izpovjednik nije tražio i nalagao javnu izpovied i javnu pokoru. — Pod javnu su izpovied pripadali u pravilu samo tri kanonska grieha, i to u prvom redu onda, ako su prekršaji bili javni. Pod kraj 4. st. počeo se ovaj običaj temeljito mienjati. Javna je izpovied bila sve rjeđa, a time je nestajalo i običaja privremenog izključivanja iz Crkve. — Tokom vremena, a radi raznih uzroka (seoba naroda, krivovjerja, pomanjkanje klera) počeli su vjernici zanemarivati izpovied tako, da je obći sabor u Lateranu (1215) bio prisiljen da vjernike obveže na izpoviedanje težkih grieha barem jedanput u godini. Prema tome nije ovaj sabor uveo u Crkvu izpovied, nego je samo obnovio stari kršćanski običaj češćeg izpoviedanja u životu.

c) Pokornik se mora izpoviedati: 1. iskreno, 2. razgovietno, 3. podpuno, da izpoviednik može stvoriti jasan i točan sud o pokornikovu duševnom stanju.

Iskreno se izpovieda, tko tako priznaje svoje griehe, kako ih spoznaje, a ništa ne uljepšava i ne uvećava.

Razgovietno se izpovieda, tko tako jasno govori, da izpoviednik može sve razumjeti.

Podpuno se izpovieda, tko kazuje *sve smrtne griehe* i ne zataji ni jednog. *Tko hotimice zataji koji smrtni grieh, čini svetogrđe, i izpovied mu ne valja. Ne vriede mu ni kasnije izpoviedi, dok ne izpovjedi zajedno s njima i zatajeni grieh.* Neiskrena izpovied povećava nemir duše i grižnju savjesti, a iskrena rađa srećom i blaženstvom duše. Ne može se jedan grieh oprostiti bez drugoga. Ako pokornik *zaboravi* izpovjediti koji težki grieh nakon zdušnog izpitivanja savjesti, može se mirno pričestiti, jer mu je taj neizpovjedani grieh oprošten s drugim griesima. Pokorniku ostaje samo dužnost, da kod sliedeće redovite izpoviedi kaže zaboravljeni grieh. Tko uslied slabosti ili nedostatka vremena (u smrtnoj pogibelji) ili radi velikog množtva pokornika ne može izpovjediti griehe, da drugi ne čuju, taj nije dužan podpuno se izpovjediti, ali je dužan kazati te griehe na sliedećoj izpoviedi. Podpuna izpovied zahtieva, da se izpovjede i *prilike* grieha, koje laki grieh čine težkim, ili mienjaju vrstu grieha tako, da laki grieh čine težkim, kao na pr. udariti bližnjega ili roditelje, ukrasti prijatelju ili crkvi.

Obćenita (generalna) izpovied je ona, u kojoj se ponavljaju sve izpoviedi ili više njih. Obća je izpovied *potrebna,* kada prijašnja izpovied nije bila valjana ili ako je koji grieh bio zatajen ili nije bilo pravog pokajanja. U tom slučaju mora se ponoviti čitava nevaljana izpovied, a ne samo zatajeni grieh, a isto tako kao i sve izpoviedi, koje su sliedile iza nevaljane izpoviedi. Pohvalno je obaviti obćenitu izpovied kod duhovnih vježba, pučkih **poslanstva,** kod nastupa u novu dužnost i stalež, u težkoj bolesti i sličnim prigodama, jer se takvom izpoviedi umnožava pokornički duh i kajanje, što donosi nove i obilnije milosti.

3. Zadovoljština

Zadovoljiti znači izvršiti pokoru, koju nam je izpovjednik zadao. Tridentinski sabor uči ovo o zadovoljštini:

a) U sakramentu pokore opraštaju se težki griesi i vječna kazna, a vremenita kazna samo djelomice (sjed. 14). Svoju nauku osvjetljuje sabor primjerima iz Sv. Pisma, gdje je Bog oprostio uvredu i vječnu kaznu, ali je ostavio vremenitu: Adam i Eva (Gen. 3, 8), Mojsije i Aron (Gen. 20, 12), kralj David (2. Kralj. 12, 13).

b) vremenite kazne može pokornik okajati i zadovoljiti dragovoljnim podnošenjem nevolja, kojima ga Bog posjećuje, pokorom, koju je dobio u izpoviedi, i raznovrstnim dobrim djelima.

Grješnik je dužan naknaditi nepravdu, što ju je griehom nanio Bogu. On to i može, jer njegova dobra djela postaju po posvećujućoj milosti zaslužnim djelima. U mnogim se slučajevima mora dati zadovoljština i ljudima, na pr.: povratiti ukradeno, štetu nadoknaditi, vratiti dobar glas u slučaju klevete ili ocrnjivanja. *Tko već na samoj izpoviedi ne bi imao volje izvršiti zadovoljštinu, ne bi mu valjala izpovied.* Ako pokornik zaboravi izvršiti zadovoljštinu, izpovied mu je valjana, ali gubi mnogo milosti.

Prema svemu izloženom ima zadovoljština dvostruku svrhu: 1. nadoknađuje nepravdu nanesenu griehom Bogu; 2. popravlja pokornika, jer ga sjeća, da je grieh nešto, što valja popraviti i izbjegavati.

Kako je već iztaknuto, u prvo vrieme kršćanstva, dobivali su pokornici velike pokore kao zadovoljštinu za grieh. Danas se vlastitoj pokornikovoj uviđavnosti prepušta velik dio zadovoljštine u djelima, koja su pokorniku osobno lakša i prikladnija. Crkva osobito oprostom olakšava zadovoljštinu za vremenitu kaznu.

Životna vriednost

Uviek će izpovied biti nešto neugodno za čovjeka, jer nitko ne odkriva rado svoju nutrinju; ipak se izpoviedi ne da ništa razumno prigovoriti. Ona je naprotiv nuždna i izvanredno dobra ustanova. Jedno je od najvećih dobara, što ga je čovječanstvu donio Sin Božji, jer pomiruje Boga s čovjekom i daje snage za čist i krepostan život.

Zato je razumljiva tužaljka inovjeraca, što nemaju u svojoj vjeri izpoviedi. »Nikada je ne bi bili smjeli uzeti čovjeku«, jadao se Goethe nad dokidanjem izpoviedi u protestantizmu (Gespräche mit Voss). Protestant i profesor Naville iz Ženeve pisao je: »Tko od nas nije već zavidnim okom pogledavao na izpoviedaonicu? U gorkoj grižnji savjesti, u nesigurnosti oproštenja Božjega, tko nije poželio, da čuje glas, koji bi mu u ime Krista rekao: Idi, griesi su ti oprošteni!«

Mnogi su liečnici stručnjaci otvoreno priznali, da izpovied unosi mir, utjehu i pouzdanje u duše, koje trpe od duševnih bolesti melanholije, neuroze i skrupuloznosti. Slavni su učenjaci i izumitelji poklekli u poniznosti pred izpovjednikom i priznali svoje slabosti kao sv. Augustin, sv. Toma Akvinac, Sv. Bonaventura, Kopernik, Bramante, Rafael, Keppler, Newton, Bošković, Galvani, Secchi, Ampère, Linné, Pasteur i drugi. Veliki naši rodoljubi kao Gundulić, Marulić, Petar i Katarina Zrinski, E. Kvaternik rado su se izpoviedali. Svi su ozbiljni i znameniti ljudi osjećali, da izpovied nije nasilje (tiranija) nad savješću nego oslobođenje od tiranije strasti (Kard. Faulhaber). Izpovied je nenadoknadiva i najuspješnija škola karaktera.

II. OPROST

1. Postanak oprosta

Crkva je već u doba mučenika počela ublaživati djela pokore, što su je grješnici morali činiti. Ublaživanje je usliedilo na molbu mučenika. U srednjem su vieku propisana djela pokore počeli zamjenjivati molitvama i milostinjom. Od XI. vieka uvodi se obći oprost od svih vremenitih kazni, za koje je također propisana milostinja kao zamjena za koje teže pokorničko djelo. U svim pak slučajevima mogao se oprost od vremenite kazne postići nakon što se vjernik izpovjedio. U vrieme gradnje crkve sv. Petra (XV. st.) propisana je kao zamjena za pokorničko djelo milostinja za gradnju crkve sv. Petra. Triedentinski je sabor sasvim ukinuo oproste vezane uz milostinju, da tako onemogući svaku zloupotrabu.

2. Što je oprost

Iz izloženih poviestnih podataka razabire se, da oprost *nije nikakvo opraštanje grieha,* jer se je prije dobivanja oprosta tražila sakramentalna izpovied grieha, u kojoj bi se najprije oprostili griesi.

Oprost nije *nikakav sakramenat,* jer ne podjeljuje vjerniku niti milost posvećujuću, niti ga oslobađa od vječne propasti. Zato je posve krivo, kad se veli, da Crkva oprostom oprašta griehe i da vjernika čak odrješuje i od budućih grieha. Takvo je shvaćanje nastalo radi neizpravnog tumačenja nekih crkvenih običaja.

Oprost je opraštanje vremenitih kazna, što ga Crkva daje izvan sakramenta pokore. Nikad nije u nauci katoličke Crkve postojao kakav drugi oprost u značenju odpuštanja vremenitih kazna za izpoviedane griehe. A te kazne ne oprašta Crkva bez ikakve zadovoljštine povriеđenom veličanstvu Božjem, nego zadovoljuje mjesto pokornika iz svoje duhovne riznice, u kojoj su pohranjene sve zasluge Kristove i svetaca Božjih.

3. Dogmatski temelji nauke o oprostu

Tridentinski sabor uči: a) *Crkva može podjeljivati oproste b) to je koristan i spasonosan običaj,* jer uvećava pokornički duh i olakšava ulaz u nebo. (sjed. 25).

Tri su dogmatska temelja nauke o oprostu. *Prvi je temelj ona puna vlast,* koju je Krist dao sv. Petru kao ključaru Crkve (Mt. 16, 19) i pastiru svih vjernika (Iv. 20, 23). Ta se vlast ne

odnosi samo na odpuštanje vječne kazne nego i svega, što smeta ulazu u vječno blaženstvo, a to sigurno smetaju vremenite kazne za griehe. Dobro znamo, da se u izpoviedi ne opraštaju uviek sve vremenite kazne. Crkva dakle ima vlast od Krista opraštati vremenite kazne za griehe. *Drugi je temelj zamjenična zadovoljština Krista i svetaca.* Isus je izobilno zadovoljio za naše griehe i zaslužio nam obilatu milost. Isto su tako mnogi svetci više zadovoljili svojim djelima pokore za svoje griehe, nego što je to pravednost Božja tražila. Ovo blago zasluge ne može ostati neizkorišćeno u riznici Crkve; zato ga Crkva upotrebljava tako, da mjesto naših djela pokore, koju smo dužni izvršiti, prikazuje Bogu blago zasluga Krista i svetaca. Time ona namiruje naš dug i zadovoljava pravednost Božju. *Treći temelj sačinjava činjenica obćinstva svetih,* u kojem su vjernici na zemlji, duše u čistilištu i blaženi u nebu s Kristom na čelu povezani štovanjem i međusobnim pomaganjem. Po toj svezi postaje svaki vjernik, pogotovo kad je živi član (t. j. u milosti posvećujućoj) otajstvenoga tiela Kristova, dionikom milosti i zasluga Kristovih i svetaca.

4. Uvjeti za primanje oprosta

Crkva kao razborita upraviteljica riznice Božje dieli oproste uz dva uvjeta: a) *vjernik mora biti u milosti posvećujućoj* i b) *mora točno izvršiti određene uvjete* (na pr. sv. izpovied i pričest, razne kraće ili dulje molitve, pohod određene crkve).

Oproste stiče vjernik samo za sebe. Dušama se u čistilitšu mogu namieniti jedino oni oprosti, za koje Crkva izričito dopusti, da im se namiene. Budući da Crkva nema nad pokojnicima sudačke vlasti, to oprosti pokojnicima koriste na način zagovora. U kojoj će mjeri taj zagovor Bog uslišati, ovisi o Božjoj dobroti.

5. Vrste oprosta

Razlikujemo podpuni i nepodpuni oprost.

a) U *podpunom oprostu* opraštaju se vjerniku sve vremenite kazne, ako je izvršio postavljene uvjete, a duša mu je čista od svake sklonosti na grieh.

Kad je za oprost propisana izpovied, može se ona u smislu Crkv. zakonika obaviti i unutar osam dana pred oprostnim danom (kan. 931. § 1.). Ako je propisana sv. Pričest, dostaje primiti je uoči dana oprosta ili u osmini iza dana oprosta. Vjernici, koji se redovito izpoviedaju svakih četrnaset dana i primaju sv. Pričest dnevno ili gotovo dnevno, mogu zadobiti oprost i bez izpoviedi (kan. 931. . 3.). Za stjecanje jubilejskog oprosta ne vriede iztaknute olakšice. — Podpuni se oprost može zadobiti samo jednom u istom danu, ako nije drugačije određeno za pojedini slučaj. Uvjeti su za podpuni oprost obično izpovied, sv. Pričest i molitva po nakani Sv. Otca. Nakana je Sv. Otca spasenje duša, slava Božja, uzvišenje i napredak sv. Crkve. Te se molitve moraju moliti ustmeno.

b) U *nepodpunom* oprostu oprašta se samo dio vremenitih kazna. Nepodpuni se oprost može dobiti više puta u istom danu opetovanim vršenjem određenog čina.

Kod nepodpunih oprosta zadržani su još uviek isti izrazi, koji su bili uobičajeni kod crkvene pokore u staro vrieme. Tako oprost od 40 dana ili od sedam godina i sedam četrdesetnica znači, da se toliko opraštа kazne, koliko se opraštalo prije, kada se vršila stara stroga pokora četrdeset dana ili sedam godina i sedam četrdesetnica (740 dana).

c) *Jubilejski* je oprost podpuni oprost, koji Sveti Otac podjeljuje svakih 25 godina ili u znamenitim zgodama pod posebnim uvjetima.

6. Tko podjeljuje oprost

Osim Sv. Otca mogu biskupi i još neki drugi crkveni poglavari dieliti oproste u određenim granicama Crkv. zakonika (kan. 912).

S pobožnim upotrebljavanjem blagoslovljenih predmeta (devocionalija: krunice, medaljice) spojeni su nepodpuni oprosti, koji se istom onda izgube, kad se stvari podpuno unište ili prodadu (kan. 924. § 2.). Prema tome ne gubi krunica oprosta, ako se neka zrnca izgube ili oštete, ili da se posudi drugom za molitvu, ili daruje i baštini.

Životna vriednost

Katolička nauka o oprostima mnogo pridonosi pobožnosti i ćudorednom teženju vjernika. Tko shvaća važnost oprosta za spas duše, bit će revniji u molitvi i primanju sv. sakramenata. Ćudoredna se snaga oprosta izstiče u tome , da se svaki primalac mora dovinuti do milosti posvećujuće i sačuvati je, ako hoće, da iz riznice sv. Crkve zadobije duhovno blago zasluga.

§ 40. BOLESTNIČKO POMAZANJE

Isus Krist lieči ne samo bolest duše u sakramentu pokore, nego odstranjuje i posljednje ostatke grieha, kad se vječnost pokaže pred očima vjernika u neposrednoj blizini. Kao milosrdni Samaritanac pruža vjerniku utjehu i jakost u bolesti i priprema ga za sretni prelaz u vječnost; za to je ustanovio sakramenat bolestničkog pomazanja.

Bolestničko je pomazanje sakramenat, kojim se bolestniku mazanjem svetim uljem daje milost za spas duše, a kadkada i zdravlje tiela.

1. Ustanova bolesničkog pomazanja

a) Tridentinski sabor uči, da je bolesničko pomazanje pravi sakramenat, koji je *naredio Krist, a sv. Jakov u svojoj poslanici objavio i preporučio* (Sjed. 14. kan. 1).

b) U *Sv. Pismu* nalazimo u poslanici sv. Jakova (5, 14) zabilježeno o podjeljivanju bolesničkog pomazanja ovo: »Boluje li tko među vama, neka dozove svećenika Crkve, te neka mole nad njim mažući ga uljem u ime Gospodnje, i molitva vjere spasit će bolesnika, i ozdravit će ga Gospodin; ako je u griesima, oprostit će mu se.« Iz toga, što su svećenici imali vidljivim znakom, mazanjem sv. uljem, podjeljivati milost, i to činili u ime Gospodnje, sliedi, da im je to naložio sam Gospodin. Nije nam pak zabilježeno, kad je to Spasitelj naredio.

2. Vidljiv znak

Vidljiv je *znak* pomazanje posvećenim uljem bolestnikovih očiju, uši, nosa, ruku i nogu *(materija)*. Pri tom svećenik moli: »*Ovim svetim pomazanjem i preblagim milosrđem svojim oprostio ti Gospodin, štogod si sagriešio pogledom, sluhom, tekom i govorom, dodirom i hodom. Amen« (forma).*

3. Djelovanje bolesničkog pomazanja

Sv. Jakov pripisuje ovom sakramentu četverostruku djelatnost:

a) *duhovni spas bolestnika,* t. j. milost posvećujuću, koju sakramenat umnaža, ili, ako bolestnik ne može primiti pokore, onda daje milost posvećujuću. Samo tako može mazanje sv. uljem spasiti bolestnika;

b) *odstranjuje ostatke grieha* (sklonost zemaljskim stvarima, zle običaje i oprašta sasvim ili djelomično vremenite kazne za grieh;

c) *jača bolestnika u bolesti,* da bude strpljiv u bolovima, da ne očajava i da se preda u volju Božju. Sve mu to djelotvorno pomaže, da olakša posljednje đavolske napasti;

d) *ako* je prema potrebi Promisli *za spas duše podesno tjelesno zdravlje,* i to mu Gospodin daruje.

4. Djelitelj sakramenta

Djelitelj bolestničkog pomazanja je svećenik.

U iztočnoj Crkvi vlada običaj, da bolesničko pomazanje vrše sedmorica ili barem trojica svećenika.

5. Primalac bolestničkog pomazanja

Primiti mogu bolestničko pomazanje samo vjernici, koji su *došli k razumu, a težko su bolestni;* ne mogu ga dakle primiti vojnici prije borbe kao ni na smrt osuđeni.

Bolestnik je *bezuvjetno* dužan primiti bolestničko pomazanje onda, kad mu je taj sakramenat jedino sredstvo, da ponovno stekne milost posvećujuću, jer se ne može izpovjediti. — Za *valjani* je primitak bolestničkog pomazanja potrebno imati nakanu primiti sakramenat.

Prije pomazanja najprije se bolestnik izpoviedi i pričesti. Nije li pri sebi pa se ne može izpovjediti, podjeljuje mu pomazanje posvećujuću milost, ako je pokazao riečima ili životom, da želi umrieti kao vjernik Crkve.

U svakoj se težkoj bolesti može pomazanje jedanput primiti.

Prigodom podjeljivanja bolestničkog pomazanja treba spremiti: čist stol prostrt bielim stolnjakom, čašu obične vode sa žličicom, nešto blagoslovljene vode, tanjurić sa šest komadića vate, nešto soli, razpelo i dvie upaljene svieće.

Ako se bolest povrati, može se ponovno primiti.

Iz razloženog se razabire, da je veoma nerazborito odgađati sveto bolestničko pomazanje, kad ga je Gospodin naredio na duševnu i tjelesnu korist vjernika. Ukućani težko grieše, ako bolestnik njihovom krivnjom ne primi utjehe sv. vjere i bez pomazanja ostavi ovaj sviet.

Životna vriednost

Bolestničko je pomazanje nadopuna sakramentu pokore. Izvor je izvanrednog duševnog mira i pripravlja čovjeka na konačnu pobjedu. Zato je dobro, da svaki bolestni vjernik upozori na vrieme ukućane, neka ne kasne s pozivom svećenika.

§ 41. SVETI RED

Sakramenat svetoga reda čuva i posvećuje izvor nadnaravskog života. U njemu nastavlja Krist svoju velikosvećeničku djelatnost do svršetka svieta u kraljevstvu Božjem na svietu dieleći po njemu milosti odkupljenja.

Sv. red je sakramenat, kojim se podjeljuje svećenička vlast i daje milost potrebna za njezino dostojno izvršivanje.

*

1. Krist je ustanovio sv. red kao pravi sakramenat

a) *Trident. sabor* (kan. 3) *uči, da je sv. red pravi sakrament, koji je ustanovio sam Gospodin.* Tim je zabačena nauka, koja uči: 1. da u svećeničkom ređenju prima svećenik samo vlast od naroda, da upravlja crkvenom obćinom. 2. da je sv. red ljudska ustanova, koja daje vlast propoviedati i neke sakramente dieliti (Luther).

b) *Krist je dao apostolima vlast sv. reda.* Tako ih je na posljednoj večeri ovlastio, da prinašaju nekrvnu Žrtvu (Lk. 22, 19). Pred ulazak u nebo dao im je vlast opraštanja i zadržavanja grieha (Iv. 20, 22).

c) *Apostoli su zadobivenu vlast sv. reda predavali svojim pomagačima i nasljednicima* (biskupima, svećenicima i đakonima)*molitvom i polaganjem ruku:* »Molili su i polagali na njih ruke« (Dj. Ap. 6, 6). Sv. Pavao kaže Timoteju: »Opominjem te, da obnoviš milost Božju, koja ti je dana polaganjem mojih ruku« (2. Tim. 1, 6).

2. Svećenička se vlast ne podjeljuje odjednom nego postepeno

Sv. red ima tri stupnja: đakonat, presbiterat i episkopat.

a) *Episkopat* obuhvaća puninu svećeničke vlasti i milosti, koje daje sakramenat sv. reda, a to znači, da može dieliti sve sakramente i sve sakramentale.

Presbiterat dobiva vlast pretvarati i žrtvovati Tielo i Krv Gospodinovu, dieliti sve sakramente osim sv. reda i potvrde kao i neke sakramentalije.

Đakonat dobiva ovlasti, koje se odnose na P r e s v. E u h a r i s t i j u i na krst. Zato mogu dvoriti kod svečane službe Božje, dieliti pričest, krstiti i propoviedati.

Episkopat, presbiterat i đakonat čine zajedno jedan sakramenat. On je upravo po tom, što postupno daje svećeničku vlast stalnim redom, dobio ime sv. red. Svaki pak od tih stupnjeva je pravi sakramenat. — Ta tri stupnja sačinjavaju t. zv. *više redove,* koji se primaju tako, da se najprije primi đakonat, zatim presbiterat a onda episkopat. *Podđakonat* je crkvena ustanova za pomoć đakonu kod službe Božje. U crkvenom se pravu ubraja među više redove.

b) Služba *ostiarija* (vratara), *lektora* (čitača) *eksorcista* (zaklinjača) i *akolita* (svjećonoše) ustanovila je Crkva i predaje ih postepeno kleriku molitvom i blagoslovom. Njihovo je skupno ime niži redovi i nemaju značajke sakramenta.

Tonzura (podstrig) je obred, kojim Crkva odvaja pripravnika od svjetovnog u klerički (duhovni) stalež.

Nitko ne može u Crkvi zakonito vršiti svećeničku vlast, koja mu pripada primanjem sv. reda, ako mu ne dopusti vrhovni poglavar Crkve (kanonsko poslanje — missio canonica). Odpadnici, razkolnici vrše valjano svećeničke čine, ali nedopušteno.

3. Vidljiv znak

Vidljiv znak je polaganje biskupovih ruku i popratna molitva. Ovaj apostolski način predavanja vlasti sv. reda najbolje iztiče, da predana vlast i služba dolazi odozgo, a to znači, da svećenička vlast ne potječe od naroda, nego od Krista, i to preko Krista i njihovih nasljednika.

Osim toga uvela je Crkva i druge posebne vidljive znakove za pojedine stupnjeve. Tako se đakon dotiče evanđelistara, svećenik kaleža s vinom i patenom, biskup mu maže dlanove uljem. Biskupu se mažu ruke i glava krizmom. — Podđakonat i niži redovi predavaju se znakovima njihove službe.

4. Milosti sv. reda

Sv. red daje ove milosti:

a) umnožava posvećujuću milost;

b) podjeljuje snagu Duha Svetoga i svećeničku vlast, da svećenik može vršiti dužnosti svoga zvanja;

c) bilježi dušu neizbrisivim biljegom; zato se sakramenat sv. reda ne može opetovati, a zaređeni je dužan ostati do smrti u duhovničkom staležu.

Neizbrisivi biljeg je sudjelovanje u Kristovu svećeništvu. Svećenik (đakon i biskup) dobiva time *ovlast,* da bude oruđe Kristovo i da u njegovo ime dieli i upravlja sakramentima za posvećenje ljudi (vlast nad mističkim tielom Kristovim). Vrhunac je vlasti pretvorba (consecratio — Vlast nad realnim tielom Kristovim).

5. Djelitelj

Redoviti djelitelj sv. reda jest *biskup.* On podjeljuje *više i niže redove. Izvanrednog* djelitelja ovlašćuje Sv. Otac, da može podieliti samo *niže* redove. Kod posvete biskupa sudjeluju tri biskupa.

6. Primalac sv. reda

Primiti sv. red može samo *kršteni mužkarac*, koji je *slobodan* i *želi* primiti sakramenat.

Crkva propisuje stanovite uvjete, koje mora primalac izpuniti, ako hoće zakonito primiti sakramenat. Ti su uvjeti : godine života, duševno i tjelesno zdravlje, znanje i ćudoredno vladanje.

Za *dostojno* primanje ovog sakramenta mora primalac imati milost posvećujuću.

7. Svećeničko zvanje

Stupiti u svećenički stalež može samo onaj, koga je *Bog pozvao:* »Neka nitko ne uzima ove časti, nego koga je Bog pozvao kao Arona« (Hebr. 5, 14). Taj se poziv očituje u dobroj nakani i u sposobnostima.

Dobru nakanu ima mladić, koji ozbiljno hoće sve svoje moći sasvim i nepodjeljivo staviti u službu kraljevstva Božjeg iz ljubavi prama Bogu, Kristu i članovima njegove Crkve. Nema te dobre nakane onaj, koga vode u svećenički stalež vanjski obziri, želja rodbine ili sebeljubivi razlozi.

Potrebne sposobnosti protežu se na naravne i nadnaravne vrline, koje će mladiću omogućiti, da uzmogne pravilno udovoljiti svim dužnostima i zadaćama svećeničke službe. Amo se ubraja i nutarnja sklonost, duboka mužka pobožnost i čistoća srdca. Barem prosječna duševna nadarenost i izobrazba nuždan su preduvjet za teoložku i asketsku izobrazbu i za kasnije plodno djelovanje prema zahtjevima suvremene pastorizacije.

Ovaj nutarnji poziv upodpunjuje i završuje *vanjski* poziv Crkve, koja kandidata imenično poziva prije ređenja u Božju i svoju službu.

8. Svećeničko dostojanstvo

Uzvišenost svećeničkog staleža proizlazi: a) iz veličanstva Božjega, kojemu je svećenik vidljiv zamjenik. On je drugi Krist; b) iz divnih božanskih istina, koje propovieda; c) iz krasote i bogatstva milosti i sakramenata, koje dieli; d) iz uzvišene zadaće, da može surađivati na posvećivanju i usrećivanju naroda.

To dostojanstvo traži od svećenika posvemašnje predanje Bogu i izvanrednu čistoću srdca; zato je Crkva odredila, da svećenici žive u bezženstvu (celibat). Celibat svećenstva oslanja se na primjer Gospodina Isusa Krista i potječe iz apostolskih vremena. U prvim stoljećima lebdio je Crkvi pred očima celibat kao ideal, i svećenstvu je Crkva savjetovala, da živi u bezženstvu. Istom na saboru u Elviri (Španjolska), oko god. 306., odredi Crkva celibat kao pravilo života za biskupe, svećenike i đakone. Papa Leon I. († 461.) protegnu ga i na podđakonat.

U apostolsko i prvo doba Crkve branili su poganski državni zakoni bezženstvo. Osim toga preostajao je Crkvi u prvim početcima ograničeni izbor kandidata za svećenički stalež radi malog broja vjernika, pa je dopuštala, da se i oženjenima podjeljuje sv. red. Ipak je branila ređenje onima, koji su se dva puta ženili (1. Tim. 3, 2).

Opadanjem crkvenoga života za seobe naroda i kasnije u IX. i X. st. stao je kler zanemarivati i odredbu celibata, dok ga nisu proveli pape u borbama za investituru (Nikola II. i Grgur VII.). U iztočnoj Crkvi i danas mogu đakoni i svećenici biti oženjeni, a biskupi su neoženjeni. Jakost za ovaj život žrtve i samopriegora crpe svećenik iz sveze sa Presv. Euharistijom i iz duhovnog života (dnevno razmatranje i moljenje breviara).

9. Odnošaj vjernika prama svećeniku

Od svećeničtva primamo sve milosti, koje je Krist povjerio svojoj Crkvi. Radi toga smo po volji Kristovoj ovisni o svećeniku u svom nadnaravnom životu. On je naš duhovni otac; zato je svećenik u očima vjernika velečastan, bez obzira na njegovu osobu. Naš se položaj prama Kristu ne može odvojiti od odnošaja prama svećeniku. Bez svećenikova posredovanja ostaje nam zatvoren put i sveza s Kristom. Svećenik je, osobito biskup, zamjenik Kristov, njegovo oruđe i predstavnik Crkve.

§ 42. ŽENITBA

Kao što se Gospodin Isus Krist pobrinuo ustanovom sakramenta sv. reda, da u njegovu kraljevstvu nikada ne prestane dielitelja milosti i tajna Božjih, tako se pobrinuo i ustanovom sakramenta ženitbe, da nikada ne usahne vrelo, koje će trajno davati nove članove Crkvi Božjoj.

1. Ženitba je naravna ustanova

Ženitba se smatra zakonitom i doživotnom svezom muža i žene u jednoj životnoj zajednici.

Prva je *svrha* ovoj životnoj zajednici, *da rađa i odgaja potomstvo;* druga je, da se muž i žena međusobno pomažu u teženju za vremenitom i vječnom srećom; zato je ženitba ćudoredno dobra ustanova. Crkva je osudila nauke krivovjeraca, koji su naučavali, da je ženitba zlo i da potječe od đavla.

2. Ženitba je vjerska ustanova

a) *Ženitbu je Bog izričito ustanovio u zemaljskom raju,* jer je prvom čovjeku dao ženu kao razumnu drugaricu u životu, da žive zajedno te šire i podržavaju ljudski rod: »Nije dobro, da čovjek bude sam. Načinimo mu drugaricu sličnu njemu . . Rastite i množite se i napučite zemlju« (Gen. 2, 18—24).

Ova je sveza: *jedinstvena,* t. j. postoji između jednog muža i jedne žene. Krist dovikuje farizejima: »Niste li čitali, da je onaj, koji je u početku stvorio čovjeka, muža i ženu stvorio ih« (Mt. 10, 4).

nerazrješiva; jer Krist dovršuje svoje tumačenje ženitbene sveze između Adama i Eve: »Što je Bog sastavio, neka čovjek ne razstavlja!« (Mt. 19, 6).

b) Ovo prvotno jedinstvo i nerazrješivost ženitbe nisu mnogi u Starom Zavjetu održavali. Bog je zato preko Mojsija dopustio Židovima zbog tvrdoće srdca, da se muž može razstaviti od žene, ako izvrši neke stanovite uvjete.

Krist je povratio ženitbi njezin sjaj, čistoću i dostojanstvo te odlučno i podpuno izkorienio oba uvriežena zla uzdigavši ženitbu među sakramente.

3. Isus Krist podigao je ženitbu na čast sakramenta

a) Protiv novotara u XVI. st. (Luther) uči sabor u Tridentu: »*Ako tko tvrdi, da ženitba nije istiniti i pravi sakramenat, i to jedan od onih sedam iz evanđeoskog zakona, naređen od Krista — Gospodina, nego da su to samo ljudi izmislili... neka bude izobćen* (Sjed. 24, kan. 1).

b) *Isus Krist je ženitbi povratio prvotnu čistoću i učinio je znakom, kojim Bog dieli milost ženitbenim drugovima.* U tom smislu tumači sabor rieči sv. Pavla (Efež. 5, 25—32), kad kaže, da je Krist ljubio svoju Crkvu i za nju dao svoj život, da je očisti i posveti. Kao što je Krist dao svojoj zaručnici Crkvi sve milosti, kad se s njom združio, tako daje Krist milosti zaručniku i zaručnici, kad se u ženitbi združe. Ta milost rađa jaku i svetu ljubav među ženitbenim drugovima. U toj im je ljubavi uzor Isusova ljubav prama Crkvi.

c) *Ustmena predaja iz najstarijih vremena* smatra ženitbu sakramentom. Pisac *Origen* († 254.) kaže: »Jer je Bog združio ženitbene drugove, milost je Božja s onima, koje je združio.« — *Stari spomenici* prikazuju ženitbu na taj način, što između zaručnika i zaručnice stoji Krist i blagoslivlje njihove udružene ruke. — *Liturgičke knjige* iztočne i zapadne Crkve smatraju kršćansku ženitbu sakramentom.

4. Vidljiv znak

Vidljiv je znak očitovanje privole na ženitbeni ugovor za međusobnu životnu zajednicu.

5. Djelitelj

Djelitelj sakramenta ženitbe jesu sami ženitbeni drugovi.

Ženitba je među kršćanima ugovor ili međusobni pristanak, kojim se mužko i žensko veže u životnu zajednicu. *Među kršćanima se ne može ovaj pristanak dieliti od sakramenta.* Kad se kršćanin i kršćanka obvezuju na doživotnu ženitbenu zajednicu, sklapaju sakramenat ženitbe.

Svećenik je samo *svjedok* Crkve, da je ženitba sklopljena pred licem Crkve (in foro Ecclesiae). On ujedno blagoslivlje brak. Crkva je odredila puninom svoje vlasti dobivene od Krista, da župnik mjesta, gdje se sklapa ženitba, bude prisutan kod sklapanja braka uz dva svjedoka. To je odredila zato, da spriječi zlo i sablazni, koje prije nastadoše radi potajno sklopljenih brakova.

Građanska (civilna) ženitba vjernika, t. j. brak sklopljen pred građanskim vlastima, jest *nevaljana,* i Crkva ju je *zabranila* kao suložničtvo (konkubinat) i ne pušta takve vjernike sakramentima. Gdje građanski zakoni propisuju takvu ženitbu, te im se vjernici moraju pokoriti radi građanskih posljedica ženitbe, trebaju sklopiti crkveni brak prije građanskog ili odmah poslije njega.

6. Milosti sakramenta ženitbe

Ženitbeni drugovi dobivaju ove milosti:

a) *umnožava* im se milost posvećujuća.

Ženitbeni drugovi moraju sklopiti ženitbu u posvećujućoj milosti, jer je ženitba sakramenat živih; zato će se prije ženitbe izpovjediti.

b) *Pravo na djelujuće milosti,* koje su im potrebne, da žive do smrti u iskrenoj i požrtvovnoj ljubavi vršeći sve težke dužnosti ženitbenog staleža.

Da bi zaručnici bolje upoznali svoje ženitbene dužnosti i svetost sakramenta, potrebno je, da budu dobro poučeni u vjersko-ćudorednim istinama katoličke vjere. Tu pouku daje župnik obično prije vjenčanja.

Ženitba je sakramenat, kojim se dvie slobodne osobe, mužko i žensko uzimlju i od Boga dobivaju milost, da mogu svoje dužnosti vjerno izvršivati do smrti.

7. Vlastitosti sakramenta ženitbe

Dvie su *bitne* oznake kršćanske ženitbe: jedinstvo i nerazrješivost.

a) Ženitba je *jedinstvena.*

Kršćanska se ženitba može u isto vrieme sklopiti samo između jednoga muža i jedne žene *(monogamija).*

Sabor u Tridentu uči, da božanski zakon brani kršćaninu imati u isto vrieme više žena (Kan. 2).

Kada smrt rieši ženitbenu vezu, može preostali ženitbeni drug (udovac, udovica) sklopiti novu ženitbu.

b) Kršćanska je ženitba *nerazrješiva.*

Krist ističe, da je to svojstvo božanskog podrietla: »Što je dakle Bog sastavio, neka ljudi ne razstavljaju« (Mt. 19, 9).

Obveza nerazrješivosti veže svakoga, koji je sklopio ženitbu, pa i onda, kad se odieli iz dopuštenih razloga od svog ženitbenog druga: »Tko pusti ženu i oženi se s drugom, čini preljub. I ako žena ostavi svoga muža i pođe za drugoga, čini preljub« (Mt. 19, 18).

Valjano se sklopljena ženitba vjernika ne može uobće razriešiti. Crkva može samo nevaljalo sklopljenu ženitbu proglasiti nevaljalom nakon propisanog parbenog postupka. U tom slučaju postaju muž i žena slobodni i mogu sklopiti novu ženitbu.

Iz važnih razloga, koje je Crkveni Zakonik utvrdio, može crkvena vlast dopustiti, da se ženitbeni drugovi *razstave* t. j. da odvojeno žive do smrti (kad jedno od njih počini preljub) ili za neko vrieme (radi zlostavljanja, bolesti, mržnje). Nikad nije dopušteno u slučaju takve privremene ili trajne raztave od zajedničkog obitavanja sklopiti novu ženitbu, pa ni nevinoj stranci, jer je ženitba ostala i dalje valjana, i ženitbeni vez veže supruge do smrti, koja jedina prekida valjani ženitbeni vez.

Da li vjerenici mogu odvojeno živjeti, t. j. razstaviti se, ne odlučuju u pravilu sami ženitbeni drugovi, nego crkveni ženitbeni sud na temelju parbenog postupka između nevine i krive stranke.

8. Ženitbeno zakonodavstvo

Kršćanska ženitba je sakramenat i zato stvar Božja. Zbog toga je *jedina Crkva* ovlašćena, da izdaje zakone i odredbe, koje će u savjesti vezati vjernike. *Nikome drugome nije Bog dao vlasti nad svojim sakramentima.* Crkveni Zakonik određuje: »Ženitbom kršćana ne upravlja samo božansko pravo nego i crkveno. *Državna* je vlast mjerodavna samo za građanske posljedice ženitbe« (kan. 1016).

Pod građanskim posljedicama razumiju se pitanja nasljedstva, miraza, dostojnog uzdržavanja žene i t. d.

Državna vlast može izdavati zakone za ženitbe onih, koji nisu kršteni, ali u svom zakonodavstvu ne smije povriediti naravno pravo i zakone.

9. Ženitbene zapreke i zabrane

Vjernici mogu sklopiti sakramenat ženitbe, ako ih ne prieče ženitbene zabrane i ženitbene zapreke.

a) Crkva je u svom zakonodavstvu postavila neke *zapreke* ženitbi kršćana radi svetosti sakramenta i na korist vjernika. *Kad vjernik sklopi ženitbu uzprkos ženitbenoj zapreci, njegova ženitba nije valjana.* Ženitbene su *zapreke* naime *neke okolnosti u osobama zaručnika, koje čine ženitbu nevaljalom.*

Evo nekih zapreka: 1. živi ženitbeni drug; 2. sv. red ili svečani redovnički zavjeti; 3. krvno srodstvo u ravnoj lozi, a u pobožnoj do trećeg koljena; 4. sila; 5. strah; 6. zabluda u osobi; 7. malodobnost; 8. pomanjkanje krsta; 9. duhovno srodstvo (kum i kumče); 10. tastbina do drugog koljena.

Kod nas je i državno zakonodavstvo preuzelo u svoj Zakonik iste ove zapreke. Ako vjernik razložno moli, može ga crkvena vlast osloboditi od nekih zapreka. Nakon toga može valjano sklopiti ženitbu.

b) Ženitbene *zabrane* jesu okolnosti u osobama zaručnika, koje *ženitbeniu ugovor čine nedopuštenim.* One dakle prieče, da se ženitba ne može dopušteno sklopiti, ali je ne čine nevaljalom. Od njih može crkvena vlast osloboditi, kad vjernici mole.

Najvažnija je zabrana *mješovite ženitbe,* t. j. kad katolički drug hoće sklopiti brak s kršćaninom, koji nije katolik. Crkva *zabranjuje* mješovitu ženitbu, jer takva ženitbena zajednica nema istinitog i dubokog suosjećaja u najvažnijim životnim pitanjima, kao što su vjerska pitanja. U isto vrieme nije ta sveza slika one najuže sveze Krista sa svojom Crkvom, a to bi svaki sakramenat morao biti po Kristovoj nauci. — Crkva oslobađa od ove zabrane, ako se ženitba *izključivo sklapa u katoličkoj Crkvi* i ako je *katolički odgoj djece* podpuno zajamčen. Sva se ova jamstva moraju dati pismeno kod župnika i to prije navještaja.

10. Zaruke

Prije ženitbe sklapaju vjernici obično *zaruke,* t. j. međusobno obećavaju ženitbu. Crkva priznaje samo one zaruke, koje se sklapaju *pismeno* pred župnikom ili pred dva svjedoka. Tko samovoljno i bez razloga kida zaruke, grieši i dužan je nadoknaditi štetu oštećenoj stranci, ali može slobodno sklopiti novu ženitbu.

Zaručnici se prijave kod svog župnika, da prime pouku u sakramentu ženitbe i da se u crkvi tri put oglasi njihova namjera, da se vjenčaju.

11. Priprava za ženitbu

Najbolja je priprava za sretnu i blagoslovljenu ženitbu *čisto proživljena mladost.*

Zatim je kod izbora ženitbenog druga vrlo važno pripaziti na njegov značaj, starost, zdravlje, izobrazbu i položaj, jer su u tim okolnostima položeni naravni preduvjeti za sretnu ženitbu.

Danas se kod sklapanja ženitbe osobito naglašuju *eugenički* preduvjeti. Redovno oni ženitbeni drugovi, koji su zdravi i potječu od zdravih predaka, mogu dati na sviet zdravo potomstvo, koliko je to u ljudskoj moći. Nasljedno bolestno potomstvo je nepodnosiva odgovornost, težka briga i sumrak obiteljske sreće.

Kršćanski će zaručnici provesti svoje zaručničko doba u čestitosti i poštenju, u molitvi i primanju sv. sakramenata (Izporedi: Schilgen, »Ti i ona«; Toth »U buri i oluji«; M. Csaba »Njezin bieli vienac«; L. Burger »U četiri oka«).

§ 43. SMISAO I MEĐUSOBNA POVEZANOST SAKRAMENATA

1. *Sakramentalni znakovi* savršeno odgovaraju ljudskoj naravi.

Čovjek je duhovno-tjelesno biće i svaka njegova djelatnost je odsjev njegove duhovno-tjelesne naravi. Radi toga očituje čovjek svoj nutarnji duhovni život preko sjetila u predočbama mašte, u riečima i djelima. Preko sjetila crpe opet čovjek i obogaćuje svoje znanje iz vanjskog svieta.

Toj se ljudskoj značajki priklonio i Bog u ustanovi sakramenata. Sakramenti imaju nevidljivu milost i vidljiv znak. Taj znak zorno označuje onu milost, koju vidljivo tvori u duši. Tako je unutarnje djelovanje Božje približeno čovječjem načinu spoznaje, da preko vidljiva dolazi do nevidljiva.

2. *Sakramenti izrađuju i usavršuju pojedinačni i družtvovni duhovni život čovjeka.*

Kod krštenja slieva se žrtvovana Kristova krv u dušu sviestnog vjernika, čisti je od slabosti iztočnog grieha, prožima je novim vlastitim životvornim sokovima tako, da se po krštenju rađa nov čovjek, novorođenac, čovjek s Božjom naravi. — Kod potvrde silazi u razbuđenu vjersku samosviest vjernika Isusov junački duh, njegova smjelost i božanska vjera tako, da od djeteta Božjeg izgrađuje borca Božjeg. — U sakramentu pokore tješi Isus kao milosrdni Spasitelj ožalošćenu dušu riečima mira: »Pođi, tvoji su griesi oprošteni!« U sakramentu bolesničkog pomazanja pristupa milosrdni Samaritanac bolesničkom krevetu i sipa u ranjeno srdce odvažnost i požrtvovnost. — U sakramentu ženitbe ukorjenjuje Gospodin u dubokoj ljubavi svog Srdca ljubav muža i žene i usmjeruje tu ljubav prama porodu, prama zajednici, prama Crkvi, a u vjernosti do smrti. — Kod rukopolaganja u svećeničkom ređenju predaje Krist puninu svoje mesijanske vlasti i božanskog poslanja na osobito pozvana mladića, da po njemu rađa novi rod ljudi i oživljuje iz carstva smrti zamrlo pokoljenje djece Božje.

I inovjerci se nisu mogli oteti osjećaju divljenja ovomu skladu i povezanosti s ljudskim životom katoličkih sedam sv. sakramenata, jer u njihovoj vjerskoj nauci nema te sveze, budući da priznavaju samo dva ili tri sakramenta. Tako Goethe u pjesničkom stilu opisuje vezu sakramenata s ljudskim životom, pa piše o sv. redu: »I tako su povezani kolievka i grob, pa bili ne znam kako udaljeni, jednim prekrasnim nizom čudesnih i svetih djelovanja u čvrsti vienac, kojega smo ljepotu samo kratko natuknuli. — Ali sva ta duhovna čudesa nisu nikla iz naravskog tla. Iz jednog drugog kraja moraš ih dohvatiti. Ovdje se susrećemo s najvišim od ovih znamenja. Znamo, da čovjek može čovjeka blagosloviti i posvetiti, ali, da to ne bude neki naravni čin, mora taj dar, s kojim je skopčana i silna odgovornost, doći i prenieti se od nekoga, tko je božanski ovlašćen, da druge posvećuje. Na taj se način čuva na zemlji i ovjekovječuje duhovna baština Božja. Da, u *svećeničkom je ređenju* sadržano sve, što je potrebno, da se uspješno izvrše sva ona sveta djelovanja usmjerena na korist vjernika. I tako stupa svećenik u red svojih predšastnika i nasljednika, u krug pomazanika Božjih, prestavljajući najvišeg Posvetitelja. Zato mi ne izkazujemo štovanje čovjeku nego službi, koju vrši; ne sagibamo koljena pred svećenikovom kretnjom nego pred blagoslovom, koji podjeljuje (»Aus meinem Leben«).

3. *Sakramenti nisu jednaki po svom dostojanstvu uči — trident. sabor* (sjed. 7. kan. 3).

Presveta se Euharistija odlikuje nad svim sakramentima pa je kao sunce među zviezdama. a) U njoj je sam Krist Gospodin izvor svih milosti, a u drugima samo milost Gospodinova. b) Ostali se sakramenti redaju oko Presv. Euharistije i dovode do nje: sv. red ugotavlja Euharistiju; krst stvara osnovicu, da je uobće možemo primiti, potvrda daje snagu, da se vjernik ne plaši pristupiti k stolu Gospodnjem; pokora i bolesničko pomazanje su kao priprava, da možemo dostojno primiti tielo Kristovo; ženitba predočuje svezu Krista i Crkve, koju najljepše očituje Presv. Euharistija. c) Kad vjernici primaju ostale sakramente

obično se prima i Presv. Euharistija, tako na pr. kad se odrasli krsti, onda se i pričešćuje; kad se prima sv. red, bolestničko pomazanje i t. d., predhodi ili sliedi sv. Pričest.

§ 44. SAKRAMENTALI

1. *Sakramentalima nazivamo blagoslivljanja, posvete i zaklinjanja, što ih je Crkva ustanovila tokom vremena za duhovne i tjelesne potrebe svojih vjernika.* Ona je u tom sliedila primjer božanskog Spasitelja, koji je blagoslivljao djecu, hranu, liečio bolestenike, gonio zle duhove i pomagao ljudima u svakoj nevolji. Spasitelj je htio koristiti ne samo duši nego i čovječjem tielu i osloboditi ga od prokletstva grieha. Isto je tako želio i prirodu privesti njezinoj budućoj preobrazbi.

2. Djelovanje sakramentala ide za tim, da se pojedine stvari i predmeti iz ljudskog života posebno stave u *službu Božju,* da tako izprose vjerniku milosti ili druga dobročinstva, kad ih upotrebljava.

Blagoslivljanja zazivaju Božju zaštitu na blagoslovljenu osobu ili stvar (na pr. blagoslov vode, hrane, rublja, svieća).

Posvete oduzimaju pojedine stvari iz dnevne upotrebe i određuju ih izključivo za službu Božju (na pr. posveta kaleža, oltara, crkve, misnog ruha).

Zaklinjanja oslobađaju osobe ili stvari od prokletstva grieha (na pr. vodu, sol, obsjednute) i vraćaju ih slavi Božjoj.

3. Sakramenti se razlikuju od sakramentala:

a) sakramente je naredio Krist, a sakramentale Crkva; zato je b) djelovanje sakramenata bezuvjetno, t. j. sami po sebi daju ili umnožavaju milost posvećujuću. Sakramentali ne djeluju bezuvjetno i nikad ne daju milost posvećujuću, nego zazivaju samo zaštitu i posebnu Božju pomoć na vjernika.

Snaga sakramentala leži u *zagovoru i molbi Crkve* te u *pobožnoj upotrebi,* a ne u božanskoj snazi Kristovoj kao kod sakramenata; zato pobožno primani sakramentali mogu samo umnožati posvećujuću milost kao svako drugo dobro djelo, kad vjernik već posjeduje milost posvećujuću.

4. Vjernik nije dužan upotrebljavati sakramentale, — *jer nisu potrebni za spasenje,* premda mnogo koriste kršćanskom životu, kad se pobožno upotrebljavaju. Tko ih zanemaruje iz prezira, odaje oholost i duševnu prazninu te grieši protiv dužnog poštovanja uredaba Crkve, a tko u njih polaže bezuvjetnu nadu, ogrješuje se praznovjerjem.

5. Od sakramentala odlikuju se starinom: znak sv. križa i upotreba blagoslovljene vode.

Znamenovanje znakom sv. križa podsjeća nas na djelo odkupljenja i trajna je opomena, da posvećujuću milost kao najdragocjeniji plod odkupljenja čuvamo krepostnim životom.

Blagoslovljena voda sjeća nas na krstnu vodu, kojom smo oprali svoje griehe i postali djeca Božja.

Blagoslov oružja vršili su vrlo riedko nekoji vojnički dušobrižnici za prvog svjetskog rata. Tekst blagoslova glasi: »Blagoslov svemogućega Boga Otca i Sina i Duha Svetoga neka sađe na ovo oružje i na nosioca, da ga nosi na obranu pravednosti. Molimo te, Gospodine i Bože, čuvaj ga i brani, koji živiš i kraljuješ, Bog od vieka do vieka. Amen«. — Izrazom »pravednost« Crkva ne odlučuje, koja ratna stranka ima pravo. Njezina je želja, da vojnik upotrebljava oružje tako, da ne vrieđa pravo i ubija nemoćne, zarobljenike i t. d. Ovaj se blagoslov daleko više obazire na zaziv zaštite Božje nad dušom i tielom vojnikovim u opasnostima, kojima se izlaže u ratu. Tu je Crkva slična dobroj majci, koja svoje diete preporuča zaštiti Božjoj prije polazka na opasni put.

Život je kršćanina na ovom svietu sličan putovanju, u kojem Crkva prati vjernika svojim sakramentima i sakramentalima, da ne izgubi svog nadnaravnog cilja, da mu oduhovi borbu i težnje, i da ga ojača protiv jakog neprijatelja, kao što je ljudsko tielo, sviet i đavao.

DEVETI ODSJEK

NAUKA O POSLJEDNJIM STVARIMA

Vjernik je građanin dvaju svjetova: sadašnjice i vječnosti. On živi na zemlji kao putnik, a kreće se u pravcu vječnosti. Sv. Pavao opominje vjernike: »Nemamo ovdje trajnog boravišta, nego težimo za budućim« (Hebr. 13, 14).

Na prielazu iz ovog života u vječni čeka vjernika smrt i sud, a iza suda kao kazna čistilište ili pakao, ili kao nagrada vječno blaženstvo u nebu (posljednje stvari). Iza uzkrsnuća i obćenitog suda dieli tielo sudbinu duše.

§ 45. SMRT I SUD

A. SMRT

Sv. Pismo govori u *trostrukom* smislu o smrti. Ona je prestanak tjelesnog života, gubitak nadnaravne milosti i gubitak vječne sreće. Ovdje je govor o tjelesnoj smrti.

1. Sigurno je, da će svi ljudi umrieti

1. Adamu i potomstvu reče Bog: »U znoju svoga lica jest ćeš kruh, dok se ne povratiš u zemlju, iz koje si sačinjen, jer si prah i u prah ćeš se povratiti« (Gen. 3, 19). Sv. Pavao uči: »Određeno je čovjeku jednom umrieti« (Hebr. 9, 27). To je činjenica, koju jednodušno potvrđuje svagdanje izkustvo.

Neizvjestno je, gdje, kada i kako ćemo umrieti. To je ostalo sakriveno u odluci Božjoj, i nitko ne može prodrieti u tu tajnu. Iz toga sliedi važna obveza: da uviek budemo spremni na smrt. »I vi budite *spremni,* jer u koji čas ne mislite, doći će Sin čovječji« (Lk. 12, 40).

2. Smrt je čovjeku prirođena

a) Ljudsko je tielo sastavljeno kao svaki drugi organizam od raznih dielova, koje vrieme razstavlja i uništava. Neumrlost Adamova u zemaljskom raju bila je samo milostni dar Božji, a užitak ploda sa stabla života podržavao bi čudesnim načinom ljudsku životnu snagu.

b) Osnovu Božju, da čovjek nikada ne mora umrieti, proigrao je Adam svojim griehom; zato je smrt u sadašnjem poredku kazna i posljedica grieha. »Najprije je čovjek stvoren bezsmrtan, ali zavišću đavla došla je smrt u sviet« (Knjig. Mudr. 2, 24).

Jedino smrt Isusova i Bl. Dj. Marije nije posljedica grieha.

3. Smrću se dovršava ljudski život, a s njime i vrieme stjecanja zasluga

Sv. Pismo uči, da je smrću zapečaćena ljudska sudbina. Gospodin opominje vjernike: »Doći će noć, kad nitko ne može raditi« (Iv. 9, 4). U priči o deset djevica zatvaraju se vrata vječnog blaženstva za uvieke iza dolazka zaručnika, t. j. u času smrti (Mt. 25, 1).

Poslije smrti nije više moguće, da se grješnik obrati ili da pravednik uveća svoju svetost i vječnu nagradu, ali je i nemoguće izgubiti milost Božju i nebesku domovinu. Smrt znači dolazak na cilj života. Taj će vječni život biti onakav, kakva je bila smrt: »Ako drvo padne na sjever ili jug, ostaje ležati na onome mjestu, gdje padne« (Propov. 11, 3). Zato je nauka o selitbi duša i o ponovnom utjelovljenju duše (reinkarnacija) očito protuslovna Objavi. Ta je nauka prešla iz indijske filozofije (Buddha) u grčku (Protagora).

4. Poslije smrti polazi duša na posebni sud, a tielo se vraća u zemlju

Crkva je od prvih početaka pokopavala mrtvace i nije spaljivanjem nasilno uništavala tjelesa vjernih. Premda *spaljivanje* mrtvaca nije izravno protivno nijednoj vjerskoj nauci, osuđuje ga Crkva iz važnih razloga. Ono je u prvom redu protivno *poštovanju,* koje dugujemo preminulim vjernicima. Zatim je protivno *dostojanstvu* tiela kršćanina, jer tielo je vjernika posvećeno svetim sakramentima, osobito sv. Euharistijom. Pobornici pokreta za spaljivanje zatiru kršćanske običaje i ne vjeruju u uzkrsnuće mrtvih. *Crkva uzkraćuje pokop svakome, tko odredi spaljivanje poslije smrti.* U izvanrednim slučajevima (rat, pošast) dopušta Crkva spaliti tjelesa.

Životna vriednost

Misao na smrt nije za kršćanina izvor gubitka životnog veselja. Ona krije veliku životnu energiju, jer snažno potiče čovjeka, da razvija sve svoje dobre sposobnosti i čuva dušu od

grieha. Osim toga je smrt za kršćanina, koji umire u milosti Božjoj, početak onoga života, za koji se je toliko na zemlji borio i pregarao. Smrt vodi u uzkrsnuće i bezsmrtnost.

B. POSEBNI SUD

1. *Odmah poslije smrti dolazi svaka pojedina duša pred sud Božji* (posebni sud). To je nauka Crkve izrečena na saboru u Firenzi.

Spasitelj reče razkajanom razbojniku na križu: »Još *danas* ćeš biti sa mnom u raju« (Lk. 23, 43). Sudbina prosjaka Lazara i bogataša bila je određena *odmah* iza smrti: «Umrije prosjak, i odnesoše ga anđeli u krilo Abrahamovo, ali umrije i bogataš, i zakopaše ga u pakao« (Lk. 16, 22). Sv. Pavao odrješito kaže: »Određeno je čovjeku, da jednom umre, a *poslije smrti sliedi sud*« (Hebr. 9, 27).

Sv. Crkva upućuje vjernike, da odmah mole za dušu, koja se dieli sa životom.

2. *Na posebnom sudu sudi Isus Krist kao Bog i čovjek.*

Krist je kao utjelovljeni Bog glava, kralj i odkupitelj svakog pojedinca. Njemu pripada podpuno pravo, da izriče vječnu i nepromjenljivu odluku nad svakim pojedinim: »Otac je predao sav sud Sinu« (Iv. 5, 22).

Sv. Otci uče, da će svaka duša biti časovito prosvietljena tolikom snagom, da će jasno vidjeti svoja dobra i zla djela i pravednu osudu Kristovu. Za ovaj način suđenja nije potrebno ni vrieme ni prostor.

3. *Iza osude polaze posve čisti odmah u nebo, težki grješnici u pakao, a ostali u čistilište.*

§ 46. **VJEČNO BLAŽENSTVO I PROPAST**

Poslije smrti sliedi drugi život, koji nema kraja, a zovemo ga *vječnost.* Sudbina u vječnosti ovisi o tom, kako se živi na svietu. Vremeniti i vječni život nisu dva posve odieljena života, jer se vremenitost i vječnost odnose kao sjetva i žetva, kao sjeme i plod. *Ovaj je život nesavršena priprava za vječni, savršeni život.* Vjernik na zemlji polaže duhovne temelje za vječnost, koja dolazi, gdje se nagrađuje i kruni čitavo junačko nastojanje i naporna djelatnost ljudi. U vječnosti se konačno i kažnjava svaka nepravda nekažnjena na ovoj zemlji. U vječnosti kraljuje ljubav i pravda Božja.

A. VJEČNO BLAŽENSTVO

1. *Vječno blaženstvo ili nebo je stanje ili mjesto, u kom blaženici uživaju podpunu sreću u posjedu Boga.*

U nebo ulaze duše iz čistilišta i duše onih vjernika, koji se odiele od ovog svieta u milosti posvećujućoj kao živi udovi tiela Kristova bez ikakve ljage i dužne kazne.

2. *U Novom Zavjetu često se slikovito govori o vječnom blaženstvu.*

Tako *Spasitelj* govori o njemu kao o velikoj i svečanoj *gostbi* (Mt. 8, 11), kao o *otčinskoj kući,* u kojoj on pripravlja vjernicima boravište (Iv. 14, 2), kao o *nagradi* za rad u vinogradu Božjem (Mt. 2p, 16). U propoviedi na gori (Mt. 5) vječno je blaženstvo nagrada za čiste, miroljubive, pravedne, progonjene, nesebične i siromašne vjernike.

U *Odkrivenju* sv. Ivana nebo se prikazuje kao nebeski Jeruzalem, prekrasan grad, koji počiva na nevidljivim stupovima, sa zidovima i temeljima od zlata i dragog kamenja (21, 10).

U *poslanicama sv. Pavla* nebo je nagrada (neuveli vienac) za valjane borce na zemlji (I. Kor. 9, 25), okrepa za težko izkušanog vjernika (2. Sol. 1, 7), mir, čast, slava (Rim. 2, 10), sjedinjenje s Kristom (Filip. 1, 21) i gledanje Boga (1. Kor. 15, 12). Uobće je sv. Pavlu težko izreći svu sreću, što je obuhvaća nebo: »Niti je oko vidjelo, niti uho čulo, niti ljudsko srdce proćutjelo, što je Bog pripravio onima, koji ga ljube« (1. Kor. 2, 9).

3. *Po nauci Sv. Otaca i bogoslova bit vječnog blaženstva je neposredno gledanje Boga (visio beatifica).*

Ljudi na zemlji spoznaju Boga poučeni i prosvietljeni Objavom *(lumen fidei)* i zaključujući zdravim razumom *(lumen rationis)* iz pojava stvorenog svieta na Božju bit i njegove savršenosti, slično, kao što se gleda lice u ogledalu. Blaženi u nebu gledaju neposredno i posve jasno (zrenje) Božju bit i njegove savršenosti onakve, kakve su u sebi, kao što gledamo predmet zdravim očima. Sv. Pavao kaže: »Sada vidimo Boga kao kroz ogledalo u zagonetki, tada pak licem u lice« (1. Kor. 13, 12).

Budući da je Bog duh, ne može biti ni govora o nekom tjelesnom (ćutilnom) gledanju Boga u nebu, nego o umnoj spoznaji najvećega stupnja, za koju je čovjek sposoban. Ali da stvoreni um može neposredno gledati Boga, nisu dovoljne ljudske snage; zato Bog daje razumu posebno prosvjetljenje *(lumen gloriae*—svietlo slave ili vječno svietlo), kao što kaže psalmist: »U svietlu tvojem gledamo Svietlo« (Ps. 35, 10). — Bog je Istina i Dobrota. Gledajući Boga um blaženikov miruje u postignutoj istini, a volja se združuje u Bogu s najvećim i najpoželjnijim Dobrom. Iz ovog sjedinjenja uma i volje s Bogom rada se u blaženiku bezkrajna sreća i naslada. Blaženik je presretan i zato, jer ne može izgubiti svoje najmilije dobro, niti mu tko može tu radost pomutiti ili smanjiti. On je sjedinjen u vječnoj ljubavi s Presvetim Trojstvom, ali kod toga ne gubi ništa od svoje osobnosti. — Ipak i u nebeskoj slavi nije čovjeku moguće *obuhvatiti* sav sjaj, ljepotu i dobrotu Božju, jer ljudski um ostaje uviek ograničen. Neizmjernu bit Božju može obuhvatiti samo Bog.

4. Uz blaženo gledanje Boga uživaju blaženici u nebu: a) *naravne radosti,* kao što su druženje i obćenje s ostalim svetcima, a osobito s onima, s kojima su ih na zemlji vezale rodbinske ili prijateljske sveze; b) *tielo* vjernika sudjelovat će u

nebeskoj slavi iza uzkrsnuća: »Krist će preobraziti naše poniženo tielo, da bude jednako njegovu slavnom tielu« (Filip. 3, 21); c) blaženici ne mogu više *sagriešiti,* jer im duša uživa u najvišem i najsavršenijem Dobru, od kojeg se ne može više odieliti; d) k njima nema pristupa nikakva *žalost* ili *bol:* »Bog će odtrti s njihovih očiju svaku suzu« (Odkr. 21, 4). Blaženici ne će biti žalostni, kad vide, da njihovi rođaci ili prijatelji nisu u nebu.

5. *Svi izabranici ne će biti jednako blaženi*

Sv. Pavao uči: »Svaki će primiti svoju plaću po svojem trudu« (1. Kor. 3, 8), a to znači baš toliko, koliko mu duša može primiti sreće; zato nema zavisti ili žalosti radi tuđe veće sreće. U subjektivnom osjećaju sreće svaki je podpuno blažen prema sposobnosti, koju je od Boga primio, da uživa sreću. U objektivnom blaženstvu postoji među blaženima razlika.

6. *Nebeske su radosti vječne*

Evanđelje kaže: »Pravednici će ući u život vječni« (Mt. 23, 46). Crkva uviek izpovieda vjeru, da iza uzkrsnuća sliedi život vječni (Apost. vjerovanje).

7. *Gdje je nebo, Crkva ne uči, jer joj to Bog nije objavio*

Nebo je tamo, gdje anđeli i blaženi uživaju u Bogu, a to nije ovisno o određenom mjestu.

Životna vriednost

Sv. Pavao opominje vjernike, da u životu na zemlji ne zaborave misliti i težiti za nebom: »Ako smo uzkrsli s Kristom (t. j. sjedinjeni s Kristom u posvećujućoj milosti), tražite ono, što je gore, gdje Krist sjedi s desne strane Božje! Težite za onim, što je gore, a ne za onim što je na zemlji!« (Kor. 3, 1). Pomisao na sreću u nebu olakšava tegobe ovoga života. Ona daje junačku snagu, da se borimo za cilj, koji po svojoj veličini nadmašuje svaki drugi.

B. VJEČNA PROPAST

Katolička nauka o vječnoj propasti ili o paklu je najstrašnija istina kršćanske Objave. Ljudski je duh ne može podpuno shvatiti, kao što ne shvaća ni bezdane dubine opačina, koja leži u griehu, uzročniku pakla. Pakao jest i ostaje tajna Božje ljubavi i pravde.

Pakao je stanje ili mjesto, gdje odbačenici trpe vječnu kaznu.

1. Objava svjedoči, da postoji vječni pakao

Krist kaže: »Idite od mene prokleti u oganj vječni« (Mt. 25. 41). Sv. Matej opisuje izvršenje ove osude: »I prokleti će otići u muku vječnu« (25, 46). *Sv. Pavao* piše Solunjanima: »Koji ne poznaju Boga i ne pokoravaju se Evanđelju Gospodina našega Isusa, trpjet će kaznu, propast vječnu i bit će zabačeni od lica Gospodnjega i od silne njegove slave« (Sol. 2, 9).

Crkva je na drugom obćem saboru u Carigradu (god. 553.) osudila mišljenje, da će se svi prokleti konačno spasiti i tako prestati pakao.

I *razum* uviđa opravdanost vječne kazne: a) smrtni je grieh neizmjerna uvreda Boga; zato zaslužuje neizmjernu kaznu, koja može biti samo vječna; b) smrtni je grieh podpuno odklanjanje od Boga kao posljednjeg čovječjeg cilja i stoga je pravedno, da takav čovjek ne postigne vječne sreće; c) samo je vječna kazna dostatna podloga čitavom ćudorednom redu. Inače pada bitna razlika između dobra i zla, kreposti i grieha, kazne i nagrade.

2. Muke u paklu

Iz Objave znamo, da su osuđenici u paklu:

a) za uviek izključeni od *blaženog gledanja Boga* (poena damni);

b) osuđeni na vječne *muke* u *vatri* (poena sensus).

Ova dvostruka kazna odgovara biti grieha. Svaki grieh uključuje u sebi odklanjanje od Boga i priklanjanje stvoru.

Na obćenitim saborima u *Lyonu* i *Firenzi* proglašeno je naukom vjere, da prokleti ne će nikad gledati Boga i da trpe bolove. Iz *Evanđelja* znamo, da te bolove prouzrokuje vatra. Zato Spasitelj naziva pakao: ognjeni pakao (Mt. 5, 22), ognjena peć (Mt. 13, 42); vatra, i sumpor (Odkr. 21, 8).

Najveća je muka osuđenih spoznaja, da su za *uviek i konačno odbačeni od Boga* (poena damni). Osuđenici imaju živu sviest, da je Bog najveća sreća i blaženstvo, koje su izgubili svojom krivnjom. Oni znaju za sreću blaženih u nebu, odakle su za uviek izključeni; radi toga su puni strahovitog očaja i silno mrze Boga. Oba im osjećaja razdiru i muče dušu dan i noć (crv pakleni, Lk. 16, 22).

Kakva je *paklenska vatra* (poena sensus), ne može se ništa sigurno tvrditi. Jedino je stalno, da je prava vatra, ali drugačija nego naša obična vatra, i da na čudan način prouzrokuje strahovite bolove i na tielu i na duši (sv. Augustin). Iza uzkrsnuća muče se u paklu i duše prokletih.

3. Muke prokletih nisu jednake

Bog odmjeruje kaznu prema veličini grieha i proigranoj milosti Božjoj, jer Bog plaća pravedno svakome prema njegovim djelima. Gospodin kaže, da će stanovnici Sodome i Gomore manje trpjeti iza sudnjeg dana nego nevjerni stanovnici Korozaima i Betsaide, premda će svi za uviek propasti (Mt. 10, 15).

4. Tko zaslužuje vječnu propast

Obći sabor u Lyonu i Firenzi proglasili su kao objavljenu nauku, da svaki težki grieh, koji je na duši u času smrti, vodi u vječnu smrt i propast. Ni za koga se ne može tvrditi, da je osuđen u pakao, ako nije to Bog objavio.

Strahovita osuda grješnika u vječne muke je shvatljiva, kad se promatrajući pravednost Božju svrati pozornost i na ljubav i milosrđe Božje:

a) Tko odilazi s ovog svieta bez posvećujuće milosti u duši, taj je duhovno mrtav i ostaje mrtav kroz čitavu vječnost, jer je sviestno odbio od sebe Spasitelja, od kojega mu jedino dolazi život. Sv. Pavao veli zorno: »Koliko će goru, sudite, zavriediti kazan onaj, koji je Sina Božjega pogazio i krv Zavjeta, kojom je bio posvećen, za nečistu držao, i Duha milosti obružio? Jer znamo onoga, koji je rekao: Moja je osveta, ja ću uzvratiti. I opet: Gospodin će suditi narodu svojem. Strašno je pasti u ruke Boga živoga« (Hebr. 10, 29—31).

b) Bog je sve poduzeo, da očuva čovjeka od vječne propasti. Poslao je svoga jedinoga Sina, koji je na križu za naše griehe izkrvario, zadovoljio i zaslužio dovoljno milosti. Bog se približuje svakom grješniku s mnogo ljubavi i oprašta mu grieh, ako se iskreno kaje i ne kazni ga odmah, kad sagrieši, nego ga na mnogovrstne načine privlači k sebi i čeka njegovo obraćenje.

c) Kad grješnik tvrdoglavo odbija dan za danom milosrđe Božje, otvrdne mu srdce do prave mržnje na Boga. S tom mržnjom prelazi na drugi sviet i ne može je napustiti u svu vječnost.

d) Pakao nije puki udes, kamo bi se netko mogao nehotice i nenadano strovaliti, nego je sudbina, koju je svaki sam sebi izabrao i skrivio.

Životna vriednost

Misao na naš grieh i na vječni pakao ne će nas kao mora pritiskati, nego će odgojiti dušu za strah Božji. Po uvjeravanju svetaca Božjih ima napasti, koje se mogu jedino nadvladati strahom pred vječnom osudom Božjom. Strah nas postepeno rješava grieha i pouzdano dovodi u zagrljaj milosrđa i ljubavi Božje« (Junglas, Die Lehre der Kirche, str. 34). »Nema ništa strašnije nego rieč: Odlazite, ništa slađeg nego: Dođite« (Sv. Bonaventura).

§ 47. ČISTILIŠTE

1. Što uči Objava o čistilištu

Crkva je na saboru u Tridentu naučavala protiv novotara XVI. vieka: a) da *postoji* čistilište; b) da se dušama u čistilištu *može pomoći;* c) da u čistilište dolaze duše vjernika, koje su umrle u *milosti posvećujućoj,* ali *nisu još sasvim čiste za ulaz u nebo.*

U *Sv. Pismu* nalazimo ovo: Kad su neki vojnici Jude Makabeja pali u borbi za vjeru i narod, našli su u njihovim džepovima poganski novac. Juda Makabi naloži, da se pošalje veća svota u Jeruzalem, da se prinese žrtva za njih. Sv. pisac pak dodaje: *Sveta je i spasonosna misao moliti za pokojne, da se oslobode od svojih grieha«* (2. Mak. 12, 43). Dakle se duše pokojnika čiste od svojih grieha u stanju, koje upravo zovemo čistilište.

Sv. *Pavao* uči, da ima nekih, kojima djela nisu bez priekora, i ti će se na sudnji dan spasiti kao kroz vatru (1. Kor. 3, 15).

Vjera prvih kršćana u čistilište očituje se iz slika u katakombama.

U podzemnim grobnicama naišlo se na *slike* Daniela u lavskoj jami, trojice mladića u užarenoj peći i čiste Suzane. Tim su slikama htjeli kršćani potaknuti posjetnika podzemnih grobnica, da se mole za pokojne, da im Bog sačuva duše od vatre i Suzanu od krivog svjedočanstva narodnih starješina. (I. Wilpert, Die Malereien der Katakomben Roms, 1903, str. 334).

I *razum* uviđa, da mora postojati čistilište. Ako preminuli vjernici nemaju u času smrti težkog grieha, ne može ih pravednost Božja baciti u vječne muke. Jednako im pravednost Božja ne dopušta ulaz u rajsko veselje, ako im je na duši ostala bilo kakva ljaga. Ista je misao podloga neznabožačkom vjerovanju o čišćenju duše u podzemlju i uzpinjanju kroz mnoge zapreke do Boga.

2. Što trpe duše u čistilištu

Njihova je najosjetljivija kazna, što su *privremeno udaljene od blaženog gledanja Boga,* premda im duša sa svom snagom čezne za nebeskim radostima; ali su one sigurne, da će poslije kušnje ugledati lice Božje. To je njihova utjeha, kao što i sigurnost, da vjernici na zemlji za njih mole.

Duše prolaze kroz vatru čišćenja (1. Kor. 11—15), dok se s njih odstrani sve, što se ne dopada Bogu (Odkriv. 21, 27).

Nema dvojbe, da je čistilište mjesto, gdje se predano i s ljubavlju vrši volja Božja.

3. Kako dugo traje čistilište

Čistilište traje do sudnjeg dana. Poslije ne će biti više čistilišta, nego samo nebo i pakao.

4. Zašto trpe duše u čistilištu

Duše trpe: a) za svoje lake neokajane griehe; b) za slabosti i nesavršenosti; c) za neizdržane vremenite kazne, koje povlači za sobom svaki grieh.

Strpljivim podnošenjem određene kazne zadovoljavaju pravednosti Božjoj. Same duše ne mogu sebi ni skratiti ni olakšati kazne, jer je za njih smrću prestalo vrieme zasluge.

5. Tko im može pomoći

Tridentinski sabor uči, da im *sveti* u nebu mogu pomoći svojim zagovorom, a *vjernici* na zemlji molitvama, žrtvama, i osobito sv. Misom.

Crkva je odredila, da se osobito 2. studenog *(Dušni dan)* vjernici dobrim djelima spomenu vjernih mrtvih. Toga dana svi katolički svećenici prikazuju sv. Misu za preminule članove Crkve. Osobito mogu crkveni poglavari kao upravitelji duhovnog blaga u Crkvi koristiti pokojnicima oprostima potičući vjernike, da stečene *oproste* i *dobra djela* primiene za preminule. Koliko od tih duhovnih dobara dobivaju pojedine duše u čistilištu, ovisi o pravednosti Božjoj.

Životna vriednost

»Misao na čistilište, povezana sa strahom od njega, neka je vjerniku često pred očima kao važna točka u njegovu životu. Jedno i drugo je odraz straha Božjega, koji je dragocjeni dar Duha Svetoga« (Lercher, Erhebungen des Geistes zu Gott, str. 352).

§ 48. OBĆINSTVO SVETIH

Katolička nauka o blaženicima na nebu i o vjernim dušama u čistilištu ima svoju veliku praktičnu vriednost. Mi smo vjernici na zemlji s njima uzko povezani tako, da svi sačinjavamo jednu nadprirodnu zajednicu. Ta se zajednica zove občinstvo svetih. Sv. Crkva izpoviedа tu nauku u apostolskom vjerovanju: vjerujem u obćinstvo svetih.

1. Povezanost članova obćinstva svetih

Kad čovjek primi sakramenat sv. Krsta, stupa u nadnaravnu svezu s Kristom. Po neizbrisivom biljegu postaje sličan Isusu Kristu. Od Isusa prima milost i usađuje se u Krista kao loza u trs. U toj otajstvenoj životnoj svezi stoje svi vjernici s Kristom

kao sa svojom glavom: oni na zemlji, duše u čistilištu i blaženici na nebu. Zato svi oni sačinjavaju organizam, koji zovemo obćinstvo svetih.

U tom živom organizmu, kao i svakom drugom, svi su članovi povezani ne samo s glavom nego i međusobno. Svi primaju nešto od cjeline, kao što i svi cjelini nešto daju. »Jer kao što u jednom tielu imamo mnogo udova, a svi udovi nemaju iste službe, tako smo mnogi jedno tielo u Kristu, a pojedini udovi jedan drugome« (Rim. 12, 4—5). »I on (Krist) je glava tiela Crkve (Kol. 1, 18). Po toj izmjeni duhovnih dobara neprekidno se podržava nadnaravna životna djelatnost obćinstva svetih.

Zajednicu vjernih sačinjavaju *tri* različna *stupnja:* jedni se na zemlji još bore za spas duše; to je *borilačka Crkva;* drugi u milosti trpe kaznu za lake griehe i ostatke vremenitih kazni — to su duše u čistilištu ili *trpeća Crkva;* treći su zauviek u ljubavi povezani s Kristom u nebu — to je *pobjednička Crkva.*

Svi su vjernici pozvani na svetost. Svi su u sakramentu krsta posvećeni milošću Božjom. Duše u čistilištu čekaju u milosti čas svoga podpunog združenja s Kristom. Blaženici u nebu su neopozovno utvrđeni u svetosti; zato se ta zajednica zove obćinstvo svetih.

I *grješnici* pripadaju obćinstvu svetih, jer ih je sveti Krst učlanio u otajstveno tielo Kristovo, i mogu doći u nebo nakon obraćenja. Jedino su *prokleti* u paklu izbačeni iz obćinstva svetih, jer se oni ne mogu posvetiti, sve kad bi to i htjeli.

2. Sveti na nebu i vjernici na zemlji

Sveti su uzori kršćanskog života. Oni su na zemlji u različnim okolnostima obterećeni posljedicama iztočnog grieha, vjerno surađivali s milošću Božjom, te su postigli *junački* stupanj kreposti. Svojim nas *primjerom* potiču, da i mi stupamo putem kreposti, i pokazuju nam, da je krepostan život moguć u svim prilikama i zvanjima. Sliedeći njihov primjer najljepše častimo i poštujemo svete. Oni nam ne ostaju nezahvalni, nego uzvraćaju svojim molitvama i zagovorom kod Boga. Njima ne ostavlja Bog nijedne molbe neuslišane, a oni znaju naše potrebe i naše slabosti. Na taj način stalno kruži *između neba i zemlje izmjena čišćenja i zagovora i natapa milošću obćinstvo svetih.*

3. Crkva u čistilištu i mi

Duše u čistilištu ne mogu sebi pomoći, dok se nalaze u stanju čišćenja. Mi vjernici na zemlji možemo njima pomoći prinoseći naše molitve i dobra djela Bogu, da ih primi mjesto nji-

hovih molitava i zasluga. To je dakle s naše strane samo molitva, koju Bog u svojoj dobroti i znanju primjenjuje dušama u čistilištu, pa one dobivaju skraćenje svoje patnje.

Crkva mnogo preporučuje vjernicima, da se mole za duše u čistilištu i da im namjenjuju oproste od vremenitih kazni. S druge je strane stalno, da nam duše, kojima smo svojim molitvama izprosili skraćenje patnja, kad dođu u nebo, nastoje svojim zagovorom pokazati svoju zahvalnost. Tada nam vraćaju našu ljubav ljubavlju, koja je vrlo dragocjena. Kao blaženici oni nas nevidljivo zagovaraju kod Boga.

4. **Povezanost vjernika na zemlji**

I vjernici na zemlji međusobno su povezani duhovnim, ali stvarnim, svezama kao vidljivi članovi otajstvenog tiela sv. Crkve. Kao što se udovi tiela međusobno pomažu u djelatnosti, tako su se i članovi duhovne, žive i svete zajednice dužni međusobno ljubiti i pomagati.

Duhovna se pomoć vrši osobito molitvom kako to nalaže sam Gospodin u pouci kod molitve Otčenaša (Mt. 6, 9), a nastavlja se žrtvovanjem, radom, trpljenjem i zadovoljštinom jednog za drugog. *Ovakva stvarna suradnja učvršćuje povezanost članova sv. Crkve.*

Sv. Pavao mnogo drži do ovakve suradnje vjernika u svom apostolskom radu, kako svjedoči ciela poslanica Filemonu. Preko učenika Timoteja nalaže vjernicima molitve i druga dobra djela: »Molim dakle prije svega, da se vrše molitve, prošnje, zagovori i zahvaljivanja za sve ljude« (1. Tim. 2, 1). — Iz riznice sv. Crkve, u kojoj su sva duhovna dobra, što su ih zaslužili Krist i sveti, dotječe pomoć svakom članu sv. Crkve, osobito kad je u milosti posvećujućoj.

Životna vriednost

Nauka o občinstvu svetih diže čovjeka iz vremenske i prostorne ograničenosti i povezuje ga sa svetima i vjernicima svih vremena i svih krajeva zemlje. Vjera u občinstvo svetih nadahnjuje dušu utjehom u težkoćama, daje snagu u borbi i uči pravilno društvovno misliti, osjećati i raditi. Ona je izvor najširokogrudnije ljubavi prema bližnjemu. Ona je jaka brana protiv sebičnosti i snažan poticaj, da posvećujemo svoje duše te budemo dostojni družtva svetih, s kojima smo životvorno povezani.

§ 49. UZKRSNUĆE OD MRTVIH

Katolička nauka o uzkrsnuću mrtvih pripada onom nizu dragocjenih istina iz božanske Objave, u kojima se najjače iztiče veličanstvo i ljepota Spasiteljeva životnog djela t. j. odkupljenja. Uzkrsnuće je posvema djelo svemogućnosti Božje, za koju je bez značenja, što se događa s ljudskim tielom od smrti do uzkrsnuća.

I. SVI ĆE MRTVI UZKRSNUTI NA DAN OBĆENITOG SUDA

1. *U Novom Zavjetu je na mnogo mjesta iztaknuta istina o uzkrsnuću:*

a) *Krist* je sam uzkrsnuo i izriekom *naviestio uzkrsnuće svih mrtvih:* »Jer ide vrieme, u koje će svi, koji su u grobovima, čuti glas Sina čovječjeg, i izići će svi, koji su dobro činili, na uzkrsnuće života, a koji su činili zlo, na uzkrsnuće suda« (Iv. 5, 28 i 29).

Kao *zalog* sigurnog i slavnog uzkrsnuća daje Krist: *vjeru u svoje božanstvo* (sravni izvještaj evanđelista Ivana o susretu Isusovu s Martom, 11, 20—27) i *blagovanje Tiela i Krvi Gospodinove:* »Tko jede moje tielo i pije moju krv, ima život vječni i ja ću ga uzkrisiti na sudnji dan« (Iv. 6, 54).

b) Među *apostolima,* koji svi propoviedaju uzkrsnuće, osobito se iztiče sv. Pavao. (Sravni njegovo propoviedanje u Ateni) [Dj. Ap. 17, 32], obranu pred upraviteljem Feliksom [Dj. Ap. 24, 9—21] i Agripom [Dj. Ap. 26, 1—23]).

2. *Crkva je od prvih početaka vjerovala u uzkrsnuće mrtvih i naučavala ga:*

a) U *apostolskom vjerovanju* izpoviedamo: »Vjerujem u uzkrsnuće tiela«. U nicejsko-carigradskom priznajemo: »Očekujem uzkrsnuće od mrtvih«.

b) *Bogoslužbene knjige* iztiču u molitvama za mrtve vjeru u uzkrsnuće. Tako u predslovlju mrtvačke mise izbija vjera Crkve: »U Kristu nam svietli nada budućeg uzkrsnuća.«

c) *Najstariji nadpisi u katakombama* puni su žive vjere vjernika u tu istinu. Na pr. »Živi u Kristu, s kim ćeš uzkrsnuti«.

d) *Sv. Otci i crkveni pisci* oštro su branili ovu katoličku nauku protiv raznih krivovjeraca, koji su pod utjecajem grčke filozofije (Platon) smatrali, da je tielo tamnica duše, a ne njezin vjerni pratilac, a za dušu da je najsretniji čas smrti, kad ostavlja tielo.

Sv. Pavao opravdava vjeru u uzkrsnuće činjenicom, da su svi vjernici udovi otajstvenog tiela Kristova, kome je Krist glava. Ako je Krist kao glava uzkrsnuo, uzkrsnut će i ostalo tielo jer se ne može živa glava razstaviti od tiela. Krist je prvi umro i prvi je uzkrsnuo. Tako je s njim započelo uzkrsnuće od mrtvih (1. Kor. 15, 13). Sv. Pavao smatra milost posvećujuću zalogom čovječje neumrlosti (Rim. 8, 23).

U *Starom Zavjetu* nalazimo na mnogo mjesta vjeru u ovu katoličku nauku, tako na pr. kod Joba (19, 25), Daniela (12, 2) i braće Makabejaca, koji su se hrabrili u mučeničtvu mišlju na uzkrsnuće tiela (2. Mak. 7, 9).

3. *Nauka o uzkrsnuću tiela u skladu je s ljudskim razumom.* Izpravno shvaćanje katoličke nauke o uzkrsnuću tiela ne traži, da kod uzkrsnuća bude ljudsko tielo sastavljeno od svih istih čestica, kao što je bilo za života. To ne bi ni bilo moguće bez niza čudesa, jer znamo, da se sastavne čestice (molekuli) tiela posvema izmiene gotovo svakih sedam godina za vrieme ljudskog života i da u toku vremena pripadaju različnim ljudskim tjelesima. Svi prigovori protiv uzkrsnuća tiela radi njegovih sastavnih čestica ne mogu pokolebati vjersko naučavanje, jer je svemogućnost Božja jača nego zakoni izmjene. Kad je Bog mogao čovjeka stvoriti iz ništa, onda ga može i uzkrisiti, jer je stvoriti više nego uzkrisiti.

4. *Kad će mrtvi uskrsnuti*

Prema spomenutim Kristovim riečima (Iv. 5, 28) uzkrsnut će mrtvi na dan obćenitog suda prije dolazka Kristova na suđenje.

II. PRAVEDNICI ĆE UZKRSNUTI S PREOBRAŽENIM TIELOM, A ZLI S RUŽNIM

1. Kristovo uzkrslo tielo pokazuje, da ni ljudsko tielo ne će biti vezano na zakone i granice, kojima je bilo podvrgnuto za vrieme života: »Isus Krist preobrazit će naše poniženo tielo, da bude jednako njegovu slavnom tielu« (Filip, 3, 21). Zato govorimo, da će tielo pravednika biti iza uzkrsnuća oduhovljeno i preobraženo.

Sv. Otci nabrajaju neka svojstva preobraženog tiela na temelju naučavanja sv. Pavla (1. Kor. 15, 44). Tielo će biti:

a) *nerazpadljivo,* t. j. neumrlo, bez bola i bolesti;

b) *slavno,* t. j. liepo i sjajno bez mane i pogrješaka, podvrgnuto duši bez nutarnjih sukoba;

c) *okretno,* t. j. snažno i sposobno da izvrši sve odluke duše;

d) *duhovno,* t. j. izgubit će svojstva, koja su prirođena materiji (težina, tromost, neprodornost, naravne potrebe).

2. Uzkrsla tjelesa zlih promienit će se nadnaravnom snagom Božjom na taj način, da će i ona postati nerazpadljiva, da ih nikada ne uzmogne uništiti vatra i bol. Osim toga bit će odvratna i troma, da mogu što više trpjeti (Dan. 12, 2).

Životna vriednost

Vjera u uzkrsnuće tiela unosi u naš zemaljski život radostan zvuk, koji odzvanja iz vječnosti. Ona nam daje snagu, da odklonimo od sebe sve grješno, što smeta konačnoj proslavi i preobraženju naše osobe na obćenitom sudu. Smrt nije više svršetak svega nego početak slave i radosti: »Iako nas raztužuje nepromjenljivi udes umiranja, ipak nas puni utjehom obećanje budućе bezsmrtnosti. Kad se razpadne u prah zemaljski dom ovog prebivališta (tielo), pripravlja se vječni boravak na nebu« (Iz predslovlja sv. Mise za pokojne).

§ 50. OBĆENITI SUD

1. Iza uzkrsnuća mrtvih sliedi obćeniti sud

a) Tako nas uči *Sv. Pismo:* »Kad dođe Sin čovječji u slavi svojoj i svi anđeli s njime, onda će sjesti na priestolje slave svoje. I sabrat će se pred njim svi narodi. I razlučit će ih jedne od drugih, kao što pastir razlučuje ovce od jaraca. I postavit će ovce s desne strane sebi, a jarce s lieve« (Mt. 25, 31).

b) *Nauka Crkve* izbija iz apostolskog vjerovanja: »Odonud će doći suditi žive i mrtve«. — Apostoli su vrlo često propoviedali vjernicima i poganima o obćem sudu. (Propovied Pavlova na Areopagu, Dj. Ap. 17, 31). — Ta je nauka sadržana i u svim ostalim katoličkim vjerovanjima.

Uzkrsnuće od mrtvih u skladu je s *težnjama razuma:* a) u obćenitom sudu svi će ljudi morati priznati pravdu i mudrost Božju, koju su često zabacivali; b) obćeniti će sud biti pobjednički dan Krista Spasitelja svieta nad svim njegovim protivnicima, koji su mu uzkraćivali štovanje i počast; c) ovaj će sud pokazati čovjeka, t. j. vidjet će se, koliko je kao družtvovno biće vršio dobar ili zao utjecaj na svoju okolinu.

2. Ne znamo, kad će biti obćeniti sud

Objava izričito veli: »O danu onom i uri nitko ne zna, niti anđeli nebeski, nego samo Otac« (Mt. 24, 36).

Iz ovoga se vidi, u kolikoj su bludnji adventisti, koji određuju stalan dan za dolazak Gospodinov. Ni neki znakovi, o kojima govori Sv. Pismo (Mt. 24, 14; Mk. 13, 24 i 2. Sol. 2 8), nisu toliko jasni, da se može pobliže izračunati nastup sudnjega dana (propoviedanje evanđelja po čitavom svietu, veliki odpad od vjere, pojava čovjeka grieha [antikrista]).

3. Sudit će Gospodin Isus Krist

Tada će reći kralj onima, što će mu biti s desne strane: »Hodite, blagoslovljeni Otca mojega, i nasliedite kraljevstvo, koje vam je pripravljeno od postanka svieta... Tada će reći onima, koji će biti s lieve strane: »Idite od mene, prokleti u oganj vječni, koji je pripravljen đavlu i anđelima njegovim« (Mt. 25, 34 do 42).

4. Kako će proteći suđenje

Suđenje je opisano prema suđenju kod ljudi, da slušatelji bolje razumiju presudnu važnost ovog velikog časa. (Pročitaj izvještaj sv. Mateja 24, 29—33 i 25, 31—46).

a) Najprije će anđeli pozvati glasom trublje sve ljude i sakupiti ih na jednom mjestu, da dočekaju sudca. Gdje je to mjesto, ne znamo.

b) Zatim će se pokazati na nebu znak Sina čovječjeg na utjehu dobrima, a na sramotu zlima.

Mnogi Sv. Otci misle, da će taj znak biti onaj križ, na kojem je Gospodin bio razapet i nas odkupio. U Odkrivenju veli sv. Ivan, da će pravednici nositi na čelu znak Janjeta Božjega (14, 1), a prokleti znak životinje (13, 16).

c) Dolazak Kristov i njegove pratnje, osuda, pitanja i odgovori pravednika i osuđenih prikazani su *slikovito*.

d) Sudit će se o dobrim, izpravnim i zlim djelima i mislima čitavog života. »A ja vam kažem, da će za svaku praznu rieč, koju reku ljudi, dati odgovor na sudnji dan« (Mt. 12, 36).

Mjerilo, po kome će se suditi, jesu djela ljubavi prema bližnjemu (Mt. 25, 35—46).

Svaki će pojedinac biti suđen za svoja *vlastita* djela (Rim. 2, 6).

Sve će tajne ljudske izaći na vidjelo (1. Kor. 4 5). Čudesnim će razsvietljenjem vidjeti svi ljudi jasno stanje duše svakog pojedinog čovjeka i priznati, da je svaki primio zasluženu plaću. Griesi pravednika ne će biti na sramotu, jer su ih okajali.

e) *Odsuda će se odmah izvršiti.* U taj će se čas velika rieka čovječanskog roda i povjestnica svieta za uviek razdvojiti i ući u dva suprotna vječna mora, u nebo i u pakao.

5. Značenje obćenitog suda

Obćeniti sud ima posebno svjetskopoviestno značenje, jer će se u njemu očitovati smisao poviesti čovječanstva, koja se odvija po osnovama Božjim, da se vremenom i podpuno provede na svietu razdioba između oba velika kraljevstva: Kristova i đavlova. Konačna je pobjeda na strani Kristova kraljevstva.

Božja će *slava* sinuti pred svim razumnim stvorenjima i ona će upoznati svetost, pravednost i ljubav Božju. Nestat će svakog omalovaživanja Božjeg Promisla, prividnog prevladavanja zla i sreće zlih ljudi. Pokazat će se, kako je nedovoljna sama ljudska narav, a kako je divna, kad ju je Bog oplemenio i digao u milosti posvećujućoj.

Iz obćenitog suda rodit će se *Kristova slava,* jer je to »dan Kristov«, kako često iztiče sv. Pavao. Svi će ljudi, osobito zli, uvidjeti, da je Krist središte i kralj svieta, i da će mu se morati pokloniti svako stvorenje (Filip. 2, 10). Koji su ga zatajili i odmetnuli se od njega, spoznat će, kolika je to bila ludost. Postat će svima jasno, da Krist daje smisao i životnu vriednost poviesti, umjetnosti, tehnici, znanosti, državi i svakoj ljudskoj zajednici, bila ona naravnog ili nadnaravnog značaja: »Sve što se vidi i ne vidi..., sve je po njemu i za njega stvoreno« (Kol. 1, 16).

Na obćenitom sudu slavit će pobjedonosno slavlje krepost, dobar život, junačka djela i dobra nakana, dok će se sve vrste grieha odkriti kao jedina nesreća i strahovita propast za ljude.

6. Svršetak i preobrazba svieta

Prije drugog dolazka Kristova bit će svršetak poredka sadašnjeg tvarnog svieta. Sv. Petar iztiče: »Zemlja i djela, što su na njoj, izgorjet će « (2. Petr., 3, 10). I suvremena astronomija očekuje neku obćenu katastrofu u požaru, koji će nastati udarom jednog nebeskog tiela u drugo (Braun: Kosmogonie, München 1915.).

Iza propasti svieta obnovit će se lice zemlje. Sv. Ivan kaže: »Vidio sam novo nebo i novu zemlju« (Odkr. 21, 1). Obnova će odgovarati preobraženom i blaženom stanju izabranika. Nastat će novi zemaljski raj, posve u skladu s Bogom i s proslavljenom ljudskom naravi, gdje će u vječnosti boraviti Kristovi odabranici.

»Započet će druga svjetska poviest, daleko veličanstvenija i uzvišenija nego prva. Dok je prva bila povjestnica ideala, koji su lebdjeli pred očima, bit će druga viek postignutih ideala. Ako se je u prvoj neprestano borilo protiv prave Istine, Dobrote i Ljepote, u novom će carstvu ovo troje slaviti vječne triumfe... Nitko im ne će više prigovarati, mrziti ih, dizati se protiv njih, nego će se u blaženom gledanju Božje slave otvarati neiztraživi bezdani Istine, Dobrote i Ljepote. A u blaženicima će se bez zapreka i smetnja razvijati sva dobra svojstva i sklonosti, koje su bile sakrivene u čovjeku i nisu se mogle razviti i donieti ploda na zemlji. Sve, što je na smetnju, bit će uklonjeno, a vanjske okolnosti sretnika koji u Bogu žive, u njem su i u njem se miču, bit će takve, da će se iz njihovih usana oriti neprestani poklici radosti kao zahvala i klanjanje Bogu... u podpunoj sreći kroz čitavu vječnost, kao što će biti vječan i nesretan jauk bola, kojim će prokleti morati priznati, da je ipak bila svrha ovog stvorenog svieta i smisao ljudskog života poziv za blaženo sudjelovanje u presretnom životu Presv. Trojstva« (J. Klug, Der kath. Glaubensinhalt, 510).

ZA DALJNJU VJERSKU IZOBRAZBU MOGU POSLUŽITI OVE KNJIGE:

Bangha-Strižić: Sviet i Nadsviet, naklada »Život«, Zagreb 1940.

Blažić prof. Marijan: Evolucija i postanak čovjeka, naklada »Logos«, Zagreb 1939.

Bauer dr. A: Teodiceja ili Nauka o razumnoj spoznaji Boga, Zagreb 1918.

Čule dr. P.: Misli velikih umova o Kristu i katoličkoj Crkvi, naklada »Suvremena pitanja«, Mostar 1926.

Gunčević dr. J.: Mješovite ženitbe, naklada »Suvremena pitanja«, Mostar 1930.

Gvardini Romano: Sveti znakovi, naklada »Istina«, Zagreb.

Lepin-Luburić: Razlozi mog kršćanskog vjerovanja, naklada »Suvremena pitanja«, Mostar 1925.

Kukalj Dragutin: Žrtva Novog Zavjeta, naklada Družtva sv. Jeronima, Zagreb 1941.

Papini-Binički: Poviest Kristova, naklada Zbora duhovne Mladeži, Senj 1936.

Parsch Pius: Sveta Misa, naklada »Istina«, Zagreb 1939.

Rac-Lasman: Izbor iz stare književnosti kršćanske, Zagreb 1917.

Rant dr. Gvido: Postanak svieta, naklada »Suvremena pitanja«, Mostar 1920.

Subotić Nedjeljko: Kršćanski brak i njegovi protivnici, Hrvatska knjižara, Split 1933.

Talija dr. Urban: O neumrlosti duše, naklada »Suvremena pitanja«, Mostar 1919.

Toth dr. T.: Krist i mladež, naklada »Suvremena pitanja«, Mostar 1934.

Ušeničnik dr. A.: Filozofija života, naklada »Suvremena pitanja«, Mostar 1922.

Vlašić o. P.: Suvremena biblijska pitanja, Zavod »Miriam«, Rieka 1914.

Vuco dr. F.: Obrana moga vjerovanja, Zagreb 1943.

Wehner H.: Bombe i granate, apologetski razgovori, Zagreb 1910.

Zimmermann dr. Stj.: Religija i život, izdanje Hrvatske akademije, Zagreb 1938.

Život s Crkvom, liturgijski časopis, god. I.-VIII., Hvar.

POVIEST KATOLIČKE CRKVE II.

NAPISAO

JOSIP BUTURAC

ARHIVAR KAPTOLSKOG I HRV. DRŽ. ARHIVA

II. DOBA

KATOLIČKA CRKVA — VOĐA KRŠĆANSKOGA ZAPADA

I. RAZDOBLJE

CRKVA KRŠTAVA NARODE

1. Obći pregled

Crkva krštava narode i daje im uljudbu

Germani, a malo kasnije i Slaveni, primaju tokom 6., 7. i 8. st. od Crkve krštenje te osnivaju u srednjoj i zapadnoj Evropi nove, vlastite države. Crkva, koja je od grčko-rimskoga svieta dobila, pročistila i oplemenila uljudbu i poslije propasti toga svieta sačuvala je u svome krilu, davala je mladim narodima uzporedo s kršćanskom vjerom i kršćansku uljudbu. Svojim požrtvovnim radom Crkva je malo pomalo od barbara učinila uljuđene građane. Ljudske su strasti obuzdavane, krvna osveta prestala, broj se ratova umanjio.

Velika zajednica kršćanskih naroda

Mladi se kršćanski narodi počinju osjećati kao velika zajednica, kojoj je na čelu duhovna glava — Papa. Da P a p a može slobodno i nesmetano vršiti svoju uzvišenu službu, osnovana je pomoću Franaka Papina država, u kojoj je Papa imao vrhovničtvo. Crkva je malo iza toga uzkrisila rimsko carsko dostojanstvo i predala ga franačkim vladarima, koji su tako postali zaštitnici Crkve i počastni svjetovni glavari velike zajednice kršćanskih naroda.

Iztočni razkol

Dok je Crkva na Zapadu bila sva zaokupljena radom oko krštavanja mladih naroda, Crkva je na Iztoku bila uzko vezana uz bizantsku državu i sputavana od cezaropapizma. Već to, a još više prenos carskoga dostojanstva na franačke vladare, produbio je jaz između Iztoka i Zapada i konačno doveo do iztočnoga crkvenog razkola. On ostavlja težke posljedice u cielom živctu Crkve, a osobito kod slavenskih naroda.

KRŠTAVANJE GERMANA

2. Crkva i seoba naroda

Propast zapadnog rimskog carstva

Rimska je država malo-pomalo propadala. Nestajalo je u njoj starog uređenje i blagostanja. Od nekadašnje goleme države ostao je samo dobro utvrđeni Carigrad i bliže zemlje. Sve su ostale krajeve zauzeli različni barbarski narodi. Oni su prodrli preko sjeverne i sjeveroiztočne rimske državne granice te sve od Dunava pa do Afrike pljačkali i uništavali gradove i sela. Iza njih su ostajala samo garišta i ruševine. Tako su propali slavni rimski gradovi Sirmium i Salona. I sam »Vječni grad«, Rim bio je više puta osvojen i opljačkan.

I Crkva je stradavala, ali nije uništena

Velika seoba naroda u srednju, južnu i zapadnu Evropu naniela je dosta štete i Crkvi. Mnoge su liepe crkvene građevine porušene, biskupije uništene, svećenici raztjerani, samostani sravnjeni sa zemljom. Tako su kod nas nestale metropolija sirmijska i salonska biskupija, sisačka i t. d. Dok su starosjedioci, građani rimske države bili u to doba uglavnom katolici, novodoseljeni narodi ponajviše su pogani i krivovjerci arijevci. Pa ipak Crkvu nije stigla sudbina rimske države. Božji Promisao očuvao je Crkvu, da može propoviedati Kristovu nauku u ta burna i sudbonosna vremena.

Crkva se brine za tjelesno dobro vjernika

Poradi barbarskog pljačkanja i uništavanja zavladalo je veliko siromaštvo i obća nevolja. Crkva je sve poduzimala, da ublaži ljudsku biedu. Pape su dolazili pred vojskovođe barbarskih naroda i molili, da se zadovolje darovima te poštede narod od pljačke i ubijanja. Biskupi su preuzeli (na sebe) brigu za prehranu pojedinih krajeva, da stanovničtvo ne pogine od glada. Tako se Crkva u doba velike seobe naroda brinula ne samo za duhovne nego i za tjelesne potrebe ljudi. Ona je sačuvala od propasti i oplemenjenu klasičnu kulturu i mnoge ljudske živote.

3. Germanski narodi primaju krštenje

Crkva dolazi među Germane

Sjeverno od rimske državne granice na Dunavu i Rajni stanovala su razna germanska plemena. Germani su najprije kao vojnici služili u rimskoj vojsci, a kasnije su kao osvajači pokorili ciele rimske pokrajine i na tlu uništenoga Rimskoga carstva stvarali samostalne države. Crkva je u to doba mnogo pretrpjela, ali je Bog i ovo zlo okrenuo na dobro. Germani su

na toplom jugu naučili od svojih podanika, što uči kršćanska vjera. Budući da su bili pravični, gostoljubivi i provodili čestit obiteljski život, kršćanska im je vjera brzo omiljela. Sv. krst su primali najedanput u velikim skupinama, i to najprije knez i poglavice, a onda cielo pleme. Kako je između državnog života i bogoštovlja bila uzka veza, pokrštenje je značilo ne samo vjerski nego i politički događaj. Neki su Germani primili krštenje u arijevskom obliku, ali su se kasnije pokatoličili. Ona plemena, koja su ostala arijevska, nestala su doskora s lica zemlje.

Goti

Kršćanstvo su među Gotima proširili u 2. pol. III. i u IV. st. arijevci, koji su u to doba vladali u Carigradu. Najznamentiji gotski biskup jest U l f i l a (311.—383.). Biskupovao je preko 40 godina i preveo Sv. Pismo na gotski jezik. Zapadni su se Goti preselili u južnu Francuzku i Španjolsku. Ondje su pod kraj VI. st. postali katolici. Iztočni su se Goti nastanili u Italiji. Kad ih je ondje g. 555. svladala bizantska vojska, priljubili su se starosjedilačkom stanovničtvu i pokatoličili se.

Langobardi

Langobardi su u Panoniji primili arijevsko kršćanstvo. Odselivši se u sjevernu i srednju Italiju, ljuto su progonili katolike. Na katoličku vjeru obratili su se u VII. st. Za njihova obraćenja imaju mnogo zasluga kraljica Teodolinda,, papa Grgur I. Veliki i sv. Kolumban, redovnik u Bobiu u sjevernoj Italiji.

Franci

Franci su na koncu V. st. zauzeli Galiju. Deset godina kasnije 496. primili su katoličku vjeru, najprije kralj K l o d v i g i velikaši, a zatim narod. Kako su od germanskih naroda prvi kršteni kao katolici i uztrajali stoljećima u katoličkoj vjeri, Francuzka se diči častnim nazivom »najstarija kći Katoličke Crkve«. Za krštenje Franaka imaju mnogo zasluga: Klodvigova žena kraljica K l o t i l d a, remski nadbiskup s v. R e m i g i j e, irski redovnici F r i d o l i n, K o l u n b a n, G a l i K i l i a n. Krštenje Franaka imalo je dalekosežnih posljedica: pod njihovim su se utjecajem zapadni Goti i Burgundi odrekli arijevstva, a susjedna germanska plemena prihvaćala katoličku vjeru. Franci su stavili u svoj uvod Salijskog zakona: »Vivat, qui Francos diligit, Christus!«

Irska

Na zelenom otoku u Irskoj propoviedao je kršćansku vjeru u sredini V. st. s v. P a t r i k, apostol Iraca. Rodio se u Britaniji. U mladosti su ga zarobili irski gusari i učinili ga pastirom. Iza nekoliko godina vratio se u Britaniju i postao klerik. Zatim je

polazio bogoslovske nauke u Francuzkoj, gdje je imenovan biskupom. Osjećajući unutarnji poticaj, pošao je ponovno u Irsku i tu djelovao trideset godina kao vjerovjestnik. Uspjeh je bio sjajan. Osnovao je velik broj samostana. R e d o v n i c i su jedini vršili u Irskoj duhovnu pastvu. Odlikovali su se revnošću i svetošću, pa je zato Irska prozvana redovničkom Crkvom i otokom svetaca. Pobožni i požrtvovni irski redovnici putovali su kao propovjednici Kristova evanđelja daleko izvan svoje domovine. Tako u Škotsku, Francuzku, Njemačku i Italiju. Svojim su neumornim radom stekli neprocjenjive zasluge za vjeru i uljudbu na Zapadu. Irac K o l u m b a n S t a r i j i djelovao je u Š k o t s k o j.

Anglosasi

U Englezkoj je među Britancima kršćanstvo bilo razšireno u IV. st., ali je u V. st. propalo dolazkom Angla i Sasa. Oni su se krstili tokom VII. st. Papa Grgur I. Veliki poslao im je biskupa A u g u s t i n a i 39 rimskih redovnika kao vjerovjestnike. Poganski su hramovi njihovim nastojanjem pretvoreni u kršćanske crkve, a pristojnim je poganskim običajima dano kršćansko značenje. Sa Svetom su Stolicom Angli i Sasi podržavali stoljećima srdačne veze.

4. Sv. Bonifacije, apostol Niemaca

Misionar

Germanima su propoviedali Kristovu vjeru irski i anglosaski misionari. Najznamenitiji je među njima benediktinac s v. B o n i f a c i j e, apostol Niemaca (673.—755.). Rodio se u jugozapadnoj Englezkoj. Svoj je misionarski rad započeo u Frizlandiji. Dvie godine kasnije pošao je u Rim. Ondje je ime Winfrid promienio u Bonifacije i od Pape Grgura II. primio posebnu ovlast za propoviedanje evanđelja u germanskim krajevima iztočno od Rajne. Odtada pa sve do smrti ostaje Bonifacije u najužoj vezi sa Svetom Stolicom; u Rim šalje izvještaje, odanle traži i prima naloge. Glavno je područje njegova vjerovjestničkoga rada bio Hessen i Türingija. Pokrstio je množtvo pogana; utvrdio vjeru kod polovičnih kršćana; osnovao velik broj samostana, od kojih se najviše proslavio samostan u Fuldi podložen izravno Sv. Stolici.

Nadbiskup

Papa Grgur III. imenovao je (g. 732.) Bonifacija nadbiskupom za misijsko područje u Njemačkoj, a malo kasnije (g. 737.) poslanikom Svete Stolice. Kao nadbiskup i Papin poslanik dao se Bonifacije svom dušom na uređenje Crkve u njemačkim

zemljama. Kako je u Franačkoj počeo sve više nestajati nekadašnji vjerski žar, pošao je on i onamo. Sazvao je nekoliko pokrajinskih crkvenih sabora, kojima je bila zadaća, da duhovno preporode sve zemlje od zapadne Franačke do Bavarske. Bonifacijev preporodni rad pomagao je franački vladarski dvor. Franačkog vladara Pipina pomazao je Bonifacije za kralja. Poginuo je kao mučenik 755. Ubili su ga fanatizirani pogani zajedno sa 52 druga. Pokopan je prema svojoj želji u samostanu Fuldi.

Učenici

Bonifacijevi su učenici nastavili njegov požrtvovni rad oko krštavanja Frizlandije, Bavarske i Türingije. Ostala su germanska plemena krštena kasnije: S a s i u IX. st., pošto su poraženi od Karla Velikog; D a n c i od IX. do XI. st.; N o r v e ž a n i od X. do XI. st.; Š v e đ a n i od XI. do XII. st.

KRŠTAVANJE SLAVENA

5. Krštavanje Hrvata

Kršćanstvo u Dalmaciji i Panoniji u V. i VI. st.

Prije dolazka Hrvata u današnju domovinu kršćanska se vjera ovdje u rimskim pokrajinama Dalmaciji i Panoniji snažno razširila i učvrstila. To dokazuje velik broj biskupa i biskupija. God. 530. i 533. na dalmatinskom crkvenom saboru nalazilo se uz nadbiskupa-metropolitu Salone također 8 biskupa, njegovih sufragana (Zadar, Rab, Sisak, Skradin, Cavtat i t. d.). Tom je prilikom zaključeno, da se osnuju još četiri nove biskupije. Poradi provale Avara i Slavena mnogi su gradovi porušeni i krajevi opustjeli. Sirmijska je metropolija propala već 441., a salonska 614. Kršćani starosjedioci bježali su izpred osvajača na dalmatinske otoke.

Prve veze Hrvata sa Svetom Stolicom

Slaveni iz Slavinije (sjeverno od donjeg Dunava) naselili su kraj između Drave, Save i Jadranskoga mora u VI. i na početku VII. st. Bili su avarski podanici. Od njihova su ih gospodstva oslobodili Hrvati, slavensko-antsko pleme. Oni su na poziv bizantskoga cara Herakleja (610.—641.) došli iz Biele Hrvatske (gornja Visla), zauzeli rimsku Dalmaciju i stopili se s prije doseljenim Slavenima u jedan narod. U Dalmaciji su zarobili kršćane Romane. I grobovi svetih kršćanskih mučenika nalazili su se u hrvatskoj vlasti. Dalmatinac papa I v a n IV. pošalje god. 641. svog poslanika opata M a r t i n a s velikom svotom novaca

u Dalmaciju i Istru, da od hrvatskih poglavica odkupi novcem robove i mučeničke kosti. Opat Martin došao je u vezu s Hrvatima i izpunio povjerenu zadaću. Papinim je novcem odkupio zarobljene kršćane i mučeničke kosti. One su prenesene u Rim i pohranjene u posebnoj kapeli bazilike sv. Ivana Lateranskog.

Krštenje Hrvata (Kljaković, Zavod Sv. Jeronima u Rimu)

Krštavanje Hrvata

Hrvati su se doskora sprijateljili s dalmatinskim kršćanima. Dopustili su im, da se vrate u dalmatinske gradove, obnove porušene zidove i žive mirnim životom. Iz dalmatinskih je gradova pomalo prodiralo među Hrvate kršćanstvo i uljudba. Krštavanje Hrvata vršilo se u 2. pol. VII. i tokom VIII. st. Spomen na krštavanje Hrvata jest krstionica načinjena u 2. pol. VIII. st. za kneza Višeslava. Nekoć se nalazila u kninskoj stolnoj crkvi, a sada je pohranjena u Zagrebu. Oko god. 700. osnovana je u obnovljenom S p l i t u nova biskupija namjesto stare propale metro-

polije u Saloni. Ivan iz Ravene bio je prvi nadbiskup (ne metropolit) Splita. Njegov se sarkofag i danas čuva. Za krštavanje Posavske Hrvatske ima najviše zasluga akvilejska patrijaršija. Ona je ovdje vršila crkvenu vlast na početku IX. st.

6. Sv. Ćiril i Metodije

Podrietlo i mladost

Braća Ćiril i Metodije potječu iz Soluna od grčke obitelji. Otac njihov Lav bio je bizantski državni činovnik. Kako se u Solunu i okolini nalazilo dosta Slavena, Braća su već u mladosti naučila slavenski jezik. Stariji Metodije, snažna tiela i praktična duha, valjano je upravljao nekom bizantskom pokrajinom, ali se kasnije povukao u samostan u goru Olimp kod Bruse (Mala Azija). Mlađi brat, koji se najprije zvao Konstantin, a kasnije Ćiril, bio je slabašna tiela a duboka uma. God. 855. razpravljao je uspješno u Bagdadu sa saracenskim učenjacima. Zatim je otišao k bratu u samostan i postao redovnik.

Vjerovjestnici kod Kozara i u Moravskoj

Oko god. 860. djelovala su braća Ćiril i Metodije kod Kozara na poluotoku Krimu, ali s malo uspjeha. Zato su se Braća odanle brzo vratila i doniela sa sobom kosti sv. Klementa. Doskora, oko god. 864., odu Ćiril i Metodije u Moravsku na poziv tamošnjeg kneza Rastislava. Da bi kao vjerovjestnici imali što više uspjeha među Moravljanima, Ćiril je prije polazka sastavio novo-slavensko pismo i preveo Sv. Pismo na slavenski jezik. U Moravskoj su Braća pobijala zle običaje propoviedajući na slavenskom jeziku. Na istom su jeziku obavljala i bogoslužje. Revnost sv. Braće i propoviedanje jezikom, koji je puk razumio, donielo je mnogo uspjeha. To su krivim okom gledali njemački svećenici, te su obtužili Braću u Rimu kod Pape kao tobožnje krivovjerce. Upravo je u ono doba počeo na Iztoku pucati crkveni razkol, pa nije čudo, što je kleveta protiv svete Braće mogla neko vrieme uspievati.

Braća uz Rim i Papu

God. 867. došli su Ćiril i Metodije kao obtuženici u Rim. Opravdali su se tako sjajno, da je papa Hadrijan II. odobrio ne samo njihov rad nego i bogoslužje na slavenskom jeziku. Ćiril je u Rimu umro 869. Pokopan je u bazilici sv. Klementa. Metodije je ondje ređen za svećenika. Kako je u Moravskoj upravo tada bjesnio rat, Metodije se na povratku zadržao u Blatnom u državi kneza Kocelja i propoviedao Kristovu vjeru na slavenskom jeziku. Tome se odlučno protivio salzburžki nadbiskup. Zato Metodije po drugi put pođe u Rim, gdje ga je

Papa redio za sriemskog nadbiskupa. Sada je nastala odlučna borba u Panoniji i Moravskoj za crkvenu vlast. Metodija osude u Regensburgu i bace u tamnicu. Papa Ivan VIII. oslobodi ga

Sv. Ćiril i Metodije (Ruska slika)

zatvora, ali na zahtjev njemačkog svećenstva zabrani (873.) slavensko bogoslužje. God. 879. bio je Metodije po treći put u Rimu, pa je Papa god. 880. drugi put odobrio slavensko bogo-

služje. Metodije umre u Velehradu god. 885. Niemci protjeraju njegove učenike iz Moravske. Kod Sv. Stolice toliko su ih tužikali, da je slavensko bogoslužje deset godina iza Metodijeve smrti ponovno zabranjeno.

Trajne zasluge sv. Ćirila i Metodija

Vjerovjestnički rad braće Ćirila i Metodija među Moravljanima i Panonskim Slavenima bio je za njihova života često ometan, a poslije smrti posve uništen. Njihovi su učenici pošli sa slavenskim bogoslužnim knjigama u Bugarsku. Odavle se slavensko bogoslužje i pismo razširilo pomalo među južnim i iztočnim Slavenima te održalo do danas. Najprije se slavensko pismo upotrebljavalo samo kod bogoslužja, a kasnije je prešlo u svakidašnji život i liepu književnost. Tako je rad i nastojanje sv. Braće donielo trajnu korist većini slavenskih naroda. Po sv. Braći slavenski je jezik dobio čast liturgijskoga jezika, a Slaveni ušli u kolo kulturnih naroda. Zato se oni s pravom zovu slavenski apostoli. Iako su bili rodom Grci i suvremenici i dobri znanci Focija, ipak su se iztakli kao osobiti pobornici jedinstva Crkve. U najtežim prilikama ostali su vjerni Rimu. Šteta je, što neki slavenski narodi nisu sliedili sv. Braću u njihovoj ljubavi i odanosti prema Sv. Stolici. Književna i liturgijska baština sv. Braće, staroslavenski jezik i staroslavensko bogoslužje u crkvenom jedinstvu sa Sv. Stolicom najviše se i najdulje održali kod Hrvata. Mi se i danas u nekim krajevima služimo u bogoslužju staroslavenskim jezikom, koji smo sačuvali u težkim prilikama.

7. Krštavanje ostalih Slavena

Slovenci

Krštavanje Slovenaca trajalo je kroz 2. pol. VIII. st. i 1. pol. IX. st. Na sjeveru su kršćansku vjeru propoviedali salzburški svećenici, a na jugu oglajski. Protiv vjerovjestnika se digla tri puta buna, ali su je Bavarci svaki put silom svladali. Kao granica između salzburžkog i oglajskog crkvenog područja utvrđena je god. 811. rieka Drava. Za krštavanje Slovenaca najviše imaju zasluga knezovi G o r a z d i H o t i m i r te biskup M o d e s t o, koji je posvetio više crkava, pa i onu na Gosposvetskom polju, podignutu na čast Bl. Dj. Marije.

Srbi

Srbi su se krstili u većoj množini istom u 2. pol. IX. st. Papa Ivan VIII. htio je Srbiju podvrći sriemskoj nadbiskupiji sv. Metodija, ali nije uspio. Za krštavanje Srba mnogo su učinili učenici sv. Ćirila i Metodija (Klement i Naum na Ohridskom jezeru). U pogledu crkvene hierarhije Srbi su bili dugo ovisni o Bugarskoj. Svoju su crkvenu hierarhiju dobili istom u doba Nemanjića.

Bugari

Budući da su Bugari, naselivši današnju svoju domovinu, često ratovali protiv Bizanta, kršćanstvo se među njima slabo širilo. Krštavanje Bugara započelo je istom na koncu VII. stoljeća. Za vladara B o r i s a (852.—889.) propoviedali su među njima najprije grčki svećenici, zatim rimski i napokon, ali s najviše uspjeha, slavenski svećenici, učenici sv. Ćirila i Metodija. Boris je htio Crkvu u Bugarskoj učiniti neovisnom o Carigradu, pa je zato podržavao srdačne veze sa Sv. Stolicom. Jednaku je želju imao i car Simeon. Odredbom VIII. obćega crkvenog sabora u Carigradu 869.—870. Bugarska je podpala pod carigradskog patriarha. Tako je Bugarska najprije u vjerskom pogledu, a kasnije i u političkom sasvim došla pod vlast i utjecaj Carigrada.

Česi

Krštenje Čeha nailazilo je dugo na težkoće i odpor. Kad se 845. pokrstilo 14 čeških plemića u R e g e n s b u r g u, nastalo je u Češkoj protiv njih ogorčenje i buna. U 2. pol. IX. st. pokrstio je češki knez B o ř i v o j i žena mu L u d m i l a, ali je većina naroda još uviek bila poganska. Knez V a c l a v I. S v e t i (925.—935.), dobro odgojen od bake Ludmile, podupirao je širenje kršćanstva. Ubio ga je rođeni brat Boleslav I. Grozni (935.—967.), upravo kad je ulazio u crkvu. Sad je opet nastao progon kršćana i trajao, dok nije car Oton I. (950.) pokorio Čehe. Kršćanska se vjera učvrstila u Češkoj istom u 2. pol. X. st., kada je osnovana biskupija u Pragu.

Moravljani i Slovaci

Moravljani i Slovaci primili su sv. krst u 9. st. Moravljanima su propoviedali svećenici p a s a v s k e biskupije te sv. Braća Ćiril i Metodije. Za krštenje Slovaka brinuli su se knez P r i b i n a, koji je u Nitri podigao crkvu Bl. Dj. Marije, i svećenici s a l z b u r ž k e biskupije.

Poljaci

Poljski knez M e č i s l a v krstio se (966.) po nagovoru svoje žene D o b r a v e, češke kraljevne. Brzo iza toga u 2. pol. X. i tokom XI. st. krstio se narod u velikoj množini. Već u to doba osnovane su biskupije u Poznanju, Gnjeznu, Krakovu i Vratislavi.

Ukrajinci i Rusi krste se tokom X. i XI. st. Za njihovo krštenje ima zasluge knjeginja O l g a (945. do 964.), a još više njezin unuk V l a d i m i r. Izprva je živio razkalašeno, a kad se obratio, bacio je Perunov kip u rieku Dnjepar i zapovjedio narodu, da uđe u rieku i tako primi krštenje. Iza toga je gradio crkve i uređivao crkvenu hierarhiju. Grčka i rimska Crkva štuje Vladimira kao svetca. Knez Jaroslav se iztaknuo osnivanjem i gradnjom samostana u Kievu. Osnovao je i metropoliju u Kievu.

Ukrajinci i Rusi

B o d r i ć i, L j u t i ć i i L u ž i č k i S r b i opirali su se dugo krštavanju, jer im se s vjerom htjela nametnuti i strana politička vlast. Kršteni su u XII. st., više silom nego milom, pa zato takvo krštavanje nije imalo Božjega blagoslova i trajnog uspjeha.

Polabski Slaveni

Mađari su naselili srednje Podunavlje pod kraj IX. st. Krštavali su se u X. i XI. st. Najprije su dolazili k njima vjerovjestnici iz Carigrada, a kasnije iz zapadnih zemalja: Italije, Njemačke i Češke. Za kršćanstvo se u Mađarskoj najviše brinuo s v. S t j e p a n (997.—1038.) »apostolski kralj.« Kraljevsku je krunu primio od pape Silvestra II. Osnovao je 10 biskupija, ostrogonsku nadbiskupiju i više samostana.

Krštavanje Mađara

PAPA I SVJETOVNA VLAST

8. Papina država

Još u prvo doba kršćanstva bogatiji su kršćani za života i na samrti davali Papi i Rimskoj Crkvi velike svote novaca i ciele posjede za uzdržavanje Crkve i siromaha. Ovi su se posjedi nalazili uglavnom u okolici Rima, te su se zajedničkim imenom zvali »Patrimonium s. Petri«. Kako je u Rimu i u Italiji uslied provale germanskih plemena bilo mnogo siromaha, Papa je svima potrebnima dielio žito. Što su nekoć za siromašni puk bili rimski carevi, to je sada postao Papa: hranitelj puka.

Papa — hranitelj Italije

Provale Germana u Italiju od IV. do VII. st. zadavale su stanovničtvu mnogo jada. Ono je bilo pljačkano, zlostavljano i ubijano. Najdulje su trajala nasilja Langobarda, koji su imali namjeru posve zavladati cielom Italijom. Bizantski su carevi bili po naslovu vladari Italije i zato dužni zaštititi njezino stanovničtvo. Tu svoju dužnost nisu mogli izvršiti, jer su jedva branili priestolnicu i iztočne strane svoje države. I tako se dogodilo, da je Papa, kao najuglednija osoba Italije, preuzeo brigu za sigurnost i obranu njezina stanovničtva. Kao b r a n i t e l j i Rima i Italije iztakli su se ovi Pape: I n o c e n t I. protiv Zapadnih Gota (410.); L e o n I. V e l i k i protiv Huna (452.) i Vandala (455.). Ostali su Pape branili narod od Iztočnih Gota (493.—555.) i Langobarda (568.—774.), koji su bili arijevci pa su zato pljačkali po Italiji ne samo iz pohlepe za tuđim imetkom, nego i iz vjerske mržnje. Pape su branili Rim i Italiju na taj način, što su nastojali liepim riečima i evanđeoskom naukom odvratiti osvajače i pljačkaše od pljačkanja i ubijanja.

Papa — branitelj Italije

Kako je Papa bio hranitelj i branitelj Italije, njegov je ugled kod stanovničtva veoma porastao. Zato je svaki čin bizantskog cara protiv Pape izazvao u Italiji ogorčenje. Tako, kad je papa M a r t i n I. (649.—653.) osudio monofizitstvo i zato bio od cara odveden u progonstvo; kad su Bizantinci htjeli zarobiti papu S e r g i j a I., što nije podpisao neumjestne odluke trulskog (carigradskog) sabora (692.); kad su htjeli ubiti G r g u r a II. Poradi svega toga osnovana je i uređena u VIII. st. rimska narodna vojska, koja je imala štititi Rim, Italiju i Papu ne samo od Langobarda, nego također od nasilja Bizanta i njegova ravenskog egzarha. Ta je vojska pripravljala oslobođenje Italije od bizantske vlasti, ali nije bila sposobna učiniti vlastitom snagom Italiju posve samostalnom.

Ogorčenje Italije protiv Bizanta

Budući da Bizant nije mogao braniti Italiju, nego je čak savjetovao (car Justin II. papi Benediktu I.), da se traži pomoć od Franaka, rimski su Pape taj savjet poslušali. Prvi je papa G r g u r III. zatražio franačku pomoć od Karla Martela protiv Langobarda, ali pomoć nije došla. Papa S t j e p a n II. molio je najprije pomoć od Bizanta, pa kad je nije dobio, obratio se na franačkoga kralja P i p i n a M a l o g. Njemu je prije toga papa Zaharija priznao kraljevski naslov, a sv. Bonifacije ga pomazao za kralja. Zato se on rado odazove Papinom pozivu i sklopi s njim prijateljski ugovor u K i e r s y j u. God. 756. sretno pobiedi Langobarde te preda Sv. Stolici Ravenski egzarhat i Pentapolis. Ključeve osvojenih gradova zajedno s darovnicom stavi na grob sv. Petra. Spomenute dvie pokrajine zajedno s Rimskim vojvodstvom, gdje je Papa već prije stvarno vršio vrhovničku vlast, sačinjavaju od godine 756. posebnu n e z a v i s n u P a p i n u d r ž a v u. Kad su Langobardi pokušali, da ponovno podlože sebi srednju Italiju, porazi ih Pipinov sin K a r l o, te Langobardiju

Osnutak Papine države

srednju Italiju, porazi ih Pipinov sin Karlo, te Langobardiju sjedini s Franačkom, a sebe proglasi kraljem Franačke i Langobardije (774.). Tom prilikom dođe u Rim i obnovi s Papom kiersyjski ugovor.

Osnutkom Papine države došlo je u Rimu do preorientacije: Papa odvraća svoj pogled od Iztoka i upire ga prema Zapadu. Sklapa se posebno prijateljstvo između franačkog vladara, koji je zaštitnik (patricij) Rima i Pape. Papina je država bila na na korist Italije, jer su Pape blago i mudro vladali te štitili puk od plemićkog nasilja; zatim na korist Crkve u borbi protiv cezaropapizma, ali i na teret Crkve, jer se Papa morao često uplitati u borbu protiv gramzivog i obiestnog talijanskog plemstva.

Značenje Papine države

9. Karlo Veliki

Papina je država osnovana pomoću Franaka (756.). Svaki je njihov vladar od sada imao biti zaštitnik Rima i Pape, Papine države i rimske Crkve protiv svakog unutarnjeg i izvanjskog neprijatelja. Papa Leon III. (795.—816.), pošto je izabran za vrhovnoga poglavara Crkve, obnovio je prijateljske veze s franačkim kraljem Karlom, sinom Pipina. Kad se u Rimu digla buna protiv Leona III., pozove on u pomoć Karla. Ovaj dođe s vojskom, umiri svjetinu i sazove sabor, da sudi između Leona III. i njegovih protivnika. Sabor nije htio suditi Papi, već je izjavio, da je Papa vrhovni sudac u Crkvi. Dva dana kasnije, na sam Božić god. 800. prigodom sv. Mise u bazilici sv. Petra, Papa je okrunio Karla carskom krunom i pomazao za cara.

Karlo okrunjen za cara

Karlovom krunitbom nastalo je »Sveto rimsko carstvo (Sacrum Romanum Imperium)« njemačkog naroda, koje se održalo cielu tisuću godina. Uzkrsnulo je carsko dostojanstvo propaloga Zapadnoga rimskoga carstva (476.) i prešlo na franačkoga vladara. Italija i papinstvo posve su se oslobodili bizantske političke vlasti i došli još u užu vezu s franačkom državom. Franački vladar nije više samo rimski patricij već i rimski car. Ugled franačkoga vladara prema ostalm vladarima na Zapadu bio je silno porastao.

Značenje Karlove krunitbe

Karlo Veliki uistinu je jedan od najvećih kršćanskih vladara, iako je imao i pogrješaka. Velik je bio u ratu i miru. Postao je ideal kršćanskog viteza u cielom srednjem vieku. Imao je namjeru stvoriti kršćansku državu (Christianum Imperium).

Karlove zasluge za Crkvu

Zato je milom i silom širio kršćanstvo među poganima. Gradio je crkve. Pomagao je samostane i škole. Osnivao je nove biskupije i imenovao s Papinim dopuštenjem valjane biskupe. Podupirao je znanost, umjetnost i književnost, pa tako postao zaslužan ne samo za Crkvu, nego i za obću ljudsku kulturu. Karlovo se doba s pravom zove karolinska renesansa. Na njegovom su dvoru živjeli najznamenitiji suvremeni pisci: Alkuin, Pavao đakon i Einhard. Pisali su po klasičnom uzoru.

10. Odnošaj Crkve i države

Iza Karlove krunitbe nastaje nova i samo jedna vjerskodržavna zajednica (ne obnova Zapadnog rimskog carstva) s dvie nužne glave: Papom i carem. To je posve nov odnošaj između Crkve i države. Prema suvremenom mišljenju: Nema cara bez Pape, ni Pape bez cara, nitko ne može biti car, ako ga nije u Rimu okrunio Papa. Štoviše, jedino krunitbom od Pape stiče vladar vlast, a sama krunitba ovisi o Papinoj volji. Osim toga držalo se, da je car zaštitnik Pape i Crkve, pa zato ima pravo i dužnost brinuti se, da se širi kršćanska vjera, te da Papa bude valjano izabran i da nesmetano vrši svoju službu. Prema drugim kršćanskim vladarima ima car prvenstvo časti u velikoj kršćanskoj zajednici. Ovo se mišljenje temeljilo na nauci sv. Augustina (De civitate Dei), po kojoj svi kršćanski narodi čine jednu i složnu veliku kršćansku zajednicu — Res publica Christiana — s duhovnom glavom, Papom, i svjetovnom glavom, carem. Novo Rimsko carstvo jest carstvo moralnoga i duhovnoga reda, pa zato u njemu ima vladati pravednost i mir.

Ideal: Res publica Christiana

Odnošaj između Pape i franačkoga vladara u praktičkom životu često puta nije bio idealan. Franački su vladari doduše štitili Crkvu, ali su joj se malo-pomalo htjeli nametnuti za gospodare, osobito prigodom izbora Pape. Carevi su sebi prisvajali pravo utjecati na izbor novoga Pape. Prema »Rimskoj uredbi« od god. 824., koju je izdao car Lotar I., Papa se slobodno bira, ali je prije posvete dužan caru položiti zakletvu vjernosti. Kad je za njemačkog vladara iz saske kuće Otona I. Velikog obnovljeno Rimsko-njemačko carstvo, i on okrunjen u Rimu za cara god. 963., odredio je tom prilikom, da bez careva odobrenja nitko ne može biti niti biran niti posvećen za Papu. Papi je i dalje priznavano pravo pomazivati i kruniti cara. Od 2. polovice 9. st. redovito Papa kruni i po-

Pape i franački vladari

mazuje cara u Rimu, u bazilici sv. Petra. Idealno zamišljena Res publica Christiana nije nikada ostvarena. Poradi ljudskih slabosti dolazilo je između Crkve i cara (sacerdotium et imperium) često do trvenja, koje je tako značajno za srednji viek.

CRKVA I IZTOK

11. Prilike na Iztoku

Kipoborstvo

Crkva je na Iztoku mnogo stradala u doba kipoborstva (ikonoklazam), koje je trajalo preko stotinu godina (726.—842.). Borbu je zapodjeo car Leon III. (717.—741.) neuk, a krvolok. Car je ustao protiv štovanja kipova djelomično zbog političkih razloga, djelomično zbog tobože vjerskih razloga. Neki su redovnici tvrdili, da kipovi svetaca imaju u sebi nadnaravnu moć. Crkva je od najstarijih vremena dozvoljavala štovanje vjerskih slika i kipova zbog osoba, na koje oni podsjećaju. Po carskoj odredbi bacali su slike i kipove iz crkve i spaljivali. Tomu su se uzprotivili papa Grgur II., slavni iztočni crkveni pisac sv. Ivan Damašćanski, redovnici i narod. Car je ostao tvrdoglav i nastalu narodnu bunu ugušio u krvi. Još je gore postupao njegov sin Konstantin V. Dao je uništiti nebrojene slike i kipove, a svete moći bacao u more. Tom je prilikom zauviek nestalo mnogih vriednih djela bizantinske umjetnosti. Štovatelje svetih slika, osobito redovnike, mučio je najtežim mukama. God. 787. sastao se VII. obći crkveni sabor u Niceji, te je pod predsjedanjem Papinih poslanika osudio kipoborce, a štovanje svetih slika, kipova i moći proglasio koristnim i spasonosnim djelom. Ikonoklast je bio kasnije i car Leon V. Armenac (813.—820.). Mir je uzpostavila istom carica Teodora (842.).

Razlozi prekida između Iztoka i Zapada

Opreke, koje su tokom stoljeća nastale između grčkog i latinskog svieta, dovele su malo - pomalo do prekida između Iztoka i Zapada. One su prvi razlog iztočnog crkvenog razkola. Dok su u starom vieku oba jezika, grčki i latinski, dobro poznata na Iztoku i na Zapadu, u srednjem se vieku na Iztoku govori samo grčki, a na Zapadu samo latinski. Iztok i Zapad nisu bili više jedan nego dva kulturna svieta, od kojih je jedan na drugoga gledao s prezirom i omalovažavanjem. — Uz razliku u jeziku sve je više izbijala i razlika u ćudi: iztočnjaci su skloni razmišljanju, umovanju, a zapadnjake zanimaju više praktičke

životne potrebe. — Kad je trebalo Italiji pružiti pomoć protiv pljačkaša Langobarda, onda su iz Bizanta cinički poručivali Papi Benediktu I. (575.—578.), neka podmiti langobardske vojvode ili neka traži pomoć od Franaka. Bizant je doduše i sam bio u stisci od neprijatelja, ali je istina i to, da se ondje nije mnogo marilo za sudbinu Italije. No kad se Papa doista obratio Francima za pomoć, te kada je od oslobođenih krajeva osnovana Papina država, i kasnije Karlo u Rimu okrunjen carskom krunom, onda je u Bizantu sve više rasla mržnja prema latinskom Zapadu. Predbacivalo se Latinima, da su carstvo izdali barbarima. — Osim ovih psiholožkih i političkih razloga utjecali su na prekid između Iztoka i Zapada također i vjerski razlozi. Po bizantskom shvaćanju crkveno se uređenje imalo ravnati prema državi. Bizantski su carevi kroz vjekove prisvajali sebi pravo miešati se u crkvene poslove. U doba vjerskih razpra i borba oni su odlučivali, tko ima pravo a tko krivo, pa su često zavedeni ili neupućeni pomagali krivovjerce, a progonili pravovjerne katolike. Tako su štitili arijevce, monotolete i dr., a zlostavljali Papu Martina I. i druge Pape i katoličke biskupe (cesaropapizam). — Gdje je središte državne vlasti, tamo je, prema bizantskom shvaćanju, imalo biti i središte Crkve. Na kalcedonskom saboru 451. (kanon 28.) zaključeno je, da patriarh Carigrada — Novog Rima — ima po časti prvo mjesto iza rimskog Pape. Ovaj zaključak Papa nije potvrdio, jer je zaključak predpostavljao, da prvenstvo rimskog Pape nije božanskog podrietla nego plod poviestnog razvoja. Zato su bizantinci i kasnije tražili više puta, da se carigradskom patriarhu prizna prvenstvo časti na Iztoku. Ova želja za čašću i vlašću carigradskih patriarha i neizpravno shvaćanje prvenstva rimskog Pape jedan je od najglavnijih razloga, što je došlo do prekida crkvenog jedinstva. Osim toga treba napomenuti, da su neki carigradski patrijarsi bili krivovjerci, te ih je Papa zbog krivovjerja osudio. K tome treba nadodati manje razlike u obredima, crkvenoj stegi i nošnji. Zbog ovih su razlika široki narodni slojevi bili zadojeni mržnjom prema Zapadu i crkvenom jedinstvu.

12. Iztočni razkol

Patriarh Ignacije i Focije

Jedva se je u Bizantu svršila borba oko svetih slika i kipova, eto nove borbe, koju je skrivio carski dvor. Mjesto malodobnog cara Mihajla III. Pijanca (842.—856.—867.) vladao je njegov ujak Bardas, opak i pokvaren čovjek. Pobožni i učeni patriarh

I g n a c i j e, sin cara Mihajla I., korio je Bardu poradi nedjela i uzkratio mu javnu sv. Pričest. Barda se na to razsrdi te svrgne Ignacija s patriarške stolice i za nekoliko dana postavi na njegovo mjesto učenog ali slavohlepnog F o c i j a, koji je do tada bio državni tajnik i zapovjednik carske tjelesne straže. Protiv njega su ustali redovnici, proglasili njegovo ređenje nevaljanim i izobćili ga iz Crkve. Ovaj se lukavi spletkar brzo snašao. Sve je poduzeo, kako bi prevario papu N i k o l u I. i dobio od njega potvrdu za patriaršku službu. Nije uspio. Papa ga je svrgnuo i izobćio. Na to Focije sazove sabor svojih pristaša i na njemu izobći Nikolu I. Tako je izveo razkol u Crkvi. Spočitavao je Zapadnoj Crkvi subotnji i korizmeni post, svećeničko bezženstvo i nauku o Filioque. Zatim je krivotvorio izprave i pokušao predobiti za sebe biskupe. Uz podporu carskog dvora našao je nešto pristaša i održao se na patriarškoj stolici deset godina (857. do 867.). Sav je Zapad stajao uz Nikolu I. a protiv Focija. No kad je car Mihajlo Pijanac 867. ubijen, i na carsko priestolje zasjeo B a z i l i j e M a k e d o n a c (867.—886.), morao je Focije ostaviti Carigrad i poći u samostan. Nato se Ignacije povrati na patriaršku stolicu. Uzpostavio je jedinstvo s rimskom Stolicom i vladao još deset godina (867.—877.). Sada (869.) se sastane VIII. o b ć i c r k v e n i s a b o r u C a r i g r a d u. Predsjedali su mu Papini poslanici. Sabor je izobćio Focija, Papi priznao poglavarsku vlast nad cielom Crkvom. Ovom je prilikom Bugarska protiv Papine volje odciepljena od rimske patriaršije i dodieljena carigradskoj.

Focije opet patriarh

Poslije Ignacijeve smrti dokopa se lukavi Focije opet patriarške stolice (877.—886.). Papa Ivan VIII. pristane, da se Focije povrati, ali uz uvjet, da moli sabor za oproštenje. Focije je i opet krivotvorio Papino pismo, te ukinuo zaključke VIII. obćeg crkvenog sabora. Kada je iza Bazilijeve smrti zasjeo na carsko priestolje L a v VI. M u d r i (886.—912.), odtjera F o c i j a po drugi put u samostan. Tu je proživio preko deset godina. Sada je crkveno jedinstvo Iztoka i Zapada opet uzpostavljeno. Focija su od konca 10. st. počeli na Iztoku štovati kao svetca.

Konačni razkol za Cerularija

Iako je crkveno jedinstvo iza Focija opet kako tako uzpostavljeno, slavohleplje carigradskih patriarha i političke prilike sve su ga više slabile. Mržnja na Latine poradi izgubljene Italije i otuđene carske krune stvorila je već unutarnji stvarni razkol, koji je svaki čas mogao postati otvoren i formalan. Na početku 11. st. brisano je na Iztoku Papino ime iz crkvenih knjiga. Doskora je i formalno proveden vjerski razkol između Iztoka i Zapada. Neuki i oholi patriarh C e r u l a r i j e 1054. obtuživao je katolike, što se služe kod euharistijske žrtve bezkvasnim kruhom; što poste u subotu; što ne krste uronjivanjem; što u korizmenim molitvama svećenici ne mole »Alleluja«, što svećenici drže celibat (bezženstvo) i ne nose brade. Mržnja je toliko zahvatila Bizantince, da su zatvarali latinske crkve u Carigradu, posvetu bezkvasnog kruha proglasili nevaljanom, a sam posvećeni Kruh gazili nogama. Zbog svega toga nastalo je na Zapadu veliko uzbuđenje. Papini su poslanici pokušavali uvjeriti Grke, da su vjerovanje i običaji Zapada izpravni. Bilo je uzalud. I car je htio posredovati, ali badava. Kada je Cerularije zabranio Papinim poslanicima služiti sv. Misu, oni ga izobće iz Crkve. Spis o tome ostave na oltaru crkve sv. Sofije te se vrate u Rim. Cerularije se kasnije zamjerio i Bizantincima, te su ga svrgli i odtjerali u progonstvo. No djelo njegovo — crkveni razkol — održao se do danas. Uz grčki su razkol pristali i iztočni patriarsi te narodi, koji su od Grka primili kršćanstvo i stajali s njim u vezi: Bugari, Srbi, Ukrajinci, Rusi i Rumunji.

*

II. RAZDOBLJE

OBNOVA I BORBA ZA SLOBODU CRKVE

13. Obći pregled

Civitas Dei

Mladi pokršteni evropski narodi, germanski i slavenski, primili su od Crkve krštenje i s njime grčko-rimsku uljudbu. Zato su se osjećali duže vremena kao jedna velika obitelj — Civitas Dei. Od Crkve kao duhovne vlasti dali su se voditi. Tako je sveobuhvatnost (univerzalizam) Crkve potisnula narodnjačku uzkogrudnost pojedinih naroda.

Pape

Pape su od 11. do 13. st. vodili borbu za slobodu Crkve protiv cezaropapizma i za svetost Crkve protiv onih, koji su kupovali crkvene službe od vladara i živjeli poput svjetovnjaka. Papinu su borbu poduprli obnovljeni benediktinski redovi (klinijevci i dr.). U toj su borbi Pape uspjeli. Zato im je ugled porastao. Kršćanski su narodi na Zapadu gledali u Papi ne samo vrhovnu duhovnu glavu nego i zaštitnika onih, koje su razni silnici pa i vladari tlačili. Sami su narodi priznavali Papi vlast nad vladarima. I tako je došlo do toga, da su Pape slali vladarima kraljevske krune, pomazivali ih za kraljeve, sudili im u stvarima vjere i morala, a u slučaju nasilja prema Crkvi izobćivali ih iz kršćanske zajednice.

Plodovi borbe

U doba velikog ugleda Papa vode se oduševljeni ratovi na Iztoku za oslobođenje Spasiteljeve domovine iz vlasti nevjernika. Osnivaju se i cvatu mnoge škole, osobito sveučilišta. Obnavljaju se stari redovi i osnivaju novi. Jedni i drugi promiču kako u svojoj sredini tako u kršćanskom svietu: svetost, znanost i umjetnost, ratarstvo i obrt. Vitežtvo i vitežki duh iztakao se ne samo u križarskim ratovima, nego i u svemu životu srednjega vieka. Vitezovi su branili slobodu Crkve, zaštićivali slabe i nemoćne, borili se protiv nasilja i davali dobar primjer svojim krepostnim životom. Krivovjerja su malobrojna i brzo svladana.

PREPORODNI POKRET U XI. STOLJEĆU

14. Težko doba u Crkvi

Razlog težkoćama

Kad su na koncu 9. st. (887.) izumrli Karlovići, nastalo je težko doba (aetas ferrea) za papinstvo i Crkvu, koje je trajalo sve do sredine 11. st. Kako je središnja kraljevska vlast oslabila, digli su se sebični talijanski plemići, te su nastojali dobiti što veći utjecaj na papinstvo. Da postignu taj cilj, nisu birali sredstva. Bezobzirnošću se osobito iztakla porodica tuskulanskih grofova.

Prilike u Rimu

Prigodom izbora Pape pojedine su stranke htjele na svaki način proturati svoga kandidata i tako se domoći crkvene imovine. U stranačkoj su se borbi izticale i žene (Teodora, Marocija). Poradi toga sjedali su na Petrovu Stolicu i ljudi, nedostojni tako uzvišene službe. U razmjerno kratkom razdoblju od stotinu godina izmienilo se u Rimu tridesetak Papa. Uslied ovakvih prilika stradao je ugled Sv. Stolice i njezina imovina. Njemački su se vladari umiešali u te prilike te su nastojali Crkvu i papinstvo staviti pod svoje skrbničtvo. O t o n I. V e l i k i odredio je god. 963. prigodom svoga krunjenja carskom krunom u Rimu, da car ima pravo odobriti Papin izbor i posvetu, a Papa dužnost položiti prisegu vjernosti caru.

Priča o papisi Ivani

U 13. st. nastala je priča, da je u ovo tužno doba sjedila na Papinu priestolju i jedna žena. Zvala se tobože Ivana, a nasliedila je Papu Leona IV. (847.—855.). Već se u 16. st. sumnjalo u istinitost ove priče, a danas je posve sigurno, da je ona bez temelja. Zna se, da je Papa Leon IV. umro 17. VII. 855., a iste godine 855., 7. X., podpisao je Papa Benedikt III. povelju korbejskog sabora. U ovome kratkom razdoblju od 17. VII. do 7. X. nije mogla trajati podruggodišnja vlada papise Ivane, kako to hoće priča, koja je nastala četiri stoljeća kasnije.

Svjetovnjačka investitura

Papa, ovisan o talijanskom plemstvu i njemačkim vladarima, nije mogao slobodno i uspješno vršiti svoje službe u kršćanskom svietu. Zato je sloboda Crkve postala skučena ne samo u Rimu, nego i u svim kršćanskim krajevima. Razlog toj skučenosti jest i vladajući feudalni sustav. Vladari su ga primjenjivali na Crkvu. Prema tome sustavu biskupi, opati i ostali klerici smatrani su vazalima vladara i plemića. Od njih su primali službu i u ime plaće zemlju na uživanje, pa su se zato obvezivali na

vazalsku vjernost. Vladari su se tako smatrali gospodarima biskupija i opatija, te su imenovali biskupe i opate. Prstenom i štapom uvodili su ih u službu i crkvene posjede. To je svjetovnjačka investitura. Uslied toga je biskup postao nezavisan od Pape, a zavisan od vladara; svećenik nezavisan od biskupa, a zavisan od plemića. Ovo se nije nikako moglo dovesti u sklad s običajima i propisima Crkve. Sveobuhvatna zadaća Crkve time je sužena i ograničena. Crkva je postala podložna svjetovnoj vlasti.

Simonija i klerogamija

Osim toga događalo se često, da su sebični vladari i plemići imenovali i uvodili u službu one, koji su im za dobivenu službu najviše nudili i platili (s i m o n i j a). A ti, koji su službu kupovali, nisu bili ni najčestitiji ni najvrjedniji nego redovito nevriedni, lošega života i oženjeni (k l e r o g a m i j a). I tako su poradi vladarske i plemićke sebičnosti dolazili na čelo Crkve u pojedinim krajevima nevriedni biskupi i drugi crkveni dostojanstvenici. Oni nisu marili za Božju slavu i crkvenu stegu. Štoviše, svojim su lošim vladanjem pružali zao primjer drugima. (Izp. »Opat i žetelica« od A. Šenoe). No Božji se promisao i opet pobrinuo, te je Crkva nakon težke borbe izvojevala sebi slobodu djelovanja. U toj su borbi osobito pomagali Crkvu obnovljeni benediktinci iz C l u n y j a.

15. Klinijevski pokret

Samostan u Clunyju

Tobožnji akvitanski vojvoda V i l i m osnovao je godine 910. samostan u C l u n y j u u Burgundiji. U samostanu se prema starom benediktinskom pravilu vjerno obdržavala stroga poslušnost, šutnja, zajedničke molitve i liturgija, stega i odieljenost od svieta. Doskora je osnovano još sedam benediktinskih samostana, s pooštrenim benediktinskim pravilima, koji nisu sebi birali opata već su se drage volje pridružili i podvrgli k l i n i j e v s k o m samostanu kao svojoj matici. Tako je nastala prva redovnička, benediktinsko-k l i n i j e v s k a kongregacija i prvi pokušaj centralizacije redovnika i redovničkog života. Kongregacija sa središtem u C l u n y j u stekla je s vremenom veliki ugled. Razširila se brzo u Francuzkoj, Njemačkoj, Španjolskoj, Italiji i drugdje.

Klinijevci obnavljaju kršćanski sviet

K l i n i j e v c i su svojim strogim redovničkim životom utjecali na sav kršćanski sviet. Za njima su se povodili novoosnovani redovi: cisterciti i kartuzijanci. Ratoborni su plemići pod utjecajem k l i n i j e v a c a pristali na to, da se u neke dane (advent, korizma, Uzkrs i t. d.) ne ratuje (Treuga Dei, Božji mir). K l i n i j e v c i su preporučivali štovanje svih svetih i molitve za duše u čistilištu. Pobijali su razna sujevjerja, što su zaostala među kršćanima od poganske vjere i običaja. K l i n i j e v c i su odlučno ustajali protiv zloupotreba u Crkvi, osobito protiv svjetovnjačke investiture, simonije i klerogamije. Tako su pružili Sv. Stolici snažnu podporu u njezinom nastojanju oko preporoda Crkve i crkvenog života. Zajedno s klinijevcima i pod njihovim utjecajem radili su za preporod Crkve najveći ljudi onoga vremena: Petar Damiani i kardinal Humbert. Klinijevski preporodni rad podupirali su mnogi svećenici, velikaši te neki vladari.

Hildebrand — savjetnik sv. Stolice

Središnja je ličnost tadanjega preporodnog pokreta klinijevski redovnik Hildebrand. Potjecao je iz Toskane u Italiji. Odgojen je kod ujaka u samostanu u Aventinu (Rim). Već sa 25 godina života vršio je kapelansku službu kod pape Grgura VI. Doskora se povuče iz svieta i ode u samostan Cluny. Od godine 1049. do 1073. — preko 20 godina — bio je savjetnik i pomoćnik petorice Papa u radu za preporod Crkve i obnovu crkvene stege. Njegova je zasluga, što papa s v. L e o n IX. (1049.—1054.), imenovan od cara Henrika III., nije htio zauzeti Petrovu Stolicu, dok ga nije svećenstvo s narodom izabralo za Papu. Leon IX. sazivao je crkvene sabore, da bi preko njih obnovio crkvenu stegu. Ustao je osobito protiv simonista i klerogamista. Na Hildebrandov priedlog zaključio je sabor u Rimu god. 1059. za pape Nikole II., da Papu ubuduće imaju birati k a r d i n a l i. Ovaj je zaključak od najveće važnosti za svu crkvenu poviest. Njime je osigurana sloboda izbora vrhovnoga crkvenog poglavara, te spriečeno nedostojno i pretjerano uplitanje svjetovnjaka u crkvene poslove. U isto je doba Rikard, normandski vojvoda, postao zaštitnik Sv. Stolice. Ovako je došlo do uže veze između Pape i južnoitalskih Normana. U isto vrieme odnošaj s carem sve se više zaoštravao. To više, što je mladi car Henrik IV. (1054.—1106.) razkalašeno živio i prodavao crkvene službe. God. 1073. izaberu kardinali za Papu Hildebranda, koji je uzeo ime Grgur VII.

16. Grgur VII.

Program Grgureva pontifikata

Grgur VII. (1073.—1085.) bio je čovjek pronicava duha, široke naobrazbe i krepostna života. Samo je dvoje želio: s v e t u i s l o b o d n u C r k v u. Da učini Crkvu svetom, trebao je uvesti u crkvenu službu svete biskupe i svećenike, a izključiti od

nje klerogamiste i simoniste. Da bi Crkva postala slobodna, trebalo se povratiti na staro crkveno zakonodavstvo; učiniti kler ovisnim o crkvenoj vlasti, odstraniti svjetovnjačku investituru te spriečiti uplitanje vladara i plemića u crkvene poslove. I prvašnji su Pape htjeli ostvariti ovaj program, ali nisu imali uspjeha. Kako je zlo preotelo maha, program se Grgura VII. nije mogao izvesti bez težke borbe.

Borba s Henrikom IV.

Čim je Grgur VII. zasjeo na Petrovu Stolicu, proglasio je, da su nevaljano podieljene crkvene službe, dobivene simonijom i svjetovnjačkom investiturom. Oženjenim je svećenicima zabranio vršiti crkvene službe. Pod utjecajem klinijevskog preporodnog pokreta većina je svećenika i naroda pozdravila Grgurove odredbe. Svećenici, pogođeni ovim odredbama, sastali su se na pokrajinskim saborima, proglasili Papine odredbe nepodnosivim te zatražili zaštitu vladara. Francuzki se kralj Filip I. pokorio Papinoj odredbi, englezki kralj Vilim I. Osvajač samo napola, a Henrik IV. njemački car, zaveden od loših savjetnika, prodavao je i dalje crkvene službe. Štoviše, god. 1076. na državnom saboru u Wormsu Henrik IV. je proglasio Grgura VII. skinutim s Papine Stolice i zapovjedio, da se izabere novi Papa. Na to Grgur VII. još iste godine izobći cara iz Crkve. Ta je kazna po tadašnjim propisima sama sobom oduzela Henriku IV. carsko dostojanstvo i oslobodila podanike od zakletve vjernosti, jer je carem mogao biti samo vjerni sin Crkve. Ovaj se događaj — prvi u poviesti — silno dojmio naroda u Njemačkoj i ostaloj Europi. Henrik je g. 1077. pošao u C a n o s s u i prividno se izmirio s Papom. Kada se povratio u Njemačku, ponovno je prodavao crkvene službe. Zato ga Grgur VII. po drugi put izobći iz Crkve. Henrik na to dade izabrati protupapu, pođe s vojskom na Rim i osvoji ga. Papa se skloni u Anđeosku tvrđavu. Oslobodio ga je normanski vojvoda G v i s k a r t. Nekoliko godina kasnije dođe Henrik ponovno u Rim i dade izabrati protupapu, koji ga okruni carskom krunom. Normani protjeraju po drugi put Niemce iz Rima i oslobode Grgura. No kako je tom prilikom buknuo nesretnim slučajem u Rimu požar, pobune se građani, te su Normani morali ostaviti grad. S njima je otišao i Grgur VII. Doskora je (1085.) umro u Salermu. Posljednje su mu rieči bile: »Ljubio sam pravdu, a mrzio nepravdu; zato umirem u progonstvu«. Tako je legao u grob najveći Papa. Ali program njegova života i pontifikata — svetost i sloboda Crkve — ostao je kao dragocjen amanet njegovim nasljednicima. Prividno pobieđen, živio je Grgurov duh i dalje u nasljednicima, koji su njegove ideje doveli do pobjede.

17. Wormski konkordat

Borba se nastavlja

Grgurovi nasljednici: Viktor III., Urban II. i Paskal II. nastavili su borbu za ideje Grgura VII. Njemački vladari: Henrik IV. te njegov sin i nasljednik Henrik V. nisu htjeli slušati glas Kristovih Namjestnika, nego su i dalje prodavali crkvene službe i podjeljivali ih svjetovnom investiturom. Štoviše, zatvarali su u tamnicu ili odtjerali iz Rima zakonite Petrove nasljednike, a na Petrovu stolicu podizali razne laskavce kao protupape.

Kalikstov mir

Nakon duge i težke borbe došlo je do mira i sporazuma između pape K a l i k s t a II. (1119.—1124.) i cara Henrika V. Car je morao popustiti, jer su upravo u ono vrieme počeli križarski ratovi, koji su zatalasali oduševljenjem cielu Evropu i veoma podigli ugled papinstva. Sporazum je sklopljen i podpisan u Wormsu. Zato se zove Kalikstov mir ili Wormski konkordat. Po tome konkordatu: 1. Izbor biskupa i opata ima se obavljati slobodno. 2. Vladar uvodi (investitura) u crkvenu službu žezlom t. j. slobodno izabranome podjeljuje crkveni posjed, i to u Njemačkoj prije biskupske ili opatske posvete, a izvan Njemačke šest mjeseci iza posvete. 3. U Njemačkoj je vladar nazočan kod izbora, izvan Njemačke nije. — Ovim je konkordatom, barem za neko vrieme, stvoren mir između Crkve i države. Težka i duga borba urodila je ipak i koristnim plodovima: poboljšao se život svećenika i vjernika; svećenstvo zapadne Crkve ostalo je vjerno celibatu; ono je odsada revnije vršilo svoje dužnosti. Tako su ideje Grgura VII. pobiedile.

CRKVA U HRVATSKOJ ZA NARODNIH VLADARA

18. Hierarhijska pripadnost

Hierarhijsko jedinstvo Hrvatske i Dalmacije

Oko god. 700. uzpostavio je Ivan Ravenjanin hierarhiju u bizantskoj Dalmaciji. U novonaseljenom Splitu on je bio prvi nadbiskup. Uz njega je imala tada Dalmacija još jednoga biskupa i nekoliko svećenika. Oni su vršili duhovnu pastvu u Dalmaciji i među novokrštenima u Hrvatskoj. Tokom 8. st. osnovano je u Dalmaciji više biskupija, koje su vršile vjerovjestničku i redovitu pastvu ne samo u Dalmaciji nego i u susjednoj Hrvatskoj. Najveći dio Hrvatske spadao je pod splitsku biskupiju. U hierarhijskom pogledu Dalmacija i Hrvatska postale su jedno područje. — U pogledu p a t r i a r š i j s k e p r i p a d n o s t i obje zemlje,

i Dalmacija i Hrvatska, spadale su do god. 732. pod rimsku patriaršiju. Za vrieme kipoborstva, god. 732. odkine bizantski car Leon III. i Dalmaciju i Hrvatsku od rimske patriaršije i pripoji je carigradskoj. Dogodilo se to zbog toga, što je Dalmacija tada politički bila bizantska pokrajina, a Hrvatska u crkveno-upravnom pogledu ovisna o dalmatinskim biskupima.

Hierarhijski razkol Hrvatske i Dalmacije

Za Focijeva su razkola bizantski dalmatinski gradovi pristali uz iztočni razkol, dok su Hrvati pod utjecajem franačkih vjerovjestnika ostali vjerni Svetoj Stolici i povratili se rimskoj patriaršiji. Tako je oko god. 864.—867. došlo do hierarhijskog razkola između Hrvatske i Dalmacije. Hrvati su se odtrgli od crkvene vlasti dalmatinskih biskupa i osnovali, uz pristanak Sv. Stolice, novu, svoju hrvatsku biskupiju sa sjedištem u Ninu. Ta je biskupija bila izravno podvrgnuta Sv. Stolici i neovisna o metropoliti, a obuhvatala je sve hrvatske zemlje.

Hrvatski knezovi i Sveta Stolica

Hrvatski knezovi Mislav (835.—845.) i Trpimir (845.—864.)), za koga se prvi put spominje hrvatsko ime (852.), gradili su crkve, darivali im srebrno posuđe, desetinu i zemlju. D o m a g o j (864.—876.) se borio protiv kršćanskih neprijatelja Arapa kod Barija i u doba iztočnog razkola podržavao srdačne veze s Papom, koji mu je više puta pisao i otčinski ga savjetovao. Za kneza Z d e s l a v a (878.—879.) pokušala je stranka sklona Bizantu, podložiti Hrvatsku bizantskoj političkoj i crkvenoj vlasti. Zbog toga je buknula buna, u kojoj je Zdeslav ubijen. Na to zavlada knez B r a n i m i r (879.—892.), koji je Hrvatsku učinio slobodnom i nezavisnom državom. Branimir i ninski biskup T e o d o z i j e izrazili su Sv. Stolici vjernost svoju i svega hrvatskoga naroda. Papa Ivan VIII. bio je veseo i zadovoljan, što je iza neuspjelog Zdeslavova pokušaja Hrvatska postala vjerna Papi. Zato je na Spasovo 879. služio sv. Misu zahvalnicu nad grobom sv. Petra, podignuo ruke k nebu te blagoslovio kneza Branimira i sav hrvatski narod. Božji je blagoslov pratio Hrvatsku: dalmatinski gradovi i Mletčani plaćali su hrvatskom knezu danak. Knez Branimir je velika i odsudna ličnost naše poviesti. Njegova veličina je u tome, što je zauviek prekinuo veze s Iztokom i priklonio se katoličkom Zapadu. Upravo time se očitovala i nezavisnost tadanje hrvatske države. Na toj se činjenici temelji čitava naša kulturna usmjerenost prema Zapadu.

Obnovljeno hierarhijsko jedinstvo Hrvatske i Dalmacije

Prvi hrvatski kralj T o m i s l a v (910.—928.) dobio je Papinim posredovanjem upravu u dalmatinskim gradovima i otocima (923.) od bizantskog cara. U isto doba dalmatinski su se biskupi

povratili pod vlast Sv. Stolice i rimske patriaršije te su tražili, da se Hrvatska ponovno podvrgne njihovoj biskupskoj vlasti, a ninska biskupija ukine. O tome se razpravljalo na dva crkvena sabora u S p l i t u: god. 925. i 927.—928. Ninski se biskup Grgur protivio ukidanju svoje biskupije. Bio je jedino za hrvatsku samostalnu hierarhiju nezavisnu od Dalmacije, a ne za narodni jezik u Crkvi. Sam Papa, koji je u obnovi hierarhijskog jedinstva vidio probitak ne samo Katoličke Crkve nego i hrvatske države, svjetovao mu je, neka popusti i zauzme skradinsku biskupiju. Prema odlukama splitskog sabora 928. ninska je biskupija ukinuta. Hrvatska je i opet podpala pod splitskog nadbiskupa, koji je sada postao metropolit za dalmatinske biskupije (Osor, Krk, Rab, Zadar, Skradin, Ston, Dubrovnik i Kotor). Tako je uzpostavljeno hierarhijsko jedinstvo Hrvatske i Dalmacije. Dalmacija se vratila pod utjecaj katoličkog Zapada. Ovo će s vremenom dovesti do podpunog političkog jedinstva Hrvatske i Dalmacije pod jednim hrvatskim kraljem. Tako će se izpuniti težnje svih hrvatskih vladara.

Hrvatski dvorski biskup

Kad su Mletčani oko god. 1000. osvojili dalmatinske gradove, izkrsne opet želja, da se Hrvatska odtrgne od vlasti dalmatinskih biskupa i dobije svoju hierarhiju. To doduše nije uspjelo, ali je oko god. 1020.—1030. splitski nadbiskup pristao na to, da hrvatski kraljevski dvor ima svoga posebnog biskupa. Taj je biskup živio na kraljevskom dvoru kao kraljev savjetnik, pratio kralja, upravljao dvorskom kapelom i kancelarijom. Kad se kralj stalno nastanio u Kninu, sagrađena je ondje katedrala dvorskog biskupa. On nema svoga biskupskog područja, već upravlja samo s nekoliko župa unutar područja raznih biskupija. Kad je nestalo hrvatske narodne dinastije, prestala je služba dvorskoga biskupa u Hrvatskoj.

19. Glagolsko bogoslužje

Dolazak slavenskog bogoslužja

Slavensko, glagolsko bogoslužje došlo je u Hrvatsku iz Moravske, kad je knez Svatopluk odanle nakon Metodijeve smrti (885.) protjerao njegove učenike; zatim iz Panonije, odakle se dio naroda sa svećenicima sklonio izpred Mađara u Hrvatsku. Došavši sa sjevera djelovali su svećenici glagoljaši najprije u Bosni, među Neretljanima i u Zahumlju. Nitko im nije pravio smetnje, što je i sasvim razumljivo. Ti su krajevi tada spadali pod dalmatinske biskupe, koji su od god. 863.—867. do 923. podržavali crkvene veze s Bizantom i zato trpjeli glagolsko bogoslužje, kao što ga je uobće trpjela Iztočna Crkva.

Širenje slavenskog bogoslužja

Borba između dalmatinskih i hrvatskih svećenika u 10. i 11. st. bila je borba za samostalnost Crkve u Hrvatskoj, koja se imala odieliti od dalmatinskih biskupa i podvrći izravno Rimu. Nisu se dakle ninski, ni kasnije hrvatski dvorski biskupi borili za narodnu Crkvu, nego su se upravo izticali svojom odanošću prema Petrovoj stolici. Naprotiv, dalmatinski, latinski biskupi priznavali su skoro dva stoljeća nad sobom vlast carigradskog patrijarha. Širenju slavenskog bogoslužja nisu se izprva protivili već istom kasnije, nazivajući ga krivovjernim. No hrvatski su glagoljaši odlučno branili baštinu sv. braće Ćirila i Metodija i jedini je vjerno sačuvali do danas. Dugo se smatralo, da glagoljica potječe od sv. Jeronima, što je također pomoglo u borbi za njezino održanje.

20. Preporodni rad

Papini poslanici i splitski sabori

Kad se u 2. pol. 11. st. pod utjecajem k l i n i j e v a c a, a nastojanjem Sv. Stolice razmahao preporodni pokret u zemljama srednje i zapadne Evrope, radilo se u istom duhu također u Hrvatskoj i Dalmaciji. Oko god. 1050. došao je ovamo Papin poslanik kardinal I v a n i sazvao u S p l i t u crkveni sabor. Tu je skinut splitski nadbiskup Dobralj, jer se odviše podao bučnom svjetovnjačkom životu, a za novog nadbiskupa izabran je svećenik Ivan (1050.—1063.). Deset godina kasnije, 1060. prisustvovao je crkvenom saboru u Splitu Papin poslanik Majnhard. Sabor je zaključio, da svećenstvo i narod biraju biskupa; svećenici imaju naučiti latinski, živjeti u bezženstvu, ne smiju nositi brade, svećenici biskupskoga grada moraju provoditi zajednički život u kaptolu (vita canonica), narod je dužan davati Crkvi desetinu i prvinu. Protiv zaključaka splitskoga sabora izstupio je svećenik stranac V u l f o i njegova stranka, koja se protivila preporodnom radu i nastojanju Sv. Stolice. Ta se stranka oslanjala na protupreporodnu stranku u Rimu i na Zapadu te na protupapu Honorija. Nije uspjela kako u stranom svietu tako ni u Hrvatskoj. God. 1063. održan je u Splitu treći preporodni sabor u nazočnosti Papina poslanika Ivana. Ovom je prilikom svećenik Vulfo lišen svećeničke službe i osuđen na doživotnu tamnicu. Na crkvenom saboru u N i n u (1079.—1080.) razpravljalo se u nazočnosti Papina poslanika kardinala Ivana o uklanjanju svjetovnjačke investiture. Tako je preporodni pokret u Hrvatskoj pobiedio. U duhu toga pokreta djelovali su u 2. pol. 11. st. živo, odlučno i svestrano splitski nadbiskup L o v r o i trogirski biskup I v a n. Njihovom je zaslugom procvao vjerski život svećenika i vjernika. Preporodni su pokret pomagali hrvatski kraljevi Petar Krešimir (1058.—1074.) i Dmitar Zvonimir (1074.—1089.) te benediktinski samostani.

Kraljevske zadužbine

Hrvatski su kraljevi često i bogato darivali Crkvu: gradili su crkve i samostane, obskrbljivali crkve zemljom te raznim prihodima i pogodnostima. Petar Krešimir sagradio je i obdario samostan sv. Ivana Ev. u Biogradu, a podielio pogodnosti zadarskim samostanima sv. Krševana i sv. Marije. Dmitar Zvonimir nadario je splitsku stolnu crkvu, ženske samostane u Splitu i Zadru, zatim crkvu sv. Lucije u Baški na otoku Krku, što svjedoči na kamenu uklesani glagolski nadpis, najstariji hrvatski jezični spomenik (Baščanska ploča). U Kninu je sagradio katedralu Bl. Dj. Marije za hrvatskog dvorskog biskupa.

Samostani

Za uljudbu, školstvo i vjerski preporod Hrvatske imaju mnogo zasluga samostani, koji su se uglavnom nalazili u primorskim stranama. B e n e d i k t i n c i su djelovali u velikom broju samostana na kopnu (Zadar, Biograd, Knin, Trogir, Split i t. d.) i na otocima. K a m a l d u l e n z i su podigli četiri samostana u osorskoj biskupiji (Cres, Lošinj). Osim benediktinaca osnovano je i nekoliko samostana benediktinki, koji su se održali do danas (Zadar: sv. Marija, Trogir.) U tim se samostanima čuvaju važni hrvatski poviestni izvori.

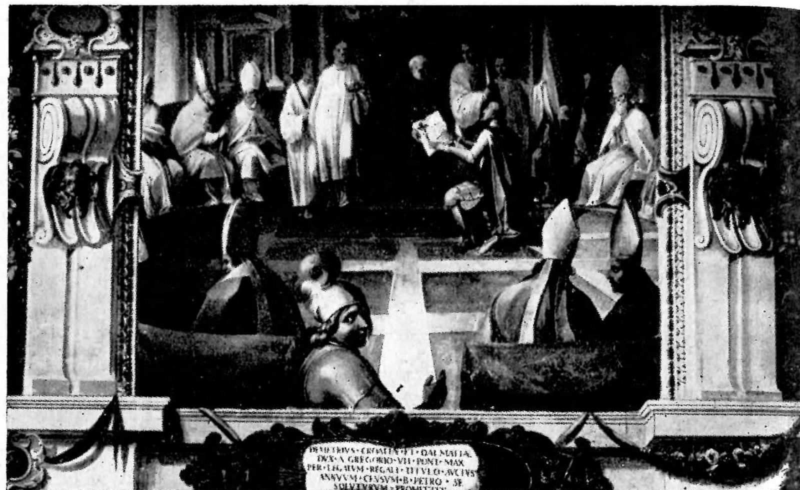
21. Dmitar Zvonimir i Grgur VII.

Krunitba

Dmitar Zvonimir jedan je od najznamenitijih hrvatskih vladara. Posve je sjedinio Dalmaciju s Hrvatskom u jednu jedinstvenu kraljevinu i podržavao najsrdačnije veze s papom Grgurom VII. God. 1075. okrunio ga je Papin poslanik Gebizon kraljevskom krunom u bazilici sv. Petra u Solinu, te mu je predao u ime Pape ostale znakove kraljevske vlasti: žezlo, mač i zastavu. Zvonimir se tom prilikom obvezao na vjernost i odanost Sv. Stolici. Obećao je, da će pravedno vladati, štititi prava Crkve, promicati dobro, progoniti zlo, Papi plaćati godišnji dar (census) od 200 dukata. Papi je osim toga darovao samostan sv. Grgura u Vrani kod Biograda za stanovanje njegovih poslanika. Uz to se zakleo, da ne će ništa učiniti i odati ništa, što bi mu bilo povjereno — a na štetu Pape. Konačno je obećao, da će Papino vrhovničtvo na hrvatsko priestolje uviek priznati.

Zvonimirova zavjernica znači: 1.) zakletvu vjernosti Apostolskoj Stolici; 2.) konkordat između Sv. Stolice i kraljevine Hrvatske; 3.) investituru, kojom Papa kao vrhovni poglavar Crkve predaje kralju krunu, žezlo, mač i zastavu. Ova investitura ne znači, da je odnošaj između Zvonimira i Pape bio odnošaj običnog vazala prema gospodaru. Treba je shvatiti u duhu onoga

Značenje Zvonimirove krunitbene zavjernice

Krunisanje Kralja Zvonimira (Fresko slika u Vatikanskom arhivu g. 1613.)

vremena. Kršćanski sviet 11. st. pritisnut od vladarske samovolje htio je, da Papa bude sudac vladarima i vrši nad njima svjetovnu vlast. Papa je doista tu vlast i vršio, ali ne po božanskom pravu (ex iure divino) nego po ljudskoj volji (ex voluntate societatis) kršćanskih naroda.

VITEŽTVO U SLUŽBI CRKVE

22. Križarski ratovi

Kršćani su oduviek hodočastili u Palestinu, u Kristovu domovinu, smatrajući je Svetom zemljom. Kada su god. 637. muslimani A r a p i osvojili Palestinu, kršćanski je život postao ondje gorak, a kršćanska hodočašća jedva moguća. Još je teže stanje nastalo, kad su god. 1073. zavladali u Palestini S e l d ž u c i,

Razlozi križarskim ratovima

koji su na razne načine mučili tamošnje kršćane, a hodočastnike pljačkali i ubijali. Njihov je vapaj trgnuo Evropu. Nastao je obći pokret kršćana na Zapadu za oslobođenjem Svete zemlje iz nevjerničkih ruku. Pokret je bio prožet silnim vjerskim oduševljenjem. Na čelu su pokreta stajali P a p e. Odredili su posebne o p r o s t e za one, koji pođu u borbu. Tako su skoro puna dva stoljeća poticali i vodili oslobodilački rat. U njemu je ciela Evropa bila je ujedinjena i svojim vođom priznavala Papu. Urban II. (1088.—1099.) pozvao je god. 1095. najprije u Piacenzi, a zatim u francuzkom gradu Clermontu sabrano množtvo naroda, neka ono oružje, kojim grješno prolieva bratsku krv, okrene sada protiv neprijatelja kršćanskog imena i vjere. Množtvo je s oduševljenjem klicalo: »Diex le veult (Bog to hoće)!« Ovo se oduševljenje doskora prelilo u cielu Francuzku i u sve krajeve Evrope. Zahvatilo je sve narodne slojeve, i one, koji su sposobni za borbu, i one, koji su imali samo plemenito srdce i dobru volju. Najbolji su junaci u oslobodilačkoj borbi bili normanski vitezovi iz Francuzke i južne Italije. Bili su uzgojeni u živoj vjeri i smatrali svojom zadaćom štititi udovice i sirote, pomagati širenje Crkve i boriti se protiv poganstva. Kako se radilo o oslobođenju zemlje, u kojoj je Spasitelj svieta umro na križu, borci su na polazku u rat prišivali sebi na desno rame crveni križ i prozvali se križari. Zato ratove za oslobođenje Palestine u 12. i 13. st. zovemo križarskim ratovima. Oni nisu navalni ratovi, koji bi služili gospodarskom osvajanju. To su po svrsi samo obranbeni ratovi.

Prvi su križarski rat vodili divni junaci: G o t f r i d B o u i l l o s k i s braćom Balduinom i Eustahijem, zatim R a i m u n d od Toulouse te normanski knez B o e m u n d iz južne Italije s nećakom Tankredom. Iza dugih i težkih borba kroz tri godine dopru križari do svetoga grada Jeruzalema i osvoje ga u krvavom boju god. 1099. Nato urede u Palestini kršćansku državu pod imenom »J e r u z a l e m s k a k r a l j e v i n a«. Za prvoga je kralja izabran Gotfrid Bouillonski, ali se nije iz čednosti htio zvati kraljem već »braniteljem sv. Groba«. Umro je već sliedeće god. 1100. Nesloga i zavist kršćana skrivile su, te je poslije nekoliko desetljeća Jeruzalemska kraljevina postala težko ugrožena od Seldžuka. Trebalo je spremati novi rat.

Prvi križarski rat 1096.—1099.

Poslije I. križarskog rata vodili su evropski kršćani još sedam ratova za oslobođenje sv. Zemlje od nevjernika. U drugom su ratu sudjelovali Niemci uz kralja Konrada III. i Francuzi

Ostali križarski ratovi

uz Ljudevita VII. Treći su rat vodili: car Fridrik Barbarosa, francuzki kralj Filip II. i englezki kralj Rikard Lavljeg Srdca. Oba križarska rata nisu uspjela poradi nevjere Grka i nesloge križara. Četvrti su rat poveli francuzki vitezovi po nagovoru pape Inocenta III., ali su ih Mletčani zloupotriebili za osvajanje kršćanskih gradova Zadra i Carigrada. Papa Inocent III. osudio je ovaj postupak i zaprietio križarima izobćenjem iz Crkve. Križari su nakon osvojenja Carigrada osnovali Latinsko carstvo. Time su mnogo škodili dobrom odnosu između Rima i Bizanta. Križarski ratovi, koje su vodili hrvatsko-ugarski kralj Andrija i car Fridrik II., bili su od malene koristi. Posljednja dva križarska rata, pod vodstvom pobožnog francuzkog kralja Ljudevita Svetog IX., nesretno su svršila: prvi u Egiptu (1248.—1250.), drugi u Tunisu (1270.). U prvom je ratu kralj bio zarobljen, a u drugom je umro od kuge. Jeruzalem je 1244. pao u muslimanske ruke i kroz stoljeća ostao u njihovoj vlasti. Isto tako i ciela sjeverna Afrika, gdje je kršćanstvo nekada bilo u cvatu i brojilo stotine biskupija. Križarski ratovi, iako vođeni s oduševljenjem i žarom, iz pobožnosti i ljubavi prema Bogu, nisu polučili željenog uspjeha. Razlog je tome, što nije bilo jedinstvenog vojničkog vodstva ni sloge među križarima, te što je obskrba vojske živežom bila loša poradi prevelike udaljenosti ratišta od domovine. No najveći razlog neuspjehu jesu Grci, koji su smetali križare, ili im premalo pomagali. Nisu shvaćali, da su križarski ratovi u prvome redu zaštitili od seldžučke pogibelji upravo bizantsko carstvo i Balkanski poluotok.

Posljedice križarskih ratova

Križarski su ratovi donieli Evropi i mnoge koristne posljedice. Tako je ratarstvo unapriеđeno; procvala je trgovina, znanost i umjetnost; umekšana je divlja ćud; osnivane su bolnice i gostinjci; porastao je ugled Sv. Stolice i vitežkih redova.

23. Vitežki redovi

Ivanovci

Talijanski trgovci iz Amalfija (južna Italija) osnovali su u Jeruzalemu, uz kapelu sv. Ivana gostinjac (hospitium) za putnike. Iz ljubavi prema Spasitelju preuzeli su na sebe brigu za obranu Sv. zemlje od nevjernika te za konačenje putnika, hodočastnika i bolestnika. Prozvali su se hospitalci ili ivanovci. Glavna im je zadaća bila djelotvorna ljubav prema bližnjemu. Dielili su se u tri skupine: jedni su bili vitežki opremljeni v o j n i c i, koji su se borili za slobodu Sv. zemlje; drugi — b o l n i č a r i, koji su dvorili bolestnike i putnike; a treći s v e ć e n i c i, koji su imali duhovnu skrb za članove svoje zajednice i za okolinu. Papa Paskal II. potvrdio je ivanovačka pravila god. 1113. Odielo im je bilo crno s bielim križem na ramenu. Nakon neuspjelih križarskih ratova u Sv. zemlji povukli su se najprije u Akon, zatim na Rod i konačno na Maltu, te su zato prozvani maltežkim vitezovima.

Templari

Francuzki su vitezovi podigli gostinjac uz nekadašnji Solomunov hram (templum) u Jeruzalemu. Po tome su hramu dobili ime templari. Pravila im je sastavio s v. B e r n a r d, a potvrdio Papa god. 1118., nekoliko godina poslije ivanovačkih. Uređenje i svrha bila im je jednaka kao i ivanovcima. Nosili su bielo odielo s crvenim križem na ramenu. Kako je sv. Bernard bio veliki štovalac Bl. Dj. Marije, i njegov utjecaj na templare snažan, templarske su crkve bile posvećene ponajviše B. D. Mariji. Templari su bili osobito razšireni u Francuzkoj. Njihova je zasluga što je barbarske ćudi sve više nestajalo u Evropi; što je Kristova zapovied o ljubavi prema bližnjemu provođena u život osnivanjem bolnica i sirotišta te liepim vladanjem. Ukinuti su na 15. obćem crkvenom saboru u Vienni god. 1311.—1312. na zahtjev francuzkoga kralja F i l i p a IV. L i e p o g. On ih je potvorio, da se dokopa velike njihove imovine, koja mu je bila potrebna za navalni rat protiv Englezke.

Templari u Hrvatskoj

U Hrvatsku su templari došli god. 1169. Papa im je dao samostan Vranu, u kojemu su za hrvatskih narodnih vladara (poslije god. 1076.) stanovali Papini poslanici. Kako je poglavar hrvatskih templara — prior — imao izprva sielo u V r a n i, hrvatska se templarska pokrajina prozvala Vranski priorat. Doskora su templari stekli u Hrvatskoj velike posjede i osnovali mnogo samostana (Zagreb, Senj, Gora, Dubica, Božjakovina, Glogovnica, Bela kod Varaždina, Pakrac, Našice, Vaška i t. d.). Sagradili su velik broj crkava i širili kršćansku uljudbu. Ugled im je bio velik. Upravljali su požežkom i virovitičkom županijom, a koji puta i cielom Hrvatskom. Narod ih je zvao »božjaci« (t. j. ubogari, siromasi; odatle: Božjakovina, Bogićevci). Borili su se protiv Tatara na rieci Šaju (1240.) tako hrabro, da je njihova četa ondje izginula sve do posljednjega. Kada su god. 1312. templari ukinuti, njihove su samostane preuzeli ivanovci.

Ivanovci u Hrvatskoj

Ivanovce je doveo u Hrvatsku vojvoda Andrija, brat kralja Emerika, i to najprije u Marču (kod Ivanića), a zatim u druge krajeve (Varaždin, Planina kod Kašine, Stare Čiče u Turopolju

i t. d.). Kad su 1312. preuzeli templarsku imovinu, prenieli su svoje sjedište iz Marče u Vranu, a onda u P a k r a c, jer su im u onome kraju bili glavni posjedi. Po primjeru templara prozvali su svoju redovničku pokrajinu Vranski priorat. Slavni ivanovački vranski priori bili su: ban Ivan od Paližne, koji se iztakao kao vođa hrvatskih nezadovoljnika u borbi protiv kraljice Marije i kralja Sigismunda, zatim, ban-biskup Petar Berislavić, koji se junački borio protiv Turaka kod Dubice i poginuo kod Korenice. Vitežkih redovnika ivanovaca nestalo je u Hrvatskoj u 17. st. Čast vranskog priora ima od god. 1650. prepošt zagrebačkoga kaptola.

Njemački vitežki red

Građani iz Lübecka osnovali su u Akonu njemački vitežki red. Vitezovi su nosili bielo odielo s crnim križem na ramenu. Kad su izpred muslimana morali otići iz Sv. zemlje, nastanili su se u Pruskoj i ondje među poganima širili kršćanstvo. Njihov veliki meštar Albert Brandeburžki prešao je u vrieme Lutherova pokreta na protestantizam (1525.).

POBJEDA PAPINSTVA NAD CEZAROPAPIZMOM HOHENSTAUFOVACA

24. Fridrik Barbarosa

Porast papina ugleda

Borba Grgura VII. i njegovih nasljednika za slobodu i svetost Crkve, zatim klinijevski pokret i križarski ratovi veoma su podigli ugled papinstva. Papa je postao poradi toga vođa kršćanskog Zapada, t. j. kršćansko-katoličkog svieta, koji je smatrao sebe jedinstvenom zajednicom (Civitas Dei ili Res publica christiana), a Papu glavom te zajednice.

Problem: Sklad između crkvene i državne vlasti

U kršćanskoj zajednici postoje nuždno dvie vlasti: crkveno-duhovna, koja se brine za vječno spasenje duša, i državno-politička, koja se brine za vremenito blagostanje ljudi. Životni razvoj donio je sa sobom problem: Kako postići sklad između crkvene i državne vlasti? Skladnom je djelovanju Crkve i države smetalo troje: 1. donacionizam, t. j. uvjerenje, da je Konstantin Veliki prepustio Papi cieli Zapad; 2. naučanje (sv. Augustin, sv. Anzelmo), da svaka vlast dolazi od Boga p r e k o C r k v e; 3. c e z a r o p a p i z a m (laikalizam), t. j. miešanje svjetovnjaka u crkvene poslove (imenovanje protupapa i drugih crkvenih službenika, otimanje crkvenih prihoda). Kršćanski je sviet, za-

hvalan Crkvi za primljena razna dobra i uslied porasta Papina ugleda, sam riešio spomenuti problem tako, te je Papi priznao vrhovnu poglavarsku vlast nad vladarima i državama (Izporedi § 20.). Problem nije u srednjem vieku uviek ni valjano shvaćen ni sretno riešen. Zato je često dolazilo do borbe između Papa i njemačkih vladara — rimskih careva. Ovi nisu htjeli priznati nad sobom Papinu vlast, a miešali su se u crkvene poslove. Kakav ima biti odnošaj između Crkve i države, posve je utvrđeno istom u novije vrieme: Obje su vrhovne vlasti od Boga. Svaka ima svoje zasebno područje djelovanja. Crkva uređuje čisto crkvene stvari samostalno, a mješovite, t. j. crkveno-svjetske zajedno s državom obostranim sporazumom ili konkordatom.

Nauka svjetovnih pravnika

Svjetovni pravnici učili su, da car ima u kršćanskoj zajednici ista prava, koja je rimski car vršio u rimskoj državi, t. j. svu političku i duhovnu vlast (cezaropapizam). Svoju vlast car ima vršiti preko imenovanih i plaćenih činovnika. Ovako su najprije učili pravnici bolonjskog sveučilišta. Prema njihovoj nauci Papa bi u duhovnim poslovima trebao biti ovisan o caru. Sposobni carevi iz kuće Hohenstaufen nastojali su ostvariti nauku svjetovnih pravnika, te su tako izazvali novi sukob između Crkve i države.

Fridrik I. Barbarosa

Pod utjecajem loših savjetnika zapodjeo je borbu protiv Crkve car Fridrik I. Barbarosa, jedan od najvećih njemačkih vladara. Bio je ponosan junak, velikodušan i pobožan, željan vlasti i slave. Želio je podvrći svojoj vlasti njemačke knezove, talijanske gradove i Papu. Iz Njemačke je odtjerao Papina poslanika. Po svojoj je volji imenovao biskupe i opate. Plienio je crkvene posjede. Sebe je proglasio vrhovnim sudcem i u duhovnim poslovima. Ovakvim je postupkom Fridrik I. došao u sukob s Papom. Papa A l e k s a n d a r III. (1159.—1181.), odlučan i vješt javnim poslovima, suprotstavio se Fridriku. U borbi s njime izkoristio je probuđeni talijanski narodni osjećaj, ujedinio je lombardijske gradove protiv Fridrika i oslonio se na Francuzku. Sve su to važne pojave za daljnji razvoj Crkve. Borba između Pape i cara trajala je 17 godina. Fridrik je protjerao Papu iz Rima i dao izabrati tri protupape. Aleksandar III. izobćio je cara iz Crkve i otišao u Francuzku. Fridrikova je vojska jedanput ljuto stradala od kuge u Rimu (25.000 mrtvih), a drugi put bila poražena kod Legnana. Zato Fridrik god. 1177. sklopi u Mletcima s Papom mir i povrati Crkvi oteta dobra. Aleksandar III. skinuo

je tom parilikom s njega crkvenu kaznu. Što je prije 100 godina doživio Henrik IV. u Canossi, to je sada doživio Fridrik I. u Mletcima. Papa je izašao iz borbe kao pobjednik.

XI. Obći crkveni sabor u Lateranu

Papa Aleksandar III. sazvao je god. 1179. u Lateranu XI. obći crkveni sabor (3. lateranski). Sabor je osudio krivovjerje katara. Ujedno je zaključeno, da se za valjan izbor Pape traži dvotrećinska većina glasova kardinala. Taj je zaključak još i danas na snazi. Upravo u doba borbe protiv cezaropapizma papinstvo dolazi na zenit svoga uzpona. To je pontifikat Inocenta III.

25. Inocent III.

Svestrani rad

Jedan od najslavnijih Papa Katoličke Crkve jest Inocent III. (1198.—1216.). Zasjeo je na Petrovu Stolicu mlad, kad mu je bilo 37 godina. Bio je osobito vješt bogoslovskoj, filozofskoj i pravnoj znanosti. Odlikovao se pravednošću, okretnošću u rješavanju poslova, odrješitošću i pobožnošću. Za njegova je pontifikata papinstvo imalo najveći ugled. Njemu je uspjelo podpuno provesti u život ideje Grgura VII. Sebe je zvao »Božjim zamjenikom« (vicarius Dei) na zemlji, dok su se njegovi predhodnici zvali samo »Petrovi zamjenici«. Smatrao je svojim pravom suditi o svima stvarima, koje se izravno ili neizravno tiču vjere i moralnog života, pa makar se radilo i o vladarima. Kršćanski je sviet tada priznavao Papi to pravo. Rad je Inocenta III. bio svestran. Najprije je iz svoga dvora (Curia Romana) uklonio zloupotrebe činovnika, koji su Crkvi nanosili veliku štetu. Znao je obuzdati velikaše, te je u Papinoj državi nestalo pljačke, a zavladao mir i red. Poticao je kršćanske narode na rat za oslobođenje Kristove domovine. Pobijao je krivovjerja (na pr. bogumilstvo u Bosni). Doživio je osnutak dvaju slavnih prosjačkih redova: franjevaca i dominikanaca.

Sudac vladara

U ovo doba borila su se dva velikaša za kraljevsku krunu u Njemačkoj: Filip Švabski i Oton IV. Welfovac. Inocent III. dosudi krunu najprije Otonu IV., a kad se ovaj pokazao nevriedan, — Fridriku II., unuku Fridrika I. Barbarose. U Englezkoj je tada vladao Ivan bez Zemlje. Papa ga poradi gaženja crkvenih prava udari crkvenim kaznama i liši priestolja. Kralj se na to pomiri s Papom, prizna se njegovim vazalom, iz njegovih ruku primi englezku krunu i obeća plaćati Sv. Stolici godišnji danak od 1.000 srebrenika. Francuzkoga je kralja Filipa II. Augusta prisilio, da uzme natrag svoju zakonitu ženu, koju je odpustio i mučio zatvorom i oskudicom, preko deset godina. Kad je u Hrvatskoj i Mađarskoj buknuo rat između braće, kralja Emerika i hercega Andrije, Papa je presudio spor u korist Emerika, te nastojao prisiliti Andriju crkvenim kaznama na popustljivost i mir. Kraljevi Aragonije i Portugala priznali su nad sobom Papinu vrhovnu poglavarsku vlast. Kraljevi Bugarske, Češke i Armenije primili su od Pape krunu.

XII. obći crkveni sabor u Lateranu

Za pape Inocenta III. sastao se u Lateranu 1215. XII. obći crkveni sabor (4. lateranski). To je jedan od najznamenitijih crkvenih sabora srednjega vieka. Prisustvovalo je preko 3000 biskupa, opata, predstavnika redova, država i sveučilišta. Sabor je osudio katarsko i valdensko krivovjerje, te izložio nauku Presv. Trojstva. Odredio je također, da se svaki katolik mora jednom u godini izpovjediti i o Uzkrsu pričestiti. Lateranski sabor dostojna je kruna pontifikata Inocenta III.

26. Fridrih II.

Osobnost Fridrika II.

Nastojanja za prevlašću cara nad Papom nastavio je unuk Fridrika I. Fridrik II. (1215.—1250.). Odgajan je kršćanski. Sam Papa Inocent III. bio mu je skrbnik. Od Pape je primio u leno kraljevinu obiju Sicilija, koju je htio sjediniti s Njemačkom na štetu Papine države i Lombardije. Bio je marljiv i odvažan, ali lukav i bezbožan, okružen učenjacima i pjesnicima, kršćanima i Saracenima. U privatnom životu više je sličio na muslimana nego kršćanina. Više je puta pogazio obećanja i zakletve. On je najveći neprijatelj Crkve u srednjem vieku. Obtuživao je Crkvu, što se ne drži apostolske jednostavnosti. Sam je pljačkao crkvena imanja i podizao mošeje. Protiv Pape se pozivao na obći crkveni sabor, a članove sabora bacao u tamnicu, kad mu je to išlo u korist.

Papa Grgur IX.

Papa Grgur IX. (1227.—1241.) izobćio je Fridrika II. iz Crkve, što nije prema svom obećanju pošao u Sv. zemlju, gdje je uslied toga stradavala kršćanska vojska. Zato Fridrik II. pođe 1228. na Iztok te diplomatskim putem bez borbe postigne za kršćane neke pogodnosti u Sv. zemlji. Papa ga zato odrieši od crkvene kazne. Doskora Fridrik II. udari protiv Crkve: oteo je dielove Papine države, zatvorio je Papine poslanike i činio razna nasilja protiv Crkve. Zato ga Grgur IX. ponovno izobći iz Crkve.

Kad su se na Papin poziv biskupi zaputili prema Rimu, da prisustvuju obćem crkvenom saboru, Fridrik II. dao je neke ubiti, a druge baciti u tamnicu.

Inocent IV. — XIII. obći crkveni sabor u Lyonu 1245.

Nasljednik Grgurov Inocent IV. (1243.—1254.) morao je nastaviti težku borbu protiv Fridrika II. Sazvao je XIII. obći crkveni sabor u Lyonu. Tu je Fridrik izobćen iz Crkve i lišen priestolja poradi svetogrđa i nasilja prema biskupima. Na poziv sabora digla se protiv cara križarska vojna, u kojoj su sudjelovali u prvome redu talijanski gradovi. Nakon težke borbe car je svladan. Doskora umre, pomiren s Crkvom. Njegovi su sinovi i unuk Konradin vodili borbu za vlast u Italiji, ali se nisu mogli ondje održati. S Konradinom je izumrla (1268.) moćna njemačka vladarska porodica Hohenstaufovaca, koja je naniela Crkvi mnogo zla. Hohenstaufovci su otvoreno išli za uzpostavom cezaropapizma na Zapadu. Zanemarivali su svoje dužnosti u Njemačkoj, te su se svom snagom bacili na Italiju. Tako su zapodjeli dugotrajnu borbu, koja je njih same konačno uništila. Međusobna borba cara i Pape naškodila je ugledu i carstva i papinstva. Uslied borbe se umanjila Papina svjetovna moć, ali je njegova duhovna moć ostala nepobieđena! Crkva je branila i sačuvala slobodu. Cezaropapizam se nije mogao dulje vremena održati na kršćanskom Zapadu.

REDOVNIČTVO

27. Na Iztoku

Pod biskupskom vlasti

Iztočni su se redovnici dielili u dvie skupine: aktivne i kontemplativne. Aktivni su se bavili tjelesnim i znanstvenim radom, a kontemplativni razmatranjem o Božjoj veličini i ljudskom ništavilu. Pojedini se samostani nisu udruživali u veće redovničke zajednice nego su ostali pod biskupskom crkvenom vlasti. Bazilije Macedonac (867.—886.) dao je redovnicima goru Atos, gdje je sagrađen velik broj samostana. Zato se ta gora prozvala Svetom gorom. Iztočni su redovnici uživali velik ugled. Odvažno su se borili protiv cezaropapizma i branili slobodu Crkve, osobito u doba kipoborstva. Za Focijeva su se razkola iztakli kao pobornici crkvenoga jedinstva. Nažalost je kasnije u iztočnim samostanima nestalo prave duhovnosti. Redovnici su podupirali razkolničke težnje carigradskih patriarha i širili mržnju prema papinstvu.

28. Na Zapadu

Preporođeni Benediktinci

Uslied žalostnih prilika u Rimu i kršćanskom svietu tokom 10. st. popustila je i u samostanima stara strogost i stega. Još je gore stanje nastalo, kad su bezdušni vladari predavali samostane i njihovu imovinu u upravu svjetovnjaka. Trebalo je zato stare benediktinske samostane reformirati, t. j. obnoviti u njima prvotnu strogost. Pod utjecajem klinijevskog pokreta preporod je benediktinaca doista i postignut. Benediktinci su doduše i dalje ostali u selu uz svoja polja i šume, bavili se u prvome redu vlastitim posvećenjem, ali je došlo i nešto novo: umjerena centralizacija. Po više samostana sada se udruživalo u jednu, širu zajednicu (kongregacija) s jednim poglavarstvom i jednim pravilima. Od benediktinskog debla nastali su novi ogranci.

Kamaldulenzi

Sv. Romuald je 1102. osnovao kamaldolsku kongregaciju. Razširila se u Italiji i na kvarnerskim otocima Cresu i Lošinju. Redovnici su živjeli prema pooštrenim pravilima svetog Benedikta.

Kartuzijanci

Kartuzijance je osnovao sv. Bruno u Grenoblu (Francuzka) 1084. Prema njihovim pravilima redovnici provode život u šutnji, i to u posebnim kolibicama poput pustinjaka, ali dolaze zajedno u crkvu na molitvu. Ne jedu mesa. Kartuzijanci su mnogo učinili za uljudbu time, što su u svojim samostanima prepisivali stare rukopise. Znamenit je njihov samostan u Pleterju (Kranjska).

Cisterciti

Cistercite je osnovao sv. Robert, opat nekoga francuzkoga benediktinskog samostana. On je utemeljio novi samostan god. 1098. u pustom kraju Citeaux (Cistercium) kod Dijona. Redovnici su živjeli strogo prema starom pravilu sv. Benedikta. Doskora su to pravilo još pooštrili, te tako postali posve novi red. Uveli su u samostanski život podpunu jednostavnost i siromaštvo. Posjedovali su samo toliko zamljišta, koliko su mogli sami obraditi. Krčili su šume, uzorno obrađivali polja i vinograde, učili ljude različnim zanatima, širili kršćansku uljudbu. Svi su samostani činili centralistički uređenu zajednicu. Vrhovni je opat pohađao pojedine samostane (inspekcija), a opati pojedinih samostana morali su svake godine doći pred vrhovnog opata i sastati se na skupštini (kapitul). Cistercitski redovnički ustav preuzeli su kasnije i drugi novoosnovani redovi. Za procvat cistercitskog reda mnogo je učinio sv. Bernard. Zovu

ga drugim osnivačem reda, a redovnike prema njemu — bernardinci. Bio je potomak plemićke porodice, obdaren bogatim darovima duha. S 25 godina života postao je opat u Clairveauxu (Clara Vallis). Širio je pobožnost prema Bl. Dj. Mariji, te su njoj u čast podignute sve cistercitske crkve. Živio je vrlo strogo. Provodio je život u dubokom proživljavanju vjerskih istina i tako postao osnivač sredovječne mistike. Zalazio je i u sviet; savjetovao Pape i biskupe; pobijao krivovjerja. On je glavni

Sv. Bernard (Perugino—Firenza)

propovjednik križarskih ratova. — U Hrvatskoj su cisterciti imali nekoliko samostana: u Zagrebu (sv. Marija na Kaptolu), Topuskom, Kutjevu, Osieku i t. d. Kasnije su cisterciti obnovljeni pod imenom trapista. Reformirani cisterciti ili trapisti imaju kod nas samostan u Mariji Zviezdi kod Banja Luke.

Premonstrati

Kölnski kanonik sv. Norbert želio je preporoditi svećenstvo. Zato je u kraju Premonstre blizu Laona u Francuzkoj osnovao redovničku zajednicu i sastavio za nju pravila. Redovnici — nazvani premonstrati — bavili su se duhovnom pastvom (apostolat), kontemplativnim životom (molitva i razmatranje) i znanošću. Djelovali su i u Hrvatskoj (Čazma, Ivanić).

Pavlini

Pavline je osnovao ostrogonski kanonik Euzebije, a nose ime po svome zaštitniku sv. Pavlu Tebancu, pustinjaku u egipatskoj Tebaidi. Razšireni su bili u Francuzkoj, Portugalu,

Srednja i zapadna Evropa u 12.—15. stoljeću

Hrvatskoj i Mađarskoj. Oni su jedan od najzaslužnijih redova za duhovnost, prosvjećenost i kulturu u zapadnoj Hrvatskoj. Imali su preko 20 samostana (Lepoglava, Remete, Dubica, Garić i t. d.). U Lepoglavi su osnovali 1503. prvu hrvatsku gimnaziju a kasnije akademiju. Neke njihove samostane uništili su Turci, a ostale je zatvorio Josip II. (1786.).

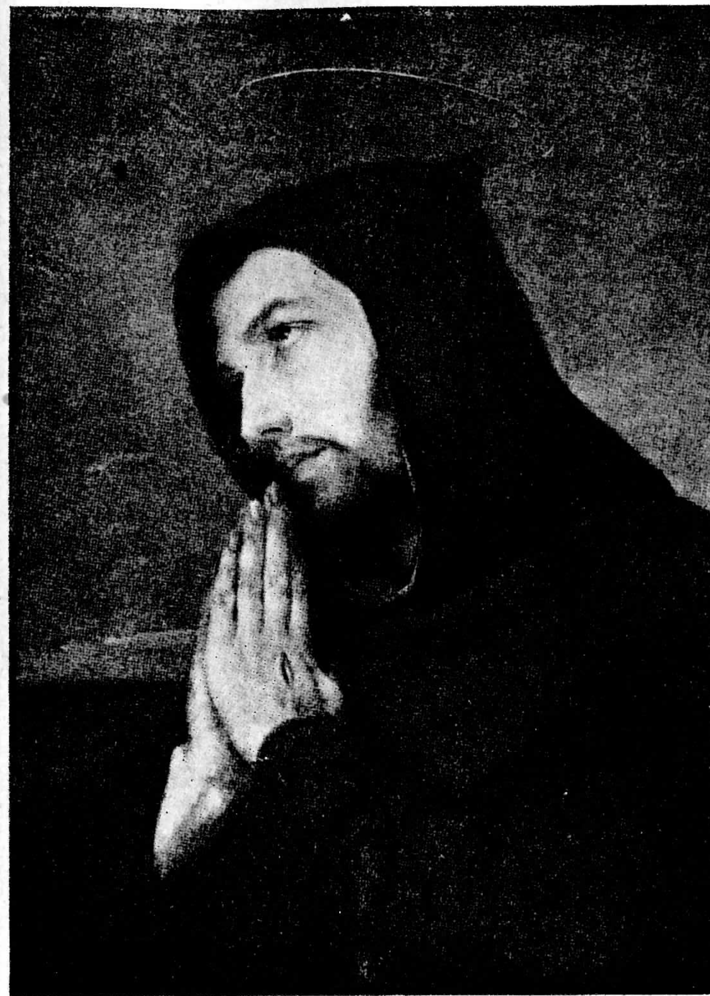
I stari i obnovljeni benediktinski samostani stekli su darovima velika imanja, koja su upotriebili za siromahe, putnike i škole. Pojedini redovnici uviek su bili vezani zavjetom siromaštva i ostajali vjerni svome zavjetu. Na početku 13. st. rodio se među ljudima Kristova duha pokret za podpunim siromaštvom ne samo redovnika pojedinaca, nego i ciele redovničke zajednice. Podpuno se siromaštvo tražilo zato, da se pruži dobar primjer onima, koji su se u doba križarskih ratova dali na trgovinu i na nezasitno sticanje zemaljskih dobara. Osim toga trebalo je propoviedati krivovjercima valdenzima, koji su neopravdano prigovarali imetku Crkve i samostana. To je bio povod za postanak prosjačkih redova. Njihovi članovi odricali su se svakog pa i zajedničkog posjeda, želeći živjeti jedino od prošnje i milostinje. Prosjački su redovi dali Crkvi velik broj vrstnih propovjednika, misionara, pisaca i branitelja vjere. Oni su bili glavni oslonac Papa u borbama sa Hohenstaufovcima. Najglavniji su franjevci i dominikanci.

Prosjački redovi

Sv. Franjo Asižki rodio se (1182.) u Asiziju, u talijanskoj pokrajini Umbriji. Krstno mu je ime bilo Ivan. Izprva je volio svjetske zabave i pjesme, a kasnije se promienio, te je živio siromašno i pokornički. Dielio je rado milostinju siromasima. To je razljutilo njegova otca, bogatoga trgovca, pa ga je razbaštinio. Nato Franjo ode od kuće, opaše se užetom, te je išao od sela do sela i propovjedao pokoru. Htio je u svemu dosljedno nasljeđivati Isusa Krista a osobito u siromaštvu. Po majci provensalki obdaren snažnim osjećajem i razumievanjem za ljepote Božje prirode, zvao je sunce i vuka bratom, smrt sestrom, siromaštvo zaručnicom. Propoviedao je vuku i pticama. Oko Franje se brzo skupilo više učenika, koji su odlučili zajedno s njime živjeti u podpunom siromaštvu. Tako je nastala 1208. nova redovnička zajednica i nazvala se »M a n j a b r a ć a« (Ordo fratrum minorum). Pravila »Manje braće« potvrdio je papa Inocent III. g. 1209. Oko pravila je bilo izprva nesuglasja, jer je sv. Franjo htio krajnje siromaštvo, a njegova redovnička braća sređen tjelesni život. Papa Honorije III. (1223.) potvrdio je ponovno franjevačka redovnička pravila. Sporazumno sa sv. Klarom, koja je potjecala od grofovske obitelji, osnovao je sv. Franjo ženski red klarisa (1212.). Za svjetovnjake, koji provode u svietu život u duhu pokore i siromaštva, uredio je sv. Franjo III. red (trećoredci). Trećoredci su svojim životom i dobrim primjerom vrlo mnogo djelovati oko

Franjevci

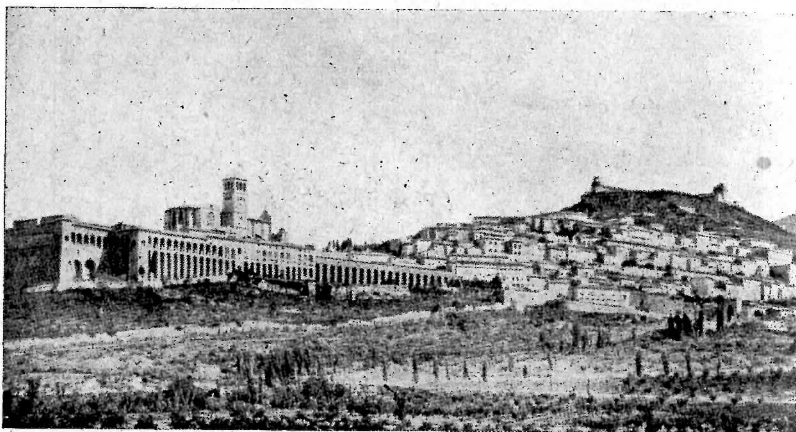
preporoda kršćanskog svieta. Sv. Franjo je sam pošao u Palestinu, da obrati muslimane na kršćansku vjeru. Ondje je ostavio

Sv. Franjo Asiški (Medović)

nekoliko drugova, da budu trajni čuvari Spasiteljeva Groba. Tu službu vrše franjevci još danas. God. 1224. proslavio je Bog sv. Franju na brdu Alvernu tako, da su mu na rukama, nogama

i prsima nastale rane, slične ranama razpetoga Spasitelja (stigmatizacija). On je te rane skrivao sve do svoje blažene smrti god. 1226. Franjevački se red brzo proširio po svima stranama svieta. S njime se širio duh vedrine i kršćanske radosti, poniznosti, ljubavi i pokore. Taj je duh djelovao više na srdce nego li na razum, utjecao je na pobožnost i umjetnost, poticao je štovanje čovječtva Isusova. U Hrvatskoj je već u 13. st. osnovano nekoliko franjevačkih samostana. Kasnije se broj samostana neprestano povećavao, tako da je na svakih 20—40 km ležao po jedan samostan (Zagreb, Varaždin, Požega, Našice,

Assisi, rodni grad sv. Franje

Osiek i t. d.). Svojim požrtvovnim radom iztakli su se franjevci osobito u Bosni čuvajući katoličku vjeru najprije od bogumilskog krivovjerja, a kasnije od turskih nasilja.

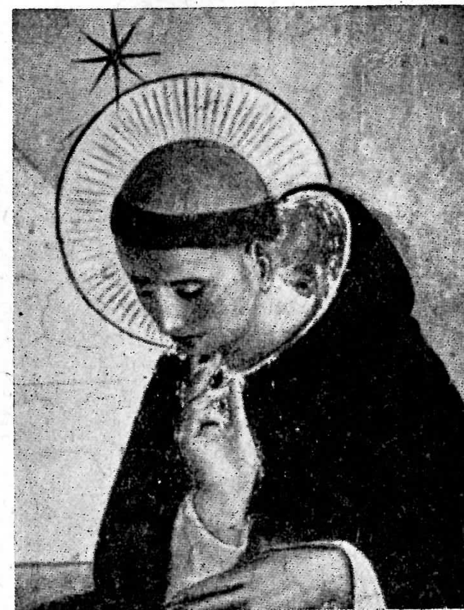
Franjevci se diele u više grana

Franjevci su se u kasnija vremena razdielili u više grana. Razlog je tome različno shvaćanje franjevačkog siromaštva. Godine 1517. su se podielili u observante i konventualce. Malo kasnije god. 1528. počeli su kapucini franjevci djelovati kao samostalni red.

Dominikanci

Odprilike u isto vrieme, kad je osnovan prosjački franjevački red, utemeljio je sv. Dominik drugi prosjački red, prozvan po njemu red dominikanaca ili propovjednički red. Dominik se rodio od plemićke obitelji u Španjolskoj. Gledao

je, kako albigensko krivovjerje nanosi mnogo zla Crkvi udarajući na crkvenu imovinu. To ga je potaklo, te je skupio nekoliko drugova, da zajedno s njima propovieda neukome svietu protiv albigenza. Propoviedati je trebalo žarkom rieči, ali još više dobrim primjerom nasljeđujući u siromaštvu siromašnog Spasitelja. Red propovjednika osnovan je god. 1206. Dominikanci su odvažno i uspješno propoviedali protiv krivovjeraca u svim zemljama Evrope. Dok su franjevci više djelovali osjećajem na srdce, dominikanci su utjecali mudrim razpravljanjem na um i učinili veoma mnogo za kršćansku znanost. Svuda su širili molitvu sv. krunice. Poput sv. Franje, i sv. Dominik je osnovao II. red za ženske i III. red za trećoredce, koji žive u svietu. — U Hrvatsku su dominikanci došli dosta rano (Zagreb, Čazma, Požega, Bihać, Split, Dubrovnik i t. d.). Glavna im je zadaća bila propoviedati protiv bosanskih bogumila. Dominikanskom su redu pripadali: bl. Augustin Kažotić i Ozana Kotorka.

Sv. Dominik (Fra Angelico)

ZNANOST I UMJETNOST

29. Znanost od 7. do 11. st.

Samostanske i biskupske škole

Crkva je ne samo sačuvala klasičnu uljudbu nego je i dalje bez prekida razvijala u svojim školama. Uz svaku je katedralu postojala biskupska ili katedralna škola. U samostanima su osnivane škole za unutarnje i vanjske učenike. Škola se dielila u niži i viši tečaj. Niži je trajao tri godine, i zato se zvao »trivium«, a viši četiri godine, pa je zato dobio ime »quadrivium«. U nižem se tečaju učila gramatika, retorika i dialektika, a u višem matematika, geometrija, muzika i astronomija. Obučni su predmeti nazivani »slobodnim znanostima«.

Pisci

Sv. Beda Venerabilis (672.—735.), rodom Englez, stekao je sve znanje svoga vremena. Pisao je djela pjesnička, poviestna, gramatička, matematička i muzička. Sastavio je tumačenje Sv. Pisma i poviest Crkve u Englezkoj. On je otac englezke historiografije.

Alkuin (730.—804.), Bedin učenik, došao je iz Englezke na dvor Karla Velikog. Svojim velikim znanjem učinio je mnogo za uljudbu u Francuzkoj. Pod njegovom upravom cvala je škola u samostanu sv. Martina Turskog. Pisao je poslanice, važne za poviest, zatim poviestna, dogmatska i liturgijska djela, tumačenje evanđelja i t. d.

Sv. Ivan Damašćanski († 749.) jedan je od najvećih suvremenih bogoslovskih pisaca na Iztoku. Živio je u samostanu sv. Sabbe blizu Jeruzalema. Branio je odvažno štovanje svetih slika i kipova. Pisao je djela dogmatska, asketska, poviestna i tumačenja Sv. Pisma.

30. Znanost u 12. i 13. st.

Sveučilišta

Od biskupskih ili katedralnih škola razvile su se visoke škole, koje su prozvane sveučilištima ili univerzitetima. Dobile su ime po tome, što su ih pohađali đaci iz raznih zemalja, koji su se zajedno s profesorima udruživali u posebne zajednice, da bi lakše zaštitili zajedničke probitke. Te su se zajednice zvale: studium universitatis ili universitas magistrorum et scolarium. Razvoj sveučilišta od biskupskih škola izvršen je postepeno. Kao uzor je služio primjer parižke visoke škole (Studium generale). Tu su se najprije udružili učitelji četiriju glavnih znanosti: bogoslovlja, prava, medicine i filozofije (artes liberales) u posebnu staležku zajednicu (korporacije) sa svrhom, da postigne određena prava i da zaštite svoje probitke. Parižki učitelji postigli su tako pravo podjeljivanja akademskih časti, pravo samouprave, oslobođenje od poreza. Po njihovom su se uzoru počeli udruživati i slušači po narodnostnim grupama (nationes). Od tih udruženja učitelja i učenika razvila se pod konac 14. stoljeća zajednica učitelja i učenika, nazvana »Universitas magistrorum et scholarium«. Sveučilišta su dakle izprva bila skup osoba, a istom kasnije skup znanosti (universitas scientiarum). Izprva se na pojedinim sveučilištima učila samo jedna znanost. Kasnije se proširuju na više znanosti, i to tako, da se pojedina znanost predavala u posebnim odjelima ili fakultetima sveučilišta. Najprije je sveučilište osnovano u Bolonji i to samo za učenje prava. Parižko je sveučilište imalo izprva samo filozofski i bogoslovski fakultet, kasnije je dobilo pravni i medicinski fakultet. Stajalo je pod nadzorom kancelara parižke biskupije. Već god. 1303. bilo je 29 sveučilišta, a god. 1400. u svemu 44 sveučilišta. Pape, riedko vladari, osnivali su i potvrđivali sveučilišta, i providjeli ih različnim pogodnostima. Nadzor nad sveučilištima imali su samo Pape. Sveučilišta su bila izuzeta od biskupske i državne vlasti. Đacima su dielila akademske časti: bakalaureat, licenciat i laureat (doktorat). Uz sveučilišta osnivani su kolegiji, koji su davali đacima obskrbu i čestit odgoj. Glasovit je kolegij Sorbona u Parizu, (osnovao svećenik Sorbon), Hrvatski su kolegiji postojali u Bolonji i Beču.

Skolastika

Do 11. st. obučavalo se u kršćanskim školama tako, da su se čitali i objašnjavali pojedini odlomci iz Sv. Pisma i drugih knjiga. U 12. st. uvedena je u školu nova, savršenija obučna metoda. Do nove je metode došlo tako, što su u to doba preko Arapa učitelji škola na kršćanskom Zapadu upoznali djela grčkih filozofa. Kršćanski su filozofi nastojali objasniti pojedine kršćanske istine najprije Platonovom, a kasnije Aristotelovom filozofijom. Pomoću grčke filozofije htjeli su i cielu bogoslovsku znanost svesti u skladan i pregledan sustav. Polazili su s načela, da se razum ne može protiviti vjeri, ni vjera razumu, jer je oboje od Boga. Zato se ni filozofija ne može protiviti bogosloviji, nego se one međusobno nadopunjuju. Kršćanski su filozofi očistili grčku filozofiju od poganskih zabluda, te zatim pokazali sklad između razuma i vjere, filozofije i bogoslovije i izgradili pomoću filozofije skladan i pregledan sustav ciele kršćanske filozofske i bogoslovske znanosti (summa theologiae).

Ona filozofija, koja se sadržajem oslanja na klasičnu grčku filozofiju, osobito Aristotela, i dovodi u sklad načela zdravog razuma s vjerskim istinama kršćanstva služeći se poglavito Aristotelovom dialektičkom metodom, zove se s k o l a s t i č k a ili k r š ć a n s k a filozofija, a njezini zastupnici — skolastici. U početku su skupno obrađivali filozofska i bogoslovska pitanja. Kasnije obrađuju odjelito filozofiju od bogoslovije. Tako je naziv skolastika, koji u prvo vrieme obuhvata i filozofiju i bogosloviju, kasnije pridržan samo za filozofiju. Skolastička bogoslovija znači onaj dio bogoslovije, koja nastoji spekulativno (razumno) produbiti sadržaj kršćanskih dogma. Skolastici su i bogoslovsku znanost razvili do najvećeg cvata, i to upravo u vrieme, kad su s oduševljenjem vođeni križarski ratovi, i kada je papinstvo imalo najveći ugled. Pobornici kršćanske znanosti ovoga vremena jesu u prvome redu članovi prosjačkih redova, dominikanci i franjevci.

31. Pisci 12. i 13. st.

Sv. Anzelmo

Kao što je Grgur VII. Papa začetnik (instaurator) sredovječnog crkveno-političkog života i sv. Bernard cistercit začetnik duhovno-vjerskog života, tako je sv. Anzelmo (1033.—1109.) osnivač skolastike. Rodio se u Piemontu. Stupio je u benediktinski red. Tu je postao magister i opat. Postavši kantenburijski nadbiskup, borio se i trpio za načela Grgura VII. Na zahtjev kralja Henrika I. morao je dva puta bježati iz Englezke. Mnogo je proučavao i pisao. Njegovo je načelo bilo: »Credo ut intelligam!« To znači: vjersku istinu treba najprije vjerom prihvatiti, a onda je nastojati razumom obuhvatiti i pokazati njezinu usklađenost s načelima zdravog umovanja. Anzelmo je pisao o Presv. Trojstvu, o Utjelovljenju, o slobodnoj volji.

Petar Lombardski

Petar Lombardski († 1160.), rodom iz Novare, bio je učitelj bogoslovije i biskup u Parizu. Da usavrši način obučavanja u tadanjim bogoslovskim školama, napisao je školski priručnik »L i b r i q u a t u o r s e n t e n t i a r u m«, koji se do 16. st. održao u školskoj upotrebi. U I. knjizi se razpravlja o jednome Bogu i Presv. Trojstvu, u II. knjizi o Bogu stvoritelju i stvorovima, u III. knjizi o Utjelovljenju, spasenju i krepostima, u IV. knjizi o sakramentima i posljednjim stvarima. Zasluga je Petra Lombardskoga, što je misli (sententiae) Svetih Otaca o pojedinim

vjerskim istinama do tada razbacane u mnogim djelovima sabrao u sustavnu cjelinu. Njegovo je djelo pretežno priručnik patristike.

Albert Veliki

Sv. Albert Veliki (1193.—1280.) jest dominikanac iz Bavarske. Odlikovao se najširom naobrazbom, te je jedini pisac, kojemu je poviest dala naslov »Veliki« i »doctor universalis«. Naučavao je u Parizu i Kölnu. On je iz Aristotelove filozofije uklonio zablude i tako je učinio koristnom za objašnjavanje kršćanskih vjerskih istina. Njegova je glavna zasluga, da su skolastici ostavili Platonovu filozofiju, kojom se služio sv. Augustin, i prionuli uz Aristotela. Napisao je vrstna tumačenja Sv. Pisma. Osim filozofije i bogoslovije izvrstno je poznavao prirodne znanosti, osobito zoologiju, biologiju i botaniku, te je sastavio djela: Summa de creaturis, De mineralibus, De vegetabilibus et plantis, De animalibus. Uzgojio je učenika, koji ga je nadmašio, Sv. Tomu Akvinskog.

Toma Akvinski

Sv. Toma Akvinski (1226.—1274.) rodio se u okolici Napulja. U srodstvu je bio s carskom obitelji Hohenstaufovaca i s obitelji Gviskard. Prvu je nauku i uzgoj primio u Monte Cassinu. Ušao je u samostan siromašnih dominikanaca protiv volje svoje braće, koja su ga zbog toga zlostavljala. Visoke je škole polazio u Napulju, Parizu i Kölnu. Vršio je učiteljsku službu bogoslovije u Parizu, Rimu i Napulju. Njegova učenost i jasnoća kod izlaganja pribavila mu je slavan glas na daleko i široko, te je imao mnogo učenika. Najvažnija su mu dva djela: »Summa contra gentiles« i »Summa theologica«. Kao pisac odlikuje se dubinom misli, oštrinom suda, točnošću (preciznošću), jasnoćom dokazivanja (argumentacije), kao što i riedkim smislom za sustavnost. Vrlo je vješto posredovao između nauke Aristotela i Augustina. Što je Augustin među Sv. Otcima, to je Toma među skolasticima, to jest prvak. Postavio je najčvršći temelj suvremenom katoličkom naziranju na sviet. U djelu »S u m m a c o n t r a g e n t i l e s« pobija Toma arapske filozofske pisce. »S u m m a t h e o l o g i a e« je kruna svega Tomina književnog rada i znatno nadmašuje druge sredovječne »Summe«. »Summa theologica« ima tri diela. Razdieljena je na pitanja (questiones), koja redovito razrađuje u više članaka (articuli). Način izlaganja pojedinog pitanja vrlo je jednostavan i pregledan. Ponajprije vrlo jasno i određeno postavlja pitanje, na koje želi dati odgovor. Zatim nadovezuje prigovore, koji su drugi pisci postavili protiv njegove teze (stajališta, mišlje-

nja). Nato sliedi glavni dio članka: dokaz vlastite teze. Za svoju tezu redovito daje po više dokaza. Na koncu se vraća na postavljene prigovore i redom ih rješava. U cjelosti je odgovorio na deset tisuća prigovora. Tako daje podpun i zaokružen pogled na svako pojedino pitanje. Sva pak pitanja (quaestiones) međusobno povezuje u čvrstu sustavno poređanu cjelinu. Zbog velike snage sinteze (povezivanja) »Summa theologica« jest najizvrstnije djelo sredovječne skolastike. Ona je u današnje vrieme prevedena na mnoge žive jezike. Poradi čistoće nauka i pouzdanosti kao i duboke religioznosti, kojom su prožeta sva njegova raz-

Sv. Toma Akvinski (Benozzo Gozzoli)

pravljanja, sv. Toma je dobio naslov »Doctor angelicus«. Leon XIII. proglasio ga je nebeskim zaštitnikom katoličkih škola. Nauka sv. Tome imala je u katoličkom svietu oduviek velik ugled. Papa Benedikt XV. odredio je, da se filozofija i bogoslovija u katoličkim školama ima obučavati prema izlaganju sv. Tome Akvinskog.

Bonaventura

Sv. Bonaventura (1221.—1274.) potječe iz Toskane. Bio je magister u Parizu, vrhovni poglavar franjevačkoga reda (general), biskup i kardinal. Za svoj je red toliko zaslužan, da ga zovu drugim osnivačem franjevačkoga reda. Napisao je najbolji

životopis sv. Franje Asižkoga. Predsjedao je XIV. obćem crkvenom saboru u Lyonu 1274. te se mnogo trudio oko uzpostave jedinstva s Iztočnom Crkvom. Napisao je mnoga djela, od kojih su najvažnija: Breviloquium (kratki pregled dogmatike); tumačenje Sv. Pisma; Itinerarium mentis ad Deum, Soliloquium. To su asketsko-mističke razprave, pune duhovne topline. Bonaventura je spojio veliku učenost s nježnom pobožnošću. U svojim razpravama potiče čitatelja na žarku ljubav prema Bogu. Služio se Platonovom filozofijom i njegovim načinom razpravljanja. Proučavao je djela sv. Augustina, te pod utjecajem Platona i Augustina stvorio franjevačku bogoslovsku školu. Zovu ga »serafski učitelj«.

Roger Bacon

Roger Bacon (1244.—1294.), franjevac iz Englezke, bio je učitelj u Parizu i Oxfordu. Uz filozofiju i bogosloviju bavio se: prirodnim znanostima, matematikom, medicinom i astrologijom. Odlikovao se širinom znanja i oštrinom uma. Za razvoj filozofije značajno je kod Bacona, da je prvi među skolasticima osobito izticao potrebu izkustva i eksperimenata kao sredstva spoznaje. A najviše se iztaknuo u prirodnim znanostima. Neke je njegove zamisli (zrakoplov, parobrod) ostvarila tehnika tek mnogo stoljeća kasnije. Svoje mišljenje o odnosu filozofije prema vjeri izrekao je ovako: »Leves gustus in philosophia movere fortasse ad atheismum, sed pleniores haustus ad religionem reducere«. Pa i načinom pisanja Bacon mnogo podsjeća na moderna vremena. Zato je dobio ime »doctor mirabilis«.

Ivan Duns Skot

Ivan Duns Skot (1265.—1308.), franjevac, rodom je vjerojatno iz Škotske. Proslavio se kao magister u Oxfordu, Parizu i Kölnu, gdje je imao preko 10.000 slušatelja. Unatoč svoje rane smrti napisao je velik broj djela. Najvažnije mu je »Opus Oxoniense«, tumač djela P. Lombarda. Duns Skot se među svima skolasticima odlikuje kritičkom oštrinom duha. To je pokazao podvrgnuvši kritici djela svojih predhodnika, pa i samog sv. Tome. Duns Skot je najvažniji zastupnik franjevačke struje unutar skolastike. U nekim su nebitnim pitanjima skolastici slobodno zastupali svoja mišljenja. Tako su nastale franjevačka škola s Duns Skotom na čelu i dominikanska sa sv. Tomom Akvinskim. Glavna je značajka tih škola njihov odnos prema Platonu i Augustinu na jednoj strani i Aristotelu na drugoj strani. Franjevci se više oslanjaju na Platona i Augustina, a dominikanci na Aristotela. Sve je to prožeto načelom sv. Augustina: In neces-

*

sariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas. Duns Škot i njegova škola zaslužna je za dogmatsko obrazloženje nauka o Bezgriješnom Začeću Bl. Dj. Marije.

Mistika

U isto doba, kad je skolastika nastojala umnim obrazlaganjem dokučiti vjerske istine, mistika je htjela srdcem i osjećajem doći u vezu s Bogom. Taj put uzima mistika kao predmet svoga iztraživanja. To je mistika kao znanost. Otac je sredovječne znanstvene mistike cistercit sv. Bernard, »doctor mellifluus«. Njegovo je načelo bilo: In tantum cognoscitur Deus, in quantum amatur (Boga toliko spoznajemo, koliko ga ljubimo). Osobito je štovao Isusovo čovječtvo te je govorio, da je njegova jedina filozofija »scire Iesum et hunc crucifixum« (upoznati Isusa, i to razpetoga). Bernard se proslavio kao izvrstan propovjednik, najveći u srednjem vieku. Pisac je homilije, himna i razmatranja. Glavno mu je djelo De consideratione libri V. Mistikom kao znanošću bavili su se osobito redovnici u samostanu sv. Viktora kod Pariza zvani viktorijanci.

Sv. Bonaventura kao mistik

Drugi veliki prvak mističnog bogoslovlja ovoga vremena jest sv. Bonaventura. Metodu mistike označio je u djelu Soliloquium ovako: »Želim se iz vanjskoga svieta povratiti u svoju unutarnjost. Iz dubina želim se uzpeti u visinu, da spoznam, odakle potječem i kamo putujem, da tako spoznajom samoga sebe doprem do spoznaje Boga«. Do Boga nas vode tri stupnja mističkoga zrenja. Na prvom spoznajemo osim sebe i Božju stvoriteljsku ruku. Na drugom ponovno spoznajemo na sebi Božju sliku. Na trećem gledamo nad nama svietlo vječne Istine, koje je utisnuto u našu dušu (Itinerarium mentis ad Deum).

32. Umjetnost

Romanički stil

Obći preporodni pokret u Crkvi od 11. do 13. st. obuhvatio je i crkvenu umjetnost. Velike vjerske misli i vjersko oduševljenje izraženo je tada u raznim granama umjetnosti. U 11. i 12. st. razvio se u crkvenom graditeljstvu romanički stil. Na njegov su razvitak utjecali klinijevci, cisterciti i kartuzijanci, duboko prožeti duhom stroge askeze. Značajka je toga stila: ozbiljnost. Nju izražavaju: ravne linije, ukočene slike, maleni prozori u debelim zidovima i polutamni crkveni prostor.

Gotički stil

Od 12. do 16. st. cvao je u katoličkim evropskim zemljama gotički stil. Nastao je pod utjecajem križarskih ratova, skolastike i mistike. U tome je stilu izraženo vjersko oduševljenje i duboka duhovnost, prirodnost i smirenost. Veličanstvene gotičke katedrale svojom pravilnošću gradnje podsjećaju na pravilnost i zaokruženost skolastičkih Summa. Osebine su gotičkog stila: rebrasti svod, tanki zidovi poduprti stupovima, šiljasti lukovi, uzki, dugi, slikani prozori i zato polutama u unutrašnjosti crkve.

Slikarstvo i kiparstvo

U romaničkim su crkvama zidovi, stupovi, portali i stropovi urešeni slikama. One imaju dogmatsko-poučni značaj. Slikari su velikim dielom redovnici ili klerici. Njihove su slike same po sebi hvalospjev Stvoritelju. Potiču na pobožnost i molitvu. — U gotičkim crkvama slikaju se prozori, da ne bi puštali previše svietla, ili se slike stavljaju na drvo i platno. Slike predočuju svetce ili biblijske događaje. Od kipara ovoga vremena najznamenitija su tri Pisana: Niccolo, Giovanni, i Andrea Pisano. Kao slikar osobito se iztaknuo Giotto di Bondone. Njegove se slike odlikuju prirodnom vjernošću i pokretom. Najviše je slikao u gradovima Padovi, Firenzi i Asiziju.

Pjesničtvo

Klasična književnost nije nikada posve zamrla. Ona je u kršćanskim školama prelazila od jednoga naraštaja drugome. U svako je doba bilo redovnika i klerika, koji su pisali prema klasičnom uzoru. Stoljećima se pisalo samo latinski. Narodni jezik dolazi istom u XI.—XIII. st. u pjesničtvu. To su priče, marijanske pjesme, legende, himne, duhovne igre ili skazanja. Ova su se razvila od sudjel. kod bogoslužja na vel. blagdane. Najprije su u samoj crkvi različne osobe govorile latinskim jezikom rieči bogoštovlja, i to pred glavnim oltarom. Taj se govor malo pomalo slobodno proširivao. Tako su nastala skazanja. U 13. st. upotrebljavao se kod skazanja narodni jezik. Tada se prikazivanje prenielo u srednju lađu. Skazanja su imala bogoštovni sadržaj. Po njima je puk djelatno sudjelovao kod Božje službe. Ona idu u prvu pučku umjetnost. — Ovo je doba dalo jednog od najvećih kršćanskih pjesnika svih vremena — Dante Alighierija (1265.—1321.). Rodio se u Firenzi, a živio kao prognanik i umro u Ravenni. U veličanstvenoj pjesmi »Divina Commedia« crta najdublje probleme sredovječnog naziranja na sviet. To je pjesnička Summa u svojoj vrsti, jednaka velikim Summama skolastika. Njome je u pjesničkom obliku dočarao

ljepote kršćanskog vjerovanja u nadprirodni sviet. Njezina filozofska i bogoslovska strana je uzko nadovezana na filozofiju sv. Tome, iako se u nekim točkama priklanja Platonsko-Augustinskom smjeru. Dante je žarki rodoljub i stvaralac talijanskog jezika. Franjevac Toma Celanski spjevao je potresnu pjesmu »Dies irae«, koja se još i danas upotrebljava kod pokojničke mise. Najveći crkveni glasbeni umjetnici kasnijih vremena uglasbili su ovu pjesmu. Drugi, nepoznati franjevac sastavio je himnu »Stabat Mater dolorosa«, poznatu i u pučkoj pjesmi.

UNUTARNJI ŽIVOT CRKVE

33. Bogoštovlje

Sv. Misa

Nastojanjem Grgura VII. i njegovih nasljednika sveta se Misa služila na Zapadu uglavnom po rimskom obredu. U Zagrebačkoj biskupiji održao se sve do god. 1800. posebni zagrebački obred. Sv. se Misa svaki dan služila jedino u biskupskim, kaptolskim i samostanskim crkvama, u ostalima samo na blagdane. Do Inocenta III. služili su svećenici po više sv. Misa u jedan dan, a iza toga vremena jedino na Božić i u slučaju obće potrebe vjernika.

Sveto Otajstvo

Sveto Otajstvo se čuvalo u svetohraništu na oltaru. Pred njim se palilo vječno svietlo. Sv. Pričest nosila se bolestnicima na svečani način uz zvonjenje zvona i uz pratnju vjernika sa sviećama.

Sakramenat pokore

U ovo su doba uvjeti za oproštenje grieha u sakramentu pokore lakši i blaži nego prije. Za oproštenje vremenitih kazni Crkva je počela davati podpune i nepodpune oproste.

Sakramenat ženitbe

Kršćanska se ženitba smatrala uviek i svagdje nerazrješivom do smrti bračnoga druga. Crkva je branila nerazrješivost ženitbe ne samo prema običnim vjernicima nego također i prema vladarima i velikašima. U slučaju bračne nevjere dopuštala se samo ženitbena raztava, ali ne poništenje i razrješenje braka.

Časoslov

Pjevanje časoslova poslije podne obavljalo se ne samo u biskupskim, kaptolskim i samostanskim crkvama, nego i u nekim župskim crkvama. Kako druge popodnevne pobožnosti nije bilo, prisustvovali su pjevanju časoslova i mnogi vjernici.

34. Pučka pobožnost

Štovanje B. D. Marije

U ovo je doba sve više izkazivano javno štovanje Presv. Oltarskog Sakramenta. Tako je u 13. st. uveden blagdan Tielova ili Brašančeva. Poraslo je i štovanje Bl. Dj. Marije. Njoj u čast građene su crkve, vođena su hodočašća, postilo se subotom i uoči njezinih blagdana. Njezino su štovanje širili cisterciti, pavlini i prosjački redovi, a osobito sv. Bernard i sv. Bonaventura. Dominikanci su promicali pobožnost krunice, koja je u to doba nastala. U doba križarskih vojna razvilo se u kršćanskom svietu i štovanje ostalih svetaca, a posebno štovanje sv. Josipa.

Javna dobrotvornost

Život srednjega vieka bio je prožet duhom Krista i Crkve. Iz ljubavi prema Kristu a na poticaj Crkve kršćani su u svakome bližnjemu, a osobito u siromahu i bolestniku gledali svoga brata u Kristu. Zato su siromahe i bolestnike pomagali. Svu je dobrotvornost u ovo doba vodila Crkva. Samostani svih redova smatrali su svojom osobitom dužnošću brinuti se za siromašnu djecu i starce, gladne i slabo obučene, a osobito za putnike. Neki su samostani dobili kraljevom poveljom zemljište za to, da mogu svaki dan primiti na konak i hranu 10 do 20 putnika. Redovnici su u Alpama (sv. Bernhard) vodili brigu za putnike, koji su stradali od sniežne mećave. Biskupi su u ovo doba podizali i podržavali bolnice, gostinjce i sirotišta, da pomognu raznim vrstama nevoljnika. Mnogi su se vladari i velikaši iztakli kao dobrotvori.

35. Zaključak

Značaj Srednjega vieka

O srednjem vieku, osobito o ovom razdoblju, postoje vrlo suprotna mišljenja. Razlog je tome u značajkama samoga vremena. Ono je puno oštrih protivnosti. Uz plemenito vršenje dužnosti i najčišće nesebično oduševljenje za veliko i uzvišeno, nalazimo i okorjelost i nerazumievanje za istinske vrjednote. Uz duboku i nježnu pobožnost bilo je nećudorednosti i sliepog fanatizma. Zato je potrebno uočiti svietle strane kao i sjene srednjega vieka, da možemo stvoriti o njemu istinski i pravedan sud.

Kao ni jedno drugo razdoblje stajalo je ovo razdoblje pod snažnim utjecajem kršćanstva. Sav je javni i posebnički život bio prožet kršćanskim istinama i ćudoređem. Kršćanstvo je na svim područjima ljudskog djelovanja budilo i razvijalo duševne sile i stvaralo djela velike umjetničke, znanstvene i družtvovne vriednosti. Družtvovni je život bio uređen prema staležkoj udružbi i tako je sprečavao neobuzdanu samovolju i svemoć zajednice, iztičući dostojanstvo ljudske osobe. Narodi su bili među sobom povezani sviešću zajedničke pripadnosti katoličkoj Crkvi, koja je vodila sav javni život. Utjecaj Crkve na cjelinu snažan je i dominantan. Crkva je dala najveće i najplemenitije ljude ovoga vremena: sv. Bernarda, sv. Franju Asižkog, sv. Dominika, sv. Alberta Velikoga, sv. Tomu Akvinskoga, sv. Bonaventuru, sv. Ljudevita IX. francuzkog kralja, papu Inocenta III., Gotfrida Bouillonskoga, Dantea, sv. Elizabetu Türinžku i t. d.

Svietle strane srednjega vieka

U doba borba između cara i Pape razvile su se velike okrutnosti. Vitežtvo se gdjekada izrodilo u nasilje. Trubadursko poštivanje žena i izdizanje ženske časti izrodilo se s vremenom u bezsramnost i ponizavanje ženskog dostojanstva. U sjevernim i iztočnim krajevima Europe nalazili su se ostatci poganskih običaja. U južnim krajevima pojavili su se krivovjerski pokreti opasni za družtvovni i vjerski život.

Sjene Srednjega vieka

III. RAZDOBLJE

CRKVA U DOBA STVARANJA NARODNIH DRŽAVA

36. Obći pregled

Glavni činbenici dosadašnjega javnoga života nestaju. Katolički nazor na život počinje slabiti. Javlja se vjerski subjektivizam. Gubi se i sviest o jedinstvu kršćanskih naroda, a javlja se težnja pojedinih naroda i država za što većom vlašću. Sve ove promjene utjecale su i na život Crkve. Pape nemaju više onako velikog ugleda kao prije. Protiv Papine vlasti pozivaju se neki pisci na vlast obćeg crkvenog sabora. S opadanjem vrhovne crkvene vlasti opada i crkveni život, crkvena znanost i redovničtvo. U isto vrieme pada i ugled carev. Ugled i politička vlast prelazi u ruke pojedinih kraljeva i knezova. Njih podupiru dvoranici i pravnici, osobito u Francuzkoj.

Nove ideje

Uslied slabljenja Papina ugleda nazadovao je i crkveni život. Kršćanski sviet hoće Crkvu, ali traži, da se ona preporodi u svojoj glavi i udovima. Preporod je trebao obuhvatiti Papin dvor, biskupe, svećenike, redovnike i vjernike. Za reformu Crkve dizali su glas ne samo pravi i iskreni vjernici nego i krivovjerci, koji su pod izlikom crkvenoga preporoda širili krive nauke i nazore. Crkva je u ovo doba imala još uviek toliko ugleda, da je u težkoj borbi uspjela ušutkati krivovjerce. Duhovni preporod glave i udova ipak nije postignut.

Reformatio in capite et in membris

PAPE I FRANCUZKI VLADARI

37. Francuzka narodna država i Crkva

Kada je propašću Hohenstaufovaca nestao ugled njemačko-rimskog cara, kršćanski je Zapad izgubio svoga počastnoga političkog glavara. U isto se vrieme poljulalo duhovno i kulturno jedinstvo kršćanskoga svieta. Pojedine narodne države počele su živjeti vlastitim kulturnim životom. Između svih narodnih država

Francuzka

najviše se izdigla Francuzka. Razlog je tome, što su njezini kraljevi došli do velikog bogatstva uslied ratne sreće, kupnje i baštinskih prava, te što su znali pomoću bogatstva učvrstili svoju političku vlast. Ugled je Francuzke porastao i poradi njezinih visokih škola. Kao što su se Talijani dičili papinstvom, Niemci carstvom, Francuzi su se ponosili znanošću, koja se s velikim uspjehom promicala na parižkom sveučilištu.

Papa i Francuzi

Kad su Pape bili progonjeni od njemačkih careva, tražili su i dobili pomoć iz Francuzke. Da se oduže za dobivene usluge, dali su francuzkim Anžuvincima u leno Siciliju. Osim toga Francuzi su imenovani za kardinale i birani za Pape. Tako se Francuzka domogla najvećeg ugleda u zapadnoj Europi. Dok su u Francuzkoj vladali kraljevi, koji su bili prožeti vjerom u Boga i promicali Njegovu slavu, veza između papinstva i Francuzke koristila je Crkvi. Naprotiv, kad su ondje preuzeli vlast sebični i bezobzirni vladari, ugled je Crkve i papinstva veoma postradao.

38. Bonifacije VIII.

Osoba i značaj

Papa Bonifacije VIII. (1294.—1303.) bio je rodom Napuljac. Imao je velike sposobnosti i mnogo dobre volje. Odlikovao se dubokim umom, širokom naobrazbom i govorničkim sposobnostima. Htio je osigurati Crkvi slobodu i mir, obnoviti duhovni život, povesti križarski rat za oslobođenje Spasiteljeve domovine. Pokušao je pomiriti razne države: Aragoniju i Siciliju, Veneciju i Genovu, Francuzku i Englezku, Francuzku i Njemačku, ali nije uspio. Razlog ovim i drugim njegovim neuspjesima jest ponešto njegova nagla narav i preoštar sud, a najviše nove prilike. Bonifacije VIII. nije tih prilika razumio. Tako je Crkva došla u težak položaj i mnogo stradavala kroz više stoljeća.

Sukob s Filipom IV. Liepim

Francuzki kralj Filip IV. Liepi (1285.—1314.) nije bio ni najmanje sličan svome djedu Ljudevitu IX. Svetom. Htio je ostvariti što jaču narodnu državu. Zato nije birao sredstava, nego je u svemu ostao hladan i proračunat. Poradi Škotske zaratio je protiv englezkoga kralja Eduarda I. Da smogne sredstava za rat, ubirao je od Crkve prevelik i nepravedan porez. Bonifacije VIII. nagovarao je oba vladara, da se pomire. Eduard je bio sklon pomirbi ali ne i Filip IV., pa je odbio Papino posredovanje. U sporazumu s kardinalima Papa nato zabrani nepravedno ubiranje poreza od Crkve. Filip za osvetu protjera iz Francuzke Papina poslanika i zabrani daljnje slanje crkvenog poreza za vođenje križarskog rata u Rim. Papa je sada htio umiriti razljućena kralja, pa je dopustio, da država može u nuždi ubirati porez i od Crkve. No kralj se nije htio zadovoljiti time, već je i dalje ubirao nepravedni porez od Crkve. Štoviše, zvao je svećenike pred svoj sud, a biskupe po volji imenovao i skidao. Kad su Papini poslanici tome prigovarali, bacio ih je u tamnicu. Bonifacije VIII. pozove Filipa, da popravi počinjene pogrješke. Kralj nije poslušao, već je krivotvorio Papinu bulu i tako uspio razpaliti francuzke velikaše protiv Pape. G. 1302. sazove Papa crkveni sabor u Rimu. Sabor je razpravljao o Papinoj vlasti nad svjetovnim vladarima i sastavio bulu »U n a m s a n c t a m« (catholicam Ecclesiam)«. Sliedeće godine Filip IV. proglasi na državnom saboru Bonifacija VIII. krivovjercem i svrgnutim te zatraži, da se bira novi Papa. Nato kraljev kancelar Nogaret pođe s vojskom u Italiju, uhvati i zarobi Papu u Anagniju. Njegovi su ga zemljaci oslobodili, i on se vratio u Rim, ali je doskora umro. Uhićenje Bonifacija VIII. jest dalekosežan događaj. Posljedica je toga događaja pad Papina ugleda u kršćanskom svietu i avignonsko sužanjstvo.

Značenje bule »Unam Sanctam«

U buli »Unam Sanctam« tvrdi se ovo: 1. Jedna je Crkva i u njoj jedna glava; 2. Crkva ima dva mača, t. j. dvie vlasti: duhovnu i svjetovnu; 3. Papa se služi i svjetovnom vlasti, ukoliko vremenske stvari dotiču duhovne i moralne. Nauka, sadržana u buli, nije nova nauka, jer je kroz dva stoljeća prije toga vriedila u praktičnom životu Crkve i naroda.

39. Avignonsko sužanjstvo (1309.—1377.)

Klement V.

Kad je neposredni Bonifacijev nasljednik umro (g. 1304.), kardinali su nakon dugoga viećanja izabrali za Papu nadbiskupa Bertranda iz Bordeauxa. On je uzeo ime Klement V. Biran je u Francuzkoj, i nije htio poći u Rim. Razlog je tome, što je bio slaboga zdravlja, i što su u Rimu vladale težke stranačke prilike. Trostrukom Papinom krunom tiarom okrunjen je u Lyonu (1305.). Iako je bio pristaša Bonifacija VIII., ipak je njegovoj krunitbi prisustvovao kralj Filip IV. Liepi. Novoizabrani Papa nastanio se 1309. u Avignonu, na zemljištu, koje je od davnih vremena pripadalo Sv. Stolici. Tu je boravio najprije u

samostanu, a onda u biskupskom dvoru i konačno u novosagrađenom sjajno utvrđenom dvoru, uz koji je stajala dosta nizka stolna crkva.

Avignonski Pape

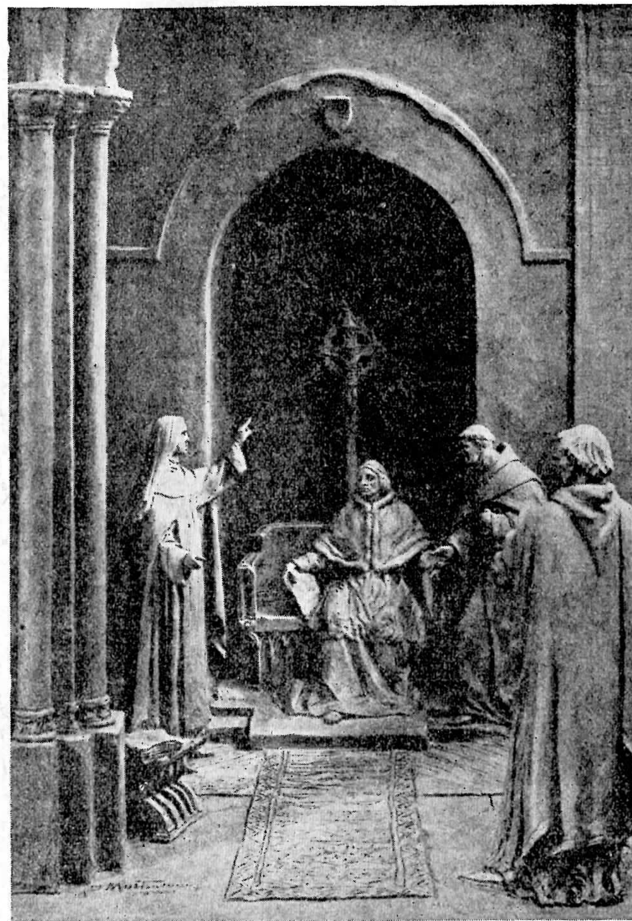
Osim Klementa stolovalo je ovdje još šest Papa. Talijani su boravak Papa u Avignonu prozvali »avignonsko« ili »babilonsko« sužanstvo. Ono je trajalo 70 godina. Avignonski su Pape osobno bili vriedni i čestiti: čuvali su jedinstvo Crkve, pomagali misijski rad i poticali na križarski rat. Iako Avignon nije bio francuzki grad, ipak su Pape i njihov dvor stajali poradi blizine francuzke države pod nekim utjecajem francuzkoga kralja. Ne samo Papa nego i većina kardinala bili su Francuzi. To se drugima činilo krivo, jer se već počeo buditi nacionalizam. No avignonski su Pape sami sebe smatrali vrhovnim poglavarima Crkve, a tako su i drugi o njima držali uviek i svagdje. Ipak je boravak Papa u Avignonu slabio kršćansku evropsku zajednicu.

Rim i Italija

Za Papina boravka u Avignonu vladale su u Rimu i cieloj Italiji težke političke prilike. G. 1347. bio je Rim proglašen slobodnom republikom. U gradu su nastali neredi, krađe, pljačke i ubojstva. Došlo je do tolike zapuštenosti, da je na trgovima i u crkvama rasla trava. Pjesnik Petrarca, car Karlo IV. i sv. Brigita nagovore čestitoga papu Urbana V., te je pošao u Rim, ali se on poradi velikoga nereda povratio natrag u Avignon. Papin je ugled u Italiji duboko pao. Njegovi su posjedi bili tako pljačkani, da su mu prihodi iz Italije posve podbacili. Petrov novčić nije dolazio iz pojedinih evropskih država, jer su pretjerivalo o utjecaju francuzkoga kralja na Papu. Za uzdržavanje Papina dvora i Papinih poslanika, koji su imali čuvati jedinstvo Crkve, sabirali su Papini blagajnici crkvenu desetinu i ubirali razne pristojbe. To je nepovoljno utjecalo na razpoloženje prema avignonskim Papama.

Povratak Pape u Rim

Urbanov nasljednik papa Grgur XI. vratio se konačno u Rim god. 1377. Nagovorila ga na to sv. Katarina Sienska. Rimljani su svečano dočekali Papu, koji se sada nastanio u Vatikanu (prije su Pape stanovali u Lateranu). Boravak Papa u Avignonu zadao je Crkvi velikih i težkih rana. Jedna je od najtežih zapadni razkol.

Sv. Katarina Sienska poziva papu Grgura XI. 1376. u Rim (Mastroinni, Siena)

ZAPADNI RAZKOL I NJEGOVE POSLJEDICE

40. Zapadni razkol

Postanak razkola

Nakon smrti Grgura XI. god. 1378. sastali su se u Rimu kardinali, da biraju novoga Papu. Tom je prilikom rimski puk vikom tražio, da bude izabran Rimljanin ili Talijan. Usred sve vike i buke kardinali su birali slobodno. Da se ne bi činilo, kako izbor nije slobodan, kardinali su odlučili birati Talijana, ne Rimljanina. Kada se bura stišala, ponovili su izbor. U oba je slučaja izabran barijski nadbiskup, koji je uzeo ime Urban VI. Novi je papa bio revan u službi i želio duhovnu obnovu kršćanskoga svieta, ali poradi nerazborite strogosti odbio je od sebe kardinale. Poslije šest mjeseci 13 francuzkih kardinala proglasi (u Anagniju) izbor Urbana VI. ništetnim, te izabere drugog Papu, Klementa. To su učinili, iako su prisustvovali izboru Urbana VI. i kroz 6 mjeseci priznavali ga Papom. Protupapa Klement VII. nastani se u Avignonu. Uz njega je pristala južna Italija, Francuzka, Španjolska i Škotska, a ostali krajevi ostanu uz Urbana VI. Tako je u Crkvi nastao zapadni razkol, koji je trajao oko 30 godina.

Želja i nastojanje oko crkvenog jedinstva

Danas je sasvim sigurno, da je Urban VI. bio zakoniti Papa, i da su razkol skrivili kardinali, koji su birali Klementa VII. No suvremenici nisu bili s time na čistu. Žalostno je stanje zbog toga zavladalo u Crkvi. Na dvie su strane bile podieljene čak biskupije, samostani pa i sveti ljudi onoga vremena, jer nisu znali, koji je pravi Papa. Da žalost bude veća, jedan je Papa drugoga izobćio iz Crkve zajedno s njegovim pristašama. Svaki je u pojedinoj biskupiji imenovao biskupa i tražio za sebe Papine prihode. Svaki je osim toga imao svoj dvor i svoje kardinale. U tima težkim danima jedno je osobito utješno: na cielome Zapadu bila je obća i iskrena želja, da bi se Crkva opet i što prije ujedinila: jedno stado s jednim pastirom. Svuda se ozbiljno nastojalo, da se postigne crkveno jedinstvo. Razpravljalo se o različnim načinima, kako bi se provelo jedinstvo Crkve. Pa i sami su pape obećavali, da će se odreći časti, ako bi to bilo potrebno, da dođe do jedinstva i sloge.

XVI. obći crkveni sabor u Konstanzu

U toj težnji sastao se god. 1409. crkveni sabor u P i s i. Sazvali su ga kardinali obaju papa sa željom, da bi se tu postiglo crkveno jedinstvo. Sabor je tražio, da se oba pape zahvale na službi. ali oni nisu to htjeli učiniti. Tada sabor proglasi

obojicu svrgnutim i izabere trećega — A l e k s a n d r a V. Time razkol nije uklonjen, već je nastalo još veće zlo — tri pape, od kojih je svaki imao velik broj pristaša. Ipak je kršćanski sviet i dalje vruće želio jedinstvo Crkve. To je bila želja i biskupa i vladara, a osobito cara Sigismunda, koji je uložio sve sile, da se razkol ukloni. Tako je došlo obćim nastojanjem do XVI. obćeg crkvenog sabora u Konstanzu god. 1414.—1418. Sabor je sazvao nasljednik Aleksandra V. — I v a n XXIII. Zakoniti papa Grgur XII. pristao je na saziv sabora i opunomoćio ga, da može izabrati novoga Papu. Na saboru se sleglo veliko množtvo ljudi iz svih strana Evrope — oko 100.000. To je po broju sudionika i vanjskome sjaju najveličanstveniji crkveni sabor. Imao je tri zadaće: ukloniti razkol, obraniti čistoću vjere protiv suvremenih krivovjeraca (Wiklif, Hus) i provesti obnovu duhovnog života. Prvu je i drugu zadaću izpunio. Treće zadaće nije mogao izvršiti poradi konciliarizma. Sabor je imao 45 sjednica. Glasovalo se po narodnostima (Italija, Francuzka, Njemačka, Španjolska i Englezka). Na priedlog dobronamjernog parižkog profesora Gersona sabor je zaključio, da je on nad Papom; da se ubuduće sabor ima sastajati svake 10. godine, kako bi mogao nadzirati Papu i Papin dvor te provoditi »reformatio in capite et in membris«. Sabor je izabrao novog papu M a r t i n a V., koji je potvrdio samo one saborske zaključke, koji se slažu s duhom starih sabora, a nikako ne zaključak, da je sabor nad Papom. Taj je naime zaključak protivan ustanovi primata i zato nevaljan. Tako je opet došlo do jedinstva Crkve. Zapadni razkol sa svim svojim žalostnim posljedicama jasni je dokaz, da nad Katoličkom Crkvom posebnim načinom bdije Promisao. Po zakonima, koji ravnaju život i djelovanje ljudskih zajednica, morao je dugogodišnji zapadni razkol dovesti Crkvu do razpada i propasti. Crkva je ipak sama od sebe smogla snagu, da ukloni razkol, uzpostavi vanjsko jedinstvo i da se održi u toj strahovitoj kušnji. To je očiti znak, da u njoj uz ljudski elemenat djeluje božanski Promisao.

41. Konciliarizam

Postanak

U Crkvi se oduviek smatralo zakonitim, da Papa kao vrhovni poglavar Crkve ima pravo sazivati obće crkvene sabore, predsiedati im osobno ili preko svojih zastupnika, premještati ih, razpuštati i potvrđivati njihove zaključke. Ciela je drevna kršćanska starina vjerovala, da je Papa nad saborom. Kad je u doba avignonskog sužanjstva i zapadnog razkola pao ugled

Papa, i kad je bio postavljen zahtjev: reformatio in capite et in membris, nastala je kriva nauka, da je obći crkveni sabor nad Papom. To je konciliarizam. Tu su nauku u 14. st. učili i širili Marsililje Padovski i Vilim Occam. Uz konciliarizam su pristali neki biskupi i bogoslovi, osobito parižki, i to na crkvenom saboru u Pisi (1409.), u Konstanzu (1414.—1418.), u Bazelu (1431. do 1445.). Izprva je ta nauka smatrana kao izuzetak od redovitih prilika, a kasnije kao obvezatna za sve.

Marsilije i Occam

Marsilije Padovski i Vilim Occam učili su, da je obći crkveni sabor nad Papom. Marslije je osobito izticao carevu vlast pa je učio, da car ima pravo stvarati crkvene zakone, suditi Papi i svećenicima. (On je preteča galikanizma, regalizma i jozefinizma.) Occam je protiv Papine vlasti izticao vlast Crkve, pa je učio, da je samo Crkva — svi biskupa zajedno — neprevarljiva, i da biskupi imaju neposrednu vlast od Boga.

Protiv konciliarizma

Sveta je Stolica svuda i uviek postojano izstupala protiv konciliarizma oslanjajući se na jasnu volju utemeljitelja Crkve Isusa Krista i na prvenstvo vlasti sv. Petra. Papa Martin V. premjestio je sabor 1431. iz Bazela u Ferraru, da ne nasjedne konciliarizmu. Obći crkveni sabori u Firenzi (1438.—1439.) i Lateranu (1512.—1517.) učili su jasno, da je Papa nad saborom. I praktički je crkveni život priznavao Papi takvu vlast, jer se izvanjsko djelovanje Crkve odvijalo protivno nauci konciliarizma.

Posljedice konciliarizma

Iste godine, kad se nakon razpuštenoga crkvenoga sabora u Bazelu i Ferrari sastao obći crkveni sabor u Firenzi, francuzki su biskupi (god. 1438.) imali svoj narodni sabor u Biturgi. Ovdje je zaključeno: 1. da je obći sabor nad Papom; 2. da je protiv Papine odluke dopušten priziv na državni sabor; 3. da biskupa biraju biskupi, a potvrđuje kralj. Sliedeće godine 1439. potvrdio je francuzki kralj Karlo VII. svojom »Pragmatičkom sankcijom« zaključke biturgijskog sabora i proglasio ih državnim zakonima. Ovo je početak t. zv. »galikanizma«, t. j. mišljenja, da postoje »libertates ecclesiae Gallicanae« (slobodštine francuzke crkve), i da je Papa u svojim odlukama vezan odredbama i običajima francuzke crkve. — Brzo iza sabora u Konstanzu pojavile su se i u Njemačkoj težnje protiv Sv. Stolice i crkvenog jedinstva. To su razne žalbe i želje, poznate pod imenom »gravamina nationis Germanicae«. Njemački su knezovi zaključili na saboru god. 1446., da je sabor nad Papom. Okretni izaslanik Sv. Stolice Eneja Piccolomini (kasnije Papa Pio II.) odvrati knezove od ove zablude i nagovori ih, te su (1448.) sklopili s Papom povoljan konkordat.

VJERSKE ZABLUDE

42. Bogumilstvo

Zablude u srednjem vieku

U srednjem vieku nema tako velikih zabluda, kao što ih ima u starom vieku. Razlog je tome, što je Crkva imala velik ugled, a kršćanski vladari bili duboko odani Crkvi i smatrali svojom dužnošću širiti pravovjerje i uništavati krivovjerje, pa makar i silom. Istom kad je uslied zapadnog razkola i njegovih uzroka pao ugled Pape i Crkve, pojavljuju se prve veće i opasnije zabude. One nose klicu velikih novovjekih odpada od Crkve.

Postanak bogumilstva

Jedna od najvećih sredovječnih zabluda jest bogumilstvo. Ono je kroz više stoljeća raztakala i hrvatsku domovinu. Potječe od gnostičke sekte manihejaca. Oni su se najdulje održali u Perziji, a odavle proširili u zapadne krajeve Male Azije, gdje su ih prozvali pavlićanima. Car Konstantin Kompronim premjestio je u 8. st. nešto pavlićana u Trakiju, da mu tamo brane granicu protiv Bugara. Pavlićani su utjecali na Bugare, koji su na brzu ruku kršteni i zadržali dosta toga poganskoga. Tako je nastala nova vjera, u kojoj je bilo nešto kršćanskog, nešto manihejskog, a nešto poganskog. Tu je vjeru u Bugarskoj propoviedao Jeremija Bogumil, pa se zato nova vjera prozvala bogumilstvo, a njezini pristaše bogumili ili patareni. Iz Bugarske se bogumilstvo razširilo najprije u Srbiju, a zatim u Bosnu. Tu se učvrstilo osobito za Kulina bana u 2. polovici 12. st., i to kako među plemstvom, tako i među neukim narodom.

Nauka

Bogumilstvo uči: Dva su boga, dobri i zli bog. Dobri je bog stvorio dušu i nevidljivi sviet, a zli bog tielo i vidljivi sviet. Krist je samo najviši stvor. Nema ni iztočnoga grieha, ni odkupljenja niti uzkrsnuća, ni Sv. Trojstva, niti sakramenata. Bogumili su se dielili u dvie skupine: savršene (izabrane) i nesavršene. Savršeni nisu jeli mesa, nisu se zaklinjali niti nosili oružja, a primali su kao neki sakramenat, koji ih je oslobađao od tvari i činio ih sposobnim, da se spasu. Nesavršeni su uglavnom živjeli kao i drugi ljudi. Božja je služba jednostavna: moli se Otčenaš i čita Sv. Pismo. Crkveni su poglavari: did (biskup) i starci (ili gosti ili strojnici — svećenici).

Bogumilstvo u Bosni

Bogumilstvo se u Bosni proširilo brzo zato, što se kršćanska vjera nije dosta učvrstila u gorskim krajevima, daleko od primorskih biskupskih siela. Pape su se mnogo brinuli za čistoću vjere i izkorjenjenje krivovjerstva u Bosni. Slali su onamo misionare: franjevce i dominikance, da propoviedaju pravu kršćansku vjeru. Štoviše, poticali su i na križarski rat, neka bi se silom izkorienilo krivovjerje. Hrvatsko-ugarski vladari vodili su ratove protiv bosanskih bogumila i tako u Bosni proširili svoju političku vlast. Kulin ban se 1203. odrekao krivovjerja, ali to nije bilo iskreno. Ban Matija Ninoslav (1230.—1250.) podupirao je bogumile, te su se oni veoma razširili. Kad god bi se hrvatsko-mađarska vojska pojavila u Bosni, bosanski su se bogumili odricali krivovjerja. Čim bi se vojska vratila, oni bi i dalje ostajali krivovjerci. Bosanski biskup, kome je Herceg Koloman sagradio stolnu crkvu na Brdu u župi Vrhbosna, morao je ostaviti Bosnu i skloniti se na svoje imanje u Đakovo, odakle je upravljao nesretnom biskupijom. Bogumili su prelazili preko Save u Slavoniju, pa je (god. 1227.) trebalo protiv njih utvrditi Požegu. Kad su god. 1463. Turci osvojili Bosnu, bogumili su listom prešli na islam. Bosanski Hrvati, kao pristaše islama, vodili su kroz više stoljeća mnoge krvave ratove protiv Hrvata katoličke vjere na najveću štetu zajedničke hrvatske domovine.

Albigenzi ili Katari

U južnoj Francuzkoj pojavili su se u 12. st. krivovjerci albigenzi ili katari. Potječu s Iztoka. Nauka im je slična bogumilskoj. Plienili su i obezčašćivali crkve i ubijali svećenike. Niekali su svaku crkvenu i državnu vlast i zato bili vrlo opasni za javni red. Francuzki su kraljevi vodili protiv njih okrutne ratove. Za njihovo obraćenje najviše je učinio sv. Dominik i propovjednički red, koji je on osnovao.

43. Wiklif u Englezkoj i Hus u Češkoj

Buntovni pokušaji preporoda

Kad je u doba avignonskog sužanjstva popuštala na sve strane crkvena stega i bila potrebna duboka duhovna obnova, našlo se više pseudoreformatora ili lažnih preporoditelja. Oni su htjeli samovlastno i na buntovan način preporoditi Katoličku Crkvu. Kako nisu imali oslona u crkvenoj nauci, zabacivali su svu crkvenu predaju. Pozivali su se jedino na Sv. Pismo, koje su shvaćali i tumačili, kako se njima osobno svidjelo. Takav je lažan preporoditelj u Englezkoj Wiklif, a u Češkoj Hus.

Njihovi pokreti imaju neke zajedničke osobine. Tvrde, da svatko može sam tumačiti Sv. Pismo (vjerski subjektivizam). Katoličku su Crkvu napadali tako, da su zabacivali od reda svu njezinu nauku, osobito nauku o božanskom osnutku Crkve i njezinom uređenju. Wiklif i Hus jesu žalostni svjedoci težkih prilika u kršćanskom svietu i predteče još težih dana, koji su došli kasnije.

Život Wiklifa

Ivan Wiklif (1320.—1384.) bio je najprije magister filozofije i bogoslovije na sveučilištu u Oxfordu, a kasnije župnik u Lutterworthu. Kad je papa Urban V. (1365.) zatražio od Englezke plaćanje Petrovog novčića, i englezki državni sabor to odbio, ustao je i Wiklif protiv Petrovog novčića. No brzo iza toga sastavio je Wiklif više spisa, u kojima je napadao crkveni imetak i crkveno uređenje. Njegovi su se pristaše zvali »lolardi«. Englezka je državna vlast bila izprva sklona Wiklifu. Tek kad je god. 1381. pod utjecajem njegove nauke buknula u zemlji seljačka buna, državna je vlast ustala protiv Wiklifa, i to dosta mlitavo. Istom poslije njegove smrti, kralj Henrik IV. (1399. do 1413.) progonio je njegove pristaše ognjem i mačem kao neprijatelje države te ih posve uništio.

Wiklifova nauka

Glavno je Wiklifovo djelo T r i a l o g, u kojemu je sustavno izložio svoju nauku. On uči: 1. nejasni panteizam i absolutnu predestinaciju; 2. Sv. Pismo je jedini izvor objave; 3. Papa nema vlasti od Krista nego od cara; 4. Crkva ima biti siromašna, bez imovine; 5. čovjek grješnik ne može vršiti vlasti. Osim toga je učio, da je Krist u Euharistiji samo moralno nazočan, te je tako poricao pretvorbu (transubstanciacija). Wiklifovu su nauku osudili i Papa Grgur XI. (god. 1377.) i obći crkveni sabor u Konstanzu (1414.—1418.).

Život Jana Husa

Poradi obiteljskih veza između englezke i češke kraljevske kuće dosta je Čeha polazilo visoke škole u Englezkoj i odanle donielo u domovinu Wiklifove zablude. Prvi je počeo javno širiti te zablude Jan Hus. Kao učitelj filozofije na sveučilištu u Pragu i propovjednik tamošnje Betlehemske kapele udarao je na uređenje i imovinu Crkve te na crkvenu nauku o oprostu. Osim toga je budio češku narodnu sviest protiv germanizacije pražkog sveučilišta. Uz njega je pristalo mnogo Čeha u Pragu.

i u cieloj Češkoj. Pražki nadbiskup osudi Husovu nauku i zabrani mu vršenje svećeničke službe, a Papa ga pozove preda se, da se opravda. On se nije htio pokoriti, već se pozove na obći crkveni sabor. Kako se doskora sastao obći crkveni sabor u Konstanzu, pođe onamo i Hus (1414.), nagovoren od cara Sigismunda. Car mu je dao provodno pismo (salvum conductum) kao jamstvo, da mu se ne će na putu iz Češke u Konstanz ništa zla dogoditi. U Konstanzu je Hus bio više puta preslušavan. Izjavljivao je, da je spreman i umrieti, ako mu se dokaže, da je krivovjerac. Napadao je na samome saboru Crkvu i Papu te služio Misu, iako mu je to bilo zabranjeno. Od obćeg sabora pozivao se na Krista. Sabor je Husovu nauku osudio i predao Husa svjetskoj vlasti, koja ga je prema tadašnjim državnim zakonima spalila na lomači. Pepeo mu je bačen u Rajnu. Ista je kazna godinu dana kasnije stigla Husova prijatelja i sumišljenika Jeronima Pražkoga.

Husova nauka

Hus je u svojoj nauci gotovo podpuno ovisan o Wiklifu. Tako je učio: 1. da postoji absolutna predestinacija; 2. Sv. Pismo je jedini izvor objave; 3. Papa je antikrist; 4. Crkva ne smije imati imanja; 5. čovjek grješnik ne može vršiti vlasti. Osim toga Hus nije zabacio Pretvorbe nego je odobrio i preporučio zahtjev svojih pristaša, da se Pričest ima dieliti pod obje prilike, dakle i pod prilikom vina, koje je u kaležu. Odatle im ime utrakvisti ili kaležnjaci.

Husitski ratovi

Husovi pristaše — husisti — već su za Husova života stvorili u Češkoj prevratnički pokret; javno napadali Papu; uznemirivali i prekidali Božju službu u crkvama. Poslije Husove smrti, koju su smatrali narodnom sramotom, započeli su pravi rat protiv katolika. Rat je trajao oko 20 godina. Husiti su tom prilikom pod vođama Žižkom i Prokopom Velikim počinili strašnih zločina, oskvrnjivali crkve, ubijali svećenike i redovnike, te su Pape i car dizali protiv njih križarske vojske. No te ih vojske nisu svladale već vlastita nesloga, kada su se podielili u nepopustljive taborićane i pomirljive kaležnjake. S kaležnjacima su katolici napravili (1433.) pražki sporazum (compacta Pragensia) i zajednički potukli taborićane kod Lipana. Papa je zabacio pražki sporazum kao protivan crkvenoj nauci i običajima. Podpuni mir nastao je u Češkoj istom vjerskim mirom u Kutnoj hori (1485.). Husitski su ratovi iztriebili množtvo češkoga plemstva i naroda i tako prouzročili veliku štetu češkoj domovini.

44. Inkvizicija

Kršćanska država protiv krivovjeraca

Odkada je kršćanstvo postalo državnom vjerom, kršćanski su vladari suzbijali krivovjerce i oružanom silom. Već su rimski carevi oštro izstupali protiv krivovjeraca. Tako Konstantin Veliki protiv donatista i arijevaca, Teodozije Veliki i Justin protiv manihejaca. Kasnije su stupili u borbu protiv krivovjeraca: carevi Fridrik I. Barbarosa i Fridrik II. Oni su držali, da su krivovjerci na veliku štetu ne samo Crkve nego i države. Osim toga, vladari i država bili su uzko povezani s Crkvom, pa su smatrali svojom kršćanskom i vladarskom dužnosti, boriti se protiv zajedničkog neprijatelja. Uostalom, ne može se nigdje i nikada trpjeti takva sloboda govora, po kojoj bi bilo dopušteno u mirne i sređene prilike unositi nemir i zablude, nego se mora priznati i Crkvi i državi pravo obrane protiv napadača na Crkvu i vjersku nauku.

Postanak i uređenje inkvizicije

Da bi borba protiv krivovjeraca, osobito albigenza, bila što uspješnija, lakša i pravednija, stvorena je ustanova, kojoj je povjerena zadaća provoditi iztragu i uobće postupati protiv krivovjeraca. To je inkvizicija. Inkviziciju u pravom smislu rieči kao stalno crkveno sudište uredio je papa Grgur IX. godine 1231., da spriječi okrutni postupak cara Fridrika II. protiv krivovjeraca. Kao inkvizitore imenovao je Papa dominikance i franjevce. Glede krivovjeraca tom je prilikom određen ovakav postupak: 1. krivovjerci se imaju u prvome redu pozvati na pokoru; 2. ne odazovu li se, onda se imaju zatvoriti; 3. ako ih Crkva ne bi mogla ni na koji način odvratiti od zabluda, imaju se predati državnoj vlasti, koja će im suditi po državnim zakonima. Na ovaj se način provodila inkvizicija u Italiji, Njemačkoj i Francuzkoj.

Španjolska inkvizicija

Od obične inkvizicije treba razlikovati španjolsku inkviziciju. To je mješovita crkveno - državna ustanova. Uređena je bila u 15. st. protiv novokrštenih, neiskrenih katolika, od kojih su jedni bili prije pripadnici židovske vjere (Marani), a drugi islama (Moriski). Katoličku su vjeru prihvatili iz političkih razloga, jer je na Pirenejskom poluotoku nestalo muslimanske maurske državne vlasti, koja je prešla u ruke katolika Španjolaca. Lukavi novopokrštenici pravili su se izvana katolici, a u duši su i dalje ostali židovi i muslimani te su mrzili sve, što je katoličko i španjolsko. Pretvarali su se tako vješto, da su se domogli i visokih mjesta u državnoj i crkvenoj službi. Neki su postali čak i biskupi. Kad

je odkrivena njihova urota protiv države i Crkve, obje su vlasti nastojale onemogućiti svoje opasne protivnike. Urotu je odkrio Torquemada, najpoznatiji inkvizitor u Španjolskoj. Inkvizicija, koja je iza toga djelovala kroz više stoljeća, nije se odnosila samo na vjerske istine nego je obuhvatala također političke i obične zločine (krađa, ubojstvo). Protiv osude u vjerskim pitanjima bio je uviek dopušten priziv na Papu.

Zloupotrebe

Kao kod svakoga djela, u kojemu sudjeluju ljudi, tako je i kod inkvizicije bilo zloupotreba. Pape su odlučno ustajali protiv zloupotreba. Do zloupotreba je lakše dolazilo tamo, gdje je država djelomično ili posvema uzimala inkviziciju u svoje ruke, kao što je to bio slučaj kod španjolske inkvizicije. Ali ona nije ni iz daleka prolila toliko krvi, koliko su je prolili različni krivovjerci u borbi protiv Katoličke Crkve. Djelovanje inkvizicije treba prosuđivati prema duhu vremena, u kojem je djelovala. Inkvizicija nije bitno potrebna ustanova Crkve. Što su sredstva protiv krivovjeraca bila nekada tvrda i oštra, sve je to bilo u duhu ondašnjeg vremena. Uostalom i protiv krivovjeraca u novome vieku dugo se je postupalo vrlo oštro. Pa i u najnovije vrieme postupa se prema protivnicima s oštrinom, koja nadmašuje i najstroži postupak u srednjem vieku. Dugogodišnje izkustvo pokazalo je, da inkvizicija nije postigla svoje glavne svrhe, a to je izkorjenjenje krivovjerja. Zato ju je Crkva već davno napustila.

DUHOVNA OBNOVA CRKVE

45. Crkveni sabori u Lyonu i Firenzi

Slavenski narodi poslije razkola

Pape su oduviek smatrali svojom osobitom važnom zadaćom čuvati jedinstvo Crkve. Kad je ono zbog grčke krivnje prekinuto, sve su učinili, da se opet uzpostavi. Grci su zaveli u crkveni razkol razne iztočne narode, a u prvom redu Slavene: Srbe, Bugare, Ukrajince i Ruse.

Srbi su kroz dulje vremena podržavali veze sa Sv. Stolicom. Dukljanski knez Mihajlo primio je od pape Grgura VII. kraljevske znakove. U Duklji izpovieda najveći dio stanovničtva kroz cieli srednji viek katoličku vjeru. U Raškoj, koja je pod većim i političkim i crkvenim utjecajem Bizanta, Nemanjin sin Stjepan primio je krunu od pape Honorija III. i zato prozvan »Prvovjenčani«. Kralj Stjepan Dragutin pristao je otvoreno uz rimsku katoličku vjeru. Dušan Silni podržavao je s Papom veze, jer se nadao političkoj koristi od toga. Kad nije postao kršćanski vojskovođa protiv Turaka, osnuje samostalnu srbsku patriaršiju u Peći (1346.). U Carigradu je dugo nisu htjeli priznati.

Područje današnje Bugarske podpadalo je sve do cara Leona III. Izaurijskog u 8. st. pod rimsku patriaršiju. Od bugarskih vladara podržavali su srdačne veze s Papom upravo najslavniji: Simeon Veliki i Kalojan (u 13. st.), koji je od Pape Inocenta III. dobio kraljevsku krunu. Grci su nastojali, kako bi zavladali u Bugarskoj ne samo u političkom, nego i u crkvenom pogledu. Kad je Bugarska pala pod Turke, Grci su u njoj i dalje — sve do novijeg vremena — zadržali crkvenu vlast.

Od ruskih vladara podržavali su veze s Papom: Jaroslav, za kojega je kievski metropolit postao nezavisan od Carigrada, te Izjaslav (1054.—1076.), koji je svoju državu predao u leno Papi. U 15. i 16. st. podržava se veza između kievskog metropolite i Sv. Stolice. Široki narodni slojevi jugozapadne Rusije živjeli su u jedinstvu sa Zapadnom Crkvom, dok su se sjeveroiztočni krajevi protivili jedinstvu. — Rumunji, okruženi Slavenima, upotrebljavali su u obrednim knjigama slavenski jezik i ćirilsko pismo.

Obći crkveni sabor u Lyonu 1274.

Nakon prekida crkvenog jedinstva za patriarha Cerularija (1054.) Pape su neprestano pozivali otčinskim glasom na obnovu crkvenoga jedinstva, to više, što se islam sve više širio s Iztoka na Zapad na štetu kršćanstva. No Grci u Carigradu nisu mnogo marili ni za crkveno jedinstvo ni za obranu od Turaka. Štoviše oni su križarima — zapadnjacima stavljali razne zapreke prigodom prolaza kroz Carigrad na Iztok, iako se radilo ne samo o obrani od zajedničkog kršćanskog neprijatelja nego i o obrani bizantskog carstva. Kad su križari za IV. križarske vojne osvojili Carigrad i osnovali u njemu Latinsko carstvo (1204.—1261.) u korist mletačkih trgovaca, zamrzili su Grci još više zapadnjake, a rad za crkveno jedinstvo postao je nemoguć. Istom poslije god. 1261., kad je Latinsko carstvo palo i pogibao od islama postala veća, javila se i u Carigradu želja za obnovom crkvenog jedinstva. Tu su želju podržavali osobito patriarh Vekoz i car Mihajlo. God. 1274. pošalje bizantski car Mihajlo Paleolog poslanike na obći crkveni sabor u Lyon. Razpravljalo se o obnovi Crkve i obrani Sv. zemlje, a u prvome redu o jedinstvu s grčkom Crkvom. Carigradski su poslanici priznali Sv. Otca Papu vrhovnim crkvenim poglavarom i nauku Filioque, t. j. da Duh Sveti izlazi od Otca i Sina. Oko sjedinjenja

s Grcima mnogo se trudio Sv. Bonaventura, koji je za vrieme saborskog zasiedanja umro. Izjava carigradskih poslanika u Lyonu bila je bez koristi, jer Grci nakon svoga povratka nisu htjeli sliediti cara i priznati crkveno jedinstvo, već su i dalje ostajali u razkolu i mrzili zapadnjake. Protiv jedinstva je radio iz političkih razloga također i napuljski kralj Karlo Anžuvinac, kojemu je neprijateljstvo Carigrada trebalo donieti časovitih koristi na Balkanu.

XVII. obći crkveni sabor u Firenzi 1439.

Kad je pod tursku vlast pala ne samo ciela Mala Azija, nego također Srbija i Bugarska, tako da se Carigrad držao samo kao otok u turskom moru, trebalo je Grcima uistinu ozbiljno misliti na obranu svoga glavnoga grada. Poradi očite turske pogibli ponudi grčki car Ivan VII. Paleolog Papi obnovu crkvenog jedinstva. Kako se upravo držao obći crkveni sabor u Bazelu, Papa premjesti odanle sabor u Ferraru a zatim u Firenzu. Ovamo dođu god. 1439. na XVII. obći crkveni sabor iz Carigrada car Ivan i patriarh Josip, zatim nicejski nadbiskup Besarion, kievski nadbiskup Izidor, u svemu oko 700 Grka. Osim toga, došli su na sabor zastupnici Armenaca, egipatskih Kopta i Abesinaca. Iztočnjaci su se složili sa zapadnjačkim biskupima u ovome: 1. da Duh Sveti izlazi od Otca i Sina; 2. da dušama u čistilištu mogu pomoći sv. Mise i dobra djela; 3. da se sv. Misa može služiti s kvasnim i bezkvasnim kruhom; 4. da je Papa nasljednik sv. Petra i vrhovni poglavar Crkve. Efezki biskup Marko već je na samom saboru rovario protiv crkvenoga jedinstva, a pogotovo kasnije. On i drugi protivnici jedinstva izmišljali su razne klevete protiv latinskog Zapada, te tako zadojili narod mržnjom protiv svega, što je zapadnjačko. Iskreni pobornici crkvenog jedinstva morali su uslied toga ostaviti domovinu i tražiti u Rimu utočište: Besarion Nicejski, Izidor Kievski i carigradski patriarh Grgur III. Ujedinjenje nije uspjelo ni kod Rusa, Armenaca ni kod drugih iztočnih naroda.

Pad Carigrada

Bizantski car Ivan VII. nije se ni usudio proglasiti zaključke firentinskoga sabora. Njegov brat i nasljednik Konstantin XII. proglasio je 1452. na poticaj Pape u crkvi sv. Sofije crkveno jedinstvo, ali su se redovnici i svjetina pridružili onima, koji su vikali: »Radije bismo vidjeli u Carigradu turski turban negoli Papinu tiaru!« Što su željeli, to im se doskora izpunilo. Sultan Muhamed II. osvoji god. 1453. Carigrad. Tako je nakon 11 st. propalo slavno bizantsko carstvo, a crkva sv. Sofije postala džamija. Carigradski patriarsi nisu htjeli priznati Papu za vrhovnog poglavara Crkve, ali su se nakon pada Carigrada morali ponizivati pred visokim turskim činovnicima i patriaršku službu kupovati za nekoliko tisuća dukata. Kad je papa Nikola V. čuo za pad Carigrada, pozvao je kršćanske vladare u oslobodilačku borbu. Za Papin glas nije nitko mario. Turci su čvrsto držali u svojoj vlasti Carigrad i odanle prietili cieloj Evropi, a u prvome redu Hrvatskoj.

46. Procvat mistike

Devotio Moderna

U 14. i 15. st. skolastika je sve više nazadovala. U Crkvu se počeo uvlačiti svjetovni duh kao posljedica zapadnog razkola. U isto je vrieme nastala iskrena i duboka težnja za duhovnim životom i unutarnjom obnovom. Kršćanska je mistika doživjela najljepši procvat i postala zajedničko dobro evropskih naroda. Mistiku je osobito promicao Majstor Eckhart. To je najsvjetlija pojava ovoga vremena. U Nizozemskoj i zapadnoj Njemačkoj pojavio se tada duhovni p o k r e t za obnovom vjerskog života, nazvan »devotio moderna«. Početnik joj je R u j s b r o c k (1293. do 1381.). Napisao je više asketskih djela. Njegov prijatelj Ivan T a u l e r proslavio se u Njemačkoj kao velik propovjednik. Vođa i glavni pobornik moderne pobožnosti jest G e r a r d G r o o t V e l i k i (1340.—1384.). Mnogo su na njega i na pokret moderne pobožnosti utjecali dominikanci i franjevci. Svrha je pokreta bila: razmatrati o ljudskom životu Isusa Krista na novi način, t. j. umom promišljati i srdcem osjećati. Preporučivao se post, molitva, (Križni put, Anđeo Gospodnji) i Sv. Pričest. Pokretu su se priključili sv. Bernard Sienski, Ivan Kapistran, Ivan Gerson, Henrik Suzo, Katarina Sienska, Marko Marulić (1450.—1524.).

Braća zajedničkog života

Pod utjecajem pokreta moderne pobožnosti nastaje nova duhovna zajednica: »Braća zajedničkog života« (Fratres vitae communis). Braća su nosila posebno odielo. Nisu polagala zavjeta, već su samo jednostavno obećala čistoću i poslušnost. Osnivala su i vodila škole i prepisivala starodavne knjige. Njihov je član bio i Toma Kempenac. Družba je bila centralistički uređena i razširena u Belgiji, Nizozemskoj i Njemačkoj. — Jednako je bila uređena ženska družba »S e s t r e z a j e d n i č k o g a ž i v o t a« (Sorores vitae communis). Ni one nisu polagale zavjeta, nego su se obvezivale jednostavnom obvezom na čistoću i poslušnost. Živjele su od vlastitoga rada. — U isto doba i u istim prilikama nastala je i treća zajednica: R e g u l a r n i k a-

nonici vindišmijske kongregacije. Živjeli su po pravilu sv. Augustina, polagali redovničke zavjete i provodili strog redovnički život. Bavili su se znanošću i prepisivanjem knjiga.

Sv. Ivan Kapistran (Bart, Vivarini, Louvre)

Suvremeni svetci i bogoslovski pisci

Franjevci sv. Bernardin Sienski (1380.—1444.) i sv. Ivan Kapistran (1386.—1456.) prošli su kao neutrudivi misionari i izvrstni propovjednici skoro cielu Evropu. Bernardin je širio štovanje Imena Isusova. Kapistran je pozivao kršćanski sviet na složnu borbu za obranu Hrvatske od Turaka, te je i sam sudjelovao u borbi kod Beograda. Pokopan je u Iloku. — Bl. Henrik Suzo († 1366.) djelovao je kao pro-

povjednik u Konstanzu i Ulmu. Ugledao se u sv. Bernarda i sv. Franju Asižkoga. Njegov život i književna djela izpunjeni su nježnim duhovnim osjećajima. Njegov »Horologium Sapientiae« (knjiga vječne mudrosti) i duhovne poslanice jesu pravi biser sredovječne religiozne književnosti. — Ivan Gerson (1363. do 1429.) vršio je na parižkom sveučilištu službu magistra i kancelara. Zovu ga »doctor christianissimus«. Promicao je u bogoslovskoj znanosti praktičku stranu, i to propovjedničtvo i vjersku pouku u školi. Napisao je priručnik za katekizaciju »Opus tripartitum«. — Toma Kempenac (1380.—1471.) napisao je više djela, kojima je zadaća potaknuti na razmišljanje o kršćanskoj savršenosti i na nasljedovanje Krista. Tako: Soliloquium animae, Hortulus rosarium, Vallis liliorum. Najznamenitije mu je djelo »De imitatione Christi«, razdieljeno u četiri diela, koje je iza Sv. Pisma najznamenitija, najmilija i najraširenija kršćanska knjiga. Prevedena je više puta na hrvatski jezik.

Velike svetice

Kao što je prvo kršćansko doba dalo velikih i svetih kršćanskih žena, tako je i u ovo doba težnja za kršćanskim preporodom živjelo više divnih junakinja kreposti. Dominikanka sv. Katarina Sienska (1347.—1380.) savjetovala je Pape. Poticala ih, da se iz Avignona vrate u Rim. Znala je mudro posredovati između zaraćenih stranaka. Sastavila je oko 400 klasičnih pisama. Svojim karitativnim i književnim radom zadivila je sve. — Sv. Brigita (1303.—1373.), velika obnoviteljica vjerskog života Švedske, osnovateljica reda brigitinki, također je poticala Pape na povratak u Rim i zapisala svoje posebne objave. — Karitativnim su se radom iztakle sv. Elizabeta Portugalska i sv. Franjka Rimska. Ljubav prema Bogu i domovini savršeno je u sebi ujedinila sv. Ivana iz Arka, pastirica, koja je uz Božju pomoć oslobodila domovinu Francuzku od Engleza, ali je kasnije pala njima u ruke i bila spaljena na lomači. Ona je zaštitnica Francuzke (Djevica Orleanska).

CRKVA U HRVATSKOJ OD 12. DO 15. ST.

47. Crkvena hierarhija

Prolitičke promjene i crkveno uređenje

Kad je mađarski kralj Ladislav (god. 1091.) na temelju baštinskog prava zauzeo Hrvatsku od Drave do Gvozda, nije na ovom velikom području bilo ni jednoga biskupskog siela. Zato je Ladislav oko god. 1094. osnovao u Zagrebu biskupiju. Iza god.

1102. ciela je Hrvatska bila preko kraljeve osobe ujedinjena s Mađarskom, ali je imala u svojoj unutarnjoj upravi ostati posve samostalna. Ipak je uslied političkih promjena došlo i do promjena u crkvenom uređenju. Novoosnovana zagrebačka bi-

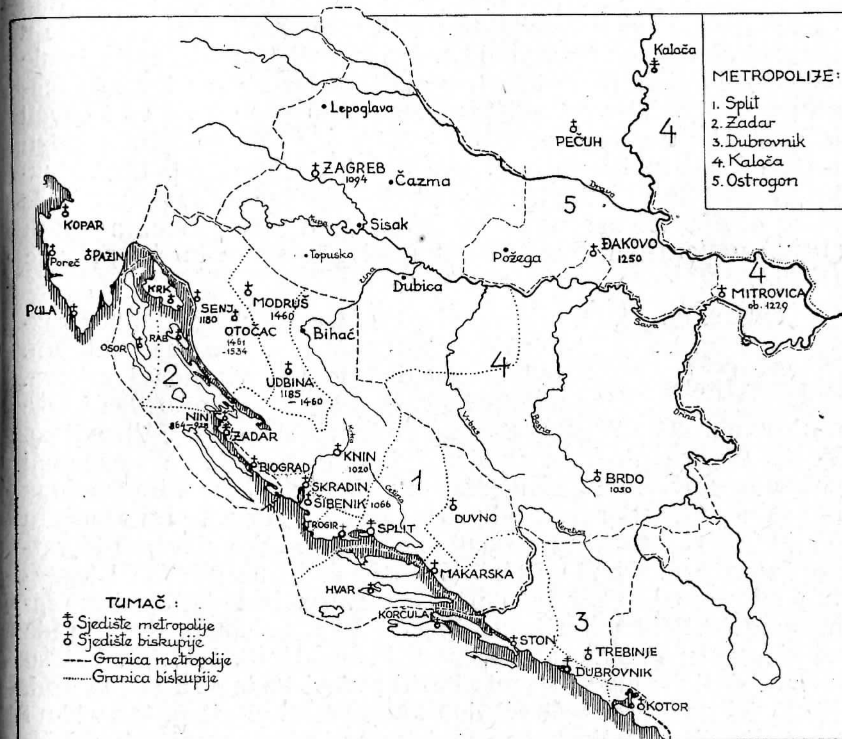
Sv. Ivana Orleanska (Domenico Ingres, Louvre)

skupija podvrgnuta je najprije ostrogonskoj, a zatim (1180.) kaločkoj metropoliji. Kraj između Psunja i Fruške gore, nekoć područje splitskog biskupa, dodieljen je sad pečuhskoj biskupiji i s Pečuhom ostrogonskoj metropoliji. God. 1154. osnovana je nastojanjem Mletčana metropolija u

Zadru za područje, koje su oni tada držali u svojoj vlasti. Metropolija u Dubrovniku osnovana je već u sredini 11. st. za Travunju, Kotor i Bosnu.

Metropolije i biskupije

Hrvatska, nekoć u hierarhijskom pogledu jedinstvena, bila je od 12. do 15. st. razdieljena u više metropolija. 1. Najslavnija i najznamenitija bila je splitska metropolija. Pod nju je

Hrvatska podieljena na metropolije i biskupije od 13. do 15. stoljeća

spadalo od 12. do 15. st. sve područje od Riječine do Neretve i od mora do Bosne. 2. Dubrovačka metropolija imala je sufragana u Kotoru. 3. Zadarska metropolija obuhvatala je biskupije: Krk, Rab i Osor. 4. Kaločka metropolija zauzimala je u Hrvatskoj biskupiju zagrebačku, bosansko-đakovačku (osnovana oko 1233.) i sriemsku (obnovljena 1229.). 5. Pod ostrogonsku metropoliju spadao je od hrvatskih krajeva jedino južni dio

pečuhske biskupije (Osiek—Požega—Ilok). Biskupije su bile podieljene na arhiđakonate, a ovi na dekanate i župe. Kako je središte hrvatskog političkog života pomalo prelazilo na sjever, jačao je sve više ugled zagrebačke biskupije.

Kaptoli

Uz svaku stolnu crkvu bilo je svećenstvo udruženo na temelju posebnih pravila (statuti) u naročite zborove ili kaptole. Oni su uzdržavali katedralnu školu za uzgoj budućih svećenika i naobraženih svjetovnjaka, te čuvali plemićke i druge izprave u svom arhivu (Locus credibilis). Prostranije su biskupije imale osim katedralnih ili stolnih kaptola također zborne kaptole (capitulum collegiatum), koji su pomagali biskupa u službi i čuvali izprave. U sjevernoj Hrvatskoj bila su dva takva kaptola: jedan u Čazmi, a drugi u Požegi, oba osnovana oko god. 1220. Čazmanski se kaptol izpred turske pogibli sklonuo u Zagreb, odakle je u novije vrieme preseljen najprije u Lepoglavu, a zatim (1812.) u Varaždin. Požežki je kaptol propao za turske provale (1536.).

Cvatuće doba crkvenog života

Od 12. do 15. st. crkveni život u Hrvatskoj proživljava razdoblje bujnoga cvata. To se vidi po velikom broju samostana, župa i crkava. Gradovi i veća mjesta imaju po dva i više samostana. Tako Zagreb, Čazma, Podborje (Daruvar), Virovitica, Voćin, Našice, Požega, Dubica i t. d. Drugačije se samostani nalaze ponajviše na osamljenim mjestima, među gustim šumama ili među golim stienama, od prilike jedan od drugoga u razmaku od 20 km. Najstariji samostani kako južne tako sjeverne Hrvatske jest benediktinski. Kako je duhovna uljudba i krštavanje Hrvata išlo od juga prema sjeveru, benediktinski se samostani javljaju najprije na jugu, i to u većem broju, a onda na sjeveru u razmjerno malenom broju. U 13. i 14. st. bili su u Hrvatskoj veoma razšireni vitežki redovi templari (do god. 1312.) i ivanovci šireći duh kršćanskog vitežtva. Pavlini su djelovali najprije kao strogi pustinjaci, a kasnije kao učitelji i dušobrižnici, i to samo u zagrebačkoj i senjskoj biskupiji. Imali su razmjerno velik broj samostana. Prosjački redovi dominikanci i franjevci bavili su se misionarskim radom u svim hrvatskim krajevima, a osobito protiv bogumilskog krivovjerja u Bosni. Cisterciti su promicali nježnu pobožnost prema Bl. Dj. Mariji. Augustinci i premonstrati djelovali su u Hrvatskoj kratko vrieme. U svakom je samostanu postojala škola za redovnike i vanjske polaznike. Od vanjskih polaznika mnogi su se posvetili svećeničkom zvanju.

Veliki broj župa i crkvi

Na svakih 5 do 10 km. dolazi u to doba u Hrvatskoj po jedna župa i župska crkva. Broj župa, crkava i svećenika bio je tada dvostruko veći negoli danas. Crkve su građene u suvremenom romaničkom i gotičkom slogu. Iz toga vremena sačuvano je malo crkava (Glogovnica, Babska kod Šida, Morović, Stari Mikanovci, Šarengrad, Voćin, Remetinec, Zajezda) u sjevernoj Hrvatskoj, jer je množtvo crkvenih građevina uništeno za turskih provala. Iz samostana je i župa strujio duh pobožnosti i svih ostalih kreposti u plemićke dvorove i kmetske kolibice. I plemići i kmetovi — cio hrvatski narod bio je u kasnom srednjem vieku protkan nježnom pobožnošću prema Bogu i Crkvi. To svjedoči i neumrli pjesnik Dante u svojoj pjesmi »Raju«.

48. Hrvatski blaženici

Svetci su dika svoga naroda

Pojedini se narodi ponose ne samo svojim junacima na maču i peru, nego i junacima kreposti. To su ljudi, koji su se iztakli uzornim kršćanskim životom, pa ih Crkva štuje kao svetce ili blaženike. I u Hrvatskom je narodu živjelo više svetih ljudi. Već smo spomenuli sv. Ivana Trogirskoga, koji je u 11. st. biskupovao u Trogiru i posredovao među zavađenim strankama. Pokopan je u svojoj stolnoj crkvi. Splitska crkva slavi kao mučenika svoga nadbiskupa Rajnerija. Živio je u 12. st. Kamenovan je na Mosoru braneći prava Crkve. U Podsusedu kod Zagreba štuje se uspomena sv. pustinjaka Martina. Svetost se osobito gojila i cienila u hrvatskim samostanima. Dominikanci se ponose bl. Augustinom Kažotićem, bl. Grgurom Splićaninom i bl. Ozanom Kotorkom, franjevci bl. Nikolom Tavilićem, bl. Anđelom Zvizdovićem i bl. Marinom Kotoraninom, a augustinci bl. Gracijem.

Augustin Kažotić

Augustin Kažotić rodio se u Trogiru oko god. 1260. Školovao se u domovini i Parizu. God. 1303. postao je zagrebački biskup. Odlikovao se pobožnošću, darežljivošću i revnošću za slavu Božju. Posebno se brinuo za odgoj mladeži u zagrebačkom sjemeništu i za bogoslužje u stolnoj crkvi. Mnogo je pretrpio od hrvatskih plemića, koji su podieljeni u dvie stranke — anžuvinsku i protuanžuvinsku — ratovali među sobom, a kada su se složili, plienili su i pustošili crkvenu imovinu. Shrvan od plemićke okrutnosti otišao je Augustin 1322. u Luceru, u srednju Italiju. Ondje je biskupovao godinu dana i umro (1323.) na glasu

Hrvati blaženici: bl. Nikola Tavilić, bl. Augustin Kažotić, bl. Ozana Kotorka, bl. Gracija, bl. Marko Križevčanin

svetosti. Tamo mu tielo i danas počiva. Na njegovom su se grobu dogodila mnoga čudesa. Crkva ga oduviek štuje kao blaženika.

Nikola Tavilić

Nikola Tavilić rodio se u Šibeniku (1348.) od plemićke obitelji. Stupio je u franjevački red i boravio najprije u samostanu u Bribiru. Zatim je dvanaest godina obilazio kao misionar po Bosni i propoviedao protiv bogumilskoga krivovjerja. Iza toga je pošao u Jeruzalem, da ondje s drugim franjevcima bude čuvar Spasiteljeva groba. Odvažno je propoviedao Kristovu vjeru Saracenima. Zato su ga uhvatili i sa još tri druga mučili, najprije glađu i žeđu, a onda su ih sasjekli na komade i bacili na lomaču. Tako je Nikola 1391. poginuo mučeničkom smrću za Kristovo ime. Štujemo ga kao blaženika.

Gracije

Gracije se rodio 1438. u Mulu kod Kotora. Bio je siromašan ribar i mornar. Kao mornar proveo je mladost na lađi putujući po Jadranskom moru u trgovačkom poslu. Tako se jednom prilikom našao u Mletcima, gdje je slušao propovied augustinca bl. Šimuna Kamerinca. Pridružio se njemu i postao redovnik. Život je provodio u strogoj pokori, najprije u Padovi, a kasnije u Mletcima. Osobito je štovao Presv. Oltarski Sakramenat. Zato ga zovu euharistijskim svetcem. Činio je čudesa, proricao buduće događaje, a grješnicima je odkrivao tajne griehe. Umro je 1508. Mrtvo mu tielo počiva danas u rodnom mjestu.

Anđeo Zvizdović

Franjevac Anđeo Zvizdović (1420.—1498.) iztakao se kao vrstan propovjednik. Svojom odvažnošću i velikim ugledom — tako se drži — izhodio je (1463.) kod turskoga sultana Mehmeda II. izpravu, kojom je bosanskim katolicima zajamčena sloboda vjere.

Ozana Kotorka

Bl. Ozana rodila se u crnogorskom selu Relezi 1493. Kao mala pastirica izticala se pobožnošću. Kad joj je bilo 14 godina, preselila se u Kotor. Bog ju je unutarnjim načinom pozvao na stroži redovnički život. Ona se nastanila u malenoj ćeliji kao zatvorena redovnica III. reda sv. Dominika. Tu je proživjela 45 godina u strogoj pokori i molitvi. K prozoru njezine ćelije dolazili su ljudi, te je ona tužne tješila, zavađene mirila, savjetovala u tjeskobi. Oko nje se skupilo više djevica, koje su provodile život kao dominikanke trećoredke. Umrla je 1563.

VREMENSKI PREGLED

PAPE		Događaji	Crkveni sabori	Pisci
81. Sv. Benedikt II.	684.— 685.	**Krštenje Germana i Iraca:**		
82. Ivan V.	685.— 686.			
83. Konon	686.— 687.	Goti u III./V. st. arijevci, u VI. st. katolici;		
84. Sv. Sergije	687.— 701.	Langobardi VI. st. arijevci, u VII. st. katolici;		
85. Ivan VI.	701.— 705.	Burgundi 415-430 katol., zatim arijevci, g.530. katolici;		
86. Ivan VII.	705.— 707.	Franci: 496. kralj Klodvik, VI. st. narod;		
87. Sizinije	708.	Irci u V. st. (Sv. Patrik);		
88. Konstantin	708.— 715.	Angli i Sasi u VII. st.		† 735. Sv. Beda Venerabilis
89. **Sv. Grgur II.**	715.— 731.	726. Leon III. Izaurijski zabranjuje štovanje slika i kipova		† 749. Sv. Ivan Damašćanski
90. **Sv. Grgur III.**	731.— 741.			
91. **Sv. Zaharija**	741.— 752.	751.—756. postanak Papine države.		
92. **Stjepan II.**	752 — 757.	**Krštenje ostalih Germana:**		
93. Sv. Pavao I.	757.— 767.	Bavarska, Frizija, Tiringija VII.–VIII. st. (Sv. Bonifacije);		
94. Stjepan III.	768.— 772.			
95. Hadrijan I.	772.— 795.	Saska, Danska IX. st.	787. II. **Nicejski** O. C. S.: dopušta štovanje slika i kipova.	† 804. Alkuin
96. **Sv. Leon III.**	795.— 816.	Norvežka X.—XI. st.		
97. Stjepan IV.	816.— 817.	Švedska XI.—XII. st.		
98. Sv. Paskal I.	817.— 824.	800. Karlo Veliki krunjen u Rimu carskom krunom.		
99. Eugen II.	824.— 827.			
100. Valentin	827.			
101. Grgur IV.	827.— 844.			
102. Sergije II.	844.— 847.			
103. Sv. Leon IV.	847.— 855.			
104. Benedikt III.	855.— 858.	857.—867. Focijev vjerski raskol u Carigradu,		† 869. sv. Ćiril
105. **Sv. Nikola I.**	858.— 867.	880.—1049. težki dani papinstva.	869.—870. IV. **Carigradski** O. C. S.: osuđuje Focija.	
106. **Hadrijan II.**	867.— 872.	**Krštenje Slavena i Mađara:**		
107. **Ivan VIII.**	872.— 882.	Hrvati u VII. $^{2}/_{2}$–VIII. st. (Ivan Ravenjanin);		
108. Marin I.	882.— 884.	Slovenci u VIII $^{2}/_{2}$.–IX $^{1}/_{2}$. st. iz Oglaja i Salzburga;		† 885. sv. Metodije
109. Hadrijan III.	884.— 885.			
110. **Stjepan V.**	885.— 891.	Srbi u IX $^{2}/_{2}$.—X.;		
111. Formoz	891.— 896.			
112. Bonifacije VI.	896.	Bugari u IX. st. iz Rima i Carigrada;		
113. Stjepan VI.	896.— 897.	Moravci u IX. st. iz Passau-a i Carigrada;		
114 Roman	897.	Slovaci u IX. st. iz Salzburga;		
115. Teodor II.	897.	Česi u IX.—X. st. iz Regensburga;		
116. Ivan IX.	898.— 900.	Poljaci u X.—XI. st. (Mečislav);		
117. Benedikt IV.	900.— 903			
118. Leon V.	903.	Polapski Slaveni u XII. st.		
219. Kristofor	903.— 904.	Rusi u X.—XI. st. (Olga, Vladimir).		
210. Sergije III.	904.— 911.	Mađari u X.—XI. st.		
121. Anastazije III.	911. 913.	910.—928. prvi hrvatski kralj Tomislav.		
121. Lando	913.— 914.		925. *crkveni sabor u Splitu.*	

PAPE		Događaji	Crkveni sabori	Pisci
123. **Ivan X.**	914.— 928.	910. osnutak samostana u Clunyu.	927.—928. crkveni sabor u Splitu.	
124. Leon VI.	928.— 929.			
125. Stjepan VII.	929.— 931.			
126. Ivan XI.	931.— 935.			
127. Leon VII.	936.— 939.			
128. Stjepan VIII.	939.— 942.			
129. Marin II.	942.— 946.			
130. Agapet II.	946.— 955.			
131. Ivan XII.	955.— 964.			
132. Leon VIII.	963.— 965.	963. Oton I. krunjen u Rimu carskom krunom.		
133. Benedikt V.	864.			
134. Ivan XIII.	964.— 972.			
135. Benedikt VI.	973. — 974.			
136. Benedikt VII.	974.— 983.			
137. Ivan XIV.	983.— 984.			
138. Bonifacije VII.	984.— 985.			
139. Ivan XV.	985.— 996.			
140. Grgur V.	996.— 999.			
141. Silvestar II.	999.—1003.			
142. Ivan XVII.	1003.			
143. Ivan XVIII.	1003.—1009.			
144. Sergije IV.	1009.—1012.			
145. **Benedikt VIII.**	1012. 1024.			
146. Ivan XIX.	1024.—1032.			
147. Benedikt IX.	1032.—1044.			
148. Silvestar III.	1045.			
149. Grgur VI.	1045.—1046.			
150. Klement II.	1046.—1047.	1 49.—1073. Hildebrand savjetnik Papa.		
151. Damaz II.	1048.	1054. Cerularije izvrš o vjerski razkol u Carigradu.		
152. **Sv. Leon IX.**	1049.—1054.		1050. I. preporodni sabor u Splitu.	
153. **Viktor II.**	1055.—1057.			
154. **Stjepan IX.**	1057.—1058.	1059. Papu od tada biraju kardinali.		
155. **Nikola II.**	1058.—1061.	1075. krunjenje hrvatskoga kralja Zvonimira.	1060. II. preporodni sabor u Splitu.	
156. **Aleksandar II**	1061.—1073.	1077. car Henrik IV. u Canossi.		
157. **Sv. Grgur VII.**	1073.—1085.	1084. Sv. Bruno osnovao red kartuzijanaca.	1063 III. preporodni sabor u Splitu.	
158. Viktor III.	1087.	1094. osnutak zagrebačke biskupije.	1079.—1080. crkveni sabor u Ninu.	
159. **Urban II.**	1088.—1099.	1096. prva križarska vojna.		
160. **Paskal II.**	1099.—1118.	1098. Sv. Robert osnovao red cistercita		
		1102. Sv. Romuald osnovao kalmaldolsku kongregaciju.		
		1113 Papa potvrdio pravila ivanovaca.		† 1109. Sv. Anzelmo
161. Gelazije II.	1118.—1119.	1118. Papa potvrdio pravila templara.		
162. **Kalikst II.**	1119.—1124.	1120. Sv. Robert osnovao red premonstrata.		
163. Honorije II.	1124.—1130.	1123. Wormski konkordat ili Kalikstov mir.	1123. I. **Lateranski** O. C. S.	
164. Inocent II.	1130.—1143.		1139. II. **Lateranski** O. C. S.	
165. Celestin II.	1143 —1144.			
166. Lucije II.	1144.—1145.			
167. Eugen III.	1145.—1153.	1147. Druga križarska vojna.		

P A P E		Događaji	Crkveni sabori	Pisci
168. Anastazije IV.	1153.—1154.	1154. osnovana metropolija u Zadru.		† 1153. Sv. Bernard iz Clair-
169. Hadrijan IV.	1154.—1159.			vauxa.
170. **Aleksandar III.**	1159.—1181.	1169. templari dolaze u Hrvatsku.	1179. III. **Lateranski** O. C. S.:	
171. Lucije III.	1181.—1185.	1177. Fridrih Barbarosa sklapa u Veneciji	osuđeni katari.	† 1160. Petar Lombardski.
172. Urban III.	1185.—1187.	mir s papom Aleksandrom III.		
173. Grgur VIII.	1187.			
174. Klement III.	1187.—1191.			
175. Celestin III.	1191.—1198.			
176. **Inocent III.**	1198.—1216.	1204.—1261. latinsko carstvo u Carigradu.	1215. IV. **Lateranski** O. C. S.:	
177. **Honorije III.**	1216.—1227.	1206. osnutak dominikanskog reda.	osuđeni svi krivovjerci (ka-	
178. **Grgur IX.**	1227.—1241.	1208. osnutak franjevačkog reda.	tari, valdenzi i dr.)	
179. Celestin IV.	1241.			
180. **Inocent IV.**	1243.—1254.	1248.—1254. križarska vojna Ljudevita IX.	1245. I. **Lionski** O. C. S.: Fri-	
181. Aleksandar IV.	1254.—1261.	franc. kralja.	drih II. izobćen iz Crkve.	† 1245. Aleksandar Haleski.
182. Urban IV.	1261.—1264.			
183. Klement IV.	1265.—1268.			
184. Sv. Grgur X.	1271.—1276.	1270. posljedna križarska vojna sv. Ljudevita.	1274. II. **Lionski** O. C. S. crkve-	
185. Inocent V.	1276.		no jedinstvo s Grcima, na-	† 1274. sv. Toma Akvinski.
186. Hadrijan V.	1276.		uka o izlaženju Duha Sv.	† 1274. Sv. Bonaventura.
187. Ivan XXI.	1276.—1277.		od Otca i Sina.	
188. Nikola III.	1277.—1280.			
189. Martin IV.	1281.—1285.			† 1280. Sv. Albert Veliki.
190. Honorije IV.	1285.—1287.			
191. Nikola IV.	1288.—1292.			
192. Sv. Celestin V.	1294.			
193. **Bonifacije VIII.**	1294.—1303.	1302. bula „Unam sanctam“.		
194. Benedikt XI.	1303.—1304.	1309.—1377. Avignonsko sužanjstvo.		
195. **Klement V.**	1305.—1314.	1312. ukinut red templara.	1311.—1312 **Vienski** O. C. S.:	
196. **Ivan XXII.**	1316.—1334.	1303.—1323. bl. Augustin Kažotić, biskup u	ukinuće templara.	† 1308. Ivan Duns Scot.
197. Benedikt XII.	1334.—1342.	Zagrebu i Luceri.		
198. Klement VI.	1342.—1352.	1348.—1391. bl. Nikola Tavilić.		
199. Inocent VI.	1352.—1362.			† 1350. Vilim Occam
200. Urban V.	1362.—1370.			† 1366. Henrik Suzo.
201. **Grgur XI.**	1370.—1378.			
202. **Urban VI.**	1378.—1389.	1378.—1417. Zapadni crkveni razkol.	1409. u Pisi: pokušaj oko crkv.	
203. Bonifacije IX.	1389.—1404.		jedinstva Zapada.	† 1380. Sv. Katarina Sienska.
204. **Inocent VII.**	1404.—1406.		1414.—1418. u **Konstanzu** O.	† 1381. Ivan Rujsbock.
205. **Grgur XII.**	1406.—1417.		C. S.: osuđena nauka Vi-	† 1384. Gerard Grot.-Wiklif
206. **Martin V.**	1417.—1431.		klifa i Husa.	
207. **Eugen IV.**	1431.—1447.	1431. poginula Ivana d'Arc. Orleanska.	1438.—1539. u **Ferrari i Fi-**	† 1429 Ivan Gerzon.
208. **Nikola V.**	1447.—1455.	1453. pad Carigrada pod Turke.	**renzi** O. C. S.: jedinstvo	† 1444. Sv. Bernardin Sienski.
209. **Kalikst III.**	1455.—1458.		Crkve s iztočnjacima.	† 1456. Sv. Ivan Kapistran
210. **Pio II.**	1458.—1464.		1438. u Biturgi: konciliarizam	
211. Pavao II.	1464.—1471.		i Galikanizam.	
212. Siksto IV.	1471.—1484.		1431.—1445. u Baselu: konci-	† 1471. Toma Kempenac.
213. **Inocent VIII.**	1484.—1492.		liarizam.	
214. Aleksandar VI.	1492.—1503.			

SADRŽAJ

I. DIO: KATOLIČKA DOGMATIKA

Prvi odsjek: BOG STVORITELJ SVIETA

Drugi odsjek: ODKUPLJENJE ČOVJEKA

Treći odsjek: OSOBA ODKUPITELJA

Strana

VJERSKE ZABLUDE

DUHOVNA OBNOVA CRKVE

CRKVA U HRVATSKOJ OD 12. DO 15. ST.